

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV DĚJIN UMĚNÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Proměny pacovského zámku

Vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Fidler

Autor práce: Šárka Vošická

Studijní obor: Dějiny umění

Ročník: 3.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 18. 5. 2012

.....

Mé poděkování patří zejména panu prof. PhDr. Petru Fidlerovi, kterému vděčím za jeho aktivní přístup, cenné rady a odborné vedení při psaní této práce. Další díky náležejí i ostatním vyučujícím z vedení našeho ústavu za jejich odborné konzultace, dále děkuji Mgr. Martě Ryněšové za její velkou pomoc a ochotu při překládání německých textů, paní Marice Šalplachtové rovněž za pomoc s překladem Voitovy maďarské stati a v neposlední řadě Bc. Elišce Homolkové za její výpomoc v překladu legend jednotlivých plánů. Mé velké díky patří i všem institucím za jejich poskytnuté informace, materiály a milý přístup jako byl Památkový ústav v Telči, archivy v Jindřichově Hradci a Pelhřimově, Městská knihovna a vedení Městského muzea v Pacově. V neposlední řadě děkuji panu faráři Tomášovi Hojdovi a místostarostovi Tomášovi Kocourovi za poskytnuté materiály a konečně své rodině, která mě v práci a studiu tolik podporovala.

ANOTACE

Šárka Vošická

Proměny pacovského zámku

Tato bakalářská práce se zabývá objektem, který v minulosti sloužil jako gotický hrad, posléze renesanční a barokní zámek a následně byl přeměněn na karmelitánský klášter, ze kterého se stal opět počátkem 19. století zámek, jenž takto vystupuje i dnes. První část práce je věnována stavebně – historickému vývoji objektu, který v sobě zahrnuje jména a něco málo ze života jednotlivých vlastnických rodů, jako byli například Malovcové z Pacova, Rombákové ze Suché, Španovští z Lisova, Černínové z Chudenic atd. K této části se pojí druhá kapitola o majiteli Zikmundovi Myslíkovi z Hyršova a jeho dvou ženách, kteří žili ve významné etapě barokní doby. Třetí kapitola zmiňuje řád bosých karmelitánů jako takový a jejich působení v Čechách. Druhá, větší část zahrnuje medailonky dvou architektů klášterního komplexu, Martina Wittwera a Kiliána Ignáce Dientzenhofera s jejich další tvorbou. Třetí část obsahuje jejich plánovou dokumentaci k pacovskému objektu, spolu s dalšími plány, jež jsou v textu popisovány a navzájem porovnávány i s výslednou realizací, přičemž následně jsou Wittwerovy plány srovnávány s podobným karmelitánským klášterem v maďarském Györu.

ANNOTATION

Šárka Vošická

Transformations of Pacov castle

This thesis deals with an object, which used to serve as a Gothic castle, later the Renaissance and Baroque castle, afterwards it was converted into a Carmelite monastery, which became a castle again in the early 19th century. The first part is devoted to constructional changes in the course of time and it includes some names and facts about the families, who owned the castle – the Malovecs of Pacov, the Rombháps of Suchá, the Španovs of Lisov, the Černíns of Chudenice etc. The following chapter deals with the owner Zikmund Myslík of Hyršov and his two wives who lived in a significant period of Baroque. The third chapter mentions the Discalced Carmelite order and their activities in Bohemia. The second major part brings profiles of two architects of the monastery complex, Martin Wittwer and Kilian Ignác Dientzenhofer, including their other work. The third part contains the plan documentation of Pacov complex along with other plans, which are described in the text and compared with the final realization, and finally Wittwer's plans are compared with a similar Carmelite monastery in Győr, Hungary.

OBSAH

1. ÚVOD	10
2. STAVEBNĚ - HISTORICKÝ POPIS OBJEKTU	12
2.1. Nejstarší zmínky.....	12
2.1.1. Hron z Pacova	12
2.2. Doba vrcholného středověku	13
2.3. Rod Malovců z Pacova	14
2.3.1. Nejstarší podoba hradu	15
2.4. Rod Rombhápů se Suché	18
2.5. Rod Španovských z Lisova	19
2.5.1. Michal Španovský z Lisova	20
2.6. Rod Vítů	22
2.7. Jan a Zuzana Černínové z Chudenic	22
2.8. Zikmund Myslík z Hyršova a jeho dvě manželky Eliška a Barbora	23
2.9. Karmelitáni a jejich stavební éra	24
2.9.1. Počátky výstavby klášterního komplexu	25
2.9.2. První architekt Martin Wittwer (bratr Athanasius) a jeho plány	25
2.9.3. Požár a obnova klášterních budov	26
2.9.4. Druhý architekt Kilián Ignác Dientzenhofer a jeho plány	27
2.9.5. Další požár a obnova kláštera s kostelem	28
2.10. Osud klášterního kostela po jeho zrušení	30
2.10.1. Dražba a deportace kostelního mobiliáře	31
2.10.2. Nové využití budov	31
2.11. Přeměna kláštera na zámek a jeho následní majitelé	32
2.12. Rod Weissů a jejich zásah do podoby zámku	34
2.13. Působení místní armádní posádky	37
2.14. Současnost	39
3. Život generála Zikmunda Myslíka z Hyršova, jeho dvou žen a jejich počiny na pacovském panství	41
3.1. Historie rodu a životopis v kostce	41
3.2. Ženy a kariéra	42
3.3. Vztah k umění	45
3.4. Stavební počiny a umělecké památky	46

3.5. Závěr života	48
3.6. Stavební činnost Johany Eusebie Barbory Myslíkové – Millessimové	49
4. ŘÁD BOSÝCH KARMELITÁNŮ	52
4.1. Historie řádu	52
4.2. Působení v Čechách	53
4.3. Charakteristika řádu	54
5. MARTIN WITWTER A JEHO STAVEBNÍ ČINNOST	56
5.1. Architekt Martin Wittwer	56
5.2. Kostel karmelitánských sester u sv. Josefa v Praze	57
5.3. Další stavby (Rakouské)	59
5.4. Klášterní komplex v Györu a jiné městské stavby	61
5.4.1. Stavebně – historický vývoj kláštera v Györu	61
5.4.2. Dochované plány	62
5.4.3. Městské stavby	64
5.5. Další Wittwerovy stavby	64
5.6. Wittwerův bratr Johann a pokračovatel Hatzinger	66
5.7. Shrnutí	66
6. KILIÁN IGNÁC DIENTZENHOFER A JEHO TVORBA	68
6.1. Původ rodiny	68
6.2. Životopisná data	69
6.3. Realizované stavby	71
6.3.1. Pro řády	71
6.3.2. Pro světské prostředí	73
6.4. Stavební typy kostelů	73
6.5. Světské stavby	76
6.6. Vzhled klášterních budov	76
6.7. Shrnutí	77
7. POPIS A POROVNÁNÍ BAROKNÍCH PLÁNŮ MARTINA WITWTERA A KILIÁNA IGNÁCE DIENTZENHOFERA	78
7.1. Wittwerovy plány	78
7.1.1. Půdorys přízemí	79
7.1.2. Půdorys prvního patra	80
7.1.3. Druhý půdorys prvního patra	80
7.1.4. Řez	81

7.1.5. Nárys průčelí	82
7.2. Dientzenhoferovy plány	83
7.2.1. Půdorys přízemí	83
7.2.2. Půdorys prvního patra	85
7.2.3. Půdorys druhého patra	86
8. DALŠÍ PLÁN A POPIS TEHDEJŠÍ A DNEŠNÍ SITUACE	87
8.1. Vojnovy plány	87
8.1.1. Popis přízemí	87
8.1.2. Popis prvního patra.....	89
8.1.3. Popis druhého patra	89
8.1.4. Popis sklepů	90
8.1.5. Popis hospodářského dvora s budovami	90
9. SROVNÁNÍ WITWEROVÝCH PLÁNŮ PACOVA A GYÖRU A SOUČASNOSTI.....	91
9.1. Popis györských plánů a porovnání s pacovskými plány	92
9.1.1. Půdorysy	92
9.1.2. Řezy	92
9.1.3. Průčelí	93
9.2. Porovnání györských a pacovských plánů se současností	94
10. POROVNÁNÍ VNITŘNÍ VÝZDOBY KOSTELA V PACOVĚ A GYÖRU	96
10.1. Štuková výzdoba v Pacově	96
10.2. Výzdoba v Györu	97
10.3. Mobiliiář v Györu	99
10.3.1. Hlavní oltář	99
10.3.2. Kazatelna	100
10.3.3. Postranní oltáře	101
10.3.4. Loretánská kaple	101
11. ZÁVĚR	103
12. POUŽITÁ LITERATURA	105
13. ZDROJE	107
14. SEZNAM OBRÁZKŮ	108
14.1. Obrázky ke stavebně – historickému vývoji	108
14.2. Obrázky k Zikmundovi Myslíkovi z Hyršova a jeho druhé ženě Johanny Eusebie Barbory.....	112

14.3.	Obrázky ke karmelitánskému řádu	114
14.4.	Obrázky k tvorbě Martina Wittwera	114
14.5.	Obrázky k tvorbě Kiliána Ignáce Dientzenhofera	118
14.6.	Obrázky k porovnání obou barokních plánů	121
14.7.	Obrázky k Vojnovým plánům	122
14.8.	Obrázky ke srovnání Wittwerových plánů v Pacově, Györu a současnosti ..	123
14.9.	Obrázky k vnitřní výzdobě kostelů v Pacově a Györu	124
15.	OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	126
15.1.	Obrázky ke stavebně – historickému vývoji	126
15.2.	Obrázky k Zikmundovi Myslíkovi z Hyršova a jeho druhé manželce Johanně Eusebie Barboře	163
15.3.	Obrázky ke karmelitánskému řádu	180
15.4.	Obrázky k tvorbě Martina Wittwera	183
15.5.	Obrázky k tvorbě Kiliána Ignáce Dientzenhofera	204
15.6.	Obrázky k porovnání barokních plánů	214
15.7.	Obrázky k Vojnovým plánům	224
15.8.	Obrázky ke srovnání Wittwerových plánů v Pacově, Györu a současnosti ...	230
15.9.	Obrázky k vnitřní výzdobě kostelů v Pacově a Györu	238
16.	PŘÍLOHY	250
16.1.	Přepis legend k Wittwerovým plánům	250
16.2.	Přepis legend k Dientzenhoferovým plánům	251
16.3.	Přepis legend k Vojnovým plánům	255

PROMĚNY PACOVSKÉHO ZÁMKU

1. ÚVOD

Pacovský zámek to neměl vůbec jednoduché a potkalo ho mnoho změn, jak už v užití světsko-církevním, tak v architektonickém vývoji. Proto bych ráda tyto informace zpracovala do nové podoby, s pohledem budoucího historika umění, a spíše se zaměřila na jeho stavební vývoj a dochované umělecké prvky, nežli jen vypsát výčet historických dat a událostí. Proto se pokusím rekonstruovat pouze ty významné okamžiky, které se k tomuto objektu vztahují a přímo se podílely na jeho proměně.

Nejvíce bych se zaměřila na dobu barokní, kdy zde byl vybudován karmelitánský klášter, po Praze de facto druhý v zemi. Zaměřím se na jeho dva významné architekty, Martina Wittwera a Kiliána Ignáce Dientzenhofera. První z těchto stavitelů není podle mého názoru veřejnosti tolik znám, a proto uvedu stavby, které buď sám plánoval, nebo se na jejich vzniku podílel. Budu se věnovat zejména těm, jež mohly mít jakýkoliv vliv na podobu pacovského kláštera. Co se týče druhého z nich – Kiliána Ignáce Dientzenhofera, jeho jméno se drží v povědomí nejen v Čechách, ale i ve střední Evropě, kde je považován za uznávaného barokního architekta. Tvorbu těchto dvou umělců představím v jednotlivých medailoncích, kdy se pokusím poukázat či nalézt přínos a vliv na kvalitu stavby obou z nich.

Samozřejmě neopomenu zmínit, v první části mé práce, ani významné osobnosti, ať už vládnoucích rodů, či jen šlechticů, kteří se na podobě hradu, kláštera či zámku podíleli a přispěli k jeho postupnému rozšíření. Jsou to jména například Ondřeje z Pacova, Petra a Pavla Malovce, Zikmunda z rodu Robmhápů, Michala Španovského z Lisova, Jana Černína z Chudenic, Zikmunda Myslíka z Hyršova a jeho dvě manželky či doktora Adolfa Weisse s vnukem Ottou a další. Přednostně jsem dala prostor, v podobě jedné kapitoly, osobnosti generála Zikmunda Myslíka z Hyršova a jeho dvou manželek, Elišce a Johanně Barboře, jelikož podle mne nejvíce ovlivnili vzhled nejen zámku, ale i celého městečka. Navíc je zajímavé nahlédnout do jejich soukromí, díky četné zachované korespondenci, a více pohovořit o jejich mnohdy strastiplných osudech.

V několika stránkách se zmíním i o řádu bosých karmelitánů jako takovém, jelikož jeho světci se často vyskytují v ikonografii výzdoby kostela. V krátkosti představím historii založení řádu, způsoby řehole a jejich působení pomocí misijních cest do různých koutů světa,

kde především uvedu jejich ukotvení v České zemi. Zmíním rovněž jejich předešlou stavební reguli, která svými parametry určovala podobu/vzhled klášterního komplexu.

Ve městě se nacházejí i další zajímavé stavby, které ovlivnily výstavbu našeho objektu, proto se jich v textu průběžně lehce dotknu. Jedná se například o hned vedle stojící farní kostel sv. archanděla Michaela, který má z velké části podobu středověkou, či barokní hřbitovní kostel sv. Barbory, stojící na opačném kopci města, nebo o malou barokní kapličku sv. Anny.

Mým cílem je, aby každý, kdo se bude blíže o tento objekt zajímat, získal díky mé práci podstatné informace a ucelenější představu o podobách, které zámek měl před tou, která dnes zdaleka nevyovídá o jeho dřívější honosnosti.

2. STAVEBNĚ - HISTORICKÝ POPIS OBJEKTU ¹

2.1. Nejstarší zmínky

Jak už jsem zmínila, historie pacovského zámku sahá do doby středověku. Celé okolí bylo nejvíce kolonizováno ve 12. století převážně českým lidem. Nevíme kým a kdy byl Pacov založen, nemáme na to žádné dokumenty, ale je pravděpodobné, že jméno je odvozeno od vlastního jména Pac nebo zkráceně Bonifác, Fác, Pac, což je normální praxe přepisování jména, se kterým se setkáváme ve středověku.² První písemné zmínky pocházejí z knihy **pana Oldřicha Rožmberka³**, hovořící o jakési držené dědině Petra z Boru **od Oldřicha z Pacova**. Tato informace je z doby vlády či smrti Přemysla Otakara II. Je tedy jasné, že zde už v té době muselo stávat na vyvýšené ploše uměle opevněné sídlo - tvrz, zprvu nejspíše dřevěné, později kamenné, které mělo kolem sebe uměle vykopaný hluboký příkop, naplněný vodou z místního potoka.⁴ Pacov stojí takticky na cestě mezi Chýnovem a Želivem (Červenou Řečicí), kudy se dovážela sůl.⁵ (**obr. č. 1, 2**)

2.1.1. Hron z Pacova

Pravděpodobně nejstarším majitelem tohoto panství byl jakýsi **Hron** (Ceron, Cron, Hrono) z Pacova, který žil někdy kolem roku 1300. Soudíme tak podle jeho nalezeného kamenného náhrobku v místním farním kostele sv. Michaela, který se nachází na náměstí, pár metrů od našeho objektu. (**obr. č. 3**) Na náhrobku vidíme čelně muže s nápisem po obvodě.⁶ Hron je zde zpodoběn v čepici či klobouku na hlavě, oblečen v říze, sepjaté na ramenou

¹ Čerpané informace jsou převážně z práce místního badatele Jana Vondráčka, který sepsal o historii Pacova šestisvazkovou edici - **Nejstarší dějiny města Pacova a jeho okolí, Jihočeský sborník historický 18, 1949**, kterou ovšem nestihl zcela dokončit a jeho text končí s vládnoucím rodem Černínů. Dalším zdrojem informací byl **SHP, díl I. a II., v Praze, z roku 1998, od Ing. Petra Macka, Karla Ksandra a PhDr. Pavla Zahradníka a články z Vlastivědného sborníku Pelhřimovska.**

² **Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), kap. III. Založení Pacova..., str. 38**

³ **AČ 1, Praha 1840, str. 483 cit. SHP I. díl (cit. pozn. 1) str. 2, též J. Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), kap. IV. Vladykové z Pacova, str. 55 - 57, též SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 37**

⁴ **J. Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), kap. III. Založení Pacova..., str. 41 - 42**

⁵ **J. Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), kap. III. Založení Pacova..., str. 49** *V případě Pacova je skutečně evidentní, že vznik regionálního trhového farního centra vycházel jednak z blízkých jader raně středověkého osídlení, jako Želiv a Chýnov, později Rýnárec, Humpolec a posléze i Pehřimov a jednak z polohy na regionální obchodní spojnici, která se zde musela uplatňovat nejpozději v druhé polovině 12. století. Zpráva archeologického výzkumu z roku 2003, Petr Hrubý, ARCHAIA Brno, o.p.s, str. 20*

⁶ **DOMINO HRONO DE PACZOW** (pan Hron z Pacova), též **Ferdinand Pakosta, Město Pacov a okolí, Turistický průvodce, Praha 1910, nestr.**

dvěma sponami, *majícími tvar štítků*.⁷ V levé ruce drží štít s rodovým znakem a v pravé krátký meč *s prostým starodávným jilcem a jest v pochvě zavinuté*.⁸ Na erbu vidíme dvě šikmá břevna, která jsou nahoře spojená v takzvanou krokev. Podobně datovaný pomník je Mstislava (Jistislava) z Chlumu u Čáslavi. Tento rytíř panství mohl získat v zástavě od krále nebo také mohl být královským manem jako i okolní držitelé tvrzí a hradů Kamene, nedalekého Hrádku, Úlehle, Mladé Vožice. Mohl jej získat za vojenské či jiné služby, prokázané králi a české koruně.⁹ Tudíž můžeme o Pacově mluvit také jako o zemanském sídle.¹⁰

2.2. Doba vrcholného středověku

Avšak první oficiální datovanou písemnou zmínkou je rok 1316, kdy byl k zemskému soudu pohnán za zabití jakéhosi Lidmana ze Zhoře **Ondřej z Pacova**, jeden ze synů **Čeče (Čeňka) z Pacova**, který byl okolo roku 1318 již mrtev. Z téhož roku je uváděn další soudní proces, kde je zmíněn i jeho bratr Procek (Prokop) z Pacova.¹¹ Pacov pak následně přechází do rukou krále **Jana Lucemburského**, který roku 1346 spolu se synem Karlem dal Pacov v zástavu **Petrovi z Rožmberka** jako náhradu za ves Březovice.¹²

Předpokládáme, že zde byl vystavěn z tvrze šlechtický městský hrad, který se později dostal do rukou drobnější šlechty, kde je uváděn jakýsi **Vchyna (Cchyna, Cina) z Pacova**, řečený Ravižec¹³, jelikož pocházel z dnes zaniklé vsi Ravče u Miličina. Tento jihočeský vladyka je jako první uváděn v erekční knize pražského arcibiskupství k roku 1365.¹⁴ Později je tento majitel uváděn i v konfirmačních knihách, i v soudobých zápisech v letech 1365 – 1390.¹⁵ Dalším nástupcem se stal **Hynek Tluksa z Čechtíc**, jinak z Ruštejna, který Pacov

⁷ Josef Braniš – Soupis památek, ročník 18, Politický okres pelhřimovský (1903), heslo Pacov-Kostel farní, str. 136

⁸ August Sedláček, Hradky a zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina tábořská; il. Karel Liebscher, Adolf Liebscher, V. Král z Dobré Vody, Praha 1995, str. 205

⁹ Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), kap. IV. Vladykové z Pacova, str. 54 -55

¹⁰ J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), kap. III. Založení Pacova, str. 44

¹¹ Pozůstatky desek zemských království Českého r. 1541 pohořelých I., s. 8 cit. Podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 2, též Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), kap. IV. Vladykové z Pacova, str. 60 - 63

¹² RBM IV., č. 1609, s. 642, č. 1660, s. 661, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 2, též J. Vondráček, Dějiny...(pozn. 1), kap. V. Pacov v držení Pánů z Růže, str. 69 – 85, též A. Sedláček, Hradky...(pozn. 5), str. 205 – 206

¹³ *Vchyna Kravčic z Pacova, který r. 1360 založil v Pacově kaplanství a nadal platy kostel, tehdy už stojící. F. Pakosta, Město Pacov a okolí (cit. pozn. 6), více též Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), kap. VI. Pacov v majetku Vchynů z Pacova, str. 86 - 94*

¹⁴ LE I., s. 60, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 3

¹⁵ LC V., s. 181, 218, 269, cit. podle SHP I. díl (pozn. 1), str. 3

držel v letech 1394 – 1401.¹⁶ Toto panství přešlo do rukou mocného rodu **Malovců**, kteří tu hospodařili až do roku 1528.¹⁷

2.3. Rod Malovců z Pacova

Roku 1404 panství kupují Jan a Petr Malovcové, od roku 1407 je zmiňován už jen **Petr**. Ten spolu s dalšími českými a moravskými šlechtici podepsal roku 1415 stížný list do Kostnice na obranu Jana Husa¹⁸ a později vedl válku s dalšími rožmberskými služebníky proti husitům – táboritům.¹⁹ Dalším výrazným majitelem byl **Jan Malovec mladší**, který na Pacově vládl mezi lety 1440 – 1470.²⁰ Ten Pacovským dne 12. března 1477 potvrdil dosavadní svobody, výsady a starodávná práva.²¹ Byl horlivým stoupencem a pomocníkem Jiřího z Poděbrad v diplomatických záležitostech. Roku 1454 byl Jan za své služby Jiřímu z Poděbrad jmenován sudím na zemském soudě.²² Pacovské panství zdědili jeho synové **Jan a Bohuslav**.²³ Posledním majitelem byl druhý syn Jana Malovce – **Pavel**, jenž panství spravoval v letech 1503 – 28.²⁴ Ten dne 12. března 1503 potvrdil Pacovu privilegia a navíc

¹⁶ SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 3, též A. Sedláček, *Hrady...*(cit. pozn. 5), str. 206, více J. Vondráček, *Dějiny...*(cit. pozn.1), kap. VII. *Pacov za vlády Tluksů z Pacova*, str. 106 - 131

¹⁷ **Malovcové**, mající rodnou tvrz na Netolicku, jež stála ještě roku 1563. Jedná se o jeden z nejstarších rodů na našem území. Drželi mnoho statků na Táborsku, Budějovicku a Prácheňsku. Ve znaku měli půlkoně jako i další šlechtici, například pánové z Pardubic či z Kraselova. Rozdělili se na několik větví – z Březí, z Chýnova, z Pacova, z Libějovic, z Malovic atd. Ve 14. století byli pravděpodobně klienty (many) pánů z Rožmberka. **Eliška Stejskalová, Malovcové z Pacova (1402 – 1528), Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/1997, str. 18, též v Jan Halada, Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti), I. Díl, Praha 1992, str. 95 – 96, též Ottův slovník naučný, Praha 1900, 16.díl L – M, str. 723 - 727**

¹⁸ **AČ 3, s. 188, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 3.** Pacov se od roku 1418 stává kališnickým městem a husitství přijali i poddaní a měšťané, ba dokonce i nový pán na Pacově – Jan Malovec, jenž na Pacově vládl po bratrovi smrti mezi lety 1420 – 1440. **J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl II., kap. I. **První Malovcové na Pacově, str. 4 – 33 a kap. II. Jan Malovec (starší), str. 35 - 52, též A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 206****

¹⁹ **AČ 3, s. 494, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 3**

²⁰ **Více J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl II., kapitola třetí, str. 54 - 84**

²¹ **E. Stejskalová, Malovcové...(cit. pozn. 17), str. 22 – 23, též . A. Sedláček, *Hrady...*(cit. pozn. 5) , str. 206, též **F. Pakosta, Město Pacov a okolí (cit. pozn. 6), též Karel Kuča, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV. Ml – Pan, Praha, 2000, heslo Pacov, str. 926, znění listiny - Lidmila Franková, Pacovské listiny z 15. a 16. Století, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 8/1997, str. 6****

²² **J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl II., kapitola třetí, str. 54 – 84, též **E. Stejskalová, Malovcové...(cit. pozn. 17), str. 20****

²³ Mezi lety 1440 – 70 měl majetek na starosti Jan Malovec nejmladší, zatímco byl jeho bratr v cizině ve vojenských službách. Po jeho návratu roku 1470 se usídlil i svou ženou Kateřinou na Pacově Jan a Bohuslav byli stoupenci mladého krále Vladislava Jagellonského. **Více J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl II., kap. IV. **Nedílní bratři Jana Bohuslav Malovcové z Pacova, str. 86 - 109****

²⁴ **Více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1),díl II., kap. V. Pavel Malovec z Pacova, str.111 - 147**

vymohl od krále právo výročního trhu a právo vařit pivo.²⁵ Hlavně se zasloužil o stavební úpravy farního kostela sv. archanděla Michaela, což dokazuje erbovní znak na plášti kostela.²⁶ (obr.č. 4 - 12)

2.3.1. Nejstarší podoba hradu

Doklad o existenci hradu máme doložený nejen na plánech přestavby na barokní klášter (1719) (obr. č.), ale i v samotných základech dnešního zámku, a to v severním křídle, co se týče sklepení, a z části severozápadním křídle, kde bývala mohutná kruhová věž²⁷ (obr. č. 13, 14), která jistě musela být dominantou města a právem se stala součástí městského znaku spolu s dvouocasým českým královským lvem.²⁸ (obr .č. 15) Dále tu máme viditelné pozůstatky příkopu na severní straně.

Podle místního badatele Jana Vondráčka hrad zaujímal prostor dnešního severního křídla s přilehlými hospodářskými budovami. Měl tvar obdélníka, přičemž v každém rohu měl pevnou baštu. Nejvyšší byla právě zmiňovaná věž na jihozápadu, která je dodnes zachována ve sklepení a podlaží zámku. K této věži přiléhal palác, hradní síň s jediným oknem na západě, směřujícím do zámecké zahrady. Další rovněž vysokou kruhovou baštou byla věž na severozápadním rohu, která s jihozápadní tvořila dvojici, která se dokázala ubránit útokům na západě. Další dvě čtyřhranné věže na severovýchodním a jihovýchodním rohu byly síly slabší, mezi nimi byl umístěn padací most přes hluboký příkop, který byl kolem celého objektu zesílen valy, hlavně na jižní straně, směrem k městu, dále pak na západě a severu. Hlavní obytná část hradu byla v jižním průčelí, ostatní místnosti byly umístěny v kratších příčných křídlech západním a východním. Na severní straně chránily hrad pevné hradby, k

²⁵ E. Stejskalová, *Malovcové...*(cit. pozn. 17), str. 23, též A. Sedláček, *Hrady...*(cit. pozn. 5), str. 2006, též F. Pakosta, *Město Pacov...*(cit. pozn. 6), též K. Kuča., *Města...*(cit. pozn. 21)str. 927, znění listiny L. Franková, *Pacovské listiny...* (cit. pozn. 21), str. 6

²⁶ Kostel má totiž po celém svém obvodu opěrné pilíře, avšak na jihovýchodní straně s reliéfními destičkami, zpodobující postavy řemeslníků, jako je **kameník, tesař, kovář a dále postavu sv. Václava s Zocasým lvem jako zemským patronem a zmíněný znak Malovců**. Nejzajímavější jsou ovšem postavy s kalichem a křížem, stojící či kráčející k sobě, jedná se nejspíše o dvě duchovní konfese. Tyto figury s církevními symboly kalichem a křížem jsou interpretovány jako zpodobení **náboženské snášenlivosti** v tehdejší konfesionálně rozděleném městě. Malovcové totiž byli, jak už víme umírnění utrakvisté, a v podvěží byla počátkem 16. století zřízena *kaple a oltář Božího těla* pro přijímání podobojí, nazývané ještě začátkem 20. Století - *Tábor*. **heslo na: <http://www.farnostpacov.cz/historie>**, také v Jan Kaigl, *Pozdně středověký náčrt půdorysu dvoulodí farního kostela v Pacově, Zprávy památkové péče, ročník LVI., číslo 1-2/1996, str. 23*, také E. Stejskalová, *Malovcové...*(cit. pozn. 17), str. 24, také F. Pakosta, *Město Pacov...*(cit. pozn. 6)

²⁷ V průměru měla cca 10metrů, vnitřní prostor o průměru necelých 5,5metru, sílu stěny lze odhadnout na zhruba 2,5metru. *SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 13*

²⁸ *SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 38*

nimž se přimykaly hospodářské budovy. Hradní nádvoří bylo tedy rozměrů malých a celkově hrad nebyl příliš rozlehlý, ale spíše uzavřený a vysoký. Proto je spíše uváděn jako hradní tvrz nežli hrad.²⁹

Tuto hypotézu však zcela nepotvrzují výroky ze stavebně historického průzkumu. S Vondráčkem se shodují pouze v poloze trojprostorového severního křídla s nárožní válcovou věží, kterou považují za nejstarší. *Tato poloha křídla, s masivním zdívem, odpovídá často užitému schématu, kdy je nový objekt (palác) přistavován zevně ke staršímu celku, vně jeho hlavní hradby.*³⁰ *S pohledem na těsnou vazbu na město se lze domnívat, že hrad zaujímal plochu odpovídající uvedenému klášteru (jeho první etapě).*³¹ Dále se vyjadřují ke čtvercovému útvaru, který můžeme vidět na barokním plánu u severovýchodního nároží, *kdy jeho přisazení k jednotraktu i obdobná síla zdíva však spíše než starší nárožní věž, jak ji nejspíše nazývá Vondráček, naznačuje současnou dobu vzniku se sledovaným mladším křídlem, přistavěným někdy ve 14. či 15. století. Takže jakési blíže neznámé panské sídlo, nejspíše ze 13. století, bylo rozšířeno jediným volnějším severním směrem o v barokních plánech doložený trojprostorový objekt se současnou čtvercovou přístavbou. Větší zástavba po východní a západní straně nebyla zcela vhodná pro terénní zářezy, využitě pro valové opevnění a příkopy.*³²

Podle mého názoru se jakási původní tvrz na počátku 15. století s příchodem rodu Malovců³³ postupně rozšiřovala směrem k jihu, tedy o křídlo západní a východní a popřípadě i jižní, přičemž vytvořily čtyřhranný uzavřený objekt, kterému dominovala kulatá bašta, chránící hrad od severozápadu, kde hrozilo největší napadení. Kolem tohoto objektu bylo budováno další vnější opevnění, jež využívalo již starší valové opevnění s příkopy, což dokládají i archeologické průzkumy, které našly zbytky opevnění za severním křídlem, kde se jednalo o další menší kruhovou baštu spojující se na druhém konci s jakýmsi čtvercovým

²⁹ J. Vondráček, *Dějiny... (cit. pozn. 1), díl II., str. 32*

³⁰ SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 38

³¹ SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 37

³² *Zmíněné věže se zde dotýkalo nároží obdélného trojprostorového paláce, na protilehlé straně opatřeného do nádvoří vystupujícím rizalitem. Nádvořní stranu paláce lemovala arkáda nejasného stáří. Dochována byla ještě část vnějšího opevnění, tvořeného širokým parkánem, který však zjevně neobíhal západní stranu a připojoval se k severozápadnímu nároží paláce. Severozápadní nároží parkánu zajišťovala okrouhlá a severovýchodní zřejmě čtverhranná bašta. Jižní polovina areálu zůstává zcela neznámá. Poměrně neobvyklé je řešení styku paláce a věže. Tomáš Durdík, *Encyklopedie českých hradů, Praha 1997, str. 415, též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 928 – 929* dále uvádí stručný vývoj stavby v datech.*

³³ Malovcové započali s přestavbou objektu na vrcholně gotický hrad, přičemž jediným přímým pozůstatkem původního hradu je torzo kruhové věže. Dále je to příkop na severní straně, kde se dnes 10m od jihozápadního vchodu do klášterního kostela nachází kamenné nároží, které je možno považovat za přímý stavební relikt opevnění hradního areálu. **Viz Zpráva archeologického výzkumu z roku 2003 (cit. pozn. 3), str. 10 - 11**

útvarem a dále zbytky před jižním křídlem. Ze stavitelské praxe je známé, že architekti se snažili vždy využívat co nejvíce nosných prvků z předešlého stavu a do nich zakomponovat svou verzi případného rozšíření, nežli by celý objekt strhli a stavěli zcela nový, ať už z hlediska nedostatku materiálu nebo obtížnosti. Proto se domnívám, že tomu tak bylo i zde, v případě Pacova, a tehdejší klášter, později dnešní zámek, stojí na středověkých základech, nebo alespoň zaujímá jeho tehdejší polohu.

Mou verzi podporuje archeologický průzkum, který byl prováděn od roku 1998, 2002 – 2003 a 2004 a i nadále se bude komplex blíže prozkoumávat. Výsledkem dosavadních průzkumů je, že stopové množství archaické keramiky nalezené v prostoru zámku a někdejší zahrady odhaluje sídelní aktivitu již na sklonku pozdní doby hradištní, tedy první polovinu 13. století.³⁴ Výraznější stopy osídlení, včetně staré kamenné architektury, pocházejí z druhé poloviny tohoto věku.³⁵ Z přelomu 13. a 14. století se zde již vyskytovalo šlechtické sídlo, ovšem není jasné, zda šlo o skutečný gotický hrad nebo o menší opevněný statek či hrádek, v jehož konstrukci se uplatňovaly ještě raně středověké prvky.³⁶ Bezpečný doklad vrcholně gotického sídla je až z období pokročilého čtrnáctého věku.³⁷ Nalezená torza opevnění³⁸, jako

³⁴ Dále byly prováděny sondy v prostoru západního křídla, přesněji válcové věže. Byla zde nalezeny opět zlomky tuhové keramiky, jenž odpovídá a lidských aktivitách zařaditelných dokonce do konce 12. nebo do poloviny 13. století. Dále pak pozdně gotické a renesanční kachle. **Viz Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 16**

³⁵ První výkopy z roku 1998 na nádvoří odhalili v jihozápadní rohu relikty vrcholně středověkého kamenného zdiva pojený hlínou a částečně rozeznatelným lícem. V severozápadním rohu byl odkryt zbytek vrcholně středověké kamenné nosné zdi, propojené velmi zvětralou maltou. Sondáž v jižní části zámeckého prostranství našla v hloubce 80 – 160cm základy kamenného, maltou pojeného zdiva, odpovídající období 14. či přelomu 14. a 15. století a ještě straší kamenné zdivo promísené pouze hlínou, které podle nalezené keramiky (standartní keramika tuhová), skla a železných hřebů spadá do období druhé poloviny 13. století či přelomu 13. a 14. století. Nalezena byla i kamenná dlažba z období 14. století a pod ní v hloubce 160cm ještě starší ze 13. století. Archeologický průzkum, **Viz Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 12 - 13**

³⁶ Další část výzkumu se zaměřila na dvě místnosti jižního křídla, kdy v podsklepené místnosti na jihovýchodním nároží nalezena celá plocha s obnaženými základy, staršími příčkami a rubem sklepních kleneb. Dále se dochoval relikty kamenného nosného zdiva, jehož dispozice nijak nesouvisela se současnou funkční dispozicí objektu, takže je možné jej považovat za gotický stavební prvek, související s existencí středověkého sídla. Dále se přímo v jeho podlahách se našly množství zlomků kachlů a dlaždic z 18 – 19. století ale i střípky keramiky a skla ze 14. století. **Co ale zásadně potvrzuje mou teorii, je nález v přilehlém prostoru nádvoří, kdy v hloubce 60cm od současného povrchu byla pod nynějším obvodovým zdivem objektu zjištěna starší nosná kamenná zeď z lomového kamene a nekompaktní malty, mocnosti až 200cm. Precizní líc na obou stranách naznačuje, že nejde o pouhý základ, nýbrž těleso nadzemní. Lze tedy o zdi volně uvažovat jako o přímém stavebním reliktu středověkého hradu, nebo novověkého zámku, který předcházel výstavbě kláštera roku 1666. Viz Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 13 - 14**

³⁷ V roce 2001 byly provedeny sondy zvenku zámku a 30 – 40 cm pod současným povrchem se nacházely relikty starších stratigrafií 16. – 18. století s komponenty stavebních a demoličních aktivit. V hloubce od 150 až 300metrů zkoumána odpadní a planýrovací souvrství, ty překrývaly nejstarší památky, a to nejspíše povrchově vedený kanál z 16. – 17. století, dělaný nejspíše za rodu Španovských z Lisova. Kanál byl široký okolo 100 – 110 centimetrů, s plochým dnem a velmi pečlivě zatesaný do skalního podloží. Hloubka dna se pohybovala okolo 320cm od současného povrchu. Ovšem ještě **starší kanál či jiné vodní dílo** se nacházelo v těsném sousedství popisovaného objektu. Jednalo se o kloaku částečně zděnou z lomového kamene a zaklenutou. Orientace obou

například relikt válcové věže³⁹(obr. č. 16) nebo zbytky druhé čtvercové věže, je možno zařadit skutečně do období vrcholné gotiky.⁴⁰

Právě o původní poloze hradu hovoří architekti z SHP jako o zcela atypické a pro hrad nevhodné. Vyjadřují se o něm spíše jako o **odnoži městských hradů**, přičemž je podle nich jeho teoretická existence v Pacově překvapivá, neodpovídá známým majitelům z řad drobné šlechty. Mohl mít souvislost s velkou stavební aktivitou krále ve druhé polovině 13. století.⁴¹

2.4. Rod Rombhápů se Suché

Dalšími majiteli v řadě, kteří Pacovské panství odkoupili⁴² od Alžběty a Markéty, sester Malovcových⁴³ roku 1528, byl rod Rombhápů ze Suché⁴⁴, respektive místopisář

zařízení byla v ose sever-jih, z hlediska přirozené spádovosti zdejšího terénu. **Viz. Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 14**

³⁸ Dále byl průzkumem odhalen neznámý průběh kamenného nosného obvodového zdiva, které probíhalo zhruba rovnoběžně s podélnou stranou severního křídla, navíc byla objevena kamenná kruhová studna, jejíž koruna se nacházela již v úrovních novověkých navezených terénů. V neposlední řadě byl prozkoumán i prostor, kde stávalo východní křídlo zámku či kláštera. Našly se sklepní prostory s valenou klenbou, jenž byla čistě kamenná, bez použití cihel. Dále bylo zjištěno nosné kamenné obvodové zdivo, pojené maltou, které ovšem neodpovídá průběhu ani směru zaniklého východního křídla. Dává se do souvislosti s renesančním sídlem Španovských z Lisova či ještě starším středověkým opevňovacím prvku. **Viz. Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 18.** Z průzkumu v roce 2010 byly ve více než v jednom metru hlubokém výkopu pro novou kašnu odhaleny zbytky několika konstrukcí různého stáří. Prostor nádvoří rovněž prodělal zásadní rekonstrukci během barokní přestavby zámku. Archeologická situace dokládá, že zde proběhlo poměrně zásadní odtěžení terénu a tím byly zničeny téměř veškeré starší situace. Průzkum odhalil torzo kamenné zdi (0920) založené na podloží, jejíž stáří by snad mohlo být středověké (13. a 14. století), nicméně pro toto tvrzení chybí zásadnější důkazy např. v podobě keramického materiálu. Nepřímým důkazem může být konstrukce snad barokního kamenného kanálu, který zeď narušuje. To svědčí, že zeď je minimálně z období před barokní rekonstrukcí. **Zpráva archeologického výzkumu z roku 2011, Petr Hrubý, ARCHAIA Brno, o.p.s, str. 10**

³⁹ V roce 2003 se opět archeologové zaměřili na válcovou věž a její základy. Textura kamenného zdiva odpovídá vrcholně gotickému období. Zajímavé ovšem je, že novověký kanál byl přímo nalepen na vnější líc odkryté věže, což podporuje tezi o existenci příkopu nebo parkánu v tomto prostoru. **Viz. Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 17**

⁴⁰ **Viz. Zpráva arch. výzkumu z r. 2003 (cit. pozn. 3), str. 20**

⁴¹ **SHP II. díl (cit. pozn. 1)**

⁴² *Pacov zámek s dvorem popl., městečko s předměstím, domy, krčmy, dvory kmecí s platy: varnými, posudnými, lesnými, ponůčkami, robotami, tržným a mýtným a pečelným, jazyky, nohami z masných krámů, s jiným platem z masných krámů, také platem na podacích, se sladovnou a pivovarem a vesnicemi.* **A. Sedláček, Hradý...(cit. pozn. 5), str. 2007, totéž SÚA, DZV 3 L 14r – L 15v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 3**

⁴³ Pacovští roku 1519 získali Majestát, udělený králem Ludvíkem Jagellonským, který jim přinesl hojně milosti. Například právo volit purkmistra nebo pečeti červeným voskem, jelikož dříve se pečtilo jen obyčejným. To vše jistě ještě zásluhou Pavla Malovce. Pacovský erb neměl jiného významu než jako pečelní obraz, byl pouhým erbovním znamením. Pacov byl pouze poddanské město bez samostatné vojenské jednotky, tudíž nemohl mít městský erb. **J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl II.,kap. VI. Poslední Malovcové, str. 149 – 163, též K. Kuča, Města...(cit. pozn. 21), str. 927, znění listiny L. Franková, Pacovské listiny...(cit. pozn. 21), str. 6**

⁴⁴ Rod Rombhápů sahá do století 14. a 15., odkud známe první členy. Pocházeli pravděpodobně z Českých Budějovic. Koncem 14. Století získali tvrz Suchou u Hluboké. **Více Jan Tomášek, Panské a vladycké rody na**

království českého – **Václav Robmháp ze Suché**.⁴⁵ (**obr. č. 17**) Později zde vládl jeho syn **Zikmund**, který opět roku 1544 potvrzuje Pacovu všelijaké výsady.⁴⁶ Roku 1547 byl zvolen za stav rytířský ke korigování a registrování privilegií a svobod královských, zasedal na komorním soudě, byl hejtmanem bechyňským a celkově se zúčastnil všech veřejných a smluvních prací. Za jeho panování se dařilo řemeslům, zachovány jsou například cechovní artikule cechu novoševcovského.⁴⁷ Pacovské panství z nepochopitelných důvodů prodává roku 1550 **Oldřichu Španovskému**.⁴⁸

Tehdy se ve smlouvě mluví o zámku, poplužném dvoru, městečku celém i s předměstím, o sladovně s pivovarem, zahradou se štěpnicí, chmelnicí a oborou. Podobu sídla v době renesance v podstatě vůbec neznáme.⁴⁹

2.5. Rod Španovských z Lisova

Roku 1561 se pět Oldřichových synů (**Jan, Erazim, Joachim, Štefan a Michal**) na žádost Michala panství rozdělilo mezi sebe a společně jej využívali.⁵⁰ Ve smlouvě je zmíněna i zahrada před mostem naproti zámku, kde se nacházel lusthauz neboli letohrádek a lázně.⁵¹ A popis místností, které na zámku připadli Michalovi.⁵² Postupně mu bratři prodávali své díly,

Pacovsku a jejich erby, Robmháповé ze Suché, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 11/2000, str. 120 - 122, J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl III., kap. I. Robmháповé ze Suché, str. 4 – 7, též Ottův slovník naučný, Praha 1900, 19.díl, R (Ř) – Roz, str. 864 – 865, též J. Halada, Lexikon...(cit. pozn. 14), str. 126 - 127

⁴⁵ Potvrdil roku 1529 městečku všelijaké výsady a obdarování z předešlých let. J. Tomášek, Panské a vladycské rody...(cit. pozn. 44), str. 121, A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 207, též K. Kuča, Města...(cit. pozn.21), str. 927, znění listiny L. Franková, Pacovské listiny...(cit. pozn. 21), str. 6 – 7. Více v Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), III. Díl, kap. II. Václav Robmháp ze Suché, str. 9 - 23

⁴⁶ J. Tomášek, Panské a vladycské rody...(cit. pozn.44), str. 121, A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 207, též F. Pakosta, Město Pacov...(cit. pozn. 6), též K. Kuča, Města...(cit. pozn.21), str. 927, znění listiny L. Franková, Pacovské listiny... (cit. pozn. 6), str. 7

⁴⁷ Více J. Vondráček, Dějiny...(cit. Pozn. 1), díl III., kap. III. Zikmund Robmháp ze Suché, str. 25 - 46

⁴⁸ Rod Španovských z Lisova své jméno odvozoval od vsi Spaňova či Španova u Domažlic. Původně byli jen drobní a nezámožní zemané. Jejich majetek rostl, když vstupovali do služeb mocných lidí či rodů, kteří tehdy působili v zemi. Oldřich dne 2. června roku 1550 potvrdil Pacovu veškerá městská privilegia. **Anežka Chaloupková**, Doba Michala Španovského – zlatý věk Pacova, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/1997, str. 11, též A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 207, též K. Kuča, Města...(cit. pozn.21), str. 927, též Ottův slovník naučný, Praha 1900, 24. díl, St – Š, str. 742 – 743, též J. Halada, Lexikon...(cit. pozn.14), str. 155 – 156, Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. I.Španovští z Lisova, str. 1 – 4 a více o Oldřichovi Španovském v kap. II., str. 6 - 12

⁴⁹ SÚA, DZV 9 F 15v – F 16r, cit. podle SHP díl I.(cit. pozn. 1), str. 4

⁵⁰ Více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. III. Spoluvláda bratří Španovských na Pacově, str. 13 - 47

⁵¹ SÚA, DZV 57 A 9r – A 22v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str.4 - 5

⁵² SÚA, DZV 57 A 9r – A 22v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 5

počínaje Jáchymem, následující Erazimem, Štěpán si ten svůj díl ponechal. Poslední **Jan**⁵³ odkázal později svoji polovici majetku své ženě **Anně z Tovarů**⁵⁴ a dětem, kde se v dědictví jmenuje světnice hořejší a dolejší, sklep, kuchyní a spižirna s nějakým stavením, které vystavěl, dále parkán a láznicka v zámku, dále hořejší zahrada s letohrádkem, aby všeho toho mohla držet a užívat.⁵⁵ Později dne 9. října roku 1584 Anna prodává statek svých synů strýci **Michalu Španovskému z Lisova**, pánu na Pacově a Mladé Vožici, nejvyššímu písaři království Českého.⁵⁶ (**obr. č. 18**)

2.5.1. Michal Španovský z Lisova⁵⁷

Tento muž byl výraznou osobností české šlechty. Byl členem stavovského sněmu zemského a od roku 1556 - 57 zemským podkomořím věnných měst ze stavu rytířského, kdy tato města⁵⁸ zastupoval v nejvyšších radách království atd. Od roku 1576 byl císařem Rudolfem II. jmenován nejvyšším písařem království Českého a komisařem v různých rozepřích. Již v roce 1575 se zúčastnil jednání a ustavení české konfese mezi luterány a Jednotou bratrskou.⁵⁹ Později v roce 1584 se zasloužil o zřízení konsistoře. Stál v předních řadách českých novoutrakvistů, i když sám byl vyznáním katolík.⁶⁰ Jeho náboženské smýšlení se projevilo i v jeho privilegii dané pacovské obci z roku 1596, kde lidem

⁵³ Vládl na Pacově v letech 1565 – 82. Roku 1578 byl spolu s Petrem Vokem zvolen hejtmanem kraje bechyňského. Roku 1581 učinil městu obdarování na prodej a kupování soli z obecní solnice a šenkování vína z piva. **A. Chaloupková, Doba Michala Šp...(cit. pozn. 48), str. 11, též A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 208, též K. Kuča, Města...(cit. pozn.21), str. 927, znění listiny L. Franková, Pacovské listiny... (cit. pozn. 21), str. 7, též více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. IV. Jan Španovský z Lisova, str. 48 - 66**

⁵⁴ Poručnice svých nezletilých dětí Oldřicha, Ludvíka a Zuzany potvrzuje Pacovskému lidu všechny předešlé výsady, práva a privilegia. **SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 6, též A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 208, též K. Kuča, Města...(cit. pozn.21), str. 927, znění listiny L. Franková, Pacovské listiny...(cit. pozn. 21), str. 8, více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. V. Anna Španovská z Tovarů, str. 67 - 71**

⁵⁵ **SÚA, DZV 21 M 4v – M 10r, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 6**

⁵⁶ **SÚA, DZV 67 D 5r – D 7r, viz též SÚA, DZV 22 K 19v – K 20v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 6, též A. Sedláček, Hrady... (cit. pozn. 5), str. 207 – 208, více o Španovských A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), Španovské příběhy, str. 211 – 213**

⁵⁷ **Více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. VI. Michal Španovský z Lisova, str. 72 – 126 a kap. VII., str. 127 – 145, kap. VIII., str. – 146 – 165 a kap. IX., str. 166 -184 a kap. X., str. 185 - 200**

⁵⁸ **Hradec Králové, Chrudim, Vysoké Mýto, Polička, Jaroměř, Mělník, Trutnov a později Jihlava. Jan Tomášek, Panské a vladycké rody na Pacovsku a jejich erby, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/2007, str. 20. Španovští z Lisova, také A. Chaloupková, Doba Michala Šp...(cit. pozn. 48), str. 12**

⁵⁹ **Roku 1583 vydal první oficiální vydání české konfese, které se stalo základem pro další vydání. A. Chaloupková, Doba Michala Šp...(cit. pozn. 48), str. 13**

⁶⁰ **Po svém nastoupení k državě Pacova prohlásil evangelickou víru za svobodnou a v Mladé Vožici v letech 1581 – 83 vystavěl kostel. A. Chaloupková, Doba Michala Šp...(cit. pozn. 48), str. 13, též F. Pakosta, Město Pacov...(cit. pozn.6)**

ustanovuje výsadu konfese augšpurské a české ⁶¹ a mimo to Pacov zbavuje roboty. ⁶² Za jeho vlády na panství se město dostalo do popředí zájmu a celkově vzkvétalo. ⁶³ Veškeré jeho snažení dovršilo roku 1597 povýšení Pacova z poddanského městečka na město panské, zajištěné majestátem císaře Rudolfa II. ze dne 7. ledna na Pražském hradě. ⁶⁴ Toto ustanovení vlastně doplnilo majestát Ludvíkův z roku 1519. ⁶⁵ K této události se nejspíše váže i výzdoba na západní a jižní stěně farního kostela sv. archanděla Michaela. ⁶⁶ (**obr. č. 19 – 22**)

Jeho nástupcem se stal syn **Mikuláš** ⁶⁷, který se svým bratrem Jáchymem vládl Pacovu mezi lety 1601 – 16. Choval zde originální rukopis české konfese. ⁶⁸

⁶¹ **A. Chaloupková, Doba Michala ŠP... (cit. pozn. 48), str. 13, též F. Pakosta, Město Pacov... (pozn. 6), též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 927, též Ferdinand Pakosta, Michal Španovský z Lisova (účastník jednání o českou konfesi 1575, pán na Pacově 1584 – 1600), Příspěvek k dějinám města Pacova, Pacov, 1914, nestr.** Michal Španovský z Lisova a na Pacově obnovuje obci města Pacova výsady a obdarování předešlých vrchností a činí jim výsadu České konfese, některé milosti nové. Opis v pamětní knize pacovské sign. 1 A 1 fol. A 27 – A30., **též pozn. 21 L. Franková, str. 8 - 9**

⁶² Smlouva Michala Španovského s obcí pacovskou o robotu. Zápis v měst. knize pamětní sign. 1 A A fol. C 24., **F. Pakosta, Michal Španovský z Lisova... (cit. pozn. 61)**

⁶³ Daroval obci dva rybníky a roku 1589 své pozemky Velké hnízdo, ke zřízení dalšího rybníka Byla zde zřízena cechovní organizace, především proslulé soukenictví roku 1550, dále cech kovářský, kolářský a bednářský roku 1557, řeznický roku 1558 a nově novoševcovský cech a další řemesla. **A. Chaloupková, Doba Michala Šp... (cit. pozn. 48), str. 13 – 14, též F. Pakosta, Město Pacov... (cit. pozn. 6), též F. Pakosta, Michal Šp... (cit. pozn. 61)–** List spojeného cechu řemesla kovářského, kolářského a bednářského, **též L. Franková, Pacovské listiny... (cit. pozn. 21), str. 8**

⁶⁴ **A. Sedláček, Hrady... (cit. pozn. 5), str. 208 – 209, též F. Pakosta, Město Pacov... (cit. pozn. 6), též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 927 - 928, též více F. Pakosta, Michal Šp... (cit. pozn. 61) –** Rudolf II. Potvrzuje Pacovským obdarování předešlých vrchností a vysazuje Pacov na město panské. (Opis v měst. knize pamětní sign. 1A1 fol. B2. 1597. leden 7. na hradě Pražském)

⁶⁵ **Totéž Chaloupková, Doba Michala Šp... (cit. pozn. 48), str. 15, též L. Franková, Pacovské listiny... (cit. pozn. 21), str. 9**

⁶⁶ Na západní stěně je znázorněna personifikace **Rozvážnosti či Moudrosti** (PRUDENTIA) v podobě ženy, shlížející se v zrcadle a držícího hada jako jejího symbolu. Nad její hlavou se nachází jakýsi erb, bohužel dnes nečitelný. Postava je natočena k městskému znaku (dnes také torzo) s komentářem v rollwerkové kartuši. Nápís počíná slovy: „*Vysoká věž, bystrý lev a koruna lesknoucí se zlatem platí u všech poctivých lidí za znaky a půvabné ozdoby dobra. Toť znaky obce Pacovské, města znamenitého, mírumilovného, pevně třímajícího otěže spravedlnosti. Podpírej tedy, věži, město, město! Plavý lve, haj věž! Koruno, skvěj se hlazeným demantem!*“ a Pacov je zde uváděn jako urbium – tedy město. (**Vondráček přepis**) Znak je zasazen do jakéhosi kruhu se znaky, s obdélníkovými trnožemi a je jisté že naproti Moudrosti, stávala na žlutém kopečku ještě jedna postava, nejspíše mohlo jít o personifikaci síly. Na východní stěně věže, v úrovni patra empory, je dnes těžko čitelný **výjev Apokalypsy**, s Trůnícím Kristem v mandorle, přičemž ze symbolů 4 evangelistů je dnes čitelný jen býk sv. Lukáše, u Kristovy levé nohy. Pod nimi v řadě sedí 24 starců, načež před nimi leží jejich koruny. Tento výjev můžeme číst z Janova zjevení, 4. kapitoly, kde těchto 24 starců oděných do bílých rouch poklekne na zem před Krista pokaždé, co 4 bytosti kolem něho jako symboly evangelistů mu vzdají čest. A na jeho počest pak odkládají své zlaté koruny před trůn.

⁶⁷ Roku 1606 potvrdil pacovským předešlá privilegia. **Více Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), IV. Díl, kap. XI. Mikuláš Španovský z Lisova, str. 201 – 245, J. Tomášek, Panské a vladyské rody... (cit. pozn. 58), str. 20, též A. Sedláček, Hrady... (cit. pozn. 5), str. 209, též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 928**

⁶⁸ Roku 1612 směli Pacovští pořádat koňské trhy a trh s dobytčím, v následujícím roce si obstarali opis privilegií císaře a krále Matyáše a potvrzení výsad soukenického řemesla už od dob Ferdinanda I. **Vondráček, Dějiny... (pozn. 67), str. 201 – 245, též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 927**

2.6. Rod Vítů⁶⁹

Roku 1616 Mikuláš Španovský z Lisova panství prodává paní **Anastazii Vítové z Kralovic na Dubu a Mezném**.⁷⁰ Ve smlouvě je opět zmiňován zámek, kostelní fara, pivovar se všemi příslušenstvími, poplužní dvůr při zámku – Starý dvůr, dvůr Hrádek s ovčínem, dvůr ve vsi Cetoraz rovněž s ovčínem.⁷¹ Ovšem nová majitelka záhy zemřela a celé panství připadlo roku 1618 jejímu synu **Ladislavovi Vítovi ze Rzavého (Zerzavého)**.⁷² (obr. č. 23) Jenže ten též dlouho nežil a panství zdědila roku 1621 jeho žena **Kateřina Markyta Vítová** a její nedospělá dcera **Mandalena Vítová**, která ovšem panství prodala roku 1625 své tehdejší poručnici **Anně Markétě Šléglovské**⁷³, načež ta jej prodala roku 1630 Janu staršímu Černínovi z Chudenic, pánu na Choustníku, Bělé a Mnichu⁷⁴ a jeho ženě Zuzaně rozené Homutové z Harasova.⁷⁵

2.7. Jan a Zuzana Černínové z Chudenic

Za vlády **Jana Černína**⁷⁶ se Pacovu vedlo tuze zle, nehledě na to, že v Evropě zuřila 30letá válka.⁷⁷ Nezdá se, že by za jeho panování došlo na zámku k nějakým výrazným

⁶⁹ Jméno rodu je odvozeno od vesničky Rzavé neboli Zrzavé, jež se nacházela severně od Tábora a na západ od Chotovín, kde stávala jejich rodná tvrz. Více o rodu **Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), V. díl, kap. I. Vítové ze Rzavého, str. 3 – 9, též Jan Halada, Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti), III. Díl, Praha 1992, str. 210 - 211**

⁷⁰ **Více Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), V. díl, str. 10 – 40**

⁷¹ **SÚA, DZV 190K 19r – K 21v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 7**

⁷² **SÚA, DZV 139 D 8v – D 9v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 7.** Doba úpadku a plná bojů, jak z náboženských motivů, tak různé spory s poddanými, např. o právo vaření piva, které dospěly až k jeho zrušení. Sám Ladislav se účastnil stavovského odboje a po jeho smrti r. 1618 nechal panství značně zadlužené. **F. Pakosta, Město Pacov... (cit. pozn. 6), více Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1) V. díl, kap. III. Pacov a Pacovsko v době pobělohorských konfiskací, str. 41 – 59.** Roku 1618 potvrdil Pacovským privilegia kromě listiny z roku 1544. též **K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 928**

⁷³ **SÚA, DZV 141 M 9r – M 9v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 8.** Roku 1621 potvrdila opět městu privilegia. **K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 928**

⁷⁴ Rod Černínů je jedním z nejstarších českých hraběcích rodů. Jejich původním rodovým sídlem byly Chudenice na Klatovsku. Až do 16. století mnoho nevyňikali. Rozdělili se na větve radnickou, tasnovickou a chudenickou, jež postupně vymřely. Jedinými doposud žijícími Černíny jsou potomci nedrahovické větve. **Jan Tomášek, Panské a vladycké rody na Pacovsku a jejich erby, Černínové z Chudenic, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 5/1994, str. 94, též Ottův slovní naučný, Praha 1900, 6. díl, Č – D, str. 623 – 627, též J. Halada, Lexikon... (cit. pozn. 14), str. 37 - 38**

⁷⁵ **SÚA, DZV 298 A 25r – A 28v, cit. podle SHP díl I. (cit. pozn. 1) str. 7 – 8, též A. Sedláček, Hrady... (cit. pozn.) 5, str. 209 - 210**

⁷⁶ Potvrdil Pacovským 25. ledna 1637 veškeré svobody až na vyznání augšpurské konfese. Vedl spory s měšťanstvem a čelil jejich „rebelii“... **Více Vondráček, Dějiny... (cit. pozn. 1), VI. Díl, kap. II. Spor Pacovských s Černínskou vrchností, str. 13 – 35, Pozn. 47, též A. Sedláček, Hrady... (cit. pozn. 5), str. 210, též F. Pakosta, Město Pacov... (pozn. 6), též K. Kuča, Města... (cit. pozn. 21), str. 928**

prestavbám, jak nás informuje Černínova korespondence pacovského úředníka Martina Škvoreckého, kde je pouhá zmínka o poškození krovů, pod které zatéká.⁷⁷

2.8. Zikmund Myslík z Hyršova a jeho dvě manželky Eliška a Barbora

Zásadní změnou prošel zámek za vlastníka **Zikmunda Myslíka z Hyršova**, který toto panství koupil od své tchýně hraběnky Černínské v roce 1643.⁷⁹ V roce 1640 se oženil s její a Janovou nejstarší 16letou dcerou Alžbětou.⁸⁰ Zprvu na Pacově moc nepobýval, teprve po ukončení své vojenské služby v roce 1649 se stalo panství jeho domovem, které si značně zveleboval. Ve své vojenské kariéře dosáhl na hodnost generál-feldmaršálla jtnanta a působil jako diplomat na různých misijních výpravách ve službách rakouského arcivévodě Leopolda Viléma. Po smrti Alžběty (1645) se Myslík znovu ženil, tentokrát s **Johanou Eusebií Barborou Žďárskou ze Žďáru**. Tu ustanovil dne 24. prosince roku 1644 svou dědičkou, která své panství mohla využívat až do své smrti. Avšak ve smlouvě je uvedeno, že panství po její smrti připadne pražským karmelitánům od Panny Marie Vítězné, kterým mimo jiné odkázal svůj menší statek Jeníčkova Lhota spolu s domem v Táboře, který zakoupil pro svou první ženu Alžbětu, když pobýval ve válce.⁸¹ Toto učinil po vzoru císaře Ferdinanda na oslavu vítězství a rovněž proto, že neměl žádné potomky. Generál Zikmund umírá dne 3. listopadu roku 1666 a panství se ujímá jeho žena Johana Eusebie Barbora⁸², nově provdaná za hraběte Karla Leopolda del Caretto di Millesima.⁸³ Pokračovala ve stavebních činnostech nejen ve městě, ale i v jeho okolí. Na samotném zámku je dodnes zachován na ostění dveří letopočet 168?, který dokazuje jakousi stavební činnost. (**obr. č. 24**) Můžeme předpokládat,

⁷⁷ Za války byl válečný dodavatelem, což mu hodně vynášelo, stejně jak jeho strýci Heřmanovi Černínovi. Ovšem nebral ze svého, ale z majetku poddaných a rozdával. Lidem se na panství vedlo zle, za neuposlechnutí či dizertaci z města, jim hrozilo vězení v zámecké věži. Zastával i funkci bechyňského hejtmána či nescházel v žádné komisi vládní či soukromé. Velký zisk mu přinesla rovněž svatba se Zuzanou Homútovou z Harasova (1600 – 1654), dcerou nejvyššího berního království českého. **J. Vondráček, Dějiny...(cit. pozn. 1), díl VI. Kap. III., str. 36 - 51**

⁷⁸ **Martina Škvoreckého, úředníka na Pacově, hospodářská korespondence z dob války třicetileté 1630 – 42, ed. František Teplý, Praha 1928, str. 79, 144, 196, 235, cit. podle SHP díl I. (cit. pozn. 1), str. 8 – 9**

⁷⁹ **SÚA, DZV 302 H 9r – H 17v, viz též SÚA DZV 148 A 16v – A 19v, A 21r – A 22r, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 10**

⁸⁰ **Více Vondráček, Dějiny (cit. pozn. 1) VI. Díl, kap. VI. Sňatek E. Černínové s Z. Myslíkem..., str. 98 - 104**

⁸¹ **SÚA, DZV 263 K 17r – L 2v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 11**

⁸² **Vymohla Pacovským císařské potvrzení privilegií (1667) a vložení jich v desky zemské roku 1683. F. Pakosta, Město Pacov...(cit. pozn. 6), též K. Kuča, Města...(cit. pozn. 21), str. 928**

⁸³ **A. Sedláček, Hrady...(cit. pozn. 5), str. 210 - 211**

že došlo k zasypání příkopů a terénním úpravám pro novou stavbu kláštera apod.⁸⁴ (**obr. č. 25**)

2.9. Karmelitáni a jejich stavební éra

Karmelitáni se zámku snažili ujmout dříve, ještě za hraběncina života, ale podařilo se jim to až 1. srpna roku 1708, krátce před její smrtí 1. března 1709. Přesné datum založení se uvádí na 25. října 1708, ovšem jde pouze o písemné založení.⁸⁵ K vlastní stavbě bylo přikročeno v pozdějších letech, kdy byl v prostorách zámku postupně stavěn nový, druhý a jediný po Praze, karmelitánský klášter k nejvyšší chvále a slávě Nejsvětější Trojice, jakož i Nejsvětější Neposkvrněné Panny Marie, a svatého archanděla Michaela, svatého mučedníka Vavřince, svaté Terezie a všech milých svatých. Spolu s klášterem vznikla i kaple sv. Václava, která měla až do velkého požáru roku 1727 funkci klášterního kostela. Její poloha v areálu není zcela zřejmá, ale lze zvažovat místo, kde stojí dnešní kostel či v navazující části západního křídla.⁸⁶

Tento nový český konvent byl součástí rakouské provincie sv. Leopolda, jež vznikla roku 1701, po rozdělení dosavadní německá provincie Nejsvětější svátosti na dvě provincie, německou a rakouskou. Tuto rakouskou větev tvořilo tehdy 10 klášterů, z toho 6 v rakouských zemích (jedná se o Vídeň, Štýrský Hradec, Trident, Gorice, Vídeňské Nové Město a Linec), 3 v Uhrách - Győr (Ráb) a Skalice na Slovensku a dosud jediný klášter v Čechách, v Praze u Panny Marie Vítězné.⁸⁷

⁸⁴ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 10 - 11

⁸⁵ PNP, rkp. Sign. C 341/S nebo SÚA, APA I., sign. A 38/7, fol. 91v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 12. P. fr. Theodorus a Cruce, provinciál řádu bosých karmelitánů, potvrdil městu privilegia. K. Kuča, *Města...*(cit. pozn. 21), str. 928

⁸⁶ SHP I. díl(cit. pozn. 1), str. 12, SHP II. díl (cit. pozn.1), str. 40

⁸⁷ Archiv kláštera bosých karmelitek Praha, sign. A 252/S, s. 294 – 299, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 13 podle citace

2.9.1. Počátky výstavby klášterního komplexu

O stavebních pracích nás informují místní prameny z pacovské soudobé pamětní knihy.⁸⁸

Dne 8.čevence roku 1710 se teprve Pacov stal řádným konventem. O dva roky později 1712 první převor P.Carel Joseph od sv. Zikmunda vystavěl kapli sv. Václava, přičemž prorazili jednu či druhou část zdi a vytvořili tím dosti prostornou kapli, která avšak dne 14.října roku 1727 shořela. K budování kláštera se přikročilo až roku 1718 za druhého převora v řadě P. Gerharda od sv. Lukáše. Za něho se vystavěly v přízemí obou dormitářích mnišské cely pro 13 řeholníků a refektorium v horním podlaží nad sklepem, ve kterém se poprvé jedlo 9. listopadu 1719. Dále byla zřízena kuchyně, s obydlím dole pro domácí lidi a stáj pro koně. Dne 18. srpna roku 1721 přestali mniši obývat starou část zámku a slavnostně se přesunuli do nově postavené.⁸⁹

2.9.2. První architekt Martin Wittwer (bratr Athanasius) a jeho plány

Dnes již víme, že autorem 5 pacovských návrhů plánů byl karmelitánský architekt a stavitel Athanasius od sv. Josefa neboli světským jménem Martin Wittwer. Nikoliv Johann Lukas Hildebrandt, jak ještě v 50. letech 20. století považoval za možné dr. Václav Wágner.⁹⁰

Wittwerovo působení na Pacově roku 1718 je doloženo v pražském archivu bosých karmelitek.⁹¹ Jedná se o významného řádového stavitele, který mimo jiné pracoval i na kostele ve Vídni, Linci či v Maďarsku, především v Györu, kde shodou okolností stojí úplně totožný klášter s kostelem. Zachovalo se nám tedy 5 Wittwerových plánů pacovského kláštera, které byly schváleny definitivně dne 2. Ledna 1720. (**obr. č. 223 - 227**) V roce 1730 se karmelitánské anály zmiňují o plánu, schváleném roku 1717. Jestli se jedná o nějaký starší plán, je dosud neznámý.⁹²

Tyto plány jsou formátu 36 x 50 cm a jsou zhotoveny na papíru, podlepeném plátnem. Jedná se o tři půdorysy, přízemí a prvních pater. Již zde byl klášter plánován jako čtyřkřídlá

⁸⁸ Bohužel se mi nepodařilo vypátrat, o jakou přesně pamětní knihu se jedná, snad o *Historia Conventus*, která je SHP zmiňována v dalších odkazech.

⁸⁹ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 14 – 16, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 40

⁹⁰ Článek z regionálního tisku - Zájem historiků o pacovské památce, *Táborská Práce*, ze dne 3. června 1947, č. 128, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1) str. 124 – 125

⁹¹ Archiv kláštera bosých karmelitek Praha, A 253/S, s. 53, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 16

⁹² SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 17, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 40

uzavřená dispozice se dvěma patry a kostelem v rohu. Na čtvrtém listu je příčný řez celou stavbou a na pátém listu polovina průčelí.

Po dostavbě jedné části kláštera se roku 1721 přikročilo k výstavbě hospodářských budov a roku 1723 i ke stavbě pivovaru a lhotské hospody, bytu pro tesaře Josefa Riedla a další hospody u hajného, lidově Trucbáby.⁹³

2.9.3. Požár a obnova klášterních budov

Dne 14. října roku 1727 postihl v noci město požár, díky nepozornosti zlatníka, při kterém vyhořelo 82 městských domů, věž ve farním kostele sv. Michaela, špitál, všechny vrchnostenské budovy s výjimkou pivovaru. Mezi postiženými byl i samotný klášter s kostelem (kaplí), kde se zřítil strop. A za své vzalo i veškeré vybavení kláštera s obrazy, přenosnými oltáři, nábytkem a šatstvem.⁹⁴ Zachráněna byla Nejsvětější Svátost. Ze staré věže byla spuštěna socha Panny Marie Škapulířové.⁹⁵

Po tomto ničivém požáru se v roce 1729 přistoupilo ke stavbě nového klášterního kostela, který dnes můžeme vidět, dále k obnově hospodářských stavení a sakristie farního kostela s kostnicí.⁹⁶

Kvůli novému kostelu se přistoupilo k bourání poničeného jihozápadního nároží, kde býval nejspíše dosavadní kostel (kaple), a severozápadního středověkého křídla, přičemž se bouraly klenby obou podlaží, došlo z nenadání k samotnému zřícení až do základů, při kterém naštěstí nikdo nezahynul. V měsíci srpnu již stály kamenné kvádry kladeny trojím řádem (terno ordine) a zakrátko přečnívalo v průčelí (in frontispicio vallo). Na svátek sv. Václava byl pod hlavním oltářem položen základní kámen rukou nejjasnějšího hraběte Františka z Herbersteinu, pána na Vožici.⁹⁷

Otázkou zůstala finální podoba průčelí kostela. Zde se Witwerovi od karmelitánů dostalo jisté kritiky, nejen v oblasti zdobnosti průčelí, zdálo se jim moc honosné, ale i některých architektonicky řešených prvků jako stíněnost věže a opominutí schodů k refektáři. Průčelí se sochami bylo schváleno dne 2. září roku 1730 samotným provinciálem,

⁹³ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 18, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 40

⁹⁴ SOKA Pelhřimov, AMP, kniha 45, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 18

⁹⁵ Historia Conventus, s. 86 – 87, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 18 – 19, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 41

⁹⁶ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 19, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 41

⁹⁷ Historia Conventus, s. 93 – 94, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 19 – 20, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 41

kteřý nařídil připravit chór pro bratry v těsné klenuté prostoře – kvelbu (concamerazione), kde se slouží bohoslužby, a přitom byl proražen vchod do kostela z dolního dormitáře.⁹⁸ Se stavbou kostela se stále pokračovalo v roce 1731 a počátkem roku následujícího, kdy byl zhotoven portál a podlaha kostela kameníkem Gottfriedem. Mateřský klášter u Panny Marie Vítězné v Praze zaslal tehdy Pacovu několik starších kusů k jeho znovuzřízení.⁹⁹ Krátce před ukončením dne 12. května roku 1732 umírá bratr Athanasius od sv. Josefa. Jeho životopis zaznamenal pacovský analista.¹⁰⁰

Po pohřbu se přikročilo k dokončení, a to k dostavbě hudebního chóru, dolní klenby a celé výzdoby - plastik. Štukovou výzdobu provedl **Antonín Bossi z Milána**. 5 soch, z toho 3 pak udělány sochařem **Matějem Vítem**.¹⁰¹ Nejvýznamnější z nich, socha Panny Marie, měla být umístěna ve vrcholném štítu.¹⁰²

Kostel byl pak slavnostně vysvěcen na svátek sv. Václava 28. září roku 1732 želivským opatem Schindlerem. V análech tuto kapli (kostel) nazývají podzemní slují nebo betlémským chlévem díky její těsnosti. Kvůli svátku Panny Marie Karmelské byl vyzdoben areál konventu, zřízen hlavní oltář, kazatelna a hudební chór, ve věži byl zavěšen zvon, zvaný sv. Zikmund, doplněny hodiny. Roku 1735 měl být z pražského klášterního kostela převezen oltář sv. Josefa se svými dvěma namalovanými obrazy, ovšem jestli se tak opravdu stalo, nevíme.¹⁰³

2.9.4. Druhý architekt Kilián Ignác Dientzenhofer a jeho plány

Po smrti bratra Athanasia byl na dostavbu kláštera dne 11. února roku 1739 pozván další významný architekt ve službách karmelitánů, a to **Kilián Ignác Dientzenhofer**, který zhotovil rovněž několik plánů kláštera podle jednotlivých podlaží, které byly schváleny

⁹⁸ *Historia Conventus*, s. 102, 107, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1) str. 20 - 22

⁹⁹ Tomáš Kleisner, *Diplomová práce Umělci zaměstnaní v pražských kláštřech bosých karmelitánů a karmelitek*, nepublikovaná diplomová práce, Praha 1997, str. 52

¹⁰⁰ SOKA Pelhřimov, DÚ Pacov, kart.7.inv. č. 164, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 23, uvedeno jméno Wittwerova spolupracovníka, tesaře Josefa Riedla z Tyrol a políra stavby Fouska (V Pacově od 1730 – 1740) jenž poslední etapu výstavby konventu dokončoval. SHP II. díl, (cit. pozn. 1), str. 41 - 42

¹⁰¹ Doloženého mezi lety d 1724 – 1750, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 42

¹⁰² SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 25 - 26

¹⁰³ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 26 – 30, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 42

definitorem provincie dne 1. července roku 1740, a zdá se, že stavba podle nich byla postupně realizována.¹⁰⁴

Jedná se o soubor 3 plánů půdorysů, přízemí s hospodářským dvorem, dále prvního a druhého patra. U každého plánu je i legenda s popisky jednotlivých místností. **(obr. č. 232 - 234)**

K samotné přestavbě došlo až roku 1743, přičemž 22. května si sebou do Pacova Kilián přiváží svého stavbyvedoucího – zednického políra a pražského měšťana malostranského - pana Jana Linharta.¹⁰⁵ Později roku 1745 přebírá dohled nad stavbou Jan Kolínský ze Starého Města pražského a roku 1751 Jan Jiří Mayer z Nového Města pražského.¹⁰⁶

Dne 1. června 1743 byl položen první základní kámen k pokračování stavby konventu, cel, které jsou situovány k východu, naproti voliře ptáků (domus avium – druhé patro severozápadního nároží), či bytu purkrabího, protože až tam byla stavba dokončena v roce 1721 za působení P. Gerarda od sv. Lukáše. Kolem této nově stavěné části vedl kanál, který vede ze záchodů bratří, nad kterými je v nejvyšším patře pokladnice.¹⁰⁷

2.9.5. Další požár a obnova kláštera s kostelem

Avšak štěstí u karmelitánů nestálo a 25. května roku 1744 vypukl opět rozsáhlý požár z vinopalny u žida, kdy kromě kláštera vyhořel i městský kostel, pivovar se sladem, panský dvůr, hospoda, špitál, radnice, celkem 114 domů. Na klášterním kostele shořela střecha i s věží, hodiny a tři zvony byly zničeny, nově stavěný konvent i s připraveným dřevem na jeho dokončení, úřednický dům, dům ptáků, vše padlo do rukou nelítostného ohně.¹⁰⁸

Avšak řádoví bratři to nevzdali a ve stavbě kláštera, pivovaru a dalších budov znovu pokračovali.¹⁰⁹ Roku 1745 byl zvolen nový převor P. Štěpán od sv. Josefa, za kterého byl

¹⁰⁴ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 31 – 32, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 42

¹⁰⁵ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 32 - 33

¹⁰⁶ P. Macek, P. Zahradník - Stavebně historický průzkum bývalého karmelitánského kláštera v Pacově, Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 10. číslo, 1999, str. 146, též SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 42

¹⁰⁷ Historia Conventus, s. 199, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 32, SHP II. díl (cit. pozn.1), str. 42

¹⁰⁸ SOkA Pelhřimov, AMP, kniha 45, Historia Conventus, s. 201 – 202, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 33 – 34, působil zde i tesařský mistr Lorenc Lankin z Jindřichova Hradce. SOBa Třeboň, Matriky, sign. Pacov 3, fol. 177v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 34, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 43

¹⁰⁹ Historia Conventus, s. 201 – 202, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 35

dokončen onen zmíněný kanál, zaklenut dormitář, od oratoře chóru až ke schodům, nacházejícím se u cely převora. Postavena střecha.¹¹⁰ Následujícího roku 1746 byly v Praze panem Valentinem Lišákem ulity nové dva zvony, byly obnoveny střechy kostela i věže, střecha kostela pokryta taškami a střecha věže pobita bílým plechem a na vrchol umístěna pozlacená makovice s křížem.¹¹¹ Navíc byl vápnem natřen celý konvent a došlo na odstranění bosů v nárožích. Dalšího roku 1747 byl konvent nahazován uvnitř, položena kamenná podlaha v dormitáři, opět od cely převora až k oratoriu, zároveň se již pracovalo na hlavním oltáři, který nejspíše vyřezal Jindřich Holzknacht, tovaryš řezbářský.¹¹² Dne 13. dubna roku 1749 se započalo s kopáním základů nového refektáře a nad ním stojící knihovny.¹¹³

Následujícího roku 1750 vypukl ve městě další požár, již třetí v pořadí, při kterém shořel mimo jiné Starý dvůr. Klášter i s jeho kostelem byl naštěstí uchráněn. Roku 1751 poprvé mniši usedli k obědu v novém refektáři a zdá se, že tímto rokem veškeré velké stavební práce v klášteře skončily. Máme zmínky jen o výzdobě kláštera i kostela a menších vnitřních adaptacích. Roku 1755 bylo benediktováno oratorium bratří (kaple bratří), které se dodnes ve své stavební podstatě nachází ve druhém patře jižního křídla, v jeho východním konci. Roku 1757 byla zřízena v kostele nová kazatelna, vyzdobená různým štafírováním, a položena podlaha v horním dormitáři. Následujícího roku 1759 byla uprostřed prvního patra severního křídla dokončena klášterní nemocnice s arkýřovou kaplí, kdy její členění s bočními oblými nikami lze spojit s některými principy dientzenhoferovy tvorby.¹¹⁴ Do kaple byl umístěn nový oltář, zhotovený bratrem Kryštofem, jenž byl zdobený barvami, zlatem a stříbrem od mladovožického malíře. Anály se zmiňují i o zřízení velké klášterní knihovny, dokončené až roku 1762.¹¹⁵

Roku 1760 byl vybílen celý konvent a v zahradě, kde stála hraběnčina lázeň, objekt přeměněn na kapli. Navíc ve městě vypukl už čtvrtý požár, ovšem klášter byl opět od ohně uchráněn.¹¹⁶

¹¹⁰ *Historia Conventus*, s. 207 – 208, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 35

¹¹¹ *Historia Conventus*, s. 212, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 35

¹¹² *Historia Conventus*, s. 212 – 213, 224 a Muzeum Antonína Sovy v Pacově, *Kronika města Pacova 1*, s. 219 – 220, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 35 - 36

¹¹³ *Historia Conventus*, s. 237, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 36, SHP II. díl (cit. pozn.1), str. 43

¹¹⁴ SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 43

¹¹⁵ *Historia Conventus*, s. 242 – 243, 257, 285, 311, 313, 315, 358, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 36 – 38, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 43 - 44

¹¹⁶ *Historia Conventus*, s. 340 – 342, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 38

Roku 1762 byly zřízeny dva nové oltáře do kostela. Jeden pro sochu Panny Marie, nošenou při procesích, a druhý pro velký dřevěný kříž, který uctíval pan Myslík z Hyršova. Kostel měl tedy již sedm oltářů. Roku 1763 byl na hlavní oltář umístěn obraz patrona kostela sv. Václava od malíře **Antonína Reiser**a, který zde opravoval postranní oltáře.¹¹⁷

Dne 8. července roku **1764** byl kostel vysvěcen pražským biskupem Ondřejem Kaiserem.¹¹⁸

2.10. Osud klášterního kostela po jeho zrušení

Jenomže radost karmelitánů netrvala dlouho, za vlády císaře Josefa II. byl karmelitánský klášter roku 1787 zrušen,¹¹⁹ celé panství připadlo do rukou náboženskému fondu a spravovala je správa královských českých státních statků. V **inventáři** majetku ze dne 9. června 1787 jsou sepsány obrazy, nacházející se v horním patře cel a chodeb, mezi nimiž v oratoři na oltáři na plátně malovaný obraz Kristova Příbuzenstva, v prostředním patře, v celách, chodbách a pokoji pro hosty oltář, na němž je umístěno Jezulátko ve skříňce, oltář na plátně s malovaným obrazem Kříže, v knihovně olejovými barvami malování čtyři církevní otcové a v jednom pokoji dva kusy plánů starého zámku v jednom a dále věci v dolním patře, kde byla kuchyň, refektář, hovorna, krejčovna.¹²⁰ Další inventář ze dne 9. června roku 1789 se uvádí 397 obrazů, jež byly rozvěšeny v pokojích č. 1 – 56, v dolním ambitu, sakristii, horním ambitu, na schodech a na druhé chodbě. Je zde zmiňována i klášterní lékárna a archiv, v němž byly uloženy plány pacovské klášterní budovy a přilehlého kostela, uchovávané v jedné knize. Dále máme **soupis kostela**: Hlavní oltář s oltářním obrazem sv. Václava a horním obrazem Nejsvětější Trojice, 4 vedlejší oltáře s oltářními obrazy, v nichž na jednom stojí skříňka s voskovým Ježíškem, na druhém s Matkou Boží a na zbývajících 2 malované obrazy pod sklem, dále dva postranní oltáře, jeden se skleněnou skříňkou, v níž je Matka Boží, a druhý se

¹¹⁷ **Historia Conventus**, s. 359 – 360, cit. podle SHP I. díl (cit.pozn. 1), str. 39, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 44

¹¹⁸ PNP, rkp. Sign. C 322/S, viz také **Historia Conventus**, nestránkovaná část, cit. podle 1 SHP I. díl (cit. pozn.), str. 39

¹¹⁹ Je zajímavé, že se v knize soukenické se trpce zmiňuje, že město radostně si oddechlo: „... a mnoho zlého městu našemu způsobili...“ *Karmelitáni se Pacovského panství ujali pevnou rukou vládli násilím. Obec i jednotlivci si často stěžují, že „ milostivá duchovní vrchnost“ pozemků, rybníků a majetku jejich bezprávně užívá, daně však platit nechce.* Pacovským rovněž leželo v žaludku, že nastolená rekatolizace v zemi potlačila nekatolická vyznání, jakým byl Pacov. **F. Pakosta (cit. Pozn. 6)**

¹²⁰ SÚA, ČG – Publ, kart. 2667, sign. 145/28, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 39 - 40

skříňkou, kde je umístěn krucifix, jedna kazatelna, jedna extra ozdoba, deset kusů stolic, 8 okenních obložení, pět zповědnic, jedno dřevěné zábradlí před hlavním oltářem.¹²¹

Pacovský děkan Antonín Boukal roku 1789 žádal, aby byl z klášterního kostela udělán farní kostel, jelikož jeho prostory nejsou dostatečně velké, navíc stáří farního kostela potřebuje spousty oprav, ale jeho návrh byl zamítnut.¹²²

2.10.1. Dražba a deportace kostelního mobiliáře

Veškerý klášterní majetek byl roku 1790 rozprodáván v dražbách či bezplatně deportován do jiných kostelů. Z kostela i z kláštera byly vytrhány dlažební kameny a přeneseny do farního kostela či do děkanství a z kostela uděláno skladiště.¹²³ Z roku 1796 víme, že dva postranní oltáře, šest kusů kostelních lavic a dva kusy zповědnic bylo předáno farnímu kostelu v Čechtích na panství knížete Palma. Dále byly předány varhany farnímu kostelu v Pacově a ty stávající přesunuty do pacovského hřbitovního kostela sv. Barbory, spolu se 6 kusy kostelních lavic. Další tři oltáře pak předány Cetorazi a Zhoří. Roku 1799 byl **hlavní oltář** ze zrušeného kostela převezen do Kolína, kde byl již bez hlavního obrazu umístěn v presbytáři chrámu sv. Bartoloměje, protože tři roky předtím vyhořel. Byl do něho vsazen nový obraz Apoteóza sv. Bartoloměje od malíře **Josefa Kramolína** roku 1801, zhotoven nový tabernákl a pořízen přístroj na zdvihání a spouštění monstrance, roku 1803 byl oltář nově pozlacen.¹²⁴ Z roku 1912 se v kronice města dovídáme osudy dalších oltářů z kostela tím, že jeden byl v Čechtích, druhý v Těchobuzi a třetí oltář sv. Josefa ve farním kostele sv. Michaela, kde stojí dodnes.¹²⁵

2.10.2. Nové využití budov

Opuštěný klášterní objekt měl být upraven na úřednické byty v přízemí, přičemž se uvažovalo i o adaptaci kostela k těmto účelům. Dne 2. ledna 1800 povolil dekret ve Vídni

¹²¹ SÚA, ČSÚ, kart. 300a, obdobný inventář též v SÚA, ČG – Publ, kart. 4629, sign. 126/21, cit. podle SHP I. díl (pozn. 1), str. 40 – 41, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 44

¹²² SÚA, ČG – Publ, kart. 2667, sign. 145/28, SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 41

¹²³ SÚA, ČG – Publ, kart. 4712, sign. 133/17, SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 42 - 43

¹²⁴ Ant. Podlaha, Posvátná místa království Českého. Řada první: Arcidiecéze Pražská IV. Vikariáty: Kolínský a Rokycanský, Praha 1910, s. 40 – 41, 45, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 44

¹²⁵ Muzeum Antonína Sovy v Pacově, Kronika města Pacova 1, s. 220, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 44 – 45, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 44

adaptaci kláštera, nikterak kostela.¹²⁶ Do jaké míry se v objektu poupravovalo, nás písemné prameny neinformují, avšak dne 21. března roku 1803 císař přenechal celý statek náboženského fondu Pacov k osobnímu využívání **českobudějovickému biskupovi Janu Prokopovi hraběti Schaafgotschovi**.¹²⁷ Tento biskup své panství využíval až do své smrti dne 8. května 1813.¹²⁸

2.11. Přeměna kláštera na zámek a jeho následní majitelé

Klášteř měl tedy opět sloužit jako biskupův zámek, což si vyžádalo značné opravy z let 1805 - 07, týkající se hlavně oprav střech, nárožních oken, položení nových podlah. Velké místnosti byly přepříčkovány na menší, spolu s vestavbou nových topenišť, a tím se zásadně přeměnila funkce klášterních prostorů na světské. V severovýchodním rizalitovém přístavku byl umístěn špitál. Za života biskupa se zde hrála divadelní představení. Pro tento účel bylo postaveno divadlo v prvním poschodí zámku, v západním křídle, v místnosti bývalé klášterní bibliotéky. Divadlo bylo v pozdějších letech přeneseno do přízemí zámecké přístavby, kde bydlel kovář.¹²⁹ Dalším biskupovým nástupcem byl **biskup Arnošt Konstantin Růžička**, který prodloužil nájemní smlouvu až do dne 26. května 1829, kdy byla zrušena císařským nařízením. Panství tedy opět náleželo náboženskému fondu, jenž je dne 28. ledna 1830 předal do administrace státních statků, která jej spravovala následujících pět let.¹³⁰ Při příležitosti tohoto předávání byl vyhotoven inventární popis všech budov na pacovském panství ze **dní 14. – 19. ledna 1830**.¹³¹ Tento inventář mapuje prostory celého kláštera i s kostelem a zčásti hospodářské statky se zahradou, ovšem z hlediska informací o vybavenosti místností je zcela nepřínosný. Jedná se o pouhý soupis místností se jmény nájemníků, proto se o něm více zmíním v kapitole o plánech.

Po dražbě roku 1835 koupil zámek **Maxmilián Friedrich svobodný pán von Vorst Gudenau** s manželkou Otilií, rozenou svobodnou paní von Mirbach,¹³² kdy zde zůstaly

¹²⁶ SÚA, ČG – Publ, kart. 4671, sign.127/100, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 46

¹²⁷ SÚA, DZV 735M 20r – M 20v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 46

¹²⁸ Johann Gottfried Sommer, *Das Königreich Böhmen 10. Taborer Kreis*, Praha 1842, s. 189, Pozn. 1 SHP I. díl, str. 46, SHP II. díl, str. 44

¹²⁹ A. Plaček, *Paměti divadla v Pacově*, in: *Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově 1859 – 1909*, Pacov 1909, s. 24 – 25, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 48

¹³⁰ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 46 – 48, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 45

¹³¹ SÚA, ČG – Publ, kart. 8806, sign. 111/21, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 49 – 76

¹³² SÚA, DZV 1228 C 30r – D 14v, SÚA, ČG – Publ, kart. 8805, sign. 111/21, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 76

kanceláře vrchního úřadu, panský špitál a bývalý kostel sv. Václava byl i nadále uzavřen.¹³³ Tento pár vlastnil zámek krátce, do roku 1844, kdy jej prodali **Jiřímu Vilému Ludvíkovi, knížeti z Lowensteinu-Wertheinu-Freudenbergu**.¹³⁴ Za jeho působení byly opravovány krovy střech a jednalo se o postavení krámských kvelbů před zámeckým kostelem pro židovské familianty.¹³⁵ (**obr. č. 26**) V roce 1851 panství prodal svým synovcům, Vilémovi a Leopoldovi,¹³⁶ za kterých zámek postihl dne 2. srpna roku 1862 další požár, přičemž byly silně poničeny krovy. (**obr. č. 27**) Oba majitelé dali krovy znovu opravit. Dochoval se **plán** nových krovů od tesařského mistra **Františka Polívky**.¹³⁷ (**obr. č. 28**) Následující rok byly Janem Kolihou krovy pokryty taškami.¹³⁸

Dalším majitelem v pořadí byl od roku 1872 **Hermann svobodný pán von Pillersdorf**.¹³⁹ Za jeho pobytu došlo jen k drobným úpravám, kromě přeměny bývalého refektáře na divadlo pro účely pacovských ochotníků.¹⁴⁰ (**obr. č. 29**) Ti původně žádali o povolení hrát v bývalém kostele, v němž bylo skladiště hospodářských potřeb, ale tento návrh ředitel panství **Ferdinand Steinbach** zamítl, ale navrhl variantu refektáře. Práci na novém zázemí divadla se ujal učitel Daniel Ulrich. Nechal zbourat nepotřebné zdivo, načež přibral k refektáři ještě jeden pokoj. Novou výmalbu obstarali malíř František Autenberg a malíř Josef Hýna. Od roku 1876 se v novém divadle hrálo první představení, ovšem úpravné práce pokračovaly v následujících letech, kdy bylo zřízeno topení a hlediště se 110 místy pro diváky.¹⁴¹

2.12. Rod Weissů a jejich zásah do podoby zámku

Od roku 1878 zámek vlastnil nový majitel, a to vídeňský dvorní a soudní advokát **JUDr. Alois Weiss**.¹⁴² (**obr. č. 30 - 33**) Až za něho dostal divadelní sál novou nástropní malbu, tehdy od mladého začínajícího malíře **Jana Vojny**. Námětem mu byla nástropní freska **Zlatý věk** od Ženíška ve foyeru Národního divadla, kterou zde napodobil temperovou

¹³³ J. G. Sommer, op. cit. s. 191 – 192, cit podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 76

¹³⁴ SÚA, DZV 1323 A 24r – B 14v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 77

¹³⁵ SObA Třeboň, Vs Pacov, kart. 20, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 77

¹³⁶ SÚA, DZV 1385 C 28r – C 30v, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 77

¹³⁷ SObA Třeboň, Vs Pacov, kart. 20, SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 78

¹³⁸ SObA Třeboň, Vs Pacov kniha 428, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 78 – 79, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 45

¹³⁹ SOkA Pelhřimov, DÚ Pacov, kniha 1, s.5, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 79

¹⁴⁰ Prostor velký 7,5 x 15 metrů. SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 15, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 45

¹⁴¹ A. Plaček, op. cit. s. 47 – 50, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 79 – 80

¹⁴² fol.174, Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihovná vložka 1052, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 80

malbou.¹⁴³ (**obr. č. 34, 35**) Na klášterní klenbě, prolomené v delších stranách a v kratších pak dvěma trojbokými výsečemi, je uprostřed klenby velké vpadlé zrcadlo, jež **znázorňuje hlavní motiv 9 múz** s alegorií Bohemie (Čechie) uprostřed (**obr. č. 36, 37**), na středních výsečích pak podobizna Josefa Kajetána Tyla a Josefa a Václava Klicpery v podobě bust, v malované kartuši. (**obr. č. 38, 39**) Na čelní výseči sálu je znázorněn řecký bůh **Apollón** s lyrou v ruce a Pegasem v pozadí, taktéž ve zdobné kartuši.¹⁴⁴ (**obr. č 40**) Čtyři výseče jakoby podpírá vždy dvojice zdobných štukových či sádrových hlavic s motivem volut, akantu a dítko (puttiho), který má zde neobvyklou funkci jakýchsi „atlantů“. Hlavice jsou dále členěny níže vystouplými sdruženými pilastry.¹⁴⁵ (**obr. č. 41**)

V tomtéž roce 1880 přijal majitel na přání ředitele panství **Ferdinanda Steibacha** do svých služeb účetnictví znalého pomocného úředníka a inženýra, mladého **ing. Aloise Moose**, syna cetorazského revírního fořta.¹⁴⁶ Poté se přikročilo k větším stavebním úpravám, týkajících se hlavně přestavby vchodu do zámku z jižní strany, či zvýšení půdní chodby z hospodářského dvora k zámku, opravy zámecké věže a věžních hodin, obnovy a nátěru zámeckých stěn směrem k parku, obnovy a bílení vnější zámecké zdi směrem k parku, dále zámecké strany směrem k valu, zřízení záchodu v druhém patře, obnovy čelní strany na zámeckém kostele a dalších a dalších prací. Následujícího roku byly nové nátěry exteriéru i interiéru zámeckého komplexu dokončeny.¹⁴⁷ A k dalším větším pracím došlo až za dva roky **1884**, kdy se jednalo o stržení jednoho zámeckého křídla, které Weiss dne 4. července schválil

¹⁴³ **Jan Vojna**, narozen v Pacově, dne 9.12 1861, kde i umírá dne 8. 4. 1894. Studie na reálném pelhřimovském a táborském gymnáziu. Fresku maloval teprve 19letý v roce 1880, a tato práce se setkala s velkým úspěchem u jeho starších kamarádů Jana Čermáka, absolventa pražské malířské akademie a Felixe Fišera, akvarelisty. Načež následovaly Vojnovy studie na průmyslové školy v Praze a dvě léta ve Vídni, na umělecko-průmyslové škole rakouského muzea pro umění a průmysl. Zde byl silně ovlivněn tvorbou Adolfa Liebschera a Hanse Makarta. Mezi jeho dochované práce patří převážně portréty (rodinné -1885 autoportrét, 1886 portrét matky) či studie dětských tělíček nebo skici dívčích tvářiček. Mezi podobiznami je tzv. „nejženiškovštější“ *ušlechtilý portrét bělovlasého starého pána se stříbrným plnovousem, nejlyričtější je hlava mladé dívky v efektním clairobscuru a „nejbaroknější“ portrét jeho věrného mužského modelu s hlavou opřenou o ruku a vzhlížejícího vzhůru ke světelnému zdroji. Nejvíc vlastních osobnostních tónů přináší obraz děvčátka ve španělském kroji.* Mohl z něho být úspěšný mladý malíř, kterému byly dokonce nabídnuty studijní cesty do Lisabonu či Bulharska, ale vše ukončil požár místního, výletního hostince Trucbáby v roce 1890, ze kterého Jan vyvázl s velmi těžkými popáleninami, když se snažil také oheň uhasit. Jeho poslední prací byl portrét přítelovny matky, Barbory Wagnerové, jenž měl být svatebním darem. Následně Vojna umírá po dlouhém tělesném chřadnutí. **Dr. Václav Wagner, Kritická studie o Vojnovi, Seznam děl souborné výstavy malíře Jana Vojny k 85. výročí jeho narození, Prosinec 1946 – leden 1947, Pacov s. d., str. 7 - 13**

¹⁴⁴ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 80 – 81, <http://www.mestopacov.cz/virtualni-prohlidka/obradni-sin.htm>

¹⁴⁵ SHP díl II. (cit. pozn.1), str. 15, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 45

¹⁴⁶ SOBa Třeboň, Vs Pacov, kart.43, kniha 446,kart. 65, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 81 -82

¹⁴⁷ SOBa Třeboň, Vs Pacov, kart.43, kniha 446, kart.44, kniha 447, kniha 449, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 81 -88

a v listopadu se začalo se stržením krovu a následnou demolicí pod vedením zednického mistra Jana Vojny, otce malíře. **(obr. č. 42)** Koncem ledna již východní trakt neexistoval.¹⁴⁸

Ke zbourání mimo jiné mohla Weisse vést i myšlenka, že tento 4křídlý objekt nevyhovoval normám klasických zámků, trojkřídlych (otevřenou dispozicí) s čestným dvorem, a tudíž musel být trakt zbourán a místo něho postaven litinový plot, oddělující křížovou zahradu – neboli nádvoří od města. Masivní kamenný reliéf, znak Myslíka z Hyršova, velký 110 x 90 cm, který byl původně umístěn nad vraty průjezdu východního křídla, byl přenesen na zděný sloupek tohoto plotu.¹⁴⁹ Dále byla rozšířena okna v prvním a druhém patře zámku, vysoká 1,5metru a široká 1metr, což se hlavně dotklo oken v západním traktu, kde se nacházely různé velikosti okenních otvorů z předešlých stavebních dob. Steinbach o této úpravě hovoří: *zvětšením oken a zhotovením jednoduché fasády zámek nesporně mnoho získá a ztratí kasárenský a klášterní vzhled.*¹⁵⁰

Dochovaly se skici tábořského stavitele **Františka Klier**,¹⁵¹ na nichž je zachycena nová adaptace zámku. **(obr. č. 43 - 46)** Steinbach se o této úpravě zmiňuje, že druhé patro, tzv. knížecí trakt je opatřen parketami, tapetami a krásnými krby. V prvním patře je více pokojů vybaveno slušným nábytkem. Byly strženy původní barokní fasády a přeměněny do neoslohového stylu a rovněž byly opraveny krovy a krytiny. **(obr. č. 47)** Stavební práce opět vykonával zednický mistr Jan Vojna, tesařské práce Václav Markvart a pokrývači Sládek, klempíř Váňa, truhlář František Novotný, malíř Hýna, zámečník Nebřenský. Dále za roury vodovodního vedení do zeleninové a křížové zahrady a za kameninové roury pro záchody v zámku, knížecí öttingenská továrna na hliněné zboží na Zbraslavi atd.¹⁵²

Tato rozsáhlá adaptace probíhala i následující rok 1887, kdy se přikročilo ke křížové zahradě a jejímu oplocení, zhotoveném zámečníkem Aloisem Lešanovským. Návrh můžeme vidět na plánu ze vzorníku pražské firmy L. G. Bondy Söhne. **(obr. č. 48)** Tyto i jiné drobné práce se protáhly do roku 1889, kdy se doprostřed křížové zahrady umístil kamenný bazének. **(obr. č. 49)** V následujících letech 1890 – 95 k žádným větším pracím nedošlo. Až od roku

¹⁴⁸ SOBa Třeboň, Vs Pacov, kart.44, kniha 450, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 89 – 90, SHP II. díl, str. 45 - 46

¹⁴⁹ Fedinand Pakosta, op. cit. S. 159 – 162, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 91 – 92

¹⁵⁰ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 92, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 46

¹⁵¹ Tábořský stavitel, od kterého pochází více tábořských domů (viz K. Thir, *Staré domy a rodiny tábořské 2, Tábor, 1920, s. 467, 511, 693, 694, 799*) a který roku 1884 přestavoval pro rytíře Eisensteina zámek i kostel v Prčici. SOBa Praha, Vs Prčice, inv. Č. 31, SOkA Benešov, FÚ Prčice, Liber memorabilium 1800 – 1948, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 94

¹⁵² SOBa Třeboň, Vs Pacov, kart. 45, kniha 452, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 93 – 97, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 46

1896 se rozběhly opět rozsáhlejší opravy krovů, krytin a menší vnitřní úpravy v kostele na přání paní Modesty Weissové, rozené Aicherové (1849 – 1924). Roku 1899 udeřil do zámecké věže blesk a spálil pouze horní část věže až k lucerně, díky včasnému zásahu sboru dobrovolných hasičů. Načež byla věž opravována a na vrchol umístěn bleskosvod. Roku 1902 proběhla úprava dláždění v zámku, zřízení vodovodu v panské kuchyni a odtokových žlabů v nových záchodech v přízemí, bílení chodeb a výmalba některých pokojů, zřízení panské prádelny atd.¹⁵³

Opravy se dotkly i kostela, v roce 1900 se zřídila nová dlažba z cementových desek v presbytáři, opravena byla ornamentika kupole, a celkově vyběleno. V roce 1903 byly obnoveny vstupní dveře do kostela na přání paní hraběnky. (**obr. č. 50, 51**) Roku 1905 bylo opravováno průčelí zednickým mistrem **Josefem Ehrlichem**. Jednalo se o opravu říms a omítek. K tomu jsou dochovány dva nedatované **nákresy (obr. č. 52, 53)**, kde je zakreslena ve dvou variantách barevnost. Ovšem k obnově samotné došlo až roku 1909. Dostalo se i k navrácení hlavního oltáře z Kolína, které se od roku 1904 protáhlo až na rok 1912. (**obr. č. 54**) Jednalo se i o převezení kazatelny, ale k tomu již nedošlo. Následujícího roku byl restaurován hlavní obraz dosti necitelně a po druhé světové válce do něho byla umístěna kopie kresby Jana Husa podle Mikoláše Alše.¹⁵⁴ Později byl opraven vnější plášť a prováděly se drobně úpravy uvnitř. Kostel byl již za života Weisse poskytován k bohoslužbám Československé církvi a od roku 1947 předán trvale k užívání.¹⁵⁵

V roce 1918 hrozilo majiteli Weissovi zabránění zámku za první pozemkové reformy, naštěstí k tomuto rozhodnutí nedošlo.¹⁵⁶

Po smrti Adolfa Weisse rytíře z Tessbachu roku 1925 byl následujícího roku 1926 zámek předán do rukou dědiců, a to manželce Louise (1872 – 1933), ideální čtvrtina zámku, Dr. Adolfovi, Dr. Ottovi a Marii Weissovým, Dr. Felicitas Ortnerové, rozené Weissové,

¹⁵³ SObA Třeboň, Vs Pacov, kart. 20, kniha 453, kniha 454, 455, 462, 463, 465, kart. 46, 47, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. – 97 – 104, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 46 - 47

¹⁵⁴ Umělecké památky Čech 3, Praha 1980, s. 12, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 110

¹⁵⁵ SObA Třeboň, Vs Pacov, kniha 466, 467, 468, 469, 471, 472, 478, kart.74, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 104 – 112, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 47

¹⁵⁶ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 112

každému po třech šestnáctinách.¹⁵⁷ Ovšem všechny zastupoval **JUdr. Otto Weiss**, který zde jako jediný ze svých příbuzných z Vídně ve 30. letech bydlel.¹⁵⁸ (**obr. č. 55, 56**)

Tehdy došlo na soupis oprav, týkajících se věže, portálu kostela, zaměřujících se opět na římsy a omítky ale i restauraci žulových soch a úprav a předložených schodů před vchodem do kostela, ovšem o provedení těchto prací nic nevíme.¹⁵⁹ Z roku 1928 pochází stručný přehled zámku, kdy bylo obýváno z původních 80 místností jen 49, načež severní křídlo je zčásti pronajato, zčásti obýváno zaměstnanci velkostatku, v západním křídle je v přízemí skladiště spolu s divadlem ochotníků, v prvním poschodí pak kanceláře velkostatku a místnosti užívané majitelem jako i první a druhé patro jižního křídla.¹⁶⁰ Roku 1935 byly zámecké fasády opět opravovány a roku 1936 i fasády klášterního kostela. (**obr. č. 57**) V roce 1942 bylo na zámku instalováno teplovodní a vodovodní zařízení a přikročilo se k důkladné opravě klášterního kostela pod vedením stavitele **Antonína Zajíce**. (**obr. č. 58, 59**) Následujícího roku měl být restaurován hlavní oltář bratry Kotrby, ke kterému již bohužel nedošlo.¹⁶¹

Podle ústní tradice, byl majitel Dr. Otto Weiss úkladně zabit, když prchal s majetkem před rudou armádou. Nejspíše vlastní služebnictvo ho udalo spiklencům z jejich řad a ti pak Weisse přepadli a okradli o jmění.¹⁶² Prameny pouze hovoří, že byl v roce 1945 nalezen mrtev u nedaleké vesničky Eš.¹⁶³

2.13. Působení místní armádní posádky

Jelikož ostatní vlastníci byli rovněž německé národnosti, zámek byl téhož roku zkonfiskován.¹⁶⁴ Později roku 1947 předán do užívání města Pacova a posléze určen pro účely československé armády, která tu sídlila až do roku 1992. Kostel pak spadl pod správu Československé církvi, která žádala o zrušení uchovávání ledu pro pivovar v kryptě kostela,

¹⁵⁷ Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihová vložka 1052, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 113

¹⁵⁸ Luděk Tischler, Velkostatek Pacov 1681 – 1974. Inventář, Jidřichův Hradec 1968, strojopis, s.7, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1) str. 113

¹⁵⁹ SObA Třeboň, Vs Pacov, kart. 20, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 113 – 115

¹⁶⁰ SOkA Pelhřimov, AMP, stavební spisy, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 115

¹⁶¹ SObA Třeboň, Vs Pacov, kart. 20, kniha 494,500, cit. podle SHP I. díl (cit. Pozn. 1), str. 119 – 122, SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 47

¹⁶² Ústní sdělení autorčiných prarodičů Maria a Václava Šimona

¹⁶³ Luděk Tischler, Velkostatek Pacov 1681 – 1974. Inventář, Jidřichův Hradec 1968, strojopis, s.7, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 122

¹⁶⁴ Katastrální úřad Praha, Desky zemské, knihová vložka 1052, cit. podle SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 122

jelikož vlhkost značně poškozuje nedávno opravovaný kostel. Za války byl kostel využíván jako skladiště dříví, nábytku, vína a posléze jako skladiště vojenské. A roku 1948 přikročili k dalším opravám, přičemž byly odborně pod dohledem **ing. arch. Viktora Kotrby**, zástupcem Státního památkového úřadu ošetřeny kamenné sochy, odstraněny vady, očištění ploch, doplněny obnažené plochy vápenou omítkou, zasklena všechna okna chrámu, rekonstruována poškozená kruchta, položena nová podlaha, vyčištěn a částečně vytónován prostor vnitřních omítek a hlavně zavedeno elektrické osvětlení. V pozdějších letech církev přestala kostel využívat.¹⁶⁵

Ovšem ještě větší ránou, než bylo zboření východního křídla, bylo působení místní posádky československé armády, která se destruktivně podepsala na vzhledu interiéru. Zanikly téměř veškeré zbylé architektonické detaily. Zbyla pouze dispozice a téměř veškeré klenby tvořící podstatu interiéru.¹⁶⁶ Divadlo bylo použito pro jídelnu (**obr. č. 60, 61**), byl zde zbudován přístavek (severozápadní objekt) pro vojenskou kuchyni a s ní spojená úprava kotelny spolu s rozvodem páry a teplé vody (1975), místnosti byly opět přepříčkovány na menší pokoje, instalovaná nová okna, dlažby a veškeré dveřní utilitární výplně. Byly strženy klenby ve věži (**obr. č. 62**) a vloženo naddimenzované utilitární železné schodiště (1972) ve vazbě na přípravu kotelny v prostoru půdy nad presbytářem kostela¹⁶⁷ nebo zhotoven nový plochý strop v sále, aby se nepoškodila stropní malba od Jana Vojny, která i beztak tímto zásahem utrpěla.¹⁶⁸ Mimo to byla celá fasáda zámku přetřena na smetanovou barvu, výstupné prvky orámování oken a říms, provedeny v terakotové barvě.¹⁶⁹ (**obr. č. 63, 64**) Ze všeho nejvíce drastické bylo zbudování vojenského krytu ve sklepě, hned pod východním koncem jižního vstupního křídla. Později byly neodborně strženy všechny komíny v zámku (**obr. č. 65, 66**), přičemž došlo k narušení statiky kleneb v posledním patře.¹⁷⁰

Kostel sv. Václava nebyl rovněž ušetřen. 1990 – 93 zde byl nově zbudován vstup do krypty pro zázemí vinárny s novým předloženým schodištěm, které absolutně neodpovídalo původnímu.¹⁷¹ (**obr. č. 67**) V zámecké zahradě či parku byly zbudovány dřevěné baráky a zřízena umývárna pro potřeby armády.¹⁷² V 80. letech byla zahrada využívána jako autopark,

¹⁶⁵ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 122 - 132

¹⁶⁶ VSP (cit. pozn. 106), str. 147

¹⁶⁷ VSP (cit. pozn. 106), str. 147 – 148, také v SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 133

¹⁶⁸ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 133 - 134

¹⁶⁹ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 135

¹⁷⁰ SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 48

¹⁷¹ SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 48

¹⁷² SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 129 - 130

cvičiště, nástupiště jednotek a v neposlední řadě jako přístupový a příjezdový koridor k podzemním krytům, které zde byly vybudovány. Povrch byl uměle vyrovnán a pokryt betonovými deskami, jež je měly zpevnit.¹⁷³ (**obr. č. 68, 69**) Roku 1951 pak tankisti zbourali branku u zámku¹⁷⁴, která tu stávala od dob karmelitánů a vedla z prostoru před zámkem vzhůru do topolové aleje ke Starému dvoru (Poplužní dvůr). Byl označen kalichem.

Teprve po pěti letech po odchodu armády získalo Město Pacov zámek dne 6. května 1997, na základě smlouvy o bezúplatném převodu vlastnictví. Na konci 90. let byly zahájeny stavební práce v objektu a postupně bylo zpracováno několik projektových dokumentací, přičemž každá řešila úpravy dílčí části objektu.¹⁷⁵

2.14. Současnost

V dnešní době je zámek tvořen v hmotové kompozici šesti traktů: jižním křídlem, bývalým kostelem sv. Václava s hodinovou věží, západním křídlem, severozápadním rizalitovým křídlem, severním křídlem a severovýchodním rizalitovým křídlem, přičemž jižní, západní a severní křídlo tvoří základ půdorysu trojkřídlé hmoty blízké čtverci o stranách 64,5 x 56,6 metrů.¹⁷⁶ (**obr. č. 70, 71, 72**) Je nově opraven (od roku 1996) z peněz města Pacova (54mil.kč), kraje Vysočiny, ale hlavně díky dotacím z Ministerstva pro místní rozvoj ČR a evropských dotacím (dohromady 83mil.kč), a snaží se být ozdobou města. Zámecké prostory jsou moderně, „designově“ upraveny na chod a zázemí vedení města (**obr. č. 73**), spolu s dalšími kulturními institucemi, jako je městská knihovna (**obr. č. 74 - 76**) či muzeum Antonína Sovy (**obr. č. 77, 78**). Zámek je rovněž místem konání městských obřadů či jakýchkoliv jiných kulturních akcí či slavností. Jelikož z doby vojenského působení na zámku se nám z vnitřní podoby téměř nic nezachovalo, měli pražští designéři volnou ruku, přičemž nebyli omezeni tolik zásahy památkové péče a myslím, že se jim výsledné dílo vydařilo.

Spolu se zámkem bylo upraveno i okolí, zejména došlo k odstranění bývalých vojenských objektů z prostoru zámecké zahrady na západní a severní straně zámku, přičemž byly zachovány dva vojenské vstupy v terénu zahrady s podzemní chodbou do zámku. (**obr. č. 80**) Tyto vstupy podle mého názoru vůbec neškodí estetice zahrady a navíc nám

¹⁷³ Zpráva archeologického výzkumu z roku 2002, Petr Hrubý, Archaia Brno, o.p.s, str. 10

¹⁷⁴ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 132

¹⁷⁵ Informace jsem převzala dne 20. 11. 2011 z informačních vitrín v expozici krátkodobých výstav v pacovském zámku

¹⁷⁶ SHP – díl I. (cit. pozn. 1) str. 1 - 2

připomínají tu nejhorší dobu, mající vliv na stav dnešní podoby zámku. Dále byly obnoveny a opraveny objekty bývalých hospodářských budov po severní straně zámku (**obr. č. 81**), a dokonce se renovuje i bývalá klášterní zahrada, stávající na východní straně zámku, přičemž byly rovněž odstraněny zde stávající vojenské objekty, hyzdící celé okolí spolu s betonovými deskami, pokrývajícími celou tuto plochu (**obr. č. 69**), a bude zde vytvořen prostor pro konání různých otevřených akcí. Část této plochy bude věnována dětským aktivitám, část odpočinkové zóně s lavičkami a část parkovacím místům.

3. Život generála Zikmunda Myslíka z Hyršova, jeho dvou žen a jejich počiny na pacovském panství

3.1. Historie rodu a životopis v kostce

Tento rod byl významný již v 16. století, kdy roku 1530 získal Matěj Myslík, měšťan Nového Města pražského, od krále Ferdinanda I. erb se zeleným polem, kohoutem v něm, držícím v zobáku zlatý kroužek, a šlechtický titul s přídomkem z Hyršova. Mezi významné členy rodu se zapsal pan Adam Myslík z Hyršova, který byl v Praze radou při soudu purkrabském a za svůj život nashromáždil značné jmění. Po jeho smrti povědomí o tomto rodu upadá.¹⁷⁷

Další zmínky známe až roku 1620, kdy byla vnukovi Adamovi zkonfiskována třetina majetku, která byla ovšem po jeho smrti roku 1626 navrácena jeho synům–Janovi Břetislavovi, Joachymovi, Melicharovi a Zikmundovi. Tehdy všichni čtyři působili v císařském vojsku.¹⁷⁸

Ačkoli pravnuke slavného Adama, pan Zikmund Myslík z Hyršova, nepocházel z významného šlechtického rodu, jeho otec Adam Myslík z Hyršova¹⁷⁹ byl pražským měšťanem, provozujícím zde nákladnický dům zvaný „U Myslíků“, a mimo jiné vlastnil statek Radič v bývalém Berounsku. Postupem času se mladý Zikmund vypracoval až k důstojnickým hodnostem. Ovládal několik jazyků. Kromě češtiny mluvil německy, italsky a francouzsky a vyznal se výborně ve vojenských záležitostech, neboť toto povolání s hrdostí vykonával.

Zúčastnil se mnoha válek, např. dánské (1625 – 29), boje proti Gustavu Adolfovi Švédskému (1630 – 32), sloužil u Valdštejna (1633 – 34) a válčil proti Švédům, zejména proti vpádu Bánera do Čech (1639). Jeho jméno bylo různě komoleno, např. Misling. Roku 1638 byl jmenován obristem, což byl nejvyšší plukovník kyrysnického regimentu starotrčkovského,

¹⁷⁷ Zdeněk Kalista, *Zikmund Myslík z Hyršova, Českomoravský kompas, Praha, 1940, str. 11 – 12, též Ottův slovník naučný, Praha 1900, 17. Díl M – N, str. 937 – 938, též v Jan Halada, Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti), II. Díl, Praha 1992, str. 120*

¹⁷⁸ Z. Kalista *Zikmund... (cit. pozn. 177), str. 13*

¹⁷⁹ František Tischer špatně nazývá ve své publikaci Janem Myslíkem. *František Tischer, Generál Zikmund Myslík z Hyršova: životopisný obraz z třicetileté války, Praha, 1916*

avšak spíše působil ve francouzském pluku nicolajském, vedeném obristem Nicolasem Montardou de Noyerel.¹⁸⁰

3.2. Ženy a kariéra

Roku 1639 se dostal do bechyňského kraje, kde se oženil s nepřilíš bohatou dcerou rytíře Annou Ježovskou z Lub, která nejspíše záhy zemřela, když doprovázela choť po bitvách. Právě v tomto kraji, na Tábořsku, seznámil se pan Zikmund v neklidných dobách třicetileté války s Janem Černínem z Chudenic a na sklonku roku 1639 se ucházel o ruku jeho mladé a krásné dcery Bětušky, jež byla obletována mnohými šlechtici, mezi které patřil i Václav Michal Hýzrle z Chodů, syn známého bojovníka Jindřicha Hýzrleho z tureckých válek.¹⁸¹ Tímto svazkem si Jan Černín zajistil ochranu nejen vojenskou, ale i majetkovou, jelikož jeho jmění bylo stále ohrožováno kvartýry i vojenskými platy.¹⁸²

Svatba Alžběty Johany Černínové (1624 – 1645), teprve 16leté dcery Jana Černína z Chudenic, pána na Choustníku a na Pacově s kyrysnickým plukovníkem Zikmundem Myslíkem z Hyršova se uskutečnila dne 17. ledna 1640 na zámku Radeníně. Pozvána byla celá rodina Černínů, kníže Lobkovic, saský kníže Julius, hrabata Gallasová, Colloredové a Šlikové, markýz z Gonzagy, bratři Jiří a Václav Vratislavové, hrabata Slavatové, Šternberkové, Talmberkové, nejvyšší sudí hrabě Sezima z Vrtby atd.¹⁸³ Svatby se zúčastnili a dávali jí noblesu vyslanci císaře Ferdinanda III. a arciknížete Leopolda, aby tím podtrhli, jaké úctě a přízni se Zikmund u vídeňského dvora těšil. Ten se u svatební hostiny dlouho nezdržel a odjel k císařské armádě, která v tu dobu sídlila u Tábora, aby společně se svým kyrysnickým plukem táhli na Švédy, načež je vytlačili z Čech za hranice.¹⁸⁴ Mladá paní odjela roku 1642 za svým manželem do Kladska a posléze do Vratislavi, avšak šťastnému životu se

¹⁸⁰ Z. Kalista, Zikmund... (cit. pozn. 177), str. 18 - 19

¹⁸¹ Totéž v Mateř a dcera Zuzany Černínové z Harasova, listy Alžběty Homutovny z Cimburka a Elišky Myslíkovny z Chuděnic, František Ivan Dvorský, Praha 1890, str. 10-11 a F. Tischer, Generál... (cit. pozn. 179), str. 4, také Dopisy české šlechtičny z polovice 17. Století, František Ivan Dvorský, Praha, 1886, str. 16 - 17

¹⁸² Z. Kalista, Zikmund... (cit. pozn. 177), str. 21 – 22, totéž více rozsáhle F. Tischer, Generál... (cit. pozn. 177), str. 4 – 8, také pozn. 170. F. I. Dvorský, Dopisy... (cit. pozn. 181), str. 17 - 18

¹⁸³ Dále makrabí z Gonzagy, purkrabí z Donína, bratři Jiří a Václav Vratislavové ., F. I. Dvorský, Mateř a dcera... (cit. pozn. 181), str. 11

¹⁸⁴ F. Tischer, Generál... (cit. pozn. 179), str. 8 – 16 – obsáhle vypsané válečné situace

zde netěšila¹⁸⁵ a vrátila se za svou matkou do Tábora, kde jim Myslík již roku 1639 zakoupil šlechtický dům na dnešním Žižkově náměstí.

Roku 1641 pověřuje pan Zikmund svého tchána, aby zakoupil švihovské jmění na Klatovsku, a sám kupuje Jeníčkovu Lhotu na Táborsku, kam poslal tažný dobytek ukořistěný ve válce.¹⁸⁶

V roce 1642 se nakrátko zastavil na Pacově, když byl opět povolán do války proti Švédům. Do historie se zapsal válkou u Breitenfeldu dne 2. listopadu, jež se stala pro císařskou armádu jednou z nejosudnějších bitev celé třicetileté války. Stál v pravém křídle staromiccolominském, které zvítězilo, avšak levé křídlo bylo poraženo švédskou jízdou pod vedením generála Wittenbergera, načež pravé Myslíkovo křídlo Švédové obklíčili a nakonec v boji zvítězili. I když pan Zikmund přišel o téměř celý svůj pluk, vyneslo mu to slávu o jeho odvaze a vytrvalosti, když se nevzdal a bojoval až do svého vysílení proti Švédům.¹⁸⁷

V téže době se Jan Černín nachladil a po krátké nemoci dne 22. listopadu zemřel ve věku 45 let v Táboře.¹⁸⁸ Pochován byl na Radeníně ve filiálním kostele sv. Markéty. Manželka Zuzana Černínová zůstala se třemi nezletilými dětmi – 16letou Evou Polyxenou (1626 – 1688), 14letým Humprechtem (1628 – 1687) a 8letým Heřmanem (1634 – 1683). Proto se rozhodla hned dalšího roku 1643 provdat Evu za Vojtěcha Kapouna ze Svojkova a jménem svých dětí prodala pacovské panství se všemi poddanými zeti Myslíkovi za 50 tisíc míšeňských kop.¹⁸⁹

Po této válečné události byl 22. března roku 1643 jmenován staronový velitel Matyáš hrabě Gallas na místo arcivévody Leopolda Viléma¹⁹⁰, při kterém pan Zikmund věrně sloužil.¹⁹¹ Tak se stalo, že sympatie k hraběti Gallasovi způsobila odchod pana Myslíka od svého nového pluku a návrat na Pacov, kde se pokouší zplodit dědice, avšak první dítě,

¹⁸⁵ Z. Kalista , Myslík...(cit. pozn. 177), str. 12, 42, také v F. Tischer, Generál... (cit. pozn. 179), str. 17 - 18

¹⁸⁶ Z. Kalista, Myslík...(cit. pozn. 177), str. 32

¹⁸⁷ Z. Kalista, Myslík...(cit. pozn. 177), str. 35 – 36, totéž F. Tischer , Generál...(cit. pozn. 179), str. 18 - 19

¹⁸⁸ Pohřbu se účastnil i Myslík, jenž stál oporou vdově Zuzaně . F. Tischer, Genrál... (cit. pozn. 179), str. 19 – 20, také F. I. Dvorský, Dopisy (cit. pozn. 181), str. 19

¹⁸⁹ J. Vondráček, VI. díl, kap. VI. , str. 98 – 104, také F.I.Dvorský, Dopisy (cit. pozn. 181), str. 20, osudy Evy a hlavně Humprechta , str. 21 - 23, 28 - 32

¹⁹⁰ jenž se zcela odebral do svého biskupského sídla v Passově. F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 20

¹⁹¹ Arcivévoda si Myslíka natolik oblíbil, že jej jmenoval svým komořím a udržovali mezi sebou vřelé přátelství. F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 3

narozené již roku 1643, Leopold po arcivévodovi, záhy umírá, načež roku 1644 se narodila dcera Zuzana po tchýni.¹⁹²

Nastupuje novou kariéru diplomata, načež vyjednává se Švédy o výměně zajatců. Roku 1644 se účastní vojenské rady na vídeňském dvoru a podniká další diplomatické mise, týkající se vestfálského míru (1645). Získává novou hodnost generálwachmistra a stává se feldmaršállajtnantem, přičemž se vrací zpět do císařské armády na zodpovědnější místo vedení nad pomocnými stavy po boku Leopolda Viléma proti švédským výbojům pod vedením Torstensonovi, jenž se na jaře roku 1645 dostal až k Vídni.¹⁹³

Krutou ránu mu osud zasadil, když jeho milovaná manželka Bětuška těžce onemocněla při jeho cestách v Bavorsku¹⁹⁴ na tzv. uherskou nemoc.¹⁹⁵ I když ji ihned 27.11 převezl do Klatov, umírá zde dne 9. 12. 1645. Tato událost zcela pevného Zikmunda zlomila¹⁹⁶ a odebírá se následujícího roku ke své tchýni do Tábora¹⁹⁷ a posléze odjíždí na tři týdny do Alt Oetingu a posléze se vrací zpět k Leopoldovi Vilémovi, když se strhla hádka mezi panem Zikmundem a generálem hrabětem Bassompierrem, kterého zabil.¹⁹⁸ Byl za to zbaven svého místa a vzat na čas do vazby. Ztratil tímto činem arcivévodovu přízeň a nezbývá mu nic jiného než odchod do Pacova, kam roku 1646 nadobro přesídlil i s celým svým dvorem.¹⁹⁹

²⁰⁰ Mezi jmenované sloužící patřil komorník, lékař, páže z rytířského stavu ke službám paní, štolba a kuchař. Postupně si Myslík zveleboval celé panství. O těchto i jiných věcech

¹⁹² Z. Kalista, Myslík...(cit. pozn. 177), str. 37 – 38, taktéž F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 20

¹⁹³ Z. Kalista, Myslík... (cit. pozn. 177), str. 39 - 41

¹⁹⁴ Roku 1644 odcestovala paní Bětuška za manželem nejprve do Pasova, kde si velmi líbilo, později do Lince, odkud jej doprovázela na jeho cestách ve válce, což dokazuje, jak svého „nejmilejšího tloustka Zicháčka“ milovala a vzdala se dokonce své milované dcery Zuzrličky, o kterou se starala paní Zuzana na panství Radeníně, aby mohla být s manželem. F. I. Dvorský, Mateř a dcera... (cit. pozn. 181), str. 13 – 14, také F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 20 – 21, 23

¹⁹⁵ Již dříve, když pobývala v Pasově, psala své matce, jak je často nemocná, ale když sama ošetřovala svou služebnou Marjánku, která se později uzdravila, ona sama onemocněla a zákeřné viróze podlehla, což paní Zuzanu do smrti rmoutilo. F. I. Dvorský, Mateř a dcera...(cit. pozn. 181), str. 14, totéž F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 22

¹⁹⁶ „S pláčem vzpomínal na svou přerozkošnou choť, kteráž všechno pro něho vždy ráda podstoupila a upřímnou lásku smrti zaplatila“. Z. Kalista, Myslík...(cit.pozn. 177), str. 16, taktéž F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 23

¹⁹⁷ I ta je ze smrti dcery pohroužena. F. I. Dvorský, Dopisy...(cit. pozn. 181), str. 25

¹⁹⁸ Podle pověsti se Myslík z obavy před trestem uchýlil do kláštera bosých karmelitánů ve Vídni, kteří mu poskytli azyl, kdy tato aféra nejvíce veřejně přetrásána byla, což jej mohlo později vést k odkázání panství právětomuto řádu. F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 24

¹⁹⁹ Z. Kalista, Mslík...(cit. pozn. 177), str. 43 - 45

²⁰⁰ Tomáš Kleisner , Raně barokní Pacov za posledních světských majitelů, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 8/1997, str. 26 - 31

nás informuje korespondence, kterou vedla Zuzana Černínová se synem Humprechtem Černínem z roku 1649.

3.3. Vztah k umění

O Myslíkově působení u dvora arcivévody Leopolda Viléma se můžeme domnívat, že právě zde nebo na jeho cestách ve službách arcivévodského posla si oblíbil umění a je tedy pravděpodobné, že na Pacov byla importována četná umělecká zahraniční díla a novinky z oblasti módy. Například z Francie nechává najmout parukáře a komorníka, který mu měl patřičně upravovat vous, či dal pořídit „un petit jardin“ (malou zahrádku). Alžběta si ještě za svého života nechává z Lince posílat truhlice, koberce a cínové nádoby, její služebné měly za úkol šít koberce pro zámek. Pro sebe nechal zhotovit kvalitní **portrét** coby vojevůdce v brnění a krajkách, stojící pod šarlatovou drapérií, která nám v průhledu otevírá pohled na bojiště. **(obr. č. 82)** Bohužel neznáme ani mistra, ani rok jeho vyhotovení.²⁰¹ Tischer se ve své práci zmiňuje, že když zámek koupil kníže Leopold Löwenstein - Wertheim - Freudenberg, visela podobizna na chodbě v zámku, kde ji ovšem pacovští kluci prorazili kamenem. V tomto stavu zůstal obraz delší čas, až jej neznámý malíř zašil a barvou přetřel, že nebylo znát poškození. Později roku 1891 jej od knížete odkoupil vídeňský advokát dr. Adolf Weiss, rytíř z Tessbachu, a byla mu pořízena uhlem dělaná kopie od místního učitele Konráda Pospíšila.²⁰²

Z venkovského Pacova Zikmund učinil společenské sídlo, do kterého docházel na návštěvy z nedaleké Červené Řečice i sám kardinál Harrach, který zde na zámku míval vyčleněné pokoje na jižním konci západního křídla s pohledem do zahrady, ze kterých je dnes klášterní kostel sv. Václava. Ovšem k poddaným byl tvrdý a nechtěl jim potvrdit jejich po léta uznaná městská privilegia.²⁰³

Roku 1647 je pozván k vídeňskému dvoru na vojenskou poradu, kvůli jeho velitelským zkušenostem. Roku byl 1648 díky vtrhnutí Švédů do Prahy povolán zpět do císařské armády, aby v Budějovicích shromáždil vojsko k protiúderu. Ovšem Švédové zatím dobyli Tábor, přičemž on dobyl jen Bechyni. Jeho strategický plán na zlákní a zničení

²⁰¹ T. Kleisner, *Raně barokní Pacov...* (cit. pozn. 200), str. 27. Obraz nese znaky italské (drapérie) či holandské (průhled do krajiny), a proto se domnívám, že byl dělán mimo České země, a Myslík si jej dovezl na zámek z některého válečného tažení proti Švédům mezi lety (1630 – 1646).

²⁰² F. Tischer, *Generál...* (cit. pozn. 179), str. 26

²⁰³ Z. Kalista, *Myslík...* (cit. Pozn. 177), str. 56

švédských vojsk v ozbrojených Budějovicích nevyšel a Švédové napadli Český Krumlov, načež se chystali dobýt a obsadit Jindřichův Hradec, leč své plány švédský velitel Wittenberg změnil a z původního záměru obléhat Horní Rakousy – Vídeň, se obrátil zpět na Prahu. Vše ukončil westfálský mír uzavřený 24.10.1648 v Münsteru.²⁰⁴

Roku 1649 se pan Zikmund vrací z vídeňského dvora zpět na Pacov, ale i přesto dojížděl nějaký čas ke dvoru na jednání dvorské válečné rady, jejímž byl členem. Počet účastníků se díky králi Ferdinandovi III. následujícího roku zmenšil pouze na nejstarší členy, tudíž pan Zikmund z rady vypadl.²⁰⁵

Po smrti Alžběty Černínové se Myslík v říjnu roku 1651 znovu žení, tentokrát s Eusebií Barborou Žďárskou ze Žďáru, se kterou měl dva syny (jeden jménem Jan Antonín), kteří žili jen krátce.²⁰⁶ Tento nový sňatek neměl nikterak vliv na přátelství, které držel s rodinou Černínů, které si stále zval na své sídlo. Pro svoje potěšení si Zikmund doma i k bohoslužbám v kostele vydržoval hudební kapelu.²⁰⁷

3.4. Stavební počiny a umělecké památky

Podstatné pro nás je, že zahájil velkou stavební činnost, ve které intenzivně pokračovala i jeho druhá manželka. Při severní straně farního kostela sv. Michaela přistavěl panskou oratoř v patře s přízemní sakristií a věž s točitými schody, vedoucí na tribunu a kruchtu kostela. **(obr. č. 83, 84)** Je možné uvažovat o dřevěné chodbě, která spojovala tuto panskou oratoř se zámkem, což by dokazoval **plán Kiliána Ignáce Dientzenhofera z roku 1740**, přesněji jeho plán se zachycením prvního patra klášterního komplexu (č.60). **(obr. č. 233)** Dále je vnitřní prostor tohoto farního kostela vybaven barokním mobiliářem.²⁰⁸

Hlavní oltář sv. Kříže **(obr. č. 85)** přijel posvětit sám kardinál Harrach.²⁰⁹ Autorem oltáře je snad místní řezbář Matěj Vít. Samostatně zavěšené retabulum, vrcholící motivem Božího oka v paprskové svatozáři, vyplňuje obraz Klanění 3 králů (kopie), nad nímž je socha Archanděla Michaela s váhami, po bocích pak adorující andělé. Právě tyto sochy jsou archaičtější a byly sem asi přeneseny ze staršího oltáře – zbudovaného císařským generálem

²⁰⁴ Z. Kalista, Myslík...(cit. pozn. 177), str. 47 - 53

²⁰⁵ Ibidem Z. Kalista, str. 54 - 55

²⁰⁶ Ibidem Z. Kalista, str. 57

²⁰⁷ T.Kleisner, Raně barokní Pacov...(cit. pozn. 200), str. 27

²⁰⁸ Ibidem T. Kleisner, str. 27

²⁰⁹ Ibidem T. Kleisner, str. 28

Zikmundem Myslíkem z Hyršova v roce 1649. Na postranních brankách stojí sochy sv. Cyrila a Metoděje. Na představované mense je dvouetážový svatostánek adorovaný anděly a ukončený Beránkem ve svatozáří na knize se 7 pečetmi. Dvířka spodní etáže jsou vyzdobena reliéfem Poslední večeře.**(obr. č. 86)** Po stranách svatostánku jsou ještě dva barokní relikviáře. Tento krásný příklad monumentální oltářní architektury přichází do Pacova současně s Prahou, kde od 40. let 17. století vznikají ohromné černožlaté oltáře, které dodnes můžeme vidět v kostele Panny Marie Sněžné (1649 – 51) či v kostele Panny Marie před Týnem (1649).²¹⁰

Na epistolní straně je do zdi vsazen **náhrobek Zikmunda Myslíka z Hyršova** (umírá 1666) v podobě červené vápencové desky s nápisovým polem v horní části a mosazným erbem v dolní části.**(obr. č. 87)** Na téže straně u presbytáře stojí **oltář sv. Josefa**, přeneseného v roce 1891 z místního karmelitského klášterního kostela sv. Václava.**(obr. č. 88)** Na hlavním obraze můžeme vidět Smrt sv. Josefa, v nástavci pak klečícího sv. Václava před křížem. Po levé straně obrazu stojí socha sv. Jana Křtitele, vpravo evangelisty sv. Marka.**(obr. č. 89, 90)** Na pódiu před oltářem je umístěna **cínová křtitelnice** od Zikmunda Rabenhaupta ze Suché z roku 1538.²¹¹

Naproti oltáři sv. Josefa je umístěna **kazatelna (obr. č. 91, 92)**, rovněž asi práce Matěje Víta, jejíž stříšku zdobí anděl s trubkou, v ruce drží opět knihu 7 pečetí, Beránek Boží, kolem nich sedí 4 malí andílci, z toho dva nesoucí prázdné kartuše. Uvnitř kazatelny je reliéfní kartuš s Kristem jako Dobrým pastýřem a na poprsnici řečniště jsou tři křesťanské alegorie - Víry, Lásky a Naděje.²¹²

Nad jedním oknem panské oratoře je umístěno monumentální **mortuarium (obr. č. 93, 94)**, neboli pohřební štít Zikmunda Myslíka z Hyršova, nesoucí jeho znak, lemovaný motivem vojenských trofejí a motivy smrti, jako je lebka s přesýpacími hodinami. Neznáme mnoho těchto pohřebních štítů, proto jde o významnou památku.²¹³

Zikmund byl zapřisáhlým katolíkem a snažil se tuto víru prosazovat i zde na Pacově, což se mu při stávajícím stavu převládajících protestantů, kteří svou víru měli v Pacově zakotvenou hluboko od dob Malovců, nedařilo a tento stav změnit se zdálo být úkolem velmi nelehkým. O stejnou změnu se pokoušel již jeho tchán Jan Černín, když do města povolal

²¹⁰ **webové stránky pacovské farnosti: <http://www.farnostpacov.cz/historie>**

²¹¹ **ibidem (cit. pozn. 210)**

²¹² **ibidem (cit. pozn. 210)**

²¹³ **ibidem (cit. pozn. 210)**

roku 1631 jezuitu z Jindřichova Hradce, avšak bez velkých úspěchů. Zikmund hned po svém převzetí panství povolal na Pacov karmelitána Ambrože Barducia.²¹⁴

Do současného stavu byl zreformován starý literátský kůr ve farním kostele pomocí mariánského kultu, který nově vedli městští učitelé. **Kancionál** z druhé poloviny 16. století byl v roce 1651 obohacen jednoduchým **obrazem Zvěstování** na vnitřní straně dřevěných desek a doplněn souborem mariánských písní. (**obr. č. 95, 96**) Malířská úroveň této kresby je výrazně nižší, když bychom ji měli porovnat s malířským stylem zámeckého portrétu Zikmunda Myslíka z Hyršova. Zde jsou použity syté barvy, výjev s Pannou Marií je zasazen do prosté architektury s ubíhajícími liniemi domů. Zřejmě se bude jednat o nějakou zjednodušenou neznámou knižní předlohu.²¹⁵

Generál i jeho první choť byli vyznavači a ctiteli Panny Marie Pomocné z rakouského Pasova. Dokonce v roce 1644 navštívili mariánský Alt Oeting, kam se mimo jiné Myslík příštího roku uchýlil na tři týdny po manželčině smrti.²¹⁶

3.5. Závěr života

V roce 1654 umírá jeho tchýně Zuzana Černínová a on tím ztrácí bližší kontakty s radenínskými Černíny, přičemž odsuzuje nastupující novou éru šlechty, která své životy více častěji pojí s cizími rody. Právě jako jeho švagr Humprecht Černín, jenž se v roce 1651 oženil s italskou šlechtičnou, a dokonce i jeho dcera Zuzana se provdala za Italčina bratra markýze Gossolda.²¹⁷ Pana Zikmunda to velmi zasáhlo, jelikož byl srdcem nacionálně založený, a proto dceru vydědil a pouze ji vyplatil. Byl rozhodnut odkázat veškerý majetek různým katolickým řádům a sám se přitom upnul na víru.²¹⁸

Zikmund Myslík trpěl na všelijaké katary, ztěžující dýchání, a hlavně na podargru, typickou nemoc starých válečníků,²¹⁹ a nejspíše na tyto následky i 3. listopadu roku 1666 zemřel a byl pohřben ve farním kostele vedle svých předčasně zemřelých dětí a první tak milované manželky Alžběty Černínové u oltáře sv. Kříže. Když byl hrob v 18. století otevřen,

²¹⁴ T. Kleisner, *Raně barokní Pacov...*(cit. pozn. 200), str. 27

²¹⁵ *Ibidem* T. Kleisner, str. 28

²¹⁶ *Ibidem* T. Kleisner, str. 28, také pozn. 181 F. I. Dvorský

²¹⁷ F. I. Dvorský, *Dopisy...*(cit. pozn. 181), str. 33 – 37, 41 - 42

²¹⁸ Z. Kalista, *Myslík...*(cit. pozn. 177), str. 57 – 59, taktéž F. Tischer, *Generál...*(cit. pozn. 179), str. 25

²¹⁹ Z. Kalista, *Myslík...*(cit. pozn. 177), str. 56

byl u něho nalezen růženec a stříbrný dvanáctidílný křížek s různými ostatky, které byly zasazeny v křišťálových pouzdrech.²²⁰

Dva roky před smrtí dne 24.12. 1664 ustanovil závěť, kde rozdělil majetek mezi konvent Servitů u sv. Michala v Praze, Pavlánů (Barnabitů) u sv. Bededikta na Hradčanech, Hybernů na Novém Městě pražském, Kapucínům na Hradčanech, u sv. Josefa na Novém Městě a v Budějovicích, augustiniánům v Táboře, františkánům v Jindřichově Hradci a farním kostelům u sv. Štěpána v Praze a v Pacově, kde zřídil fundaci, aby mu bylo přes rok slouženo 52 mší za jeho předky. Hlavním svým dědicem pacovského panství určil klášter bosých karmelitánů v Praze, založený císařem Ferdinandem II. Jeho přáním bylo vybudovat nový řádový dům pro nejméně 24 mnichů ke cti a slávě Nejsvětější Trojice, Panny Marie, Archanděla Michaela a svatých Vavřince a Terezie. Chtěl tím po vzoru císaře oslavit vítězství na Bílé hoře. Dále v závěti uvedl, že veškerý majetek bude až do své smrti spravovat jeho druhá žena, Johana Eusebie Barbora, která ovšem svého manžela přežila o dalších 42 let, přičemž se znovu provdala za hraběte Millessima a činila nejen na zámku další stavební aktivity.²²¹

3.6. Stavební činnost Johany Eusebie Barbory Myslíkové - Millessimové

Paní hraběnka Barbora nechala následující rok po morovém roce 1680 přistavit ke hřbitovní kapli loď²²², na jižní straně připojit sakristii s klášterní klenbou a původní osmibokou kapli zvýšit o jedno patro na věž s elipsovitými okénky a bílými lisénami, které lemují hrany okrového zdiva. Kněžiště kostela zůstalo uvnitř této kaple. Je sklenuto kupolí a střecha má tvar jehlance s vrcholovou lucernou. **(obr. č. 97 - 100)** Plochostropou loď od kaple odděluje triumfální oblouk a půlkruhová okna v ní napodobují okna v kapli, s tím rozdílem, že u nich chybí kamenné šambrány, tak jak je tomu u kaple, a nahrazeny jsou zde bílým lemováním. Na severní straně lodi najdeme barokní pravoúhlý portál, zdobený uchy a kapkami a označený letopočtem 1681 v nadpraží, dále je doplněn rozeklaným frontonem s mělkou nikou, kde bývala umístěna terakotová soška sv. Barbory. **(obr. č. 101)** Co se týče mobiliáře, vybavila jej hraběnka kazatelnu a hlavním oltářem se sloupkovou edikulou, kde

²²⁰ Dnes ztraceny.

²²¹ Z. Kalista, Myslík...(cit. pozn. 177), str. 59 – 60, taktéž F. Tischer, Generál...(cit. pozn. 179), str. 25

²²² Délka 19, 25 x 9,1 m. Josef Braniš, Soupis památek historických a uměleckých království Českého, politický okres pelhřimovský, 1903, heslo hřbitovní kostel, str. 146

najdeme boltcový ornament a po stranách palmetová křídla.²²³ (**obr. č. 102 - 104**) Z Prahy byl pak přivezen o rok později zvon, ulitý u Mikuláše Loewa. Kaple je zasvěcena podle patronky a při této kapli vzniklo i měšťanské pohřební bratrstvo.²²⁴

V okolí města byla vztyčena dvojice **Boží muka**, sloupková ze žuly, vysoká asi tři a půl metru, nesoucí datum 1678, a zděná hranolová, vysoká asi dva půl metru z druhé poloviny 17. století²²⁵

Dále nechala hraběnka stavět ve městě nové domy, jeden z nich odkoupil roku 1701 žid Marek. Nebyl to jediný žid, který v Pacově sídlil. Byla tu celá židovská enkláva, díky které město bohatlo. Po druhé světové válce zde po nich zbyl pouze hřbitov s náhrobky od roku 1680, ležící dnes na konci města směrem k vesnici Roučkovice.²²⁶ (**obr. č. 105**)

*Nad studánkou Vápenicí, slynoucí léčivou pověstí*²²⁷, nechává paní hraběnka postavit roku 1701²²⁸ centrální osmibokou **kapli sv. Anny**, která je dnes známa v pozdně barokní úpravě z druhé poloviny 18. století.²²⁹ (**obr. č. 106, 107**) Byly zde vedle zřízeny i lázně, ovšem pod tímto označením si musíme představit nanejvýš nějaké dřevěné stavení. Tuto domněnku o lázních nám dosvědčuje zmínka ve farní kronice, kde je zaznamenáno svědectví pacovského hejtmana Samuela Michla Šebesty, *že urozenou paní podnítil ke stavbě její oční neduh*.

V kapličce se zachovala unikátní fresková výzdoba kopule. Vidíme na ní vyobrazení města Pacova, respektive kláštera a farního kostela sv. Michaela s několika staveními, nejspíše s ještě stojící sýpkou po levé straně. (**obr. č. 108**) Je zcela zřejmé, že freska byla zhotovena až po úplném dostavení klášterního komplexu, který zachycuje v jeho jakési původní podobě. Podobných těchto vyobrazení bohužel nemáme mnoho. Kromě méně zdatného vyobrazení z roku **1846 od Josefa Lea Štětky**²³⁰ (**obr. č. 109**) či od **A.Voita Juhna**

²²³ Dnes se bohužel kostelík rekonstruuje, a tudíž je veškerý mobiliář vyklizen či shromážděn v presbytáři a zakrytý plachtou.

²²⁴ T. Kleisner, *Raně barokní Pacov...* (cit. pozn. 200), str. 29

²²⁵ *Ibidem* T. Kleisner

²²⁶ *Ibidem* T. Kleisner. Náboženská obec v Pacově existovala asi od 2. Poloviny 17. století, až do 2. Sv. války. Na počátku 19. století ve městě sídlil krajský rabín. Ve městě však nikdy nebylo uzavřené ghetto, ale židovské domy byly soustředěny v několika kompaktních shlucích, např. v dnešní Autengruberově či Hronově ulici. Měli i svou synagogu, postavenou ve slohu klasicistním či pseudorománským, jež pocházela asi z konce 18. Nebo z počátku 19. století a byla postavena uvnitř domovního bloku mezi Hronovou ulicí a náměstím Svobody. K. Kuča, *Města...* (cit. pozn. 21), str. 930

²²⁷ *Ibidem* T. Kleisner, str. 30

²²⁸ J. Braniš, *Soupis památek, ročník 18, Politický okres pelhřimovský (1903), heslo Kaple sv. Anny*, str. 147

²²⁹ *Z roku 1771 a s neumělým současným obrazem Pacova na stropě*. F. Pakosta (cit. pozn. 6)

²³⁰ Neumělý akvarel, rozměry 54x34 cm, v majetku městského muzea. Ferdinand Pakosta, *Doplňky k „sopisu památek historických a uměleckých v král. Českém“ díl XVIII., Praha 1911, str. 6*

po roce 1822²³¹ (obr. č. 110) je tato freska vzácná, jelikož nám dokumentuje tehdejší 3D podobu Dientzenhoferových plánů. Naproti klášteru je v pásu vyobrazení Pražského hradu s fantaskní podobou katedrály sv. Víta a v pozadí s bazilikou sv. Jiří. **(obr. č. 111)** Na levé straně je umístěn jakýsi altánek s koupajícími se v kádi. Jedná se nejspíše o lázně, jež nechala zřídit hraběnka vedle kaple sv. Anny. Tudíž se tento výjev neváže k Pražskému hradu, nýbrž k výjevu se zázračným pramenem, který je namalován hned vedle lázní. Na němž je zpodobněn nejspíše samotná hraběnka, s andělem nad ní, jak sedí u mohutných skal, odkud vytéká zázračný pramen do studánky. **(obr. č. 112)** Nalevo od kláštera mezi oltářem je výjev Zázračného uzdravení, kdy nad vodou vidíme anděla a přicházející nemocné či postižené, aby jim zázračná voda uzdravila jejich neduhy. **(obr. č. 113)** Na druhé straně oltáře jsou vyobrazení modlící se poutníci, jenž vzhlížejí na nebesa, **(obr. č. 114)** kde je ve středu kopule vyobrazena samotná sv. Anna s Pannou Marií. **(obr. č. 115)** Malířská výzdoba pokrývala i svislé zdi, ovšem dnes je výmalba zachována pouze částečně.

Hraběnka svou činnost neomezila jen na Pacov, ale zasloužila se patrně i o stavební úpravy blízkého kostela sv. Václava v Cetorazi, kde se zachovala křtitelnice z roku 1679 nesoucí její jméno.

Stavební činnost na zámku nám připomíná špatně čitelné **datum 168?** na kamenném ostění vstupu jihovýchodního rizalitu. **(obr. č. 24)**

Bohužel nemáme žádné zprávy ani vyobrazení tehdejší podoby zámku před jeho přebudováním na klášter, ke kterému došlo v roce 1708, kam byli karmelitáni uvedeni po smrti hraběnky Barbory.

²³¹ Akvatinta s použitím rydla, rozměry 22 x14,5 cm, v majetku strahovské knihovny. **F. Pakosta, Doplnky... (cit. pozn. 230), str. 6**

4. ŘÁD BOSÝCH KARMELITÁNŮ

4.1. Historie řádu

²³² Tento - Řád bosých bratří Panny Marie z hory Karmel²³³ - vznikl reformací řádu obutých karmelitánů, jako reakce na jejich duchovní odklon od původního ideálu a vnitřní úpadek řádu. Reformu provedla ve Španělsku svatá Terezie z Ávily²³⁴, řeholním jménem Terezie de Cépeda y Ahumada či Ahumada Sanchez de Cepeda (1515 – 1582) za pomoci Petra z Alkantary roku 1562²³⁵ pro svůj II. řád ženský s mateřským kláštelem v Ávile. Na mužskou větev jej rozšířil sv. Jan od Kříže (1542 – 1591), vlastním jménem Juan de Yepes.²³⁶ Jejich první mužský mateřský klášter se nacházel ve španělském Durelu. Vlastní konstituci dostali roku 1567, přičemž byla schválena až následujícího roku. Po smrti sv. Terezie roku 1582 bylo zreformováno 15 mužských a 17 ženských klášterů. V tomtéž roce byla vyslána i první skupina karmelitánů na misií do Konga.²³⁷ Papež Klement VIII. dne 20. 12. roku 1593 potvrdil bosým karmelitánům osamostatnění od „obutých“, čímž vyřešil dlouhodobé spory mezi oběma větvemi. Od roku 1600 tvořili karmelitáni samostatné větve, italskou sv. Eliáše a španělskou sv. Josefa, které byly spojeny až v roce 1875. Na počátku 17. století pronikli bosí karmelitáni z italské kongregace do Francie, Belgie, Německa, Polska, Anglie a Litvy. Roku 1701 byla ustanovena rakouská provincie, do které patřily i české domy. Později koncem 19. století podnikli karmelitáni misie i do Asie, Jižní Ameriky a USA.

²³² P. Vlček, P. Sommer, D. Foltýn, *Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, str. 128 - 129*

²³³ Hora – jižní cíp u Haifského zálivu v Palestině, kde stojí jejich mateřský klášter od roku 1827 a od roku 1766 ještě klášter Stella Maris (Mořská hvězda) na místě bývalého hřbitova. Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – Žebravé řády, III. Díl, 2. Svazek, Praha 2007, str. 202 - 203*

²³⁴ Roku 1536 vstoupila pro přání otce do karmelitánského kláštera. O rok později se ocitla díky své srdeční vadě ve stavu klinické smrti a tři dny byla pokládána za mrtvou a částečně ochrnula. Následoval vnitřní neklid, kolísala mezi Bohem a světem. Roku 1555 prožila silný mystický zážitek před obrazem Ukřižovaného. Od té doby spojena s Bohem. Vedla hluboké vnitřní modlitby a měla několik mystických vidění – Vidění sv. Terezie, kdy ji anděl probodl srdce zlatým šípem či roku 1560 vidění pekla. Napsala řadu spisů – Vlastní životopis, Vnitřní hrad, Cesta k dokonalosti, Kniha o zakládání. Nazývána serafínskou matkou. Kanonizována roku 1622 a roku 1967 prohlášena jako první Učitelka církve. Zemřela na jedné z visitačních cest. Hynek Rulíšek, *Slovník křesťanské ikonografie – postavy, atributy, symboly, 2006, heslo: Terezie od Ježíše (z Ávily, Veliká)*

²³⁵ M. M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 112*

²³⁶ Spisy na základě vlastních zážitků a zkušeností. Hlavní díla – Výstup na horu Karmel (1579 – 85) a Temná noc duše (1582 – 85) v nichž propagoval ideu, nejprve projít nocí, oprostít se od všeho zlého a teprve pak je očistěná duše schopna spojit se s Kristem v tzv. mystickém sňatku. Zůstaly nedokončené. Dále psal Duchovní písně (1584- 91) a spis Živý (Žhavý) plamen lásky (1586 – 91) opěvující niternou lásku ke Kristu. M. M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 201*

²³⁷ M. M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 200 - 201*

4.2. Působení v Čechách

Do Čech se bosí karmelitáni dostali především díky Dominikovi Ruzzolimu (1559 – 1630), řeholním jménem Dominicus a Jesu Maria (1559 - 1630), který se zasloužil o rozšíření karmelitánské reformy. Mimo jiné spolupracoval se sv. Terezou a těšil se přízni španělského dvora i Svatého stolce. Účastnil se bitvy na Bílé hoře u Prahy, když byl požádán císařem Ferdinandem II. a bavorským vévodou Maxmiliánem a hlavně z příkazu papeže Pavla, od kterého dostal posvěcený meč, aby se roku 1620 odebral do Bavorska a následně doprovázel katolické vojsko do Čech proti králi Friedrichu Falckému. Díky obrazu Strakonické madony v bitvě nakonec zvítězili. Následně císař Ferdinand II. přislíbil založení dvou klášterů, a to ve Vídni (1623 v Leopoldově) a v Praze (1624 u Panny Marie Vítězné).²³⁸ Bosí karmelitáni tehdy v Praze na Malé Straně získali někdejší protestantský kostel Nejsvětější Trojice (**obr. č. 116 – 119**), který se po darování voskové sošky Jezulátka²³⁹ Polyxenou z Lobkovic v roce 1628 stal světoznámým.²⁴⁰ (**obr. č. 120**) Tehdy měli karmelitáni dokonce svého generála řádu. Byl jím Jan Karel Jáchym hrabě Slavata z Chlumu a Košumberka, řeholním jménem Karel Felix od sv. Terezie.²⁴¹ Další rozsáhlejší konvent byl vystavěn právě v Pacově (1666) a na krátkou dobu karmelitáni pobývali i v Mladé Boleslavi (1625 – 30).²⁴² Ovšem obě tato působení (či domy) zanikla za josefínských reforem. Po krátkém působení u někdejšího

²³⁸ Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 211 - 213*

²³⁹ Figurka vysoká 45cm, je španělského původu asi z 50. let 16. století, kterou rodině Manrique de Lara darovala podle tradice samotná Terezie z Ávily. Když se Marie Maxmiliána Manrique de Lara vdávala za Vratislava z Pernštejnu, dostala ji darem od matky Isabely. A právě Marie jí jako svatební dar dala své dceři Marii Maxmiliáně Polyxeně, provdané roku 1587 za Viléma z Rožmberka a později roku 1603 za Zdeňka Vojtěcha Lobkowicze. Po smrti druhého manžela se rozhodla sošku věnovat karmelitánům. Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 216 - 217*

²⁴⁰ Po bitvě na Bílé hoře byl kostel zkonfiskován a roku 1624 jej získali právě bosí karmelitáni, kteří se těšili přízni císaře Ferdinanda II. Sousední Gryspekovský palác byl rovněž svým majitelům zabaven a o rok později dne 1.9. roku 1625 dán karmelitánům darem od nového majitele, plukovníka dona Martrina de Hoeff-Huerta. Palác byl používán jako ubytovna pro řeholníky řádu. V roce 1631 vtrhli do Prahy Sasové a klášter zdrancovali a Jezulátka poničili. Teprve později 1637 byla soška opravena, což se projevilo řadou zázraků. Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 216 - 217*. Kostel neměl připomínat luteránskou minulost, a proto byl nově zasvěcen **Panně Marii Vítězné** a změněna orientace presbytáře na západní stranu a vstupního průčelí na stranu východní. K tomuto přebudování došlo mezi lety 1636 – 44 a financoval je generál Don Baltazar de Marradas, na nějž upomíná erb a nápis na průčelí. Následovala výstavba karmelu, provedená v 50. a 60. letech 17. století a pak opět práce na kostele v roce 1669, kdy byly dostavěny horní etáže jižní věže. V karmelitském areálu byla umístěna nemocnice s vlastní lékárnou a věhlasná palírna melisových (meduňkových) kapek, které pomáhali zvláště při mrtvici. Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 233), str. 219*. Roku 1784 byl konvent zrušen a kostel jako farní se dostal pod duchovní správu maltézských rytířů. V dalších letech byl pouze bývalý karmel přestavován do klasicistní podoby. *Encyklopedie českých klášterů (cit. pozn. 232), str. 470 – 472*.

²⁴¹ Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů... (cit. pozn. 220), str. 213 - 214*

²⁴² Během konfiskací po osudné porážce stavů na Bílé Hoře, usilovali o toto místo hlavně bosí karmelitáni, protože bylo předtím nazváno Českými bratry Karmel po významné biblické hoře. Tudíž si karmelitáni na toto místo dělali nárok a neoprávněně se obhajovali tím, že odkazovali na samotné jméno místa, které však s označením jejich řeholního domu nemělo vůbec nic společného. *Encyklopedie českých klášterů (cit. pozn. 232), str. 371*

servitského kostela Panny Marie Na Trávníčku na Novém Městě pražském byla komunita a působení obnoveno až roku 1992 v jediné komunitě, a to u Panny Marie Vítězné na Malé Straně. V roce 1990 byl založen řeholní dům v Horní Lomné v Beskydech, kam přišli karmelitánští bratři z Polska, ovšem později byl opuštěn a bratři se vrátili zpět do Krakova. Vybuďoval se i nový konvent ve Slaném (1996 – 2007).²⁴³ **(obr. č. 121)** Podle encyklopedie Milana M. Bubena byly v roce 2002 dva domy, v Praze a Slaném, s 12 členy řádu, z toho 7 kněžích, dva laici a 3 novicové. Oba domy náležely do ligurské řádové provincie, samostatně bohužel nikdy neexistovaly.²⁴⁴

4.3. Charakteristika řádu

Karmelitánské konventy mají charakter jakési rodiny, kterou tvoří malé komunity. Když splní každodenní officium, následuje vždy ráno a odpoledne meditace. Přes den panuje v klášteře ticho, vyjma dvou hodin. Svůj apoštolát praktikují formou kázání či poskytováním duchovních cvičení nebo duchovního vedení. V případě potřeby také učí na školách nebo píší spisy o duchovním životě.

Jejich kláštery měly převážně jednotný ráz a stavěly se nejméně pro 15. řeholníků. Roku 1581 určila generální kapitula rozměry jednotlivých částí konventu, včetně cel. Přesnější pravidla pak roku 1614. Kostel měl být ve tvaru latinského kříže (11x 35metrů), se dvěma až třemi bočními kaplemi po stranách v lodi, ale již generální kapitula konaná v Římě roku 1617 stanovila tyto rozměry za doporučené, jelikož ne všude by tyto rozměry mohly být dodrženy a zcela vyhovovaly. Jako například u našeho pacovského konventu. Jako vzor pro nové kostely měl posloužit chrám S. Maria della Scala v Římě, připouštěly se i centrálně pojaté kostely a od roku 1620 doporučila generální kapitula dva typy karmelu – malý a velký. V Čechách byla tato pravidla dodržována s výjimkou chrámu Panny Marie Vítězné v Praze, jelikož tento kostel byl postaven a převzat od luteránů.²⁴⁵

²⁴³ M. M. Buben, Encyklopedie řádů...(cit. pozn. 233), str. 215

²⁴⁴ M. M. Buben, Encyklopedie řádů...(cit. pozn. 233), str. 215

²⁴⁵ M. M. Buben, Encyklopedie řádů...(cit. pozn. 233), str. 197

Jejich zpřísněná konstituce vyžadovala návrat k původnímu smyslu poustevnictví – kontemplaci, dále přísnější klausuru, mlčenlivost, dlouhé posty v délce až 6 měsíců, více fyzické práce a slavnostní prožívání liturgie.²⁴⁶

Hlavní osobou uctívání karmelitánů se stala Panna Marie, ale i další světcí větve obutých karmelitánů. Samozřejmě sv. Terezie z Ávily a sv. Jan z Kříže, který byl v roce 1726 prohlášen papežem Benediktem XIII. za svatého a následně byl přijat za církevního učitele. Z řádu pochází celkem 25 svatých a blahoslavených, například Innocens z Berza (1884 – 1890).

Oděv bosých karmelitánů se až na používání sandálů naboso shoduje s obutými. **(obr. č. 122)** Od konce 15. století nosí tmavohnědý hábit se škapulířem, černý kožený řemen s růžencem a krátký hnědý plášť se špičatou kapucí. Při slavnostech je používán bílý plášť s kapucí. Znak řádu je rovněž totožný se znakem obutých karmelitánů. **(obr. č. 123)** Jedná se o stříbrný štít, ve kterém v horním okraji vyběhá hnědý prohnutý a někdy křížem vrcholící hrot, symbolizující horu Karmel. Bílá hvězda v něm pak připomíná Pannu Marii a hnědé hvězdy, které ji doprovázejí, pak proroky Eliáše a Elizea.²⁴⁷ Jediným lišícím se prvkem je špice zakončena tlapatým křížem. Jejich heslem je: *Velice jsem horlil pro Hospodina, Boha zástupů.*²⁴⁸

Jednotlivé domy karmelitánů se nazývají převorství. V těchto převorstvích (konventech) musí být nejméně šest konventuálů, z nichž čtyři musejí být kněží. Menší řeholní domy jsou rezidence nebo hospice (někdy i termín vikariát). Ovšem součástí všech konventů jsou formační domy (noviciáty a studentáty), popřípadě i poustevny. Řád se dělí na kněze a na bratry laiky.²⁴⁹ Laici i kněží používají rozšířené řeholní jméno (například a Jesu Maria, a S. Maria, a St. Anna) bez rodového či občanského příjmení. Proto je také řádový architekt Martin Wittwer znám jako bratr Athanasius od sv. Josefa.

²⁴⁶ M. M. Buben, *Encyklopedie řádů...*(cit. pozn. 233), str. 195

²⁴⁷ *Encyklopedie českých klášterů* (cit. pozn. 232), str. 130 - 131

²⁴⁸ M. M. Buben, *Encyklopedie řádů...*(cit. pozn. 233), str. 199

²⁴⁹ M. M. Buben, *Encyklopedie řádů...*(cit. pozn. 233), str. 199

5. MARTIN WITTEWER A JEHO STAVEBNÍ ČINNOST

V úvodu této stati bych chtěla informovat, že čerpané informace pocházejí převážně z práce maďarského badatele Pála Voita, který se jako jediný více věnoval osobě Martina Wittwera a sepsal jakousi jeho monografii. Psaný text je tedy výběrem a volným překladem jeho zvláštního vydání stati v maďarském jazyce²⁵⁰ - *Stavitel či architekti karmelitánského kostela v Györu s podtextem – Údaje k maďarským vztahům dunajské stavební barokní školy*, který byl vydán jako IV. díl (svazek) pod institutem na ochranu památek. I když údaje v něm dosti zastaralé a dnes převážně mylné, i přesto si myslím, že postačí jako ukázka představení tohoto umělce a jeho tvorby.

5.1. ARCHITEKT MARTIN WITTEWER

Martin Wittwer je světské jméno stavitele, který se narodil 23. října roku 1667 v tyrolském Imstu. Už od raných let, jak nás informují pacovské anály karmelitánů,²⁵¹ pracoval v zemědělství a následně se vyučil a stal se zedníkem. Dobře mimo jiné rozuměl truhlářině, když ještě jako tovaryš na své vandrovce přišel do Prahy. Zde byl dne 14. září roku 1692 přijat v kapitule řádu a 1. února následujícího roku oficiálně přijat do karmelitánského řádu. Následně zahájil od 6. září první rok svého noviciátu. Tehdy v Praze pracoval na stavbě **kostela sv. Josefa pro karmelitánské sestry**²⁵² (obr. č. 124 - 128) jeho krajan, světským

²⁵⁰ P. Voit, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966, Budapest 1969, str. 187 - 225*

²⁵¹ Informace čerpány z SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 23 - 25

²⁵² **Konvent anglických panen (dříve karmel bosých karmelitánek) u kostela sv. Josefa v Praze na Malé Straně** – Původně na místě dnešního areálu stával opevněný biskupský dvorec se zahradou. Po husitech poté parcely panských a měšťanských domů. Následně přišly karmelitky ze Štýrského Hradce, které do Prahy uvedl po skončení třicetileté války císař Ferdinand III. Tehdy jim roku 1655 koupil někdejší Valdštejnův dům při augustiniánském klášteře. Zde byla vytyčena klausura s povolením kardinála Harracha a zřízena domácí kaple. Tyto úpravy prováděli Jacopo Cavalli a Jáchym Mandl. Teprve později karmelitky položili základní kámen k novostavbě konventu dne 13. března 1661, přičemž výstavba začala o dva roky později v zadních traktech. Museli ještě vykoupit další objekty. Architektem nového konventu byl **Carlo Lurago**. V roce 1665 se podařilo rozšířit pozemek a zbourat někdejší Valdštejnův dům. Prozatím se sestry přestěhovaly do Lobkovického domu, ale již roku 1671 byly do konventu slavnostně uvedeny, přičemž práce i nadále pokračovaly. Základní kámen kostela byl položen za přítomnosti samotného císaře Leopolda I. dne 9. září 1673. První práce na něm probíhaly až v letech 1681 - 82 pod vedením lobkovickým stavitelem **Antoniem Portou**, který vyhotovil kopii původního návrhu, silně připomínajícího práci **Jeana Baptisty Matheye**, který se kostelu také přihlásil dne 27. března 1686. Tehdejší stavba měla odlišnou polohu od dnešní, jelikož vystupovala až do linie Josefské ulice a kvůli stíženosti knížete Lobkovic byla výstavba zastavena. Následovaly proto další plány z roku 1684 zřejmě od řádového architekta **Ignáce od sv. Ježíše**. Ani ten ovšem Lobkovicům nevyhovoval. Od roku 1687 se konečně rozběhlo budování nového kostela. V letech 1689 – 92 byla pod vedením bratra Ignáce provedena vnější fasáda, mající jihonozemský charakter. Obdobnou fasádu poté sv. Ignác navrhl i pro linecký karmelitánský kostel. Do roku 1702 se kostel zařizoval. V 18. století zde prováděl menší nespécifické úpravy Bartolomeo Scotti. Roku 1715

jménem Johann Martin Rass, jinak bratr **Ignác od sv. Ježíše**.²⁵³ Ten jej zapojil do práce a zasvětil do základů a principů práce architekta, načež o něco později Martin Wittwer složil dne 3. května 1695²⁵⁴ v Praze řádový slib a stal se bratrem, který byl znám již jako bratr **Athanasius od sv. Josefa**.²⁵⁵

5. 2. KOSTEL KARMELITÁNSKÝCH SESTER SV. JOSEFA V PRAZE

Jelikož tento kostel vznikl v několika etapách, nemůžeme jej s určitostí připisat k jednomu jménu architekta. Martin Wittwer se do této stavby rovněž zapojil, když zanechal svého světského života, který směřoval do stavebního cechu, a vstoupil do pražského karmelitánského řádu. Avšak jeho práce pod vedením sv. Ignáce mohla tehdy spočívat pouze v dohledu nad touto stavbou, nikoliv v navrhovatelské či architektonické činnosti.²⁵⁶ Kteří architekti se tedy podíleli na této stavbě?

V Praze tehdy působilo mnoho umělců. Roku 1673 byl císařem Leopoldem položen základní kámen, avšak se samotnou stavbou se začalo skoro o deset let později, v letech 1681 – 82, pod vedením lobbkovického stavitele Antonia Porty, který vyhotovil kopii původního návrhu, silně připomínajícího práci Jeana Baptisty Matheye, který se ke kostelu přihlásil dne 27. března 1686. (**obr. č. 129**) Po něm následovaly další plány, zřejmě od řádového architekta Ignáce od sv. Ježíše roku 1684, které ovšem dispozičně nevyhovovaly. (**obr. č. 130**) Zajímavostí je, že na kopii tohoto objektu od Bernarda Fischera z Earlachu, jenž při své návštěvě Prahy kopíroval ve schematické zkratce plán tohoto kostela (**obr. č. 131**), je

byla v zahradě postavena kaple sv. Terezie na náklad Eleonory z Vladštejna. Další kaple sv. Jana Nepomuckého byla založena roku 1749 a při kostele i kaple sv. bl. Elektry o tři roky dříve. Další úpravy proběhly roku 1757, a to především týkající se vzhledu kupole. Roku 1782 byl konvent na základě dekretu Josefa II. zrušen. Karmelitánky se odstěhovaly nejdříve do Podhledu a následně na Hradčany do koleje barnabitů. Budovu karmelitánského konventu získaly anglické panny, které předtím sídlily v Lažanském paláci v Karmelitské ulici. Prodejem tohoto paláce provedly v konventu adaptační práce tím, že roku 1869 nechaly vystavět ve zvýšené části zahrady přízemní učebny a roku 1873 přistavět skleníky. Později na počátku 20. století byly do zahrady přistavěny budovy ministerstva. **Encyklopedie českých řádů, str. 476 – 480, též Pavel Vlček, Ester Havlová, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str. 283 - 287**

²⁵³ Narozen 25. března 1640 v Imstu. Před vstupem do řádu byl zkušeným kameníkem, jak píše pražský analista. 1693 dokončuje stavbu pražského kostela karmelitek. Umírá 10. února 1694 ve Vídni na zápal plic jako řádový bratr Ignác od Ježíše. **Také Tomáš Kleisner, Umělci zaměstnaní v pražských kláštřích bosých karmelitánů a karmelitek, nepublikovaná diplomová práce, Praha 1997, str. 69**

²⁵⁴ 25. 5 1695 **Lajos Boros, Die Karmeliter-kirche in Győr. Budapest 1980, str. 1.** Za pomoc přeložení z němčiny jsem zavázána Mgr. Martě Rynešové.

²⁵⁵ **Pozn. 3 SHP I. díl, str. 23 – 25, také v T. Kleisner, Umělci...(cit. pozn. 253), str.76**

²⁵⁶ O pražském kostele píše **P. Voit, Martin Wittwer...(cit. pozn. 250), str. 190 -192**

dopsáno, že se jedná o dílo Abrahama Parise z Říma, což tuto složitou problematiku autorství ještě dále komplikuje.²⁵⁷

Oválná dispozice kostela, prolomeného po stranách kaplemi v podobě velkých nik, se později opakuje na více stavbách karmelitánů nejen v Čechách, ale i například v Rakousku a Uhrách. Tato skutečnost souvisí se vznikem samostatné rakouské provincie. Podle ustanovení generální kapituly z roku 1620 měly v jednotlivých provinciích existovat vždy jen dva typové projekty. Jeden větších rozměrů, po vzoru **II Gesú (obr. č. 132, 133)**, druhý pak menší, oválného typu²⁵⁸ *s dvěma páry uzavřených kaplí po stranách, neboť regule omezovala počet oltářů. Stěny mezi kaplemi člení dvojice plochých pilastrů, které nesou mohutnou římsu a oválnou kupoli s výsečemi pro kruhová okna. Ve střeše skrytá kupole se navenek neprojevuje.*²⁵⁹ Poprvé se oválný typ jako takový objevuje právě v Praze, dále v nevelkých obměnách s méně kaplemi u salesiánek ve Vídni, karmelitánek v Linci, dále v uherském Györu, Pápě nebo právě v Pacově.²⁶⁰

Totéž se týká i průčelní fasády, jež má vycházet z římského vzoru, podle kostela **Santa Maria della Scala**, vybudovaného krátce po roce 1597.(**obr. č. 134**) Odlišnost od pražské stavby se týká především úzké parcely, kam musel být kostel vtěsnán, a tudíž je oproti římskému převýšený. Díky tomuto převýšení, což spíše odpovídá severskému vkusu, jakožto i zdůraznění mohutnosti pomocí přepásaných pilastrů, mají charakter, silně připomínající nizozemské stavby 17. století (např. jezuitské kostely). *Na svých kulisových fasádách zdůrazňuje střední osu vertikálním provázáním jednotlivých prvků jako v Praze.*²⁶¹ Obdobnou fasádu bratr Ignác navrhl i pro linecký karmelitánský kostel.²⁶²

Wittwer otrocky nekopíruje svou pražskou předlohu, ale používá slohový aparát 18. století, ke kterému náleží. Základní dispozici kostela obohatil například o vstupní předsíň, připojenou k centrální lodi, a další výzdobné prvky.²⁶³

Podle Pála Voita má toto pražské průčelí určité slohové souvislosti s průčelím Rubensova domu v Antverpách z roku 1648.(**obr. č. 135**) Odtud pravděpodobně získal

²⁵⁷ Pavel Vlček, Ester Havlová, **Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka)**, Praha, 1998, str. 284 - 285

²⁵⁸ Více o tomto typu oválných kostelů **Wilhelm Georg Rizzi, Die Kupellkirchenbauten Johann Lucas von Hildebrandts, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, Band 29, Wien/Köln/Graz 1976, str. 121 - 155**

²⁵⁹ T. Kleisner, **Umělci... (cit. pozn. 253), str. 76 - 77**

²⁶⁰ P. Vlček, E. Havlová, **Praha... (cit. pozn. 257), str. 286 - 287**

²⁶¹ T. Kleisner, **Umělci... (cit. pozn. 253), str. 77**

²⁶² P. Vlček, E. Havlová, **Praha... (cit. pozn. 257), str. 286 - 287**

²⁶³ T. Kleisner, **Umělci... (cit. pozn. 253), str. 77**

pražský kostel vstupní portál (**obr. č. 136**), jakož i později kostel karmelitánských bratrů v Linci (**obr. č. 137**) nebo portál do bývalého jezuitského kostela v Györu. (**obr. č. 138**) Čím to podle autora je? Bratr Ignác vlastnil všechny uvedené plány pražského kostela a mohl je zprostředkovat Maďarsku, jelikož v tu samou dobu působil v Praze i tam.²⁶⁴

Podle Pála Voita viděl bratr Ignác v Athanasiovi velké ambice a talent, a proto ho školil v Linci, kam za ním později Wittwer přišel. Na stavbě v Linci měl prý poprvé Wittwer volnou ruku a projevil tu své architektonické nápady a inovace. V polovině prací mu byly svěřeny veškeré práce a dokončení stavby, což zvládl podle pramenů bravurně, a tím si zasloužil pověst skvělého architekta, jenž byl žádán na stavby jiných církevních objektů. Roku 1694 umírá bratr Ignác a Athanasius po něm přebírá veškerou jeho práci.²⁶⁵

5.3. DALŠÍ STAVBY (RAKOUSKÉ)

Wittwer se podle Pála Voita podílí na stavbě mužského²⁶⁶ (1710) (**obr. č. 139 - 142**) i ženského²⁶⁷ (1713 - 1738) karmelitánského kostela v Linci²⁶⁸ (**obr. č. 143 - 147**), kde je spíše znám architekt **Johann Michael Prunner**.

Informace o srovnání formálního architektonického aparátu kostela karmelitánek v Linci, kterou Pál Voit bez podpory archivního aparátu připisuje Martinu Wittwerovi, je mylná. I když je v pramenech uveden Johann Michael Prunner pouze jako stavitel, nikoliv architekt, na základě srovnání s doloženými stavbami, jde zcela určitě o autorství Prunnera. Ačkoliv Martin Wittwer, pro jeho vytíženost a cestování po jiných provinciálních stavbách, mohl být stavebním dozorem. Tato možnost se nevylučuje.

²⁶⁴ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), 192 – 194, 196 - 197

²⁶⁵ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 190, 194

²⁶⁶ Provinční kapitula ve Vídni se v roce 1670 rozhodla založit v Linci klášter. Peníze na stavbu získali z pozůstalosti Franze Ernesta von Kasersteina z Vídně. Roku 1674 byl dán souhlas k postavení kostela. Základní kámen ke kostelu položil hrabě Heindrich Wilhelm Starhemberg. **Více Justus Schmidt, Die Linzer Kirchen, Wien, 1964, str. 223 – 265.** Stavební práce byly zahájeny v roce 1690, hrubá stavba ukončena roku 1710 a finálně dokončena až v roce 1722. Zásah J. M. Prunnera je písemně doložen už v roce 1710. Není vyloučeno, že poté co se Prunner ujal stavby, převzal více méně přetvořený pražský vzor pro nový konvent a fasádu kostela v Linci. **Více Bruno Grimschitz, Johann Michael Prunner, Wien, 1960, str. 65 – 67**

²⁶⁷ Dne 6. července roku 1713 položila choť císaře Karla VI. Elisabeth Kristine základní kámen ke kostelu lineckých karmelitánek, který byl zřízen vedle kláštera, jehož stavba započala již v roce 1710. Při slavnosti pokládání základního kamene ke kostelu, převzal Prunner vedení stavby. Až v roce 1732 je zaznamenáno dokončení kostela a teprve roku 1743 konečné vysvěcení. V roce 1787 byl klášter a kostel převzat řádem milosrdných bratří, kteří jej spravují dodnes. **Více B. Grimschitz, Johann Michael Prunner (cit. pozn. 266), str. 27 – 29, či J. Schmidt, Die Linzer Kirchen (cit. pozn. 266), str. 31 - 45**

²⁶⁸ O těchto kostelích píše P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 194 - 197

Podle vzhledu krepovaných zalamovaných nadokenních říms v průčelí kostela, které najdeme např. na zámku Feyregg u Bad Hall či Gleinkerova domu v Linci atd. (**obr. č. 148, 149**), nebo charakteristický motiv varhaní empory, konkávně - konvexního tvaru (**obr. č. 150**) s diadémovým obloukem, jenž odpovídá svým plastickým pojetím řešení emporových poprsní např. u postranních kaplí v klášterním kostelu ve **Spitalu am Pyhrnu**²⁶⁹, je jasná prokazatelnost Johanna Michaela Prunnera jako autora. (**obr. č. 151**)

Dále podle Voita Wittwer působil na stavbě karmelitánského konventu v **St. Pöltenu** (1712)²⁷⁰ (**obr. č. 152 - 159**), kde je předpokládáným architektem kostela **Jacob Prandtauer**, který tam žil od roku 1689. Dlouhou dobu byl považován i za architekta konventu, ale nalezené nesignované plány v roce 1979 Wilhelmem Georgem Rizzim, dokazují po srovnání stylistického a kreslířského hlediska jednoznačně práci Martina Wittwera. Rizzi své připsání opírá o porovnání s Wittwerovými plány pro kostel karmelitánů v Rábu.²⁷¹

U těchto plánů jde o sadu jedenácti listů, ukazující náhled celého kláštera od velké zahrady z ptačí perspektivy, dále návrh kostelní fasády, podélný řez traktu proti Prandtauerově ulici, nárys východní fasády v křížové zahradě, podélný řez kostela včetně dílčího půdorysu, dále půdorys tří patek a sklepa s vyznačením jednotlivým místností a dva půdorysy, které jsou zjevně předběžnými návrhy, odchylující se značně od těch ostatních. Všechny výkresy jsou rýsovány černou tuží a lavírovány pomocí rozmývané černé tuže. Půdorysy jsou světle červené, celkový náhled a některé části dalších listů jsou barevné.²⁷² V práci Moniky Prüller jsem našla pouze xeroxokopie a ukázkou jen sedmi plánů z jedenácti. (**obr. č. 153, 155 – 159**).

Co je pro nás zajímavé, je porovnání plánů St. Pöltenu a Pacova, přičemž analogie mezi oběma prostorovými strukturami jsou spíše obecného typu, vysvětlitelné odlišností lokalizace obou domů, v jednom případě městského kláštera (St. Pölten) a v druhém o stavbu

²⁶⁹ Pojetí těchto emporových poprsní dělá i Jacob Prandtauer, později Fischer z Erlachu.

²⁷⁰ O této stavbě píše i P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 198 – 200 ovšem více přesných informací najdeme v práci Monica Prüller, **Das Karmelitinnenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782), Wien Universitat 1991**

²⁷¹ Wilhelm Georg Rizzi, Zur Sakralarchitektur Johann Michael prunners: In Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 32 (1979)103f. cit. podle Monica Prüller, **Das Karmelitinnenkloster (cit. pozn. 270), kap. 6.2. Die am Bau beteiligten Architekten und Baumeister, str. 61**

²⁷² Více informací o jednotlivých místnostech kláštera a dvorů - Monica Prüller, **Das Karmelitinnenkloster (cit. pozn. 270), kap. 6.3. Die Räume des Klosters, str. 67 - 74**

volně stojící u městského jádra (Pacov). Rovněž odlišnost obou koncepcí vyplývá i z odlišných provozních podmínek – mužských na jedné straně a ženských na druhé.

Roku 1714 již Wittwer pracuje v Györu na křížové cestě a kapli na hřbitově, dále navrhoval budovu kostela a kláštera. Lze tedy předpokládat, že před úplným dokončením kostela v Linci odjel do Györu, a mezitím roku 1716 začíná pracovat ještě na stavbě karmelitánského kláštera ve Wiener Neustadt, kde podle análů, jak uvádí stavebně – historický průzkum, “nakreslil a postavil krásný kostel“. Tudíž pendloval z jednoho místa na druhé (Linc – Györ), avšak podle zmíněných análů s ním a jeho prací byli všichni spokojeni.²⁷³

5.4. KLÁŠTERNÍ KOMPLEX V GYÖRU A JINÉ MĚSTSKÉ STAVBY

5.4.1. Stavebně – historický vývoj kláštera

Na místě dnešního klášterního komplexu v Györu stával ve středověku farní kostel sv. Lazara, později v 16. a 17. století tu býval na břehu řeky Ráby tvz. Pergerský dům a blok – sídlo vojenského stavebního ředitelství. To bylo po roce 1620 původně určené jezuitskému řádu, ale nakonec v roce 1697 přišli do Györu z německé provincie řádu tři karmelitáni a jako svůj řádový dům a kapli používali Pergerský dům, který koupili z odkázaných peněz Szelepchényiho pozůstalosti, jež se stal jejich mecenášem. Brzy proběhla přestavba a ještě v téže roce dne 7. 12. vysvětil kapli esanádský biskup István Telekessy. Brzy se však ukázalo, že budova je pro řádový dům a kostel, případně kapli, příliš malá. Řádoví bratři se proto obrátili na krále Leopolda I. a žádali jej, aby jim přenechal budovu sousedního fortifikačního stavebního úřadu, včetně příslušného pozemku pro zvětšení jejich řádového domu. To se také tak stalo a dne 4. 2. 1699 předal velitel pevnosti budovu i s pozemkem karmelitánskému řádu. Přestavby tehdy vedl karmelitánský mnich Dominik. Budova se přestavěla částečně na kapli a částečně na mnišské cely. I přesto však nová budova neposkytla konečné řešení. Dne 20. 8. 1700 byla vysvěcena druhá kaple ke cti Neposkvrněného početí Panny Marie a svatého krále Štěpána. A když se po místních bojích a morové epidemii v dubnu 1701 organizačně oddělila rakouská provincie karmelitánského řádu, jenž byl pojmenován po sv. Leopoldovi, od německé řádové provincie, dodala tato událost stavební činnosti řádu nový rozmach, což si vyžadovalo svůj vlastní vývoj stavebního stylu habsburské

²⁷³ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 24, též P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 197

monarchie.²⁷⁴ Středisky této rakouské monarchie byly Praha, Vídeň, Graz, Würz, Mandersdorf, Wiener Neustadt, Linz, St. Polten, Győr, Pacov, Skalice na Slovensku.²⁷⁵

5.4.2. Dochované plány

Půdorys györského kláštera (obr. č. 160, 161) stojí na nepravidelném čtyřhranném půdorysu. *Dne 4. 2. 1715 proběhlo položení základního kamene.* Stavělo se postupně, nejprve stál rajský dvůr s křížovou chodbou a loretánskou kapličkou (výstavba v letech 1717 – 1718), pak se přikročilo k výstavbě církevních budov a samotného kostela. *Základní kámen kostela byl položen dne 21. 9. 1721 biskupem Istvánem Kontorem a pouhé dva roky trvala jeho výstavba. V roce 1723 byla hotová kostelní loď a následující rok byla ukončena věž a fasáda. Vnitřní výzdoba probíhala mezi lety 1721- 25, přičemž dne 7. 10. 1725 vysvětil kostel csanádský biskup László Nádasdy.*²⁷⁶ Celá stavba kláštera byla dokončena až v roce 1732. Plány půdorysů, nárysů a řezů tímto objektem jsou podle studie Pála Voita uloženy v archivu bývalého karmelitánského kostela v Györu, ovšem musíme brát v potaz, že studie je z roku 1969, tudíž kde jsou uloženy dnes, bohužel nevíme. Původně byly nalezeny v sakristii kostela a je na nich zaznamenáno jméno architekta - Martina Wittwera.²⁷⁷ **(obr. č. 245 - 248)**

Po dobu let 1714 – 1728 byl Wittwer stále v kontaktu s Györem, i když pracoval na více stavbách zároveň.²⁷⁸ Původní plán řezu klášterního kostela v Györu z roku 1714 **(obr. č. 248)** naznačuje jasnou podobnost s Fischerovou skicou nárysů pražského kostela z Říma. Na obou vyobrazeních vidíme půlkruhovou kopuli s lucernou, zakončenou helmicí. Celá tato situace tím poukazuje na Wittwerovy roky strávené v Praze – karmelitánský kostel sv. Josefa.²⁷⁹

V roce 1722 vyhotovil Martin Wittwer nové plány, které byly schváleny pro finančně menší náročnost, jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole. Konečné provedení sedlové střechy

²⁷⁴ L. Boros, Die Karmeliter-kirche...(cit. pozn. 254), str. 7 – 9, též P. Voit, Martin Wittwer.. (cit.pozn. 266), str. 187 - 188

²⁷⁵ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 199

²⁷⁶ L. Boros, Die Karmeliter-kirche...(cit. pozn. 254), str. 9

²⁷⁷ Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 199 - 203

²⁷⁸ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit.pozn. 250), str. 203

²⁷⁹ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit.pozn. 250), str. 191

místo vyvýšené kopulové s lucernou je podobné střechám karmelitánek v Linci, servitskému kostelu ve Vídni či Pacovu.²⁸⁰

Vývojová řada stavebního typu oválného kostela se čtyřmi nikami jde přes kostel karmelitánek v Linci, odkud tuto kompozici převzal pro Győr a použil na více stavbách jako Pacov či Pápa.

Dalším kostelem, který má podobný půdorys s Györem a ženským lineckým kostelem, je **salesiánský kostel ve Vídni od Donata Felice D'Allioho (obr. č. 162 - 164)**, stavěný mezi lety 1719 – 1730.²⁸¹ Ten rovněž mohl být inspirací k Wittwerovým dalším návrhům. Oproti pražskému kostelu, který má 3 páry výklenků pro boční oltáře a akcentovanou příčnou osu, jsou ve vídeňském jen dva páry pro čtyři oltáře, což vychází z nařízení řádové regule. Schéma je tudíž zjednodušeno z původního osmiúhelníku na šestiúhelník.

Podle spisu *Historia Domus Wittwer* navrhoval v Györu hlavní oltář, vedlejší oltáře, varhany, kazatelna, lavice, nábytek v sakristii a vybavení nábytku knihovny. Podle jeho návrhu je zhotovil **řezbář bratr Dominik** (světským jménem **Franz Richter**)²⁸², který mimo jiné zhotovil i oltář ve vídeňském kostele a hlavní oltář ve františkánském kostele v Sümecku, kde Wittwer mimo jiné navrhoval fasádu kostela. Dále tento řezbář působil třeba v Pannonhalmě či Budě.²⁸³ Vyřezal 4 sochy svatých na hlavní oltář v Györu. Jednalo se o sv. Jana Křtitele, proroka Eliaše, sv. Eligidia a o sv. Adalberta, jež se ztratily. Hlavní obraz s Pannou Marií jako ochranitelkou Maďarska, kde se u jejích nohou klečí sv. Štěpán a sv. Emerich, namaloval pro tento oltář **Martino Altomonte**²⁸⁴, který je autorem i dalších obrazů

²⁸⁰ P. Voit, *Martin Wittwer..* (cit. pozn. 250), str. 197

²⁸¹ Ženský salesiánský klášter zakládá roku 1717 vdova po císaři Josefu I. Amálie Wilhelmína. Donate Felice d'Allio je tvůrcem kostela a budov, přiléhajících ke dvoru kláštera. Hrubá stavba kostela je dokončena v roce 1719, za to budovy kláštera až kolem roku 1728. Více Bruno Grimschitz, *Wiener barock Paläste, Wien, 1944*, str. 30

²⁸² P. Voit, *Martin Wittwer..* (cit. pozn. 250), str. 203

²⁸³ L. Boros, *Die Karmeliter-kirche...* (cit. pozn. 254), str. 19

²⁸⁴ Narozen 8. 5. 1657 v Neapoli (ačkoliv jeho náhrobní deska uvádí 1659). Vlastním jménem byl Hohenberg. Patřil k nejvýznamnějším umělcům rakouského a zároveň středoevropského barokního malířství. V Římě studoval u dvou velmi produktivních umělců své doby, Giovanniho Baptisty Gaulliho a Carla Maratta. V roce 1684 přišel již s poitalštěným jménem na dvůr Jana III. Sobieského do Varšavy, kde pro něho maloval podobizny a obrazy bitev. Od roku 1703 (1700) pracoval ve Vídni, kde vyzdobil křídlo císařského letohrádku „*Neue Favorite*“ v Augarten a v letech 1709 – 10 se s J. M. Rottmayerem na cyklu s příběhy Alexandra Velikého v arcibiskupské rezidenci v Salzburku. Výjimečně se podílel na freskové výzdobě v Mramorovém sálu Dolního Belvederu ve Vídni. Největší soubor kreseb obsahuje jeho skicák zachovaný v Melku. Po roce 1720 přesídlil do cisterciáckého opatství Heiligenkreuz a stal se laickým bratrem. Tam také zemřel dne 14.9.1745.(1748). Specializoval se na oleje, oltářní plátna a malby na štukovém podkladu. L. Boros, *Die Karmeliter-kirche...* (cit. pozn. 254), str. 17, kurzívou – Pavel Preiss, *Rakouská kresba 18. Století (Vybraná díla z českých a moravských sbírek)*. Praha Národní galerie, 1996, str. 14 - 21

na vedlejších oltářích. Díky malíři Almontovi se Martin Wittwer dostal do styku s cisterciáky, kteří finančně podporovali karmelitány, pro které navrhl kostel a budovu opatství kláštera v Zircu.²⁸⁵

5.4.3. Další městské stavby

Ovšem v Györu dostal v tu samou dobu (1714 - 1720) zakázku na ***hřbitovní kapli (kaple sv. Hrobu, kaple sv. Dismase, kaple Snímání z kříže a 7 zastavení křížové cesty v podobě kapliček na území bývalého probošství sv. Vojtěcha.***²⁸⁶ (obr. č. 165 - 167) Hřbitovní kaple má opět mírnou kupoli a věž v průčelí, zakončenou cibulovou bání, uvnitř je kostel členěn sloupy a pilíři s oválnými bočními okny v lodi. Štít v průčelí nese opět po stranách volutová křídla atd. Stejně průčelí s těmito motivy najdeme i u jednotlivých kapliček křížových zastavení. Všechny uvedené znaky se vyskytují na Wittwerových kostelích a můžeme je podle nich rozpoznat a případně zařadit do jeho tvorby.

Dalším dílem v Györu je **jezuitský kostel sv. Ignáce (obr. č. 168, 169)**, jenž byl postaven v letech 1636 – 41, ale průčelí kostela bylo dokončeno až roku 1726, kdy byly podle Wittwera dodělána typicky orámovaná okna pomocí bočních volutových křídel, s klenákem uprostřed a zdobným parapetem, dále stejně zdobné výklenky (niky) s mušlí uvnitř, pro sochy jezuitských patronů, a v neposlední řadě již zmíněný portál, dělaný podle vzoru (plánek) z Lince.²⁸⁷

Győr zůstal jakousi stavební hutí či centrem, ze kterého plynuly veškeré objednávky do dalších kostelů, hlavně do vybavení – mobiliáře.

5.5. DALŠÍ WITTWEROVY STAVBY

V roce 1728 opouští Wittwer Győr a podílí se na stavbě v **Panohalmě (obr. č. 170)**, což je hlavní opatství řádu sv. Benedikta na Hoře sv. Martina.²⁸⁸ Zde navrhl pro opata Benedeka Sajghó severní a východní křídlo hlavní opatské budovy, refektorium, křídlo pro

²⁸⁵ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 203 - 204

²⁸⁶ L. Boros, Die Karmeliter-kirche...(cit. pozn. 254), str. 16 a P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 204

²⁸⁷ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 196, 203 - 204

²⁸⁸ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 24

hosty, palác, zvonici a jižní křídlo kvadratury. Podílel se na přestavbě kostela i pohřebního místa benediktýnů, původně Tarisznyaváru (Taschenburgu), které přestavěl na mariánskou kapli. Zařízení této kaple vytvořil rovněž laický bratr karmelitánů - Franz Richter.²⁸⁹

O tom, že Wittwer působil v **Zircu**, někdy v letech 1726 – 50, máme podle Pála Voita hodně materiálů. (**obr. č. 171, 172**) Například doklad o jeho vyplacení za dodání plánů i to, že působil jako dozorce na této stavbě. Není důkazu, že by stavbu provedl celou, ale bývalo to zvykem architekta. Stavba v Zircu je dosti podobná kostelu karmelitánských bratrů v Linci či kostelu ve **Spitalu am Pyhrnu u Lince**²⁹⁰ (**obr. č. 173, 174**), kde je uváděn, kromě Wittwera, hlavně architekt **Johann Michael Prunner**. Tento kostel byl stavěn v letech 1714 – 36.²⁹¹

Další předpokládanou prací Wittwera může být **kostel v Tihany (obr. č. 175, 176)**, stavěný v letech 1720 – 30, pro který nakreslil plány, když pobýval v Panonhalmě. Pál Voit tak soudí podle podobnosti atiky na tomto průčelí kostela s kapličkami křížové cesty v Györu. Prostřední štít s mohutnými volutovými křídly po stranách a půlkruhovým zakončením.²⁹²

Wittwerovou předposlední prací byl plán pro **kostel paulánů v Pápa**, nazývaný podle sv. Pavla. (**obr. č. 177**)²⁹³ Samotná stavba vznikla až po jeho smrti. Půdorys v Pápa je v podstatě velmi podobný půdorysu lineckých a vídeňských sester, dále Pacovu a dá se říci, že i částečně Györu, kde je tvar lodi více oválně protáhlý. Kostel v Pápa má obdélníkovou předsíň, tvořenou dvěma prostory, jež spojuje prostřední komunikační část, nad níž je umístěna věž, která výrazně zasahuje do průčelního štítu. Dále má spíše kruhovou loď se čtyřmi půlkruhovými nikami a vyvýšený závěr, zakončený půlkruhově, tak jak je tomu u pražského kostela sv. Josefa. Pápský kostel je v průčelí velmi strohý a těžko připodobnitelný již zmíněným kostelům. Snad nejvíce se podle mého názoru blíží ve své spodní části lineckému kostelu, až na to, že průčelí zde není konvexně prohnuté a natolik zdobné.

Co se týče vnitřní výzdoby, jsou zde opět použity štukové rámce, členící pilíře s kompozitními hlavicemi a další podobné motivy, které jsou vidět jak v Pacově, tak hlavně v Györu. Je zde zachováno i veškeré kostelní vybavení. (**obr. č. 178**)

Ještě než Martin Wittwer umírá, tj. v roce 1732, vyhotovil poslední svoji práci, vybudování **klášterního komplexu v Pacově**, která je podle kroniky karmelitánů hodnocena

²⁸⁹ L. Boros, Die Karmeliter-kirche...(cit. pozn. 254), str. 16

²⁹⁰ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 210 - 212

²⁹¹ Více o kostele B. Grimschitz, Johann Michael Prunner (cit. pozn. 266), str. 43 - 46

²⁹² P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 213 - 215

²⁹³ O Pápském kostele píše P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 215 - 220

jako nejlepší. Vyhnul se zde svým veškerým dosavadním stavebním chybám či nedostatkům tím, že zde navýšil rozměry do šířky a výšky. Tento komplex byl zcela jistě budován po vzoru v Györu, proto jsou si tolik podobné.²⁹⁴

Nám bližší Wittwerovou stavbou může být i **kostel ve Skalici**, který podle analů uvedl do současného tvaru a začal stavět konvent. Ale zatímco kopal hluboké základy, přilehlá věž se začala naklánět, ovšem Wittwer ji tak zručně napravil, že postupem času ji mohl udělat vyšší a ozdobit ji kupolí. Avšak pocítil velký žal, jelikož z věže spadl jeho rodný bratr ve světě a zůstal na místě mrtvý.²⁹⁵

5.6. Wittwerův bratr Johann a následovník Hatzinger

Vedle Martina známe i jméno jeho mladšího bratra **Johanna**, jenž pracoval v Maďarsku, a v Györu i zemřel. Je tedy možné, že spolupracoval spolu se svým bratrem a podílel se na tvorbě hlavních oltářů v Pápa, Tihany a Zircu, kde je zřejmá podobnost.²⁹⁶

Wittwerovým pokračovatelem, někdy uváděn jako žák, je podle Pála Voita **zednický mistr – Hatzinger či Haslinger** v souvislosti s Lincem a rakouskou (dunajskou) školou. Patřil do okruhu Johanna Michaela Prunnera. Není zcela jasné, nakolik se tento architekt Wittwerem inspiroval, a do jaké míry ho kopíroval v principech. Mezi díla, která jsou tomuto umělci připisována, je například **kostel sv. Uršuly v Linci** z roku 1736 (**obr. č. 179**), kdy modelem mohl být kostel v Zircu.²⁹⁷

5.7. Shrnutí

I když měl Wittwer spousty práce, vždy ji prováděl precizně a byl pečlivý. Podle analů pracoval neustále, i v zimě nezhálel. Zajímal se, a určitě mu i rozuměl, o řezbářství a zámečnictví, což můžeme soudit podle návrhů oltářů a dalšího vybavení v Györu a podle analů se o poznatky rád děлил například s dělníky. Obzvláště byl prospěšný pacovskému tesáři

²⁹⁴ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 220 - 221

²⁹⁵ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 24

²⁹⁶ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 217

²⁹⁷ P. Voit, Martin Wittwer.. (cit. pozn. 250), str. 212 - 213

Josefu Riedlovi a polírovi Janu Fouskovi. Ovšem došlo i na kritiku, že neměl tolik štěstí ve stavbě věží, protože je stavěl těsné a nízké a ve špatných proporcích ke zbývajícím stavbám, načež důkazem může být velká rozprávka s vikářem györského kostela, který z této hádky za pár dní zemřel, a náš Athanasius až do své smrti trpěl na rozlití žluče.²⁹⁸

Wittwer tedy pracoval v Maďarsku (Uhrách) pro několik řádových institucí, jako byli benediktýni, františkáni, jezuité, cisterciáci a pauláni. V první řadě byl však dvorním architektem karmelitánské provincie sv. Leopolda a jako takový významným členem rakouské (dunajské) barokní školy, kterou obohatil svými novými nápady (inovacemi). Podle brožury měla tato architektonická škola rozhodující vliv na řádovou architekturu střední Evropy. Návrhy a činnost Wittwerova uměleckého stavitelství zahrnuje dnešní Maďarsko, Rakousko, Česko a Slovensko. Pro jeho zařazení je charakteristický italský styl fasády, centrální vnitřní prostor s plochou kopulí, uspořádání 4 oltářních nik v lodi na diagonálních osách a jemné plastické orámování dveří, bran, oken a nik se sochami.²⁹⁹

²⁹⁸ SHP I. díl (cit. pozn. 1), str. 24 - 25

²⁹⁹ L. Boros, Die Karmeliter-kirche...(cit. pozn. 254), str. 17

6. KILIÁN IGNÁC DIENTZENHOFER A JEHO TVORBA

6.1. Původ rodiny

Rodina Dientzenhoferů se objevuje již na sklonku 16. století na samotě Dientzenhof, nedaleko obce Bad Feilbach. Tento dvůr byl poplatný klášteru v Tegernesee, proto označení Dinstenhof, které se přesmyčkou změnilo na Dientzenhof. Jejich děd Wolfgang hospodařil na samotě Gundelsbergu kolem roku 1600 a měl šest dětí. Nejstarší Wolfgang (1612 – 1703) zdědil rodný dvůr, druhorozený Georg (1614 – 1673) měl z druhého manželství šest synů a dvě dcery (Annu a Barboru). Kromě Abrahama se všichni ostatní synové – Georg (1643), Wolfgang, Kryštof, Leonhard a Johann, věnovali stavitelskému řemeslu.³⁰⁰

V roce 1654 otec Georg vyměnil statek se svým švagrem za statek na Guggenbergu³⁰¹ (Kukaččím vrchu), který avšak z finančních důvodů musel prodat. Proto se starší synové Georg a Wolfgang odeírají do světa a uchycují se v Pasově na přestavbě biskupského dómu sv. Štěpána dle projektů Carla Luraga, na kterém se pracovalo od roku 1668. Později se k nim přidali i Kryštof, Leonhard a Johann. Později roku 1676 se usazují v Praze na Malé Straně, odkud se většina stěhuje pryč³⁰², např. Georg do Waldsassenu, kde mu jako polír pomáhá Kryštof a po jeho smrti i ostatní bratři.³⁰³ Wolfgang se usídlil v Ambergu³⁰⁴, Leonhard v Bambergu³⁰⁵ a Johann pracuje např. ve Fulde³⁰⁶. Kryštof se pak natrvalo usadil v Praze, kde si vzal roku 1685 vdovu Annu po zednickém mistru Jiřím Aichenbauerovi, s níž vyženil měšťanský dům a dva nezletilé syny Jana Jiřího a Jana,³⁰⁷ a stal se řádným cechovním mistrem. Kromě nich měl ještě tři syny³⁰⁸ – Martina (1687), jenž se stal kapucínem v klášteře v severočeském Mostě, Jindřicha (1692), který se stal právníkem, a Kiliána Ignáce, z něhož si

³⁰⁰ **Mojmír Horyna, Joroslav Kučera, Dientzenhoferové, kapitola Původ a osudy Dientzenhoferů v Německu a v Čechách, Praha, 1998, str. 6, taktéž Milada Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové), Vyšehrad Praha, 1986, kap. I. Vandrovní tovaryši, str. 15 – 17, Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha 1989, str. 11**

³⁰¹ Vilímková ve své stati Kilián Ignác Dientzenhofer život a dílo uvádí dvůr na Guggenpichlu, **Katalog (1989), K. I. D. (cit, pozn. 300), str. 11**

³⁰² **M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 300), str. 18 - 22**

³⁰³ **M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 7 - 8**

³⁰⁴ **M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 8**

³⁰⁵ **M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 9**

³⁰⁶ **M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 10 - 11**

³⁰⁷ **M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové), Vyšehrad Praha, 1986, kap VII. Rodina, přátelé, spolupracovníci a konkurenti, str. 100**

³⁰⁸ A dcera Kateřina (pokřtěna 1685) a Marie Anna, zvaná Mariandl, pokřtěna 1695. **M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 307), str. 101**

vychoval svého nástupce, jenž od svého otce roku 1701 přebírá postupně vedení rodinné firmy.³⁰⁹

6.2. Životopisná data

Kilián Ignác byl pokřtěn dne 1. září roku 1689 u sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. (**obr. č. 180**) Studoval na malostranském jezuitském gymnáziu a nejspíše strávil nějaký rok studiem filozofie u jezuitů ve staroměstském Klementinu, z čehož plyne celoživotní zájem o otázky filozofie a teologie. Svá zednická učednická léta získal u otce, kde se později naučil i měřit roku 1707 u zemského měřiče. Úspěšně složil tovaryšské zkoušky a odchází roku 1708 na vandrovku, ze které se navrácí až na sklonku roku 1715. Je nepochybné, že několik let pobyl ve Vídni v okruhu architekta Johanna Lucase von Hildebrandta v době, kdy pracoval na projektu kostela Maria-Treu.³¹⁰ Jeho znalost italštiny a francouzštiny dokládá pobyty v Itálii – Římě, a Francii – Paříži, kde se seznámil s díly slavných architektů jako Gian Lorenza Berniniho či Francesca Borrominiho a mnoha dalších³¹¹, spolu s tvorbou svých současníků.³¹² Pro jeho brilantní kreslířské nadání byl jistě pomocnou silou při kopírování plánů a dalších projekčních prací. Nejspíše pobýval i u strýce Johanna ve Würzburgu či Bambergu.³¹³ V následujícím roce 1716 je již činný v otcově podniku³¹⁴ a navrhuje své prvotní stavby. Byl přijat veškerou otcovou klientelou a po roce 1720 podnik fakticky vedl sám. Otcova smrt³¹⁵ v roce 1722 neznamenala žádné stavební přerušení. Hlavními stavebníky Kiliána Ignáce byly církevní řády, především benediktýni, čeští křížovníci, augustiniáni, jezuité a voršilky. Ovšem ojedinele tvořil i pro jiné řády. Nejvýznamnější je jeho stavební činnost pro břevnovsko-broumovské benediktýnské

³⁰⁹ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 8 – 9, 11

³¹⁰ Z vídeňského školení si přinesl sklon k větší zdobnosti a zjemnělosti v detailu a oproti otcově masívní plastičnosti velkých objemů tendenci k zdrobnělému, ba někdy až k hravému členění fasád. M. Vilímková, (Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové), Vyšehrad Praha, 1986, kap VIII. Aedilis noster, str. 115, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 23, 33

³¹¹ Např. i tvorba Guarina Guariniho. Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 23, 31 - 33

³¹² Názorově nejbližší Giuseppe Sardi, Francesco de Santis, Filippo Raguzzini a Pietro Pasalaqua, Mojmír Horyna a Kučera – Dientzenhoferové, kapitola Kilián Ignác Dientzenhofer (1689-1751), str. 110 - 111

³¹³ Pro přípravu K. I. Dientzenhofera v oblasti architektonických řádových soustav měla však největší význam trojdílné kompendium *Theatrum architecturae civilis*, které podle C. Ph. Dieussarta vydal Leonardus Dientzenhofer (Chur, Mayritz und Bamberg Architectus) v Bambergu roku 1697. Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 29 - 30

³¹⁴ Sestavoval všechny pracovní výkazy tovaryšů na stavbě břevnovského kláštera, které otcovým jménem podepisoval. M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 307), str. 103, též M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 111

³¹⁵ Znění závěti ze dne 7. 1. 1722. M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 307), str. 106 - 107

opatství³¹⁶, pro které vytvořil na tři desítky staveb³¹⁷, které zvelebují celou krajinu tohoto panství. S opatem Othmarem Zinckem a zejména jeho nástupcem Bennem Löblem³¹⁸ jej pojilo hluboké a trvalé přátelství.³¹⁹

Po roce 1730 se stal po dvě desetiletí dvorním architektem. V této pozici vytvořil řadu menších, skvěle provedených světských i sakrálních staveb.³²⁰ Kromě nedostavěné Invalidovny³²¹ v Praze však tyto zakázky nedávaly moc možností uplatnění Kiliánovým tvůrčím schopnostem. Od roku 1737 zastával funkci vrchního pevnostního stavitele, přičemž měl mimo jiné na starosti stavbu pražského, ale i chebského opevnění.³²²

Zajímavou skupinu tvoří zakázky na měšťanské domy na Malé Straně v Praze, ale i venkovské stavby (kostelíčky).³²³

Jako renomovaný architekt opustil ještě třikrát Čechy v letech 1725 a 1731 cestou do Vídně a roku 1734 pobytem v Římě.

Byl dvakrát ženatý. Poprvé deset let s měšťankou Annou Cecílií Popelavou, se kterou měl šest dětí³²⁴, podruhé s Annou Terezií Hendrychovou z rodiny domovníka v thunovském malostranském paláci.³²⁵ Zplodil 18 dětí, z toho 14 dospělo do „rozumného věku“. Umírá ve

³¹⁶ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310), str. 115 - 124*

³¹⁷ Kromě klášterního komplexu s rezidencemi - kostel Věch svatých v Heřmánkovicích, sv. Anny ve Vížňově, přístavba presbytáře u kostela sv. Jana Křtitele v Janovičkách, kostel sv. Barbory v Otovicích, sv. Markéta v Šonově, kaple P. Marie na Hvězdě u Křinic, kostel sv. M. Magdalény v Božanově, sv. Prokop v Bezděkově, kostel v Počalpech. M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310), str. – 119 - 120*

³¹⁸ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310), str. 125 - 126*

³¹⁹ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 300) str. 8, 11 – 12, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 13 - 19*

³²⁰ Jednalo se například o stavby skleníku v Pražské zahradě, ze kterého zbyla jen střední část, zakomponována dnes do prezidentské vily či nově přebudovaný císařský špitál na Hradčanech. Staral se o drobné opravy na Hradě a ve městě Praze, ale i mimo ni. Měl na starosti obory v Bubenci a nově na Bílé Hoře, dále spravoval panství v labské nížině – Brandýs nad Labem, Přerov nad Labem, Kolín, Poděbrady a Pardubice. Dále panství Zbiroh, Králův Dvůr u Berouna, Žebrák a Točnick. Prováděl i stavby venkovských kostelů nebo se podílel na opravě Španělského sálu. M. Vilímková, (*Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*), *Vyšehrad Praha, 1986, kap. X. Ve službách císařského dvora a vojenského eráru, str. – 164 - 173*

³²¹ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 320), str. 173 - 174*

³²² M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 320 a 310), str. 176 a str. 115, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 19 - 22*

³²³ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 300), str. 11*

³²⁴ Nejstarší dyn Josef Michael (pokřtěný 1720), dcera Anna Marie Ludmila (1721), Františka Meliana (1722), Kilián Jan Nepomuk Rochus (1725 – 26), Karel Martin (1726) a Barbora Anička Joanna Nepomucena. M. Vilímková, (*Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové*), *Vyšehrad Praha, 1986, kap. XI. Pohled do soukromí, str. 179*

³²⁵ Nejstarší dcera Matria Josefa Valburga Augustina (pokřtěna 1730), Anna Terezie Ernestina (1732), Jan Nepomuk Godefriedus Mathias (1733), Maria Elisabetha Monika Ludmila (1734 - 45), Kilián Henricus Antonín Václav (1736 – 37), František de Paula Antonín de Padua Ludovicus Venceslaus (1737), Benno Václav Konstantin František (1740), Václav Josef Maxmilián Vincenc (narodil se i zemřel 1742), Anna Františka Josefa Otýlie

věku 62 let dne 8. prosince roku 1751 po delší nemoci. Mezi jeho věrnými přáteli byl především malíř Václav Vavřinec Reiner, tesař Josef Leffler nebo Johann Heindrich Dinebier, písař Dvorního stavebního úřadu.³²⁶

6.3. Realizované stavby

6.3.1. Pro řády

Mezi důležité stavby benediktýnů, které Dientzenhofer vytvořil, se řadí výstavba nového konventu kláštera v Kladrubech u Stříbra v letech 1729 – 39 (**obr. č. 181, 182**), prelatury a konventu kláštera v Broumově z let 1727 – 33 (**obr. č. 183**), dále prelatura ve Sv. Janu pod Skálou v letech 1726 – 31, a především dostavba kláštera staroměstských benediktýnů v Praze mezi lety 1727 – 30 spolu s jejich kostelem sv. Mikuláše mezi lety 1732 – 35. (**obr. č. 185**) Dále pro ně vytvořil i kostel sv. Václava na broumovském předměstí (**obr. č. 184**) či sázavský klášter.³²⁷

Pro jezuity pracoval na staroměstské koleji, kdy dokončoval východní část areálu Klementina (**obr. č. 186**), dále stavěl kostel sv. Bartoloměje při jezuitském konviktu mezi lety 1725 – 31 (**obr. č. 187**) a přestavoval jezuitské gymnázium na Malé Straně v letech 1724 – 26. (**obr. č. 188**) Stavěl i venkovské rezidence staroměstské koleje, a to v Opařanech a Liběšicích, menší realizací pak v Tuchoměřicích. Své nejznámější dílo, dostavbu východní části kostela sv. Mikuláše s kupolí a zvonící, realizoval pro malostranský dům profesora.³²⁸ (**obr. č. 189**)

Českým křížovníkům vystavěl pouze jednu monumentální zakázku – kostel sv. Máří Magdalény v Karlových Varech v letech 1732 – 37.³²⁹ (**obr. č. 190**)

Jelikož byl řádovým architektem benediktýnů i jezuitů, nemohl některé zakázky pro svou vytíženost ani přijmout a některé úkoly přenechával svému nevlastnímu bratru Janu Jiřímu Aichbauerovi, jenž byl taktéž schopným architektem.³³⁰

(1743), Jan Baptista Josef Filip Neri Vincenc (1747) a Václav Josef Ignác (1750). **M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 324), str. 180 - 181**

³²⁶ Pozn. 1 M. Horyna, J. Kučera (cit. pozn. 300), str. 11

³²⁷ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 111 a str. 137, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310), str. 128 – 129, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 60, 70, 73, 74,

³²⁸ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 111, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310), str. 133 – 137, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 58, 60, 62, 76

³²⁹ Dále nový mlýn v Dobřejovicích, hospodářské stavení v Ďáblicích a prováděl různé úpravy v křížovnickém klášteře atd. Více M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 310) str. 129 – 133, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 72

Pro augustiniány poustevníky pracoval již jeho otec na stavbě malostranského kláštera, který byl v roce 1723 poškozen a Kiliánem Ignácem nově přestavěn v letech 1725 – 31. **(obr. č. 191)** Podobný úkol dostal i na přestavbu středověkého kostela u novoměstských augustiniánů poustevníků. **(obr. č. 192)** Poslední zakázku vytvořil na sklonku svého života v Dolním Ročově, kde v letech 1746 – 50 zcela nahradil středověký klášterní kostel novostavbou. **(obr. č. 193)** Opakovaně se navracel k hradčanským kapucínům do jimi spravované Lorety, kde bravurně navázal na dílo svého otce, aniž by stavba působila jakkoliv nejednotně.³³¹ **(obr. č. 194)**

Pro voršilky provedl projekční práce na hradčanský klášter i s kostelem sv. Jana Nepomuckého ve dvou etapách, 1720 – 26 a 1737 – 41. **(obr. č. 195)** Na doporučení si jej vyžádali i voršilky z Kutné Hory **(obr. č. 196)**, kde Kilián Ignác vyprojektoval velký klášter ve dvou známých variantách, kdy výsledné řešení bylo *mimořádně nápaditou a zároveň dientzenhoferovsky osobitou verzí onoho nejnáročnějšího dispozičního schématu barokní monastické architektury, nazývaného rezidenčním typem klášterní dispozice.* “ Proto je velkou škodou, že byl projekt mezi lety 1735 – 49 proveden jen z menší části a ke stavbě klášterního kostela ani nedošlo.³³² **(obr. č. 197)**

Jednorázově pracoval například pro nemocniční řád sester sv. Alžběty Durynské, pro které v několika etapách mezi lety 1724 – 35, vybudoval klášter s kostelem Panny Marie Bolestné, nemocnici, hospodářské budovy i kapli Svatých schodů.³³³ **(obr. č. 198)**

Jako již dvorní architekt vypracoval nevelký areál Císařského špitálu na Hradčanech s půvabnou střední kaplí sv. Antonína a sv. Alžběty **(obr. č. 199)** či drobnou stavbičku kaple sv. Kříže v pražské čtvrti Stodůlky, jež byla památkem na události při obléhání Prahy v roce 1742.³³⁴

³³⁰ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 111

³³¹ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 110 – 111, totéž M. Vilímková (Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové), Vyšehrad Praha, 1986, kap. IX Peritus et famosus, str. 139 – 143, též s Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 59, 62, 65, 78

³³² M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 114 – 115, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331) str. 143 – 144, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 64, 74

³³³ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 117, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 146 – 148, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 66

³³⁴ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 117, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 65

6.3.2. Pro světské prostředí

Pro světské prostředí působil pro Annu Marii Františku, vévodkyni Toskánskou³³⁵, pro kterou vytvořil zámek v Ploskovicích či novoměstský augustiniánský kostel sv. Kateřiny v Praze, dále projekty přestavby buštěhradského zámku a stavby kostela v Hořelicích na tachlovickém panství.³³⁶ Obě poslední stavby byly realizovány až po smrti obou s patrnými změnami. Pro knížete Ottavia Piccolominiho vytvořil Dientzenhofer kostel sv. Jakuba Většího v Kostelci nad Metují a palác na Novém Městě v Praze³³⁷, který po jeho smrti dokončoval Anselmo Lurago. **(obr. č. 200)** Nepochybně patří mezi nejkrásnější pražské paláce poloviny 18. století.³³⁸

6.4. Stavební typy kostelů

Sakrální architektura je zcela nepochybně Dientzenhoferovo umělecké těžiště, ve kterém nejvíce předvedl své nadání. Tuto tvorbu členíme na devět typových řad, z čehož pět patří radikálnímu baroknímu pronikavému pojetí architektury a zbylé čtyři jsou spíše klasičtější, *kde efekt prostorové gradace a pointování není podložen oněmi krajně dynamickými kompozičními prostředky.*³³⁹ Základem pro vytvoření dientzenhoferovského prostoru je *naprosto suverénní klenební umění, vytvářející jednotně křivé plochy kleneb o mimořádném rozporu i profílech.*³⁴⁰

Za jeho první stavbu je považován kostel Narození Panny Marie v Nicově u Klatov, budovaný v letech 1717 – 1726.³⁴¹ **(obr. č. 201)** Jedná se o centrálu typu řeckého kříže stejně jako u drobné kapličky Navštívení Panny Marie na vrchu Kalvárie nad západočeskými Radnicemi, vystavěnou v letech 1740 – 45³⁴² **(obr. č. 202)** nebo kapličku sv. Kříže v Praze.

³³⁵ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 156*

³³⁶ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 157*

³³⁷ M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 153 – 154, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 61*

³³⁸ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 117, 142 a 146*

³³⁹ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 115*

³⁴⁰ *Východiskem těchto kleneb jsou ovoidové nebo kulové plochy. M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 117 - 118*

³⁴¹ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 119, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 154, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 75 –pro Adolfa Bernarda hraběte Martinic vytvořil i sálu terrenu na zámku ve Smečně, které bylo jejich rodovým sídlem*

³⁴² M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 159, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 77 - 78*

Poslední stavbou tohoto typu je kostelík sv. Floriána v Kladně, stavěný v letech 1751 - 53.³⁴³
(obr. č. 203)

Dalším typem, vedle centrálního typu řeckého kříže a čtyřlístu, jsou kostelní stavby jednodušší pilířové haly, které prochází celým dientzenhoferovským dílem. Příkladem je nere realizovaný návrh kostela sv. Jana Nepomuckého při hradčanském klášteře voršilek, podle kterého navrhl i kostel při klášteře alžbětinek na Novém Městě pražském.³⁴⁴ Dále to byl kostel sv. Jana Křtitele v Paštíkách u Blatné.³⁴⁵ **(obr. č. 204)** Tento typ hal se ve třetím desetiletí 18. století dělí na dvě linie, z nichž ta druhá linie *vnáší do hloubkové dispozice motiv centralizace akcentováním příčné osy lodi, určitým odlišením a zvýrazněním jejího středního pole.*³⁴⁶ Nejstarší realizaci tohoto typu najdeme v kostele sv. Markéty v Šonově u Broumova. **(obr. č. 205)** Dále pak u kostelů sv. Jakuba většího v Červeném Kostelci³⁴⁷, ve Chválenicích na štáhlavském panství Valdštejnů³⁴⁸ **(obr. č. 206)** nebo u klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Dolním Ročově u Loun.³⁴⁹

Nejvýznamnějším typem v Dientzenhoferově tvorbě jsou díla spadající do let 1724 – 1740. Jedná se o *kompozice radikálně barokního slohového zaměření se složitými pronikavými konstrukcemi.* Převažují zpodélněné centrály, kdy *výchozí geometrické schéma půdorysu není tvořeno za sebou řazenými pronikajícími se ovály, ale primárním, centrálním – oválovým nebo kruhovým půdorysným obrazcem. Jeho obvod je pak pronikán pomocnými křivkovými formami, jejichž středy leží na kružnicích nebo oválech s výchozí formou soustředných.*³⁵⁰ Takovýmto prvním projektem byla novostavba proboštství a kostela sv. Kříže a sv. Hedviky v Lehnickém Poli ve Slezsku, přičemž stavba měla připomínat břevnovský kostel sv. Markéty.³⁵¹ Dalším velmi významným dílem byl kostel v Karlových Varech, jenž byl vypracován ve dvou plánových variantách. Studijním materiálem mu byly půdorysy vídeňských kostelů, pořízené jeho vlastní rukou v roce 1725. Podle Horyny a

³⁴³ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 122, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 73

³⁴⁴ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 123

³⁴⁵ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 125, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331) str. 156, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 76 - 77

³⁴⁶ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 125

³⁴⁷ M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 155, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 78,

³⁴⁸ M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331) str. 158, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 48,

³⁴⁹ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 310), str. 125 – 127, totéž M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331) str. 157, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 78

³⁵⁰ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 130

³⁵¹ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312) str. 130 - 133

Kučery patří karlovarský kostel *k nejsložitějším a nejsubtilněji promyšleným architekturám svého tvůrce*.³⁵² Další verzí tohoto typu je poutní kostel Panny Marie Bolestné v Dobré Vodě u Českých Budějovic, postavený v letech 1733 – 35.³⁵³ (**obr. č. 207**) Jednoduššími verzemi *prostoru kostela s lodí nad oválným půdorysem hloubkové či příčné orientace* byly projekty pro kostel sv. Petra ve Velence.³⁵⁴ (**obr. č. 208**)

Kostely *řešené na principu pronikavých vazeb příčně situovaných půdorysných oválů* byly pouze dva, jezuitský kostel sv. Františka Xaverského v Opařanech u Tábora, budovaný mezi lety 1732 – 35 (**obr. č. 209**), a jedna z plánových verzí kutnohorského kláštera voršílek.³⁵⁵

Další skupinou jsou kostely *o konkávně proláklých polích stěn ústředního prostoru*.³⁵⁶ Jsou to převážně stavby menších rozměrů, stavěné v prvním desetiletí Dientzenhoferovy tvorby na panství broumovského kláštera, jež se staly jakýmsi zkušebními realizacemi, kde si Kilián Ignác zkoušel své dispoziční nápady a jejich variace. Jedná se o venkovské kostely jako Všech svatých v Heřmánkovicích (**obr. č. 210**) nebo sv. Vojtěcha v Počaplech u Terezína, vystavený v letech 1724 – 26.³⁵⁷ (**obr. č. 211**) Zdrobnělou verzí této stavby je jezuitský kostel sv. Bartoloměje na Starém Městě v Praze, budovaný v letech 1725 – 31. Monumentální verzí tohoto typu staveb byl kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce v Praze, jenž vznikl mezi lety 1730 – 38³⁵⁸ a řadí se mezi architektonicky nejvýznamnější díla evropského baroka.³⁵⁹ (**obr. č. 212**) Posledním typem jsou stavby *o konvexně konkávním vedení obvodové zdi středního prostoru*. Poprvé je Dientzenhofer vyzkoušel u kostela sv. Anny ve Vižňově na Broumovsku (**obr. č. 213**) či u kostelů sv. Máří Magdalény v Božanově (**obr. č. 214**) a sv. Klimenta v Odolené Vodě u Prahy.³⁶⁰ (**obr. č. 215**)

³⁵² M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 134 - 135

³⁵³ M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 159, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 70 - 71

³⁵⁴ Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 79

³⁵⁵ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 136, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 76

³⁵⁶ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 136

³⁵⁷ Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 71, 77

³⁵⁸ M. Vilímková, Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331), str. 148 – 150, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 66 - 67

³⁵⁹ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 136 - 137

³⁶⁰ M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 137, též Katalog (1989), K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 69, 76, 79

6.5. Světские stavby

Ze světských staveb je nejvýznamnější pražská Invalidovna, která je postavena ve strohé a přísné klasicistní formě, což je v díle Dientzenhofera zcela ojedinělé. **(obr. č. 216)** Pro Jana Václava Michnu z Vacínova postavil půvabný letohrádek na Novém Městě v Praze v letech 1717 – 20 **(obr. č. 217)** nebo pro svou vlastní potřebu letohrádek na Smíchově, zvaný Portheimka. **(obr. č. 218)** Z městských domů pak zmíním dům U Zlatého jelena v Tomášské ulici na Malé Straně **(obr. č. 219)** či dům U Dvou hrdliček v Nostické ulici, jenž byl kolem roku 1726 stavěn pro přítele Josefa Lefflera.³⁶¹ **(obr. č. 220)**

6.6. Vzhled klášterních budov

Jak již bylo řečeno, Dientzenhoferův um se soustředil hlavně na sakrální objekty, zejména na kostely, kde byl inovativní, a jeho znaky jsou tak specifické, že jej podle nich dokážeme zcela bezpečně určit.³⁶² Ovšem v Pacově byl kostel ponechán ve wittwerovské podobě, tudíž zde Kilián nijak nezasahoval a jeho práce spočinula pouze na přestavbu budov klášterního konventu. Bohužel se však do dnešní doby, díky přestavbě na zámek s neoklasizujícími či historizujícími fasádami, nezachovala ani jedna jeho původní barokní fasáda a z plánové dokumentace máme pouze půdorysná řešení kláštera, nikoliv nárys průčelí, proto lze velmi těžko porovnávat pacovský zámek s jinými jeho stavbami.

O vzhledu klášterních budov a jejich určité charakteristice členění atd., se již v literatuře píše méně. Je to nejspíše tím, že architekti často dostali za úkol upravit již stávající středověký či renesanční objekt a nemohli tudíž naplno projevit své novátorské navrhovatelské schopnosti. Navíc klášterní budovy patřily spíše k utilitárním architektonickým úlohám a jejich výzdoba nedosahovala nádhery sakrálních staveb. Toto rovněž souviselo s řádovými předpisy, které nařizovaly, jak mají kláštery a kostely vypadat. Jaké objekty musí komplex obsahovat a jak by měla vypadat skladba konventu, samozřejmě nevyjímaje vzhledu vnější fasády. Proto nelze zcela jasně určit jakési charakteristické znaky, kterými lze identifikovat Dientzenhoferův přínos stavbě.

³⁶¹ M. Horyna, J. Kučera, *Dientzenhoferové (cit. pozn. 312)*, str. 142 a 146, taktéž M. Vilímková, *Stavitelé paláců a chrámů (cit. pozn. 331)* str. 151- 153, též s *Katalog (1989)*, K. I. D. (cit. pozn. 300), str. 63, 64, 67, 68, 69,

³⁶² Větší charakteristiky ohledně jednotlivých stavebních řádů či výzdobných prvků a použití materiálů, jak v exteriéru, tak v interiéru, nalezneme v *Katalogu – K. I. D., ve stati od Milana Pavlíka – Kompozice stěny, tvarosloví a řádové systémy v díle Kiliána Ignáce Dientzenhofera*, str. 34 -42

Ve svých realizacích tvoří Kilián většinou uzavřené kompaktní, mnohdy rovnoramenné objekty, kde využívá rizality, jimiž buď akcentuje, nebo sjednocuje pravidelný ráz stavby. V interiérech dává přednost převážně valené klenbě s výsečemi a významnější místnosti, jako např. refektorium či knihovna, dále zdobí stropním štukovým rámcem – zrcadlem. Do konventu zasazuje dvouramenná schodiště s podestou, která spíše umisťuje do rohů křídel nebo jimi tvoří středovou osu budovy. Většinou po vnitřku, směrem do křížové zahrady, obíhá klášterní chodba, přičemž na ni, pomocí vstupů, navazují prostory, umístěné kolem ní. Co se týče fasády, je převážně odstupňovaná směrem nahoru pomocí říms, dále pomocí tvaru okenních šambrán či lisénových rámců, jež se vyskytují spíše v horních patrech.

Kromě příkladu pacovského konventu je hezká ukázka přestavby středověké tvrze v Kladně na benediktýnskou rezidenci, kterou prováděl pro tento řád v roce 1739- 40.³⁶³ (obr. č. 221, 222) Zde je jasně zřetelná úprava objektu z mnohoúhvarového čtyřtraktu uzavřené dispozice, do jednotného otevřeného trojtraktu s obíhající vnitřní chodbou a místnostmi okolo.

6.7. Shrnutí

Význam Dientzenhoferovy tvorby daleko přesáhl hranice Čech. Ovlivnil tvůrce ve Slezsku, Polsku, ale i v Bavorsku. Mezi zasáhnuté architekty patří Dominik Zimmermann a Abraham Millauer nebo pražští následovníci Anselm Lurago či Jan Nepomuk Ignác Palliardi.³⁶⁴

Podle Horyny a Kučery se *Dientzenhoferovské baroko stalo jedním z nejvýraznějších tvůrčích gest našich dějin a hluboce modelovalo podobu naší země, s čímž lze pouze souhlasit.*

³⁶³ Katalog (1989), K. I. D. (cit, pozn. 300), kap. Původní plánová dokumentace staveb Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhofera, str. 89 - 90

³⁶⁴ Ve Slezském prostředí pak následovníci Josef Anton Jentch, Felix Hammerschmidt a Martin Frantz. Z venkovských tvůrců František Kermer či Jan Kryštof Kosche. M. Horyna, J. Kučera, Dientzenhoferové (cit. pozn. 312), str. 147 – 148

7. POPIS A POROVNÁNÍ BAROKNÍCH PLÁNŮ MARTINA WITTWERA A KILIÁNA IGNÁCE DIENTZENHOFERA

V předešlých kapitolách jsem naznačila něco málo o dochovaných barokních plánech, které zachycují podobu kláštera za prvního stavitele Martina Wittwera a posléze přestavbou od druhého architekta Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Měla jsem velké štěstí, že se v pacovském muzeu nacházejí právě originály od Martina Wittwera, což již nemohu říci o plánech Dientzenhoferových, které jsem dosud nevypátrala, a proto je budu srovnávat pouze podle xeroxokopií, které jsem měla k dispozici. Z pozdějších úprav adaptace bývalého kláštera na zámek byly vyhotoveny další plány, u kterých známe popis jednotlivých místností a jejich tehdejších obyvatelů atd.

7.1. Wittwerovy plány

Jak už bylo řečeno, od Martina Wittwera neboli bratra Athanasia máme soubor 5 plánů, z čehož jsou **tři půdorysy (přízemí prvního a druhého patra)** s variantami na výslednou podobu klášterního kostela, či samotného jeho průčelí. Na čtvrtém listu je **příčný řez stavbou kostela s jeho půdorysem a věží v pozadí** a na pátém listu polovina **průčelí kostela s půdorysem. (obr. č. 223 - 227)**

Plány jsou ve formátu 500 x 360 mm a jsou zhotoveny na papíru, podlepeném plátnem. Na některých místech jsou proděravělé či jinak poškozené, např. okousané okraje. Po celém levém či pravém okraji každého plánu na výšku jsou zpevněny několika centimetrovým pruhem tvrdšího papíru, tudíž je jasné, že původně byly všechny svázané do jedné desky. Kromě plánu řezu kostela je na ostatních zezadu umístěno kruhové razítko Městského muzea Pacov.

Všechny plány jsou perokresby, provedeny černou tuží, která je v některých místech rozmývaná, popřípadě jsou kresby lavírovány zelenou či světle červenou (růžovou) barvou (tuží). Nezdá se být znatelná podkresba tužkou, přičemž jsou na plánech pouze rozvržené základní rastry (linie) čar. Rovněž mají všechny své **měřítko**, buď dole či nahoře umístěné, vždy v podobě desítkové stupnice. **(obr. č. 228)** Jedná se o vídeňskou stopu 31,5. Také nesou každý své dva odstavce textu neboli popisek s údaji o stavbě, pokaždé stejné. **(obr. č. 229)** Jeho znění v překladu: „*Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent sv. Václava byl prohlédnut a schválen naším provinciálním rozhodnutím, uskutečněným 2. ledna 1720. Bratr Arnošt od ? provinciál, Otec Angelus od sv. Vojtěcha první schvalovatel, Bratr Urban od*

Všech Svatých druhý schvalovatel, Bratr Bertold od sv. ? třetí schvalovatel, Bratr Václav od sv. Josefa čtvrtý schvalovatel“ a na konci nejspíše jejich podpisy.

Navíc jsou v půdorysech vepsána čísla do jednotlivých místností, avšak chybí u nich legenda s vysvětlivkami, co která místnost byla, k čemu jak sloužila. V horní části nesou označení **B. 2** a tři z nich mají v pravém rohu kruhové razítko Městského muzea v Pacově.

Kresby půdorysů, nacházející se uprostřed papíru, mají své výrazné několikapruhové orámování černou tuží.

7.1.1. Půdorys přízemí (obr. č. 223)

Na **prvním** z nich je zakreslena situace s výrazně znatelným středověkým pozůstatkem sídla a jeho opevnění, které architekt využil pro své nové řešení klášterního komplexu s centrální stavbou kostela v jihozápadním rohu. Je zde zakreslena uzavřená čtvercová dvoutraktová dispozice, složená z různých místností, různé velikosti s vertikálními komunikacemi (schody) a několika výtopnými tělesy. Hlavní vstup do objektu je znatelný ve východní části, respektive v rohu čtvercové dispozice. Před ním je umístěna konstrukce roštu pro most, nespíše pro vyrovnání terénu. Další vstupy do areálu jsou značeny u kostela a středověkého traktu s opevněním. Z toho usuzuji, že se jedná zcela jasně o přízemí stavby.

V severní středověké části je zakreslena situace s kanalizací, která nejspíše ústila do příkopu, jenž obíhal kolem původního hradního komplexu. Podle čtvercového útvaru soudím, že se jedná o cisternu, která regulovala přívod a odvod vody v kanalizačním potrubí. Podle síly zdívá se domnívám, že tato část je nepochybně tou nejstarší, a tedy původní. Otázkou zůstává, do jaké míry architekt využil původní zástavbu v ostatních křídlech. Bohužel karmelitánská kronika nám žádné tyto informace neposkytuje a hovoří pouze o nové výstavbě klášterních budov, nikoliv o jejich adaptaci na starší stavbu, až na zmiňované severní středověké křídlo, které bylo zbouráno až dalším architektem Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem.

7.1.2. Půdorys prvního patra (obr. č. 224)

Z druhého plánu **půdorysu** usuzuji, že se jedná o první patro kláštera. Chybí zde totiž vstupní postranní chodba u kostela a předložené schodiště k němu, i propojení presbytáře s kaplí, jak tomu všemu bylo na prvním plánu. Navíc zde není žádný výrazný vstup do objektu. Na plánu vidíme již situaci okleštěnou o středověkou přístavbu na severu a je zde využito pouze propojení dvou koncových rizalitů, pomocí mnišských cel na východní straně komplexu. V tomto jihovýchodním křídle je umístěn oltář, z čehož soudím, že se jednalo o kapli. Dále je v této klášterní části několik výtopných těles, jež vždy z chodby vytápěla dvě místnosti najednou. Navíc architekt využil válcovou věž v severozápadním nároží a vsadil do ní řadu toalet. Další záchod je umístěn již pouze ve východním rizalitu.

7.1.3. Druhý půdorys prvního patra (obr. č. 225)

Další **půdorys je podle mě rovněž první patro** kláštera, nikoliv druhé patro, jak je v některé literatuře nazýváno. Podle čeho tak soudím? Na první pohled ze vzhledu kostela. Je zde totiž zakreslena protáhlejší oválná dispozice, bez čtyř postranních výklenků a navíc zcela chybí víceosé průčelí tak, jako tomu bylo v obou předchozích případech. Je to tím, že řez podle, kterého architekt tento plán zachytil je veden až v úrovni těsně pod kopulí.

Že se zcela určitě jedná o první patro, naznačuje i oddělení presbytáře od samotného mnišského chóru s oltářem, nacházejícího se přímo za presbyteriem. Navíc zde opět není žádný výrazný vstup do objektu. Jediné, co je tu nové, je zachycení prostor v severním středověkém křídle, kdy je východní chodba propojena s chodbou severní a upraveno jádro tohoto křídla. Je zřejmé, že uprostřed jednotraktu jsou zakresleny provozní místnosti, s výtopnými tělesy, nejspíše čtvercovou studnou či umývárnu, nádrží či jinými odpadními vyústěními a dalšími objekty, jako například prövet, umístěný v severní zdi. Kolem tohoto středu bývaly nejspíše obytné místnosti. Místo kulaté věže jsou toalety zakresleny pouze ve čtvercové přístavbě s obdélnou nádrží a dalším odpadním vyústěním.

7.1.4. Řez (obr. č. 226)

Na čtvrtém plánu vidíme **řez kostelem s jeho půdorysem** v dolní části a kostelní věží v pozadí.

Kostel má tedy centrální dispozici se čtyřmi výklenky pro boční oltáře. Zakončený je z jedné strany směrem na sever vyvýšeným presbytářem na půdorysu čtverce spolu s hlavním oltářem a z druhé strany obdélníkovou předsíní s hudební kruchtou, směřující na jih. Kostel je zakončen mohutnou kopulí, na jejímž vrcholu je zakreslena nádherná socha Panny Marie Imaculaty. (**obr. č. 230**) Ta ovšem v konečné fázi nebyla provedena a kostel je ukončen střechou ve tvaru cibule, na kterou z obou stran navazuje konstrukce stanové střechy, pokrývající presbytář a předsíň kostela.

Vnitřní členění lodě tvoří dvojice sdružených pilířů s jakýmsi korintskými hlavicemi, nesoucí výrazně profilovanou římsu. Uprostřed oblouku každé niky obohacují římsu prázdné kartuše. Prostor v lodi osvětluje čtveřice profilovaných oken v prostoru nad římsou. Kopule má výrazné pasy. Je velkou škodou, že se nám nezachovaly žádné detailní návrhy štukové výzdoby, provedené **Antoniem Bossim**, jež dnes pokrývají celou plochu kopule a empory.

Menší kopuli nese i presbytář, ve kterém jsou dvě bohatě zdobená profilovaná obdélníková okna, která sloužila mnichům jako oratoř při přítomnosti na bohoslužbě. V dolní části je zdobně orámován obdélníkový portál, vedoucí z chodby kláštera. Za presbyteriem je v přízemí umístěn mnišský chór s oltářem, který je propojen s presbytářem dveřními otvory vedle hlavního oltáře.

Předsíň kostela je zakončena obyčejnou valenou klenbou a je zde zakreslena jednoduchá dvojice obdélníkových oken. Na půdorysu je znázorněn postranní výklenek pro další oltář a šnekovité schodiště, vedoucí od krypty až na emporu.

Co se týče věže (**obr. č. 231**), je rozdělena pomocí římsy na dvě části, přičemž ta spodní část je zdobena rohovým bosováním a vnitřním rámem s obdélníkovým oknem, načež horní část, neboli zvonicevé patro je výrazně zdobnější. Celá plocha tohoto patra je zdobena volutovými křídly s páskou a ornamenty. Dále je zde výrazné orámování obdélníkového okna s půlkruhovým záklenkem, které spíše působí jako výklenek pro sochu, nežli okno, nesoucí výrazně profilovanou římsu. Věž je zastřešena cibulovou bání s lucerničkou, která opakuje stejný princip zastřešení jako bání.

7.1.5. Nárys průčelí (obr. č. 227)

Posledním plánem je poloviční znázornění **průčelí kostela** s jeho půdorysem a předloženým schodištěm.

Jedná se o trojosé průčelí s dvěma etážemi, přičemž vrchní část je v podobě velkého štítu. Ve spodní části je stěna rozdělena pomocí vrstvených pilastrů s poměrně vysokým soklem, patkou, holým dřikem a téměř žádnou hlavicí s motivem květiny uprostřed. Tento typ odkazuje na dórský řád, který byl používán na architektuře, kde se vyskytují svatí mučedníci. Pilíře nesou mohutnou korunní římsu, jejíž kladí je členěno vlysem metop a triglyfů s jakýmsi zubořezem, motivem z antické architektury, a ve svém středu vystupuje z roviny do půlkruhu. Z celé fasády je akcentována jeho středová část (osa), jež je zdůrazněna pravoúhlým portálem, který je lemován lištou a suprafenestrou nad ním. Suprafenestra má tvar půlkruhu, mající kulatou kartuš uprostřed, která je ve své spodní části zdobená nejspíše motivem mušle, jenž se uplatňuje i v nikách postranních výklenků. Portál je přímo propojen s parapetní výplní a parapetem, nad nímž je obdélné mřížové okno, zdobené šambránou s malými volutami na každé straně. Okno završuje zdobná kartuš s letopočtem 1719, nejspíše kombinace boltce a rokaje. Oba postranní výklenky mají tvar obdélníkového okna, zakončeného půlkruhovým záklenkem. Je zdobené opět šambránou, horní niky spíše edikulou. Uprostřed každého výklenku je již zmíněný motiv mušle. Navzájem jsou niky propojeny suprafenestrou či parapetem, který má uprostřed motiv maskaronu a akantu. Vrchní okno má výraznou nadokenní římsu s klenákem uprostřed, zasahujícím až do vlysu.

Nad korunní římsou je umístěno atikové patro, které je po svých bočních stranách zakončeno volutami. Ve své spodní části je pás se sokly pilastrů, jež trojúhelníkový štít podpírají. Nad sokly jsou patky s dřiky, zdobené zvoncovými konzolami, které opět podpírají korunní římsu menšího trojúhelníkového tympanonu. Ve středu tohoto menšího štítu je půlkruhový výklenek, zdobený šambránou s parapetní výplní. Jako i spodní okno, má i tato nika po svých stranách volutová křídla. Štít je ve svém dolním okraji ozdoben vázou s květinami a ve své špici má umístěnou zdobnou makovici s dvouramenným křížem.

7.2. Dientzenhoferovy plány

Plány od **Kiliána Ignáce Dientzenhofera** zachycují pouze **půdorysy, a to přízemí, prvního a druhého patra**, což naznačuje, že kostel byl ponechán ve své wittwerovské podobě a Kilián upravoval jen samotný klášter. **(obr. č. 232 - 234)** Podle xeroxokopie bohužel neznáme velikost plánů ani jeho bližší údaje o materiálu podkladu či barevném zakreslení. Usuzuji, že se jedná o černou tuž, přičemž některé výplně zdí jsou silněji vybarveny, ale může jít jen o nekvalitní kopii, když je špatný toner v tiskárně.

Každý plán je orámován třemi černými liniemi, přičemž ta prostřední je silnější. Uprostřed je tedy vždy znázorněna podoba kláštera a nad ním nahoře je pokaždé písemně uvedeno měřítko v podobě desítkové stupnice pražského lokte 59,38 cm. **(obr. č. 235)** Vlevo pod kresbou kostela je vepsán odstavec o schvalovatelích: *„Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent byl schválen naším provinciálním (biskupským) rozhodnutím, uskutečněným 1. července 1740. Bratr Emericus od provinciálního (biskupského) sv. Štěpána, Bratr Karel od Všech Svatých první schvalovatel (vymezovatel, Bratr Petr Tomáš od Panny Marie druhý schvalovatel a sekretář, Bratr Jan Kašpar od sv. Baltazara třetí schvalovatel, Bratr Martin od sv. Anny čtvrtý schvalovatel dosazený.“* **(obr. č. 236)** Dole pod klášterem je vepsána legenda s číselnými popisy jednotlivých místností a nakonec vpravo dole je pokaždé podepsán sám Dientzenhofer. **(obr. č. 237)**

7.2.1. Půdorys přízemí (obr. č. 232)

Na prvním plánu vidíme zcela kompaktní uzavřenou obdélnou dispozici kláštera, kde již není ani památky po středověkých prvcích v severozápadním křídle. Odstraněním severního křídla se dvůr mohl prodloužit z původního Wittwerova čtverce do obdélníku. Načež nové severní křídlo se posunulo o celou svou plochu středověkého křídla dále k severu a je vymezeno až k vnějšímu, bývalému, středověkému opevnění s menší baštou, přičemž Dientzenhofer využívá Wittwerův severovýchodní rizalit, který rovněž, přes severní vjezd se sušárnou na dřevo a přístavky, spojuje s novým západním křídlem. Wittwerův výrazný jihovýchodní rizalit je odstraněn, avšak je Dientzenhoferem nově řešen jako méně výrazný rizalit. Ten posunul i komunikační schodiště, a to z jižního křídla Wittwerova plánu, kde je schodiště uprostřed, až na roh ke kostelu, přičemž je zachována podoba dvouramenného schodiště s podestou. Ve východním křídle je z původního půlkruhového schodiště nové

dvouramenné a je posunuto blíže k jihu, nežli by leželo přímo na středové ose jako to Wittwerovo původní. V západním křídle je rovněž nově zbudované dvouramenné schodiště s podestou, umístěné doprostřed křídla na středovou osu. Když to shrnu, Kilián Ignác Dientzenhofer mění celkovou osovost Wittwerovy stavby na dvě středové osy, jež se protínají do kříže. Průjezdová osa, vedoucí od severní zdi dvora až po jižní vchod, je páteří celé stavby. Nově do přízemí severovýchodního rizalitu umístil řadu čtyř záchodů, nacházejících se jakoby na vnějším rohu čtvercového klášterního objektu. Další menší záchody umístil vedle schodů ve východním křídle. Pomocí obou těchto rizalitů zdůraznil střed hlavního, východního průčelí. Na místě bývalé válcové věže je nově vybudován obdélný refektář, který je spolu s knihovnou v prvním a druhém patře nad ním největší uzavřenou místností v klášteře, když opominu samotný kostel. Hned za chórem kostela sv. Václava se nachází letní (č. 2) a za ní i zimní sakristie (č. 3) s vchodem. Následuje kostelní sklad (č. 4), a schody vedoucí do sklepení (č. 12) a druhé ven do ovocné zahrady (č. 11). Pak již zmíněný refektář (č. 14), v jehož stěně je z chodby výklenek pro skříň pro předměty na zaopatření posledního pomazání (č. 16). Za refektářem je kuchyň (č. 17) s točitými schody (č. 21) a je propojena s prádelnou či umývárnou (č. 18), komorou na led (č. 19) a místností s váhami (č. 20). Na konci klášterní chodby (č. 10) je umístěna obdélná nádrž – sádka na ryby (č. 22), oddělená mříží. V severním křídle je zakreslen zimní pokoj biskupa (č. 23) a místnost se dřevníkem (č. 24), která má směrem do zahrady dva pilíře do otevřeného prostoru. Mezi těmito dvěma prostory vede průjezd pro vozy (č. 25), který má ještě po obou svých stranách prostory na skladování dřeva (č. 35), ohraničené opěrnou zdí pro zpevnění příkrého svahu směrem do dvora (č. 34). Takto se Dientzenhofer vyrovnal s nestejnou niveletou podlaží, jež byla pozůstatkem středověkého příkopu. V severovýchodním přístavku je prádelna se sušárnou (č. 26) a dalším prostorem dřevníku (č. 27). Z chodby i z dřevníku se vstoupí k záchodům (č. 45). Za nimi ve východním křídle následuje laboratoř (č. 30) se skladem (č. 31), která je propojena s lékárnou (č. 29). Následuje průjezd (č. 28) s dveřmi do zahrady a pokoj lékárníka (č. 32). Vedle tohoto pokoje jsou schody (č. 9) a menší záchody (č. 45). V následujících pěti místnostech jsou pokoje pro hosty. Dále v jižním křídle je pokoj vrátného (č. 6) a vrátnice (č. 5), komora na chléb (č. 7) a kostelní sklad (č. 4) vedle schodů (č. 9).

Navíc na plánu vidíme neobvyklé zakreslení bylinkové zahrady (č. 33) s fontánkou uprostřed dvora, které by spíše odkazovalo na ozdobnou křížovou zahradu, kdy je zeleň rozdělena na stejné čtyři plochy s motivem jakési vegetabilní voluty, zabírající hlavní část plochy.

Také zde vidíme nově vybudovaný jakýsi hospodářský dvůr s budovami po západní a východní straně, umístěný za severním křídlem. V západních budovách jsou pokoje pro personál (č. 37) a schody do patra, kde bylo uschováno seno a sláma (č. 38). K těmto pokojům je připojena komora na nádobí (č. 38) a sedlovna (č. 39). Ve východních budovách je umístěna lázeň (č. 41) se stolárnou (č. 42) a vedle nich skladiště prken (č. 43) s kůlnou na povozy (č. 40). Dvůr je ukončen ohradní zdí s velkým vjezdem (č. 44) do objektu.

7.2.2. Půdorys prvního patra (obr. č. 233)

Na druhém dientzenhoferovském plánu prvního patra již nevidíme část s místy na dřevo, tudíž celá přilehlá obdélníková část byla jen přízemními přístavky, a ne tedy pevnou součástí hlavních budov kláštera. Co je ovšem zajímavé na tomto plánu? Například ono záhadné napojení jakési kostelní chodby v jihovýchodním nároží (č. 60). Jedná se o již zmíněnou chodbu, vedoucí od kláštera až do patra zpěvácké tribuny ve farním kostele sv. Michaela. Dalším zajímavým prvkem je zde již jmenovaná arkýřová špitální kaple, nacházející se na vnější straně severního křídla (č. 64). Dientzenhofer oproti Wittwerovi rozšířil mnišský chór na dvě okna, a tím zvětšil původně malý prostor věže s přístupovou chodbou do lodě. Zároveň s tím upravil vchod do prostoru presbytáře. Za presbyteriem kostela je umístěna kaple (chór) bratří ³⁶⁵(č. 47), do které se vchází vyvýšeným vstupem (č. 49) z navazující místnosti – přípravný ³⁶⁶(č. 48). Ta je propojena se skladem svíců (č. 50). Vedle něho je sklad svítidel (č. 51) a schody se vstupem (č. 61) do knihovny ³⁶⁷(č. 62). V rohu na konci západního křídla je umístěn sklad na cokoliv (č. 63). V severním křídle se nalézají márníce (č. 67), čtyři pokoje pro nemocné (č. 65) s úschovnou pro nemocné bratry (č. 66). V severovýchodním rohu jsou opět záchody, kde se sbíralo použité špinavé prádlo z toalet (č. 68). Celé východní křídlo jsou pokoje mnichů – dormitář (č. 58). V jižním křídle je umístěna

³⁶⁵ Tato chórová kaple byla druhým nejdůležitějším prostorem v klášteře. *Karmelitánský mnich měl být posilován božským pokrmem eucharistie a životem odloučenosti od všech pozemských statků a potěšení. Tím měl dospět k vnitřnímu láskyplnému spojení svého ducha s Bohem.* Proto nebylo možné, aby byli mniši přítomni bohoslužbě v kostele spolu s laickou veřejností. Aby však nepřišli o ono spojení s Bohem, na oltáři kostela jsou chórové kaple propojeny dvěma otvory s kostelem. Takovéto obdobné kaple najdeme i v kostele Panny Marie Vítězné v Praze. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 21**, dále SHP průzkum z roku 1998 odhalil sondami zbytky výmaleb z období baroka a 19. století. **SHP díl II. (cit. pozn. 1), str. 22**

³⁶⁶ SHP průzkum z roku 1998 tuto místnost nazývá sakristií, jež byla zaklenuta valenou klenbou s pětibokými výsečemi. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 22**

³⁶⁷ V místnosti je valená klenba s hlavní osou kolmou na osu západního křídla. Klenba je doplněna trojicí párů lunet, jejichž hrany mají hřebínky. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 23**. V podstatě kopíruje klenbu refektáře se štukovými zrcadly a kartušemi.

klášterní pokladnice s truhlou (č. 53), pokoj správce (č. 54), pokoj ctihodného otce představeného ³⁶⁸(č. 55), který je propojen s hovornou (č. 56) a jakýmsi skladem či komorou otce představeného (č. 57). Vedle hovorny jsou opět schody, vedoucí do druhého patra (č. 52).

7.2.3. Půdorys druhého patra (obr. č. 234)

Třetí plán zachycuje situaci nového druhého patra. Zde si můžete povšimnout vstupu do kaple (chóru) bratří (č. 70) s okny do presbytáře kostela, tudíž se nejednalo o jednotný prostor s prvním patrem, ale o dva oddělené.³⁶⁹ Za touto kaplí je umístěna letní zotavovna³⁷⁰ (č. 71) a schody na půdu (č. 72), které mají opět vstup do místnosti pokračující knihovny (č. 73), což nám krásně ukazuje na rozsáhlost klášterní knihovny. Za tímto prostorem jsou dvě totožné místnosti, u kterých se mi bohužel nepodařilo určit funkci. Nejspíše to byly nějaké úschovny (č. 74). Dále rozvržení jižního a východního patra zůstává vesměs stejné, akorát v severním je změna oproti prvnímu patru v trojici velkých místností zotavovny bratrů (č. 75), dále dvě místnosti, u kterých se mi rovněž nepodařilo zjistit původní funkci. Domnívám se, že to mohla být šatna (č. 76) a nějaký sklad šatstva (č. 77). V jižním křídle je to pak další kaple bratrů s dvěma oltáři (č. 79), sloužící spíše provinciálovi jako soukromá kaple, když byl přítomen v klášteře.³⁷¹ Je propojena se sakristií ³⁷²(č. 80). Vedle ní byl pokoj sekretáře (č. 81) a samotný pokoj provinciála (biskupa) (č. 82), opět propojený s hovornou (č. 83).

³⁶⁸ SHP průzkum z roku 1998 píše, že se zde nacházela necková klenba se zrcadlem. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 20**

³⁶⁹ V SHP II. díle se píše, že je prostor zaklenut *pozoruhodnou klenbou využívající atypickým způsobem dvojici proti sobě vykloněných pasů – jedná se o prvořadou a zcela jedinečnou památku obohacující naše představy o díle K. i. Dientzenhofera*. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 27, <http://www.mestopacov.cz/virtualni-prohlidka/kratkodobe-vystavy.htm>**

³⁷⁰ SHP II. díl nazývá tento prostor kapitulní síň, do které se vstupovalo dnes zazněným otvorem se segmentovým nadpražím, jež je umístěn v dělící zdi, která dientzenhoferův prostor č. 71 dnes dělí. Dále píše, že *z důvodu dodatečně vloženého pohledu pod původní klenbou*. **SHP II. díl (cit. pozn. 1), str. 28** Dnes můžeme vidět její původní podobu, *valenou klenbu s dvojicí párů lunet a s dvojicí proti sobě vykloněných pasů*. **<http://www.mestopacov.cz/virtualni-prohlidka/zivot-a-dilo-antonina-sovy.htm>**

³⁷¹ SHP průzkum z roku 1998 píše, že místnost měla plackovou klenbu a na stěnách byly opět sondami zjištěny v několika vrstvách nad sebou barokní a historizující výmalba. **SHP II. díl (cit. pozn.1), str. 25 - 26**

³⁷² SHP průzkum z roku 1998 píše, že místnost byla opět zdobená výmalbou především z 19. století v podobě modrých a šedých pruhů. **SHP II. díl (cit. pozn.1), str. 26**

8. DALŠÍ PLÁN A POPIS TEHDEJŠÍ A DNEŠNÍ SITUACE

Zachoval se nám podrobný popis (inventář) náboženského fondu, již zámku, z roku 1830, jelikož jej tehdy vlastnili biskupové, kteří si ze zrušeného kláštera udělali svůj letní zámek a posléze jej v dražbě od náboženského fondu koupil Maxmilián Friedrich svobodný pán von Vorst Gudenua s manželkou Otilií, rozenou svobodnou paní von Mirbach. Tento popis můžeme aplikovat na 4 zhotovené **plány z roku 1884 od Jana Vojny**, které byly pořízeny těsně před demolicí východního křídla komplexu. (**obr. č. 238 - 242**) Do jisté míry se popisované místnosti z roku **1830** shodují s těmi z roku **1884** (ty uvádím v závorkách nebo silně vyznačeným písmem), alespoň co se týče počtu místností či jejich rozvržení. Dále do závorek uvádím i současný stav (kurzívou, silně vyznačeným písmem). (**obr. č. 244**)

8.1. Vojnovy plány

Trojice Vojnových plánů jsou velké přibližně 620 x 465 mm, plán půdorysu je větší, mající rozměry 1010 x 465 mm. Všechny plány jsou provedeny na papíře podlepeném plátnem, přičemž jsou k sobě slepeny pruhem fialové lepicí pásky. Jedná se o perokresby, provedené černou tuží. Plné zdi jsou zde vybarveny tmavě cihlovou barvou. Avšak není to tuž, nýbrž akvarel. Do plánu jsou černou tuží vepsány i názvy jednotlivých místností a tužkou vyznačeny například rozměry místností či jiné dokresby a názvy v češtině, jako například vyznačené příčky v místnostech atd. U některých plánů jsou vepsány navíc i další popisky, rozměry, kanalizace či vestavěné příčky červenou tuží (např. u plánu přízemí či druhého patra). Kromě popisků je zakresleno i naznačení různých druhů kleneb. Nechybí zde ani měřítko. (**obr. č. 243**) Jedná se o vídeňské sáhy (1,8965 m). Navíc na plánu přízemí a druhého patra jsou uprostřed zakresleny řezy křídel, a to na plánu přízemí křídla západního (AB) a východního (CD) a na plánu druhého patra křídla severní (EF) a jižní (G či JH).

8.1.1. Popis přízemí (obr. č. 238)

Z inventáře z let 1830 se dovídáme, že do objektu se vstupovalo velkými dvoukřídlými dřevěnými vraty natřeny olejem ve východním křídle. Tento vjezd byl klenutý a

vydlážděný krokovým dřevem. Do samotného dvora vedly ještě jedny dveře, které se nacházely ve dvou rozích ohrazení ze dřeva pro drůbež, dále je tam zděný kurník krytý šindelem a dřevěný kurník.

V přízemí je pak 16 čtyřkřídlých oken s kováním, zasklených tabulemi a terči, některé s mřížemi. Dále troje dvířka na vytápění. Celá chodba je klenutá a vydlážděná tvrdými kvádry. **(dnes – klenba stlačená, valená, s několika páry styčných trojbokých výsečí, na západě je trojice výsečí střídavých, vázících se na schodiště do patra – obr. č.).** V přízemí byly byty učitelů, českého i německého **(na plánu pokoje vrchního učitele s kuchyní)**, rovněž klenuté jako ostatně všechny místnosti s prkennou novou podlahou a kamny. Dále v přízemí nacházíme spížní kvelby učitelů, kuchyně a v nich topeniště s kouřovým pláštěm. Pod topeništěm byla pec a celá místnost vydlážděná cihlami. V rohu troje záchody **(na plánu jen jeden)** pro školní mládež a učitele a vstup do severního nižšího přístavku, kde byl špitál **(na plánu značen jako Panský zámecký špitál, s předsíněmi a místnostmi pro kočího a školní učebnou)**. Dále v severním křídle několik učeben **(dnes sídlo městského úřadu)**, se **školními lavicemi**, s prkennou podlahou, někde s pultem na psaní a sedadlem pro učitele, tabulemi na psaní se šteláží či kamny **(na plánu je zvenku u zdi pec a záchody, dnes přistavěn výtah a schody do pater)**. Dále tu byl byt pomocníka, postřihovače, místnost obročního úřadu **(na plánu severozápadního přístavku předsíně se stájí a místností pro kováře a čeládku, v západním křídle pak nájemní byt s prádelnou a sýpkou)**, několikery schody, pod těmi západními vchod do sklepů a ven do zahrady. Dále tu byl pivní a **vinný výčep**, sál s dřevěnou galerií **(na plánu zakresleny pokoje)**, vedle sálu se nacházel vstup do bývalého klášterního kostela, kde byl tehdy jeden zděný oltářní stůl. Vedle kostela byl **kvelb pod věží** a vedle něho dřevěné **schody se zábradlím do prvního patra (na plánu ještě s komorou pod schody)**. Dále byl na této jižní straně byt úředního sluhy, oddělený cihlovou zdí od politického vězení **(dnes informační centrum a záchody)**. Na této straně jižního traktu nacházíme i **hlavní vchod do kláštera** s vydlážděnými kamennými deskami, zvenku jednokřídlé, železným plechem pobité dveře, nad dveřmi železná mříž v kamenném ostění bez okna. Vedle vstupu byla **lékárna v několika pokojích, jež byla i ve východním křídle, s lakovnou a komorou na materiál**. Dále jsou ve východním křídle další **schody do prvního patra**, tentokráté půlkruhové, a pod nimi vstup do sklepa.

8.1.2. Popis prvního patra (obr. č. 239)

V prvním patře je chodba s 21 okny 11 dvířky do komína je zčásti vydlážděná mramorem a dále cihlami. Byla několikrát přepažena zdmi s dveřmi. Vedle schodů z přízemí byl justiciářův byt s kuchyní a dalšími pokoji (**na plánu pouze pokoje**), **záchody opět v rohu**. V severním traktu byl byt obročního (**polesného, dnes sídlí městský úřad**) a další **pokoje v řadě za sebou a kuchyně**. V rohu pak byl **byt úředního písaře s kanceláří (na plánu předsíň a kancelář)**, ze kterého se šlo do **topné kuchyně (na plánu panská kuchyně přes dvě patra)** a z ní na dřevěné schody s podestou do druhého patra. Z druhé strany schodů byla knihovna (**předsíň, dnes WC**), dále archiv (**komora na mléko a pokoj pro hosty, dnes městské kulturní středisko kancelář**), pokoj písaře obročního úřadu, úřední kancelář, kvelb úředního písaře, vrchnostenská kuchyně se zděným topeništěm a pecí, dvoje tahová kamna a zeď ohňového pláště, dlažbu z kamenných desek (**na plánu pokoje pro hosty, dnes knihovna - oddělení pro děti**). Další dveře v chodbě vedou do spíže. V jižním křídle nacházíme kvelb ředitelova bytu (**místnost věže s chodbou a schody, vedoucí do lodi kostela**), vedle něhož jsou opět **dřevěné schody se zábradlím, vedoucí do druhého patra**. Vedle nich tedy byt ředitelův s pokladním kvelbem a dalšími pokoji, s kuchyní na konci (**na plánu panské pokoje, dnes u schodů kancelář knihovny a pak v ostatních prostorách knihovna pro dospělé, která zabírá i půlku chodby**). V rohu chodby, směrem do nádvoří, je umístěn záchod. Ve zbytku východního traktu je třetí nájemní byt s kuchyní (**byt kontrolora a úředního posluhovače**), na konci u schodů pokoj **s kuchyní a schody**. **Těmito schody vyjdeme do druhého patra.**

8.1.3. Popis druhého patra (obr. č. 240)

Chodba tohoto patra s 22 okny a 7 dvířky do komína je z poloviny vydlážděná kamennými deskami, z poloviny dlažebními cihlami. V tomto východním křídle je opět **kuchyně s kvelbem a pokoje pro hosty s kamny (na plánu byt podučitele a nájemní byt)** a v rohu jsou opět **toalety**. V celém severním traktu jsou další pokoje pro hosty (**nájemní byty**) a zčásti i v západním (**na plánu pokoj a již prostor půdy**). Následují **schody na půdu** a vedle nich předsíň (**pokoj, dnes záchody**), vedoucí k velkému jídelnímu sálu (**na plánu dva salóny, dnes expozice básníka Antonína Sovy a krátkodobé výstavy**). V jižním traktu je opět malý kvelb pod věží (**komora**), **vedle schody na půdu**, vrchnostenské pokoje (**panský pokoj se salómem, dnes kancelář muzea**) a pokoj pro služebnictvo (**na plánu panské pokoje s**

předpokojem, dnes výstava motocyklového sportu v Pacově a expozice historie Pacova). Ve zbytku východního traktu jsou další nespecifické pokoje (**na plánu byt kontrolora s kuchyní**), končící u ohněm poškozených **schodů na půdu**. Půda celého objektu nemá podlahu, pouze jsou zasypány klenby.

8.1.4. Popis sklepů (obr. č. 241)

Co se týče sklepů, jsou tedy troje a vedou k nim i tři vchody. První z nich se rozkládá od půlky východního traktu k půlce jižního. V jižním křídle byl vstup do sklepa z lékárny, pomocí padacích dveří. Druhý sklep je pak na západní straně, táhnoucí se od hlavních schodů dvěma chodbami, přičemž zde můžeme vidět základy stržené hradební věže. Napravo od schodů byl velký vinný sklep a za ním pivní sklep (**na plánu zakresleny domácí sklepy**), nalevo pak sklep na mléko a sklep pivní (**na plánu jeden domácí sklep, ledárna a sklep na pivní ležák**). Pod kostelem v kryptě byl v jedné půlce opět **sklad ležáku**, v druhé pak **ledárna pro pivovar**. Třetí vchod má vstup na severní straně v předsíni lékárníkova nájemního bytu v přízemí (**na plánu školních prostor**), a jedná se o tři sklepní prostory. **Navíc je na plánu zakreslena síť kanálů.**

8.1.5. Popis hospodářského dvora s budovami (obr. č. 242)

Součástí areálu jsou i hospodářské budovy na severním konci za příkopem. Do příkopu vedou **schůdky**, po jejichž pravé straně směrem k západu byl **prostor pro sklad dřeva a vjezd od parku**, po levé východní pak pro **dobytek**. Byly zde kůlny na vozy, vedle nich dvě koňské stáje a tři kravíny. U dvorní ohradní zdi byl učitelův chlév a dřevník. (**Na plánu po západní ohradní zdi komora na nádobí, stodola na mlat? V rohu pak kravín. Dále u severní zdi kurník, konírny, kočárovny s kovárnou. U západní zdi pak psí boudy a sklad dřeva**). Uprostřed dvora jsou dva prostory sklepů s chodbou (**na plánu půdorys sklepa pod bytem kováře a čeládky**). Podle Augusta Sedláčka to bývala stará lázeň, při níž býval dokonce vodní stroj.³⁷³ Zámecký sad či zahrada je ze dvou stran obehnaná nepokrytou zdí a rybníkem. Další zahrada na východní straně bývala zeleninová se záhony, ušlechtilým ovocem, ananasovým skleníkem (Ananashauss) a zahradníkovým bytem.

³⁷³ A. Sedláček, *Hrady... (cit. pozn. 8)*, str. 205

9. SROVNÁNÍ WITWTEROVÝCH PLÁNŮ PACOVA, GYÖRU A SOUČASNOSTI

Jak už bylo zmíněno v textu, podle typu klášterního komplexu v Györu byl postaven i pacovský, načež jsou si opravdu velmi podobné, alespoň co se týče podoby kostela. Rozvržení konventu vždy záleží na umístění parcely a terénu, ale i v Györu se jedná o uzavřenou čtyřhrannou dispozici s vystupujícím centrálním kostelem, jak můžeme vidět na obou dvou plánech půdorysu. Dále tu máme dvě varianty řezů a samozřejmě průčelí kostela.

Karmelitánský kostel s klášteřem v Györu je zajímavý tím, že originální plány stavby se z velké části zachovaly a podle informací jsou uloženy ve vídeňském karmelitánském archivu. V roce 1969 je poprvé zveřejnil maďarský badatel Pál Voit. Plány vyhotovil Martin Wittwer v roce 1714 a 1722.³⁷⁴ (obr. č. 245 – 247) Nejspíše jsou vyhotoveny černou tuží a dodatečně lavírované zelenou a červenou tuží.³⁷⁵

Komplex budov v Györu vznikl během krátké doby zhruba ve dvou desetiletích. Dne 28.5 1714 dal své svolení k plánům Martina Witwera vídeňský provinciál a v srpnu i vídeňský vojenský úřad. Již 4. 2. 1715 proběhlo položení základního kamene kláštera. Během výstavby kláštera vznikl mezi roky 1721 – 1725 kostel a jeho vnitřní výzdoba. Základní kámen ke kostelu byl položen později, dne 21.9 1721 biskupem Istvánem Kontorem. V roce 1723 byla hotová kostelní loď a následující rok byla ukončena věž a fasáda. Dne 7.10 1725 vysvětil kostel biskup z Csanád László Nádasdy. V roce 1732 bylo rovněž hotové severní křídlo kláštera. Později však Wittwer změnil návrhy pro kostel. Nové plány dokončil 29.3 1722 a 29.6 byly schváleny.³⁷⁶

³⁷⁴ Lajos Boros, *Die Karmeliter-kirche...* (cit. pozn. 254), str. 11.

³⁷⁵ Viz. Poznámkový aparát – pozn. č. 61, Voitovi stati, *Martin Wittwer...* (cit. pozn. 250), str. 222

³⁷⁶ L. Boros, *Die Karmeliter-kirche...* (cit. pozn. 254) str. 9

9.1. Popis györských plánů a porovnání s pacovskými plány

9.1.1. Půdorysy

Na prvním plánu **půdorysu (obr. č. 245)**, nejspíše podle označení suterénu, se nachází kostel uprostřed křídla a je situován směrem k severu. Do půdorysu jsou vepsána čísla, ovšem chybí zde vysvětlující legenda. Na plánu vpravo dole jsou nejspíše jen údaje o založení a jména schvalovatelů. Ovšem díky nekvalitní xeroxokopii velikosti A4 jsou texty nečitelné, tudíž je nemohu interpretovat. Že se jedná o suterén, naznačuje i kanalizace, zachycená v jižním a východním rohu křídla. Dále rozvržení kostela, kde je vyznačen prohloubený prostor za nikami, schody ke kryptě a středový sloup, na nějž je prostor sklenut. Tento stav není zachycen ani na jednom z pacovských plánů půdorysů.

Na druhém györském **půdorysu** je zakreslen stav s okolním terénem (**obr. č. 246**), kdy v levém rohu dole je umístěn řez, který ukazuje na nerovnost a rozdílnou nivelitu podlaží. Na pravé (západní) straně je zakreslen silný pruh jakéhosi valu - násypu, jelikož opodál teče řeka Rába a nahoře za objektem vidíme komunikaci – cestu, jež vede kolem kláštera. Dále je zde již zakreslen kostel se vstupními předloženými půlkruhovými schody a oválnou lodí s mírně prohloubenými čtyřmi nikami, čtvercovým závěrem a umístění věže, tak jak ji známe z pacovských půdorysů, vyjma tvaru schodiště. Dále jsou tu do některých místností opět vepsána čísla, patřící nejspíše k legendě, umístěné po levém okraji, podél zakresleného východního křídla. Bohužel opět z xeroxokopie A4 nečitelné k překladu.

9.1.2. Řezy

Co se týče řezů (**obr. č. 248**), v obou plánech györského kostela z let 1714 a 1722 je plánována helmice věže s lucernou, přičemž byla nakonec provedena varianta s římsou, s otvorem na hodiny a obdélníkovým oknem zvonice, zakončeným půlkruhovým záklenkem, nikoli však oknem obdélným, tak je tomu na plánu. U kopule a střechy se oba plány od sebe už liší. Na návrhu z roku 1714 je opatřena loď kostela kopulí s lucernou, rovněž mající tvar helmice, jako je tomu u věže. Kupole je zde vyšší než polokoule a kostelní okna jsou oválná. Návrh z roku 1722 má již kulatá okna, kopule má tvar polokoule a střecha kopule oproti prvnímu plánu má cibulovitý tvar bez lucerny. Ve finálním provedení je však kopule ještě

plošší než polokoule a loď obdržela pravděpodobně již ve 20. letech 18. století na rozdíl od návrhu cibule sedlovou střechu, podobně jako kostel lineckých karmelitánek.³⁷⁷ (**obr. č. 247**) Dále je tu i rozdílná zdobnost, co se týče oken a dveří v presbytáři, kdy na plánu z roku 1714 nejsou zdobně orámovány jako na pozdějším györském plánu. Navíc do předsíně nad kruchtu umístil Wittwer ještě další kruhové okno.

Když mám porovnat pacovský řez s györským řezem z roku 1722, v zásadě jsou si podobné. (**obr. č. 224**) Na pacovském mají okna v lodi jiný tvar, avšak co je paradoxní, že ve finální podobě, jak je můžeme vidět dnes, mají tvar kruhový. (**obr. č. 248**) Stejně je i umístění stejně kulatých oken do presbytáře a předsíně, což na pacovském plánu nevidíme. Dnes je okno v presbytáři směrem k věži zazděné. Další rozdíly nacházím spíše ve zdobnosti prvků, např. zdobné orámování oken či dveří. Dnes v Pacově nenajdete žádná zdobná okna oratoře ani dvojici dveří, vedoucí do sakristie. Vše zazděno až na dvojici dveří. Jedny vedoucí z přízemí klášterní chodby a druhé, později proražené na protější straně směrem do zahrady.

Nebo ve výzdobě věže a jejího tvaru okna, kdy pacovské si dodnes zachovalo téměř identickou podobu z plánu jasného půlkruhu, zatímco v Györu má tvar obdélníku se zaoblenými rohy. (**obr. č. 249**) Dalším rozdílem v pacovském plánu je absence římsy v presbytáři, kde je zde umístěna dvojice oken nad sebou, kdežto na györském plánu vidíme jen jedno okno. Dnes je ovšem římsa z lodi vedena téměř po celé boční stěně presbytáře. Co györský presbytář postrádá, je zdobná kupole, kopírující do jisté míry tvar kopule v lodi. Rovněž györský plán postrádá kresbu sochy Panny Marie na vrcholu kopule.

Na rozdíl od všech těchto vyjmenovaných změn jsou mocné svazkové pilíře, mající přibližně 2,5 metru v průměru, a mohutné římsy s pasy v lodi, zakresleny již na plánu z roku 1714, na plánu z roku 1722 i na pacovském plánu z roku 1720. Změny provedené v Györu v roce 1722 zlevnily zjevně realizaci celé stavby a v dalším jejím průběhu mohlo být dosaženo dalších úspor.³⁷⁸

9.1.3. Průčelí (**obr. č. 247**)

Oproti polovině **průčelí** pacovského plánu se v Györu zachovalo průčelí v plné velikosti a již z prvního pohledu je patrný italský vliv.

³⁷⁷ L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 11

³⁷⁸ L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 11

Jedná se o stejné trojosé průčelí s dvěma etážemi, přičemž vrchní část je opět v podobě velkého štítu. Ve spodní části je stěna rozdělena pomocí vrstvených pilastrů s poměrně vysokým soklem, patkou, holým dřikem a téměř žádnou hlavicí, nesoucí mohutnou korunní římsu, jejíž kladí je členěno vlysem metop a triglyfů a ve svém středu vystupuje z roviny do půlkruhu. Z celé fasády je jako u pacovského plánu (**obr. č. 225**) akcentována jeho středová část (osa), jež je zdůrazněna pravoúhlým portálem s uchy a kapkami. Dále je portál lemován lištou a suprafenestrou nad ním, ve tvaru helmice s oválným štítem (kartuší). Také je přímo propojen s parapetní výplní a parapetem, nad nímž je obdélné okno zdobené šambránou s malými volutami na každé straně. Okno završuje zdobná kartuš, nejspíše s vlahjícími páskami, ve které však chybí letopočet. Rozdíl je i v počtu postranních výklenků. Oproti Pacovu jsou zde zakresleny jen dva, mající ovšem stejný tvar obdélníku s půlkruhovým záklenkem, jenž je zdoben šambránou (edikulou). Ta nese nadokenní fronton jako v Pacově, s tím rozdílem, že zde je fronton zdoben pouze volutami a vázou s květinou na vrcholu. Uprostřed ní jsou zde zakresleny podstavce pro sochy, které zase v Pacově chybí.

Nad parapetní římsou je umístěno opět atikové patro, jež je po svých bočních stranách zakončeno volutovými křídly. Ve spodní části patra je pás se sokly vrstvených pilastrů, které patro z velké části tvoří. Nad sokly jsou patky s holým dřikem, zakončené nejspíše volutovými hlavicemi, jež opět podpírají korunní římsu menšího trojúhelníkového štítu – tympanonu. Ve středu tohoto štítu je půlkruhový výklenek, zdobený šambránou, který má ve svém středu klenák s letopočtem 1722. Jako i spodní okno má i tato nika po svých stranách malé voluty (volutová křídla) a ve svém středu podstavec pro sochu. Štít je oproti pacovskému ozdoben více. Jsou zde navíc, v jeho dolních okrajích, vázy s květinami, jakožto i na bocích menšího tympanonu, a ve špici je rovněž umístěna makovice s dvouramenným křížem.

9.2. Porovnání györských a pacovských plánů se současností

Dnešní podoba györského kostela se v podstatě, až na pár drobností, shoduje se svým plánem (**obr. č. 252**), což se vůbec nedá říci o Pacově. (**obr. č. 253, 254**)

Odlišnosti v Györu se týkají postranních výklenků, kdy zde oproti plánu jsou jiné okenní supraporty či suprafenestra, která spíše kopíruje vzorec z pacovského vrchního postranního výklenku. (**obr. č. 255**) Celkově dnešní podoba šambrány působí zcela odlišně od

svého plánu a kopíruje pacovský vzorec s mušlí uprostřed. Dnes ve výklencích najdeme sochy karmelitánských světců zprava sv. Jana od Kříže a vlevo sv. Terezii. Ve štítu pak sochu Panny Marie. **(obr. č. 256)** Dnes na průčelí chybí ozdobná kartuš nad obdélníkovým mřížovým oknem. Co se týče hlavic soklů ve štítě, dnešní podoba je opět převzatá jakoby z pacovského plánu, kde v podstatě žádné nejsou, mající uprostřed dřívku prázdný štít. Navíc je v tympanonu proraženo malé čtvercové okénko z půdy kostela a dá se říci, že jiné jsou i ve srovnání vázy s květinami umístěné na štítu.

V Pacově je situace o hodně komplikovanější. Vstupní portál si vůbec není podobný s plánem, a je jakoby převzat z Györu, přičemž je doplněn štítkem s letopočtem 1732. **(obr. č. 255)** Mřížové okno nad ním je okleštěno o postranní voluty a místo kartuše s letopočtem je dnes umístěn slavnostní erb Zikmunda Myslíka z Hyršova, s kohoutem v plamenech uprostřed. **(obr. č. 257)** Místo plánové varianty dvou postranních výklenků nad sebou byl nakonec zvolen pouze jeden, a to podoba vrchního. Nejspíše díky kritice karmelitánů ohledně velké zdobnosti, jakou Wittwer původně navrhoval. Dovnitř nik byly vsazeny podstavce pro sochy karmelitánských světců. **Napravo sv. Jan od Kříže (obr. č. 258) a nalevo sv. Terezie. (obr. č. 259)** Nad suprafenestrou byla umístěna na každé straně dvojice k sobě natočených andělíčků a pod výklenkem je dnes pouze jakýsi štukový tvar svázaného závěsu. Podoba štítu se liší pouze, jak už jsem zmínila, ve tvaru hlavic pilastrů, dále je dnes více zdobené štukové pole nad výklenkem a samotná nika má v sobě mušlí a podstavec s nadživotní sochou **sv. Václava**, která je ve své modelaci mladšího původu než všechny ostatní. **(obr. č. 260)** Další výraznou změnou je dnešní umístění pěti soch na štít místo váz s květinami na malý štít. Vrchol špice je zakončen opět dvouramenným křížem. Na mohutných volutách jsou to nadživotní sochy, zprava **sv. Anny (obr. č. 261)**, nalevo **sv. Jáchyma (obr. č. 262)**, na stranách tympanonu pak sochy **andělů** a ve vrcholu **Panna Marie s dítětem (Imaculata). (obr. č. 263)**

10. POROVNÁNÍ VNITŘNÍ VÝZDOBY KOSTELA V PACOVĚ A GYÖRU

Zajímavým prvkem, který bohužel není vidět na barokních plánech, je vnitřní výzdoba kostela. Ať už se jedná o štuky či samotný mobiliář, který dotváří celkový umělecký dojem. Bohužel jak již vyplynulo z předešlého textu, v Pacově jsme dnes ochuzeni o všechny mobiliář, jenž byl rozdán či rozprodán v dražbách, tudíž ve srovnání s Györem bude působit skromně a poněkud zchudle.

10.1. Štuková výzdoba v Pacově

Začnu štukovou výzdobou, která pokrývá téměř celou vrchní polovinu kostela. Byla vytvořena italským štukatérem **Antoniem (Antonínem) Bossim**³⁷⁹ v roce 1732.

Kopule v lodi je pomocí modrých pasů rozdělena na šest polí, přičemž v každém z nich je umístěna zdobná kartuš či štít. (**obr. č. 264, 265**) Ve čtyřech polích nad bočními výklenky jsou shodné prázdné modré kartuše zdobené boltcem, po stranách okrovým akantem a zelenobílou mřížkou, ve svém vrcholu i červenobílou páskou, a spodní díl zakončuje bílá mušle. Po stranách každé kartuše je polonahý anděl, jenž kartuš přidržuje, nese. (**obr. č. 266**) Dva shodné štíty jsou pak umístěny na stěně před presbytářem a nad kruchtou. U presbytáře je to štít proroka Eliáše (**obr. č. 267**), jenž má pod svou bustou ve středové kartuši: **PIETATE ILLVS:AC EXCELL:D:D SIGISMVNDI MYSLIK L: B'DE HIRSCHOWA D': IN PACOW A LHOTA S:C:R: Q M: CONS:BELLI:CI CAMPIMARESC: LOCVT: FVNDATVM**. Štít má podobu jakési odkryté drapérie, kterou v rozích přidržují dva andílci. Ve spodní části akant s boltcem a páskou, jež je zakončena maskaronem a jakousi mušlí uprostřed. Téměř totožný je protější štít se sv. Terezií (**obr. č. 268**), jež ve své kartuši nese: **GRATITV=DINE CARMELI TERESIANI DEO T:O:M: IN VENERATIONE S:**

³⁷⁹ Jediné, co o něm víme, že byl synem buď vlášského zedníka („*Mauerermeister*“), měšťana Starého Města pražského Giovanniho Domenica de Bossiho (umírá v Praze 1644), který pocházel (*narozen v Balerně Lombardii 1590*) či přišel z Vídně. Syn Antonín byl pokřtěn 27. 10. 1668. Nebo se spíše jedná o syna Domenica (Giovanniho) Bossiho, italského zednického mistra a stavitele z Lugana, narozeného 1658. Od roku 1691 byl členem staroměstského cechu. Usadil se v Mladé Boleslavi, a se svou ženou Evou Magdalénou měl čtyři děti. Druhozený Dominik Antonín, byl pokřtěn 29. 1. 1696. Vzhledem k věku a roku, kdy byl pacovský kostel zdoben štukem (1732), je tento Dominik Antonín pravděpodobnější. **Pavel Vlček (Jindřich Anger... et al), Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004, str. 77, kurzívou v závorkách Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Ingouville bis Knilling / hrsg. von Ulrich Thieme und Felix Becker**

WENCESLAI PATRONI REC: A CONV. ERECTVM AMDCCXXXII. Uprostřed okula v červeném poli kopule je zdobná zlatá rostlinná mříž.

Další štukový projev najdeme na kompozitních hlavicích pilastrů v lodi, kdy jsou tvořeny ve spodní části akanty, nad nimiž je ženská hlava s volutami po stranách. **(obr. č. 269)** Drobný motiv botce kombinovaného s akantem je i po stranách jakéhosi vlysu nad hlavicí pilastrů. Oválná kartuš s červeným polem s akantem, páskou a mušlí okolo se nachází ve středu oblouku každé boční niky. **(obr. č. 270)**

Kopule presbytáře je pomocí čtyř červeno-modrobílých trojúhelníkových pasů a modrobílým křížem rozdělena na osm polí. Uprostřed je kruhové červené pole. **(obr. č. 271)**

Prostor nad kruchtou není již tolik zdoben, uprostřed klenby je opět červenobílé kruhové pole a zajímavé jsou pak jakési konzoly v rozích klenby. **(obr. č. 272)** Mají tvar zdvojených volut, zdobených akantem. Mnohem zajímavější je poprseň hudební krucht, která ve své konkávní prohnuté středové části nese vystupující nízký štukový výjev sv. Cecílie, hrající na pianino či varhany, a kolem ní andělé, rovněž hrající na hudební nástroje. **(obr. č. 273)** Za Cecílií anděl hrající na buben a v pozadí anděl s trubkou. Před světicí pak klečící anděl a za ním v pozadí anděl hrající na flétnu. Celý tento výjev je vsazen do jakési obdélné kartuše, jež je po svých bocích doplněna červenobílou páskou. Reliéf poprsně pokračuje na jejích bocích, vpravo velkou postavou hrajícího anděla na housle a malého puttiho, vedle v poli pak postavičkou puttiho a akantu **(obr. č. 274)**, vlevo pak postava hrajícího anděla na basu, jemuž malý putti přidržuje noty a vedle v poli opět postavičky puttiů a akantu. **(obr. č. 275)** Štuková pole jsou opět doplněna motivem červenobílé pásky.

10.2. Výzdoba v Györu

³⁸⁰ V Györu je výzdoba mnohem bohatší. Stěny v lodi jsou v dolní části obloženy do výšky jednoho metru červeným mramorem, stejně jako sokly svazkových pilastrů. **(obr. č. 276)** Dále jsou dřívky a vlys pilastrů obloženy imitací mramoru. Kompozitní hlavice jsou pozlaceny. Dvojité (svazkové) pilastry vypracoval Wittwer pod vlivem motivů z pražského kostela sv. Josefa od J. B. Matheye. Jak v györské, tak v linecké variantě byly však jednodušší

³⁸⁰ Informace čerpány z L. Boros, *Die Karmeliter-kirche...* (cit. pozn. 254)

a méně nákladné. Jednota ploch stěn tak není strnule a chladně přerušena, ale vzbuzuje dojem několikerého pohybu. Římsa nad vlysem je podobná té na fasádě s výjimkou části nad kůrem a severní stěny varhaního kůru.³⁸¹

Kopule je zde oproti Pacovu mnohem honosněji vyzdobená. **(obr. č. 277)** Již pásové oblouky, které kopuli rozčleňují na šest ploch, je pojata malířsky, imitující mramor, tvořený dekorem. Malby v kupoli vznikly v prvním desetiletí našeho století a jsou dílem Vídeňana **Josefa Kastnera**. Pole kupole, které je obráceno k presbytáři, ukazuje **uctívání světců karmelitánského řádu před Pannou Marií**, přičemž malba je rozdělena do dvou plánů. **(obr. č. 278)** Ve spodní části klečí a stojí v krajině řada světců, ve středu se sv. Janem od Kříže, držícím kříž a sv. Terezií z Ávily. Všichni vzhlížejí na nebesa k Panně Marii, držící Ježíška v chitónu, jenž je zde zobrazen v žehnajícím gestu rozepjatých rukou. Kolem nich drží dvojice andělů nápisové pásky – Decor Carmeli a nad nimi jsou hlavičky dalších andělků, lemující Mariinu zář.³⁸²

Vlevo od tohoto výjevu následuje **prorok Eliáš, unášen andělem na ohnivém voze**, kdy jeho padající plášť zachycuje prorok **Elizeus**, jenž pokračuje dále v jeho poslání.³⁸³ Vedle je **vidění proroka Eliáše**, kdy světec spatřuje na nebesích **Pannu Marii Asumptu** s pláštěm, šlapající po hadovi. Dále výjev **Návštěvy Svaté rodiny na hoře Karmel**, kdy rodinu vidíme ve spodním plánu a v horním plánu dva karmelitány na cestě. Následuje výjev se **škapulířem**³⁸⁴, darem naší milé paní z hory Karmel, a v posledním poli je namalován **Kristus, nesoucí kříž** do jakéhosi božského chrámu, kdy jej vítají dva andělé. Spolu s ním jsou ve spodní části výjevu ještě další dva světci. Jedná se opět o sv. Terezii z Ávily a sv. Jana od Kříže, kteří jako Kristus nesou na svých bedrech kříž. Na obou triumfálních obloucích jsou namalovány zdobné boltcové kartuše s nápisy. Ten v presbytáři nese text – **Postaveno 1725, naposledy opraveno 1994.**³⁸⁵

³⁸¹ L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 26

³⁸² L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 27

³⁸³ Hynek Rulíšek, Slovník křesťanské ikonografie, Nakladatelství Karmášek, 2006, nestr., heslo Eliáš

³⁸⁴ Z lat. Scapulare = zástěra. Část řeholního roucha, tvořená širokým pruhem látky bez rukávů, splývajícím vpředu i na zádech. Někdy sahá až ke kotníkům, jindy je zkrácený. Představuje „zmenšený“ oděv P. Marie a označuje vnitřní zasvěcení jejího nositele Marii, a stálou výzvu k odění ctnostmi. H. Rulíšek, Slovník... (cit. pozn. 383), heslo Škapulíř

³⁸⁵ L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 27

I zde najdeme výjev se sv. Cecílií. Je namalován vespod kruchty na její klenbě. Tato freska je rovněž dílem Josefa Kastnera.³⁸⁶ (**obr. č. 279**)

Okulus kopule je zde zdoben pozlaceným kovem ve tvaru slunečních paprsků, které jsou obklopeny pásem hvězd, přičemž je v něm zavěšen lustr.

Mimo to jsou i samotné boční niky zdobené malbou imitace štuku. Mají podobu jakési polokupole, kdy nad úrovní probíhající římsy v lodi, je plocha vždy rozdělena dvěma pasy na tři pole a jedním polem, na jakýsi okulus. Jako v Pacově i zde jsou uprostřed oblouků nik umístěny zdobné kartuše. Orámování se dostalo i kulatým oknům nad výklenky, jež prosvětlují celý prostor.

V presbytáři najdeme totéž rozdělení pasů na osm polí jako v Pacově, a jen pole okulu zde zdobí pozlacené bernardýnské slunce s Kristovými iniciálami (IHS). (**obr. č. 280**) Stejný motiv najdeme i na klenbě kruchty, kdy je zde stejné sklenutí pasů na dvojité konzoly jako v Pacově, s tím rozdílem, že zde jsou konzoly pouze namalovány. (**obr. č. 279, 281**) Navíc je tu severní stěna zdobená imitací architektury jakéhosi baldachýnu, z něhož vystupují další rozvětvené ornamenty. Rovněž poprseň kruchty je zde zdobena štukem, ovšem pouze ornamentálně, nikoliv figurálním výjevem jako v případě Pacova.

10.3. Mobiliář v Györu

Na rozdíl od pacovského osudu všech oltářů a dalšího vybavení, kdy se nám dochoval pouze jeden oltář ve farním kostele sv. Michaela, se zde v Györu zachoval veškerý kostelní mobiliář, přičemž dosahuje vysoké umělecké kvality, ať už se jedná o samotné oltáře, o kazatelnu či kostelní lavice. Bylo by nadlouho popisovat všechny tyto vzácné kusy, proto je uvedu jen ve zkratce.

10.3.1. Hlavní oltář

Hlavní oltář (obr. č. 280) zcela vyplňuje jižní stranu. Je dílem **Franze Richtera a dílny**, jež vytvořila i další mobiliář kostela. Na vysokém podstavci hlavního oltáře jsou umístěny pozlacené reliéfy s výjevy ze života Panny Marie a pozlacený svatostánek s anděly.

³⁸⁶ L. Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 27

(obr. č. 282) Nad nimi tvoří hlavní část oltáře trojice mramorových sloupů s pozlacenými kompozitními hlavicemi, podpírající mohutnou římsu. Mezi sloupy jsou asi 3m vysoké pozlacené dřevěné plastiky – zleva sv. Albert, jeruzalémský patriarcha, vedle něho prorok Eliáš se svými atributy mečem a havranem. Další socha představuje rovněž postavu Starého zákona, proroka Elizea s poutnickou holí a s medvědem, a poslední sv. Cyril, alexandrijský patriarcha.³⁸⁷ Téma oltářní desky je uctívání Panny Marie prvním maďarským králem, svatým Štěpánem, a jeho synem, svatým Emerichem.³⁸⁸ **(obr. č. 283)** Autorem je nejspíše malíř **Martino Altomonte**.

Horní nástavec je tvořen pomocí bočních volut, na nichž sedí andělé a u nich stojí vázy s květinami a sochy papeže Dionýsia ze 3.století a biskupa Andrea Corsiniho ze 14. století. Nástavec vrcholí monogramem Panny Marie s anděličky po stranách. Na obraze je zpodoběn Bůh otec, zjevující se Mojžíšovi v podobě hořícího keře.³⁸⁹

10.3.2. Kazatelna

Po pravé straně presbytáře je zavěšena **kazatelna** z roku 1726 **(obr. č. 276)**, navržena Wittwerem, ale provedena Franzem Richtermem a jeho dílnou. Na spodní vyklenuté části korpusu kazatelny vidíme čtyři evangelisty, mezi nimiž jsou reliéfy, ve středu Panna Marie ochránitelka **(obr. č. 284)**, dále sv. Jan od kříže a sv. Terezie. Na stříšce je pak vykupitel ve dvou postavách: jako Dobrý pastýř a jako Beránek boží. Jsou obklopeni postavami andělů. Oproti strnulým sochám na hlavním oltáři jsou zde postavy zachyceny v pohybu s určitou dynamikou, projevenou v těle a gestech.³⁹⁰

V roce 1730 bylo dokončeno sedm párů kostelních lavic, jež jsou mimořádně řezbářsky zdobené. Boky a čela lavic jsou ozdobeny motivy barokních květin a girlandami.³⁹¹ **(obr. č. 285)**

³⁸⁷ L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 28 - 29

³⁸⁸ Roku 1880 byl původní oltářní obraz vyměněn, originál byl dokonce rozřezán na kusy. Naštěstí se dochovaly dva snímky fotografa Jánoše Jánosiho, jehož pomocí byl starý obraz v letech 1957 – 58 opět sestaven Antalem Borzou, rekonstruován, doplněn a restaurován. Tak je nyní původní oltářní obraz téměř v originálním stavu opět na svém místě. L.Boros, (cit. pozn. 254), str. 29 - 30

³⁸⁹ L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 29

³⁹⁰ L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 32

³⁹¹ L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 33

10.3.3. Postranní oltáře

Postranní oltáře byly vytvořeny mezi lety 1726 – 1730. Ve své konstrukci jsou si téměř podobné. Všechny oltářní obrazy jsou obklopeny vždy dvěma sloupy a dvěma sochami. U dvou oltářů stojících proti kůru či presbytáři, stojí sochy vně sloupů, u oltářů proti hlavnímu vchodu jsou uvnitř sloupů. Původní sochy byly na začátku dnešního století odstraněny a ztratily se. Na jejich místo přišla méně cenná díla. Sloupy postranních oltářů stojí na stejných podstavcích v téměř lidské velikosti a oltářní stěna je ukončena bohatou římsou. Nad hlavní oltářní deskou je vidět vždy dva větší sedící a dva menší sedící nebo klečící anděly. Uprostřed je vždy zdobná kartuše s monogramy či erbem. V koruně **oltáře sv. Josefa** je Bůh s anděly (**obr. č. 286**), na koruně **oltáře sv. Terezie** je sv. Trojice ve tvaru holubice rovněž obklopená oblaky a hlavami andělů. (**obr. č. 287**) Na obou dalších oltářích je znázorněn pouze kříž. Obrazy obou oltářů proti presbytáři (sv. Josefa s výjevem jeho smrti a sv. Terezie s jejím viděním) a obou protilehlých oltářů (**sv. Jana Nepomuckého** s výjevem jeho vhození do řeky – **obr. č. 288** a **sv. Jana od Kříže** s výjevem jeho proměnění – **obr. č. 289**) jsou stejně orámovány. Je pozoruhodné, že pouze dva protilehlé obrazy (sv. Jan Nepomucký – 1726 a sv. Jana od kříže – 1727) jsou signovány, ačkoliv všechny čtyři jsou autentická díla Altemonteho. Obrazy vznikly ve třetím desetiletí 18. století.³⁹²

Současné **varhany** na kůru jsou již čtvrté v pořadí ³⁹³, proto se o nich nebudu více zmiňovat, stejně jako o krucifixu na levé stěně presbytáře.

10.3.4. Loretánská kaple

Zajímavým prostorem v klášteře je však **Loretánská kaple**, kterou Wittwer plánoval spolu s kostelem. (**obr. č. 290**) Během stavebních prací byla tato kaple ve své konečné podobě dokončena mezi roky 1717 – 18. Dneska se prostě nazývá „tmavá kaple“, protože nemá žádné okno. Byla nazvána podle loretánské kaple, jelikož je postavena podle vzoru domku uprostřed baziliky v Loretě (podle legendy dům Svaté rodiny v Nazaretu). Další používané označení pro kapli také „kaple Černé Marie“ pro její „černou“ sochu světice. (**obr. č. 291**) Tato pravoúhlá kaple je velká 36m čtverečných a vede k ní ze západní a z východní strany vždy jeden vchod. Kaple je postavena z cihel a její vnitřek je z větší části neomítnut.

³⁹² L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 30 - 32

³⁹³ O prvních varhanách je zmínka z roku 1754 a byly prvními velkými varhanami ve městě. Více L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 33

Pod kaplí se nachází krypta, kdy zde byli z počátku pohřbíváni řádoví bratři. Socha zhotovená v roce 1717 sleduje ve svém provedení milostný obraz z Loreta. Roku 1756 byly vyzdobeny tři stěny freskami, představujícími Marii s Ježíškem, anděly a jinými postavami. **(obr. č. 292)** Časem pokryly fresky saze a nečistota a nakonec byly zabitány. Při restaurování v roce 1941 Antalem Borzou byly odhaleny fragmenty těchto fresek.³⁹⁴

³⁹⁴ L.Boros, Die Karmeliter-kirche... (cit. pozn. 254), str. 34 - 35

11. ZÁVĚR

Všeobecně zajímavé a podstatné je nejen pro historiky umění zachování pacovského areálu jako takového, který v sobě ještě skrývá mnoho z dávné doby středověké a novověké. Stále ještě poskytuje možnost detailnějšího archeologického přezkoumání, aby se mohlo s co největší určitostí definovat, jak asi mohl dnešní zámek vypadat, jelikož se zatím bohužel nenašla žádná bližší reprodukce, jež by ukazovala starší podobu komplexu před příchodem karmelitánů, jejich následné zbourání šlechtického zámku a přebudování si ho na klášterní konvent. Jedinými němými svědky tak zůstávají dosavadní vykopávky a Wittwerovy barokní plány, kde je alespoň částečně zachycena dřívější dispozice.

V čem vidím svůj přínos v této práci? Poprvé zde publikuji všechny již popisované plány, přičemž nejcennější jsou samozřejmě plány Martina Wittwera, jelikož tento architekt doposud není tolik znám, a je skvělé, že se mi naskytla možnost prohlédnout si plány v originále. Díky uchování v pacovském muzeu jsem je mohla publikovat a porovnat bohužel jen s kopiemi dientzenhoferovských plánů, jelikož jejich uložení jsem se nedopátrala. Pravděpodobně budou uloženy v karmelitánském archivu ve Vídni. Kromě stavebně - historického průzkumu, jenž byl prováděn v roce 1998 pod vedením Ing. Petra Macka, Karla Ksandra a PhDr. Pavla Zahradníka a jejich příspěvku do Vlastivědného sborníku Pelhřimovska, stejně jako diplomové práce Tomáše Kleisnera z roku 2002 a taktéž jeho příspěvku do Vlastivědného sborníku Pelhřimovska, kde pouze slovně zmiňuje existenci plánů, doposud nikdo tyto plány veřejně nepublikoval.

Další mojí snahou bylo pokusit se více rozvést život a dílo Martina Wittwera. Přičemž k tomu mi posloužila stať maďarského badatele Pála Voita, se kterým však v některých jeho výročí nešlo souhlasit a bylo třeba se nově pokusit či objasnit problematiku Wittwerova podílu na stavbách karmelitánských kostelů v Linci či ve Spitalu am Pyhrnu atd. (St.Polten) Avšak vzhledem k již velkému rozsahu mé práce jsem se rozhodla pouze hrubě vyjádřit k tomuto problému připsání jednotlivých staveb a tuto část více rozvést v mé další případné diplomové práci. Toto rozhodnutí plyne z velké části z množství cizojazyčné literatury a případného cestování za jednotlivými stavbami vůbec, protože tak podle mne dílo poznáte a posoudíte nejlépe.

Doufám, že i přesto je má práce dostatečně zajímavá, aby posloužila nejen odborné veřejnosti, ale i laikům se zájmem o umění, jež by projevíli zájem dozvědět se něco bližšího o

dávné a dnes již neviditelné podobě tohoto nově rekonstruovaného objektu. Jestli se mi to do jisté míry povedlo či nikoliv, ponechám už na Vás.

12. POUŽITÁ LITERATURA

Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Ingouville bis Knilling / hrsg. von Ulrich Thieme und Felix Becker

Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Győr*, Budapest, 1980

Braniš Josef, *Soupis památek historických a uměleckých království Českého*, politický okres pelhřimovský, 1903

Buben Milan M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – Žebravé řády*, III. Díl, 2. Svazek, Praha, 2007

Dvorský František Ivan, *Dopisy české šlechtičny z polovice 17. Století*, Praha, 1886

Dvorský František Ivan, *Mateř a dcera Zuzany Černínové z Harasova, listy Alžběty Homutovny z Cimburka a Elišky Myslíkovny z Chuděnic*, Praha, 1890

Durdík Tomáš, *Encyklopedie českých hradů*, II. díl, Praha, 1997

Franková Lidmila, *Pacovské listiny z 15. a 16. Století*, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 8/1997

Grimschitz Bruno, *Wiener barock Paläste*, Wien, 1944

Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960

Halada Jan, *Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, I. Díl, II. Díl, III. Díl, Praha, 1992

Horyna Mojmír, Kučera Jaroslav, *Dientzenhoferové*, Praha, 1998

Hrubý Petr, *Zpráva archeologického výzkumu z roku 2002*, Archaia Brno, o.p.s

Hrubý Petr, *Zpráva archeologického výzkumu z roku 2003*, ARCHAIA Brno, o.p.s

Hrubý Petr, *Zpráva archeologického výzkumu z roku 2011*, ARCHAIA Brno, o.p.s

Chaloupková Anežka, *Doba Michala Španovského – zlatý věk Pacova*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/1997

Kaigl Jan, *Pozdně středověký náčrt půdorysu dvoulodí farního kostela v Pacově*, Zprávy památkové péče, ročník LVI., číslo 1-2/1996

Kalista Zdeněk, *Zikmund Myslík z Hyršova*, Českomoravský kompas, Praha, 1940

Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989

Kleisner Tomáš, *Raně barokní Pacov za posledních světských majitelů*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 8/1997

Kleisner Tomáš, *Umělci zaměstnaní v pražských klášterech bosých karmelitánů a karmelitek*, nepublikovaná diplomová práce, Praha, 1997

Kuča Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV. Ml – Pan*, Praha, 2000

Macek Petr, Ksandr Karel a Zahradník Pavel, *Stavebně historický průzkum I. a II.*, Památkový ústav, Praha, 1998

Macek Pavel, Zahradník Petr, *Stavebně historický průzkum bývalého karmelitánského kláštera v Pacově*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska, 10. číslo, 1999

Ottův slovník naučný, Praha, 1900

Pakosta Ferdinand, *Město Pacov a okolí, Turistický průvodce*, Praha, 1910

Pakosta Ferdinand, *Doplňky k Soupisu památek historických a uměleckých království Českém XVIII.díl.*, Časopis Společnost přátel starožitností českých v Praze 19, 1911

Pakosta Ferdinand, *Michal Španovský z Lisova (účastník jednání o českou konfesi 1575, pán na Pacově 1584 – 1600)*, *Příspěvek k dějinám města Pacova*, Pacov, 1914

Plaček Antonín, *Paměti divadla v Pacově*, in: Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově 1859 – 1909, Pacov, 1909

Preiss Pavel, *Rakouská kresba 18. Století (Vybraná díla z českých a moravských sbírek)*, Praha Národní galerie, 1996

Prüller Monica, *Das Karmelitinnenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782)*, Wien Universitat, 1991

Rizzi Wilhelm Georg, *Die Kupellkirchenbauten Johann Lucas von Hildebradts*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte, Band 29, Wien/Köln/Graz, 1976

Rulišek Hynek, *Slovník křesťanské ikonografie – postavy, atributy, symboly*, nakladatelství Karmášek, 2006

Sedláček August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina tábořská*; il. Karel Liebscher, Adolf Liebscher, V. Král z Dobré Vody, Praha, 1995

Schmidt Justus, *Die Linzer Kirchen*, Wien, 1964

Stejskalová Eliška, *Malovcové z Pacova (1402 – 1528)*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/1997

Tischer František, *Generál Zikmund Myslík z Hiršova: životopisný obraz z třicetileté války*, Praha, 1916

Tomášek Jan, *Panské a vladycké rody na Pacovsku a jejich erby, Černínové z Chudenic*, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 5/1994

Tomášek Jan, *Panské a vladycké rody na Pacovsku a jejich erby, Robmháповé ze Suché*, Vlastivědný sborník Pelhřimovka 11/2000

Tomášek Jan, *Panské a vladycké rody na Pacovsku a jejich erby*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 18/2007

Vilímková Milada, *Stavitelé paláců a chrámů (Kryštof a Kilián Ignác Dientzenhoferové)*, Vyšehrad Praha, 1986

Vlček Pavel, Sommer Petr, Foltýn Dušan, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997

Vlček Pavel, Havlová Ester, *Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka)*, Praha, 1998

Vlček Pavel (Jindřich Anger... et al), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha, 2004

Voit Pál, *Martin Wittwer, a győri karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, s. 187 – 225

Vondráček Jan, *Nejstarší dějiny města Pacova a jeho okolí*, Jihočeský sborník historický 18, 1949

Wagner Václav, *Kritická studie o Vojnovi, Seznam děl souborné výstavy malíře Jana Vojny k 85. výročí jeho narození*, Prosinec 1946 – leden 1947, Pacov s.d.

13. ZDROJE

<http://www.farnostpacov.cz/historie>, 8.5. 2012

14. SEZNAM OBRÁZKŮ

14. 1. Obrázky ke stavebně – historickému vývoji

Obr. č. 1 - Pacov: mapa katastrálního úřadu z roku 1829. Převzato z Kuča Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV. Ml – Pan*, Praha, 2000, str. 931

Obr. č. 2 - Dnešní mapa Pacova, modrá hvězdička označuje klášterní komplex

Obr. č. 3 - Náhrobek Hrona z Pacova. Převzato z Sedláček August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina táboorská*; il. Karel Liebscher, Adolf Liebscher, V. Král z Dobré Vody, Praha, 1995, str. 205

Obr. č. 4 - Farní kostel sv. archanděla Michaela v Pacově – plášť s kamenickými štítky. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 5 - Kamenické štítky – vlevo postava sv. Václava, vpravo Malovecký erb. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 6 - Postava s kalichem – církev kališnická. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 7 - Postava s křížem – církev katolická. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 8 - Postava kováře kladivem. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 9 - Postava kameníka s kladívky. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 10 - Postava tesaře s dlátky a paličkou. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 11 - Pohled do bývalé kaple Božího těla (Tábor). Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 12 - Detail svorníku v kapli s Maloveckým erbem. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 13 - Interiér válcové věže. Foto autorka, prosinec 2011

Obr. č. 14 - Pohled z exteriéru na válcovou věž. Převzato z http://www.archaiabrno.org/home_cs/?acc=zamek_pacov, 15. 5. 2012

Obr. č. 15 - Městský erb Pacova. Převzato z <http://www.mestopacov.cz/mesto/znak-vlajka-kourouhev-pecet>, 15. 5. 2012

Obr. č. 16 - Ukázka zakreslení archeologického výzkumu. Převzato z http://www.archaiabrno.org/home_cs/?acc=zamek_pacov, 15. 5. 2012

Obr. č. 17 - Erb Rombhápů ze Suché. Převzato z Halada Jan, *Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, I. Díl, Praha, 1992, str. 126

Obr. č. 18 - Erb Michala Španovského z Lisova. Převzato z Pakosta Ferdinand, *Michal Španovský z Lisova (účastník jednání o českou konfesi 1575, pán na Pacově 1584 – 1600), Příspěvek k dějinám města Pacova*, Pacov, 1914, nestr.

Obr. č. 19 - Severní stěna farního kostela sv. arch. Michaela, freska s vyobrazením alegorie Rozvážnosti, městským erbem a popisem pod ním. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 20 - Nad postavou Rozvážnosti latinské citáty a český verš, jež souvisí s působením literátského bratrstva. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 21 - Východní stěna věže farního kostela sv. arch. Michaela s freskou – výjev Apokalypsy. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 22 - Detail výjevu Apokalypsy – 24 starců kleká před Trůnícím Kristem nad nimi. Foto autorka, říjen 2011

Obr. č. 23 - Erb Vítů ze Zravého. Převzato z Halada Jan, *Lexikon české šlechty: (erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, III. Díl, Praha, 1992, str. 210

Obr. č. 24 - Ostění dveří v jihovýchodním rizalitu s letopočtem 168?. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 25 – Hlavní vstupní portál v jižním křídle. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 26 - Plán krámských kvelbů před zámeckým kostelem pro židovské familyanty. Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Velkostatek (Vs) Pacov

Obr.č. 27 - Severní krov s viditelnými stopami po ohni. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 28 - Plán nových krovů od Františka Polívky. Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec Vs Pacov

Obr. č. 29 – Hlediště zámeckého divadla. Převzato z Plaček Antonín, *Paměti divadla v Pacově*, in: Památník vydaný na paměť padesátiletého jubilea Jednoty divadelních ochotníků v Pacově 1859 – 1909, Pacov, 1909

Obr. č. 30 - 31 - Dr. Adolf Weiss. Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Weiss-Tessbach – kart. 6

Obr. č. 32 - Adolf Weiss se synem Adolfem a vnukem Ottou. Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Weiss-Tessbach - kart. 6

Obr. č. 33 - Posmrtná fotografie Dr. Adolfa Weisse. Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Weiss-Tessbach– kart. 6

- Obr. č. 34 - Nástropní freska Zlatý věk ve foyeru Národního divadla.** Převzato z Šnejdar Josef a kolektiv, Národní divadlo 1983, Praha, 1983
- Obr. č. 35 - Nástropní freska Zlatý věk v bývalém divadelním sále od Jana Vojny.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 36 – 37 - Detail fresky – 9 múz s alegorií Bohemie uprostřed.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 38 - Busta Kajetána Tyla.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 39 - Busta Václava Klicpery.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 40 - Bůh Apollón s okřídleným Pegasem.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 41 - Detail hlavice pilastru v bývalém divadelním sále.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 42 - Pohled na zámek z východu.** Převzato z Sedláček August, Hradý, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina tábořská; il. Karel Liebscher, Adolf Liebscher, V. Král z Dobré Vody, Praha, 1995, str. 208
- Obr. č. 43 - Plánek z roku 1886 podepsaný Ferdinandem Steinbachem.** Převzato z Macek Petr, Ksandr Karel a Zahradník Pavel, Stavebně historický průzkum I. a II., Památkový ústav, Praha, 1998
- Obr. č. 44 - Plán na úpravu koncových rizalitů z roku 1884, podepsaný Františkem Steinbachem.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 45 - plán na koutový přístavek, kde byl umístěn záchod od Františka Klier z roku 1886.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 46 - Plán zakreslení jižního křídla s kostelem sv. Václava z roku 1895, podepsaný Aloisem Moosem.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 47 - Pohled na zámek od východu.** Převzato z Pakosta Ferdinand, Doplňky k Soupisu památek historických a uměleckých království Českém XVIII.díl., Časopis Společnost přátel starožitností českých v Praze 19, 1911str. 6
- Obr. č. 48 - Plánek oplocení z roku 1887, na místo zbořeného východního křídla.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 49 - Původní kamenný bazének z roku 1899.** Převzato z fotografického archivu města Pacova
- Obr. č. 50 – 51 - Fotografie fasády se vstupem do klášterního kostela sv. Václava.** Převzato z <http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/dir/Pacov.html>, 15. 5. 2012

- Obr. č. 52 - Návrh na opravu průčelí od Josefa Ehrlicha, první varianta.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 53 - Návrh na opravu průčelí od Josefa Ehrlicha, druhá varianta.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 54 - Hlavní oltář, jenž byl navrácen z Kolína roku 1912 zpět do kostela sv. Václava.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, DÚ Pacov, kart. Č. 19
- Obr. č. 55 - Otto Weiss (stojící) se sourozenci.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Weiss-Tessbach – kart. 18
- Obr. č. 56 – Otto Weiss.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Weiss-Tessbach – kart. 18
- Obr. č. 57 - Zámek a kostel sv. Václava od západu, pohled ze zámecké zahrady.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, DÚ Pacov, kart. 19
- Obr. č. 58 - Kostel sv. Václava od jihu, pohled z náměstí.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, DÚ Pacov, kart. 19
- Obr. č. 59 - Návrh na vytvoření kamenné terasy se zděnými sloupky na plot.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Vs Pacov
- Obr. č. 60 – 61 - Pohled do bývalého divadla, které armáda předělala a používala jako jídelnu.** Převzato z fotografického archivu města Pacova
- Obr. č. 62 - Stržené klenby ve věži, kam bylo vloženo roku 1972 železné schodiště.** Foto autorky, Prosinec 2011
- Obr. č. 63 - Ukázka barevnosti fasády (severovýchodní rizalit) za působení armády.** Převzato z fotografického archivu města Pacova
- Obr. č. 64 - Ukázka barevnosti fasády (jižní křídlo) za působení armády.** Převzato z fotografického archivu města Pacova
- Obr. č. 65 - Stržený komín v severním křídle.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 66 - Detail vyrytý na komín.** Foto autorky, listopad 2011
- Obr. č. 67 - Pohled na schodiště u kostela sv. Václava, vpravo pak bývalý pivovar.** Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 68 – 69 - Hospodářský dvůr od západu (ze zahrady) a bývalá zámecká zahrada, nacházející se před východním křídlem. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 70 - Letecký pohled na klášterní komplex se zahradou (před rekonstrukcí), dále farní kostel sv. archanděla Michaela a náměstí. Převzato z fotografického archivu města Pacova

Obr. č. 71 - Zámek s kostelem sv. Václava, pohled od náměstí, po rekonstrukci. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 72 - Pohled z jižního křídla do nádvoří dnešní zámku. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 73 – 74 - Pohled do chodby severního křídla a chodby Městské knihovny – oddělení pro dospělé (1. patro). Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 75 – 76 - Pohled do Městské knihovny – oddělení pro dospělé a oddělení pro děti (1. patro). Foto autorky

Obr. č. 77 - Pohled do expozice Historie Pacovska v jihovýchodním rizalitu (2. patro). Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 78 – 79 - Pohled do galerie malíře Jana Autengruberera a básníka Antonína Sovy v západním křídle (2. Patro). Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 80 - Dnešní zámecká zahrada. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 81 - Pohled do dvora na bývalé hospodářské budovy. Foto autorky, říjen 2011

14. 2. Obrázky k Zikmundovi Myslíkovi z Hyršova jeho druhé ženě Johany Eusebie Barbory

Obr. č. 82 - Obraz generála Zikmunda Myslíka z Hyršova. Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 83 - Farní kostel sv. arch. Michaela od severu, se sakristií v přízemí a panskou oratoří v prvním patře (v zadní části) a kruhovou věží se schodištěm před ní. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 84 - Točité schodiště v kruhové věži. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 85 - Pohled do presbytáře farního kostela s hlavním oltářem sv. Kříže. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 86 - Reliéf Poslední večeře na svatostánku. Foto autorky, říjen 2011

- Obr. č. 87 - Kamenný náhrobek Zikmunda Myslíka z Hyršova.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 88 - Oltář sv. Josefa, přenesený z bývalého karmelitánského klášterního kostela sv. Václava.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 89 – 90 - Sv. Jan Křtitel a sv. Marek.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 91 - Strážka kazatelny s andělem, beránkem božím a anděličky.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 92 - Kazatelna, uvnitř reliéf Krista jako Dobrého pastýře, na poprsní řečniště sochy křesťanských alegorií: (zprava) Naděje, Víra a Láska.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 93 - Panská okna oratoře a pohřební štít Zikmunda Myslíka z Hyršova.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 94 - Pohřební štít Zikmunda Myslíka z Hyršova.** Foto autorky, říjen 2011
- Obr. č. 95 - Kancionál z druhé poloviny 16. Století, obohacen r. 1651 obrazem Zvěstování na vnitřní straně dřevěných desek.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, DÚ Pacov, kniha 4
- Obr. č. 96 - Notový zápis z kancionálu.** Převzato z SobA, Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, DÚ Pacov, kniha 4
- Obr. č. 97 – Pacov. Hřbitovní kostel s půdorysem. Převzato z Braniš Josef, *Soupis památek historických a uměleckých království Českého*, politický okres pelhřimovský, 1903, str. 146**
- Obr. č. 98 - Hřbitovní kostel sv. Barbory.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č. 99 - Hřbitovní kostel sv. Barbory, pohled z jižní strany.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č. 100 – 101 - Hřbitovní kostel sv. Barbory, pohled od západu a vstup do kostela v severní stěně.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č 102 - Vnitřní prostor lodě s hudební kruchtou.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č 103 – 104 - Presbytář s hlavním oltářem a stěna v lodi, vedle presbytáře.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č. 105 - Židovský hřbitov s náhrobky od r. 1680.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č. 106 – 107 - Kaple sv. Anny.** Foto autorky, březen 2012
- Obr. č. 108 - Freska klášterního komplexu karmelitánů v kapličky sv. Anny.** Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 109 - Veduta města Pacova od Josefa Lea Štětky. Převzato z Pakosta Ferdinand, Doplňky k *Soupisu památek historických a uměleckých království Českém XVIII.díl.*, Časopis Společnost přátel starožitností českých v Praze 19, 1911, vnitřní strana desek

Obr. č. 110 – A. V. Juhn: Město Pacov(po r. 1822). Převzato z Pakosta Ferdinand, Doplňky k *Soupisu památek historických a uměleckých království Českém XVIII.díl.*, Časopis Společnost přátel starožitností českých v Praze 19, 1911, str. 4

Obr. č. 111 - Freska idealizovaného Pražského Hradu s lázní hraběnky po levé straně v kapli sv. Anny. Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 112 - Freska hraběnky Barbory, sedící u skal, odkud vytéká zázračný pramen. Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 113 - Výjev zázračného uzdravení. Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 114 - Modlíci se poutníci či nemocní za uzdravení díky zázračnému pramenu ze studánky. Foto autorky, březen 2012

Obr. č. 115 - Sv. Anna s Pannou Marií v oblacích na stropě kopule. Foto autorky, březen 2012

14. 3. Obrázky ke karmelitánskému řádu

Obr. č. 116 - Kostel Panny Marie Vítězné. Převzato z <http://www.pragjesu.info/cs/fotogalerie.htm>, 8. 5. 2012

Obr. č. 117 – 119 – Nárys a půdorysy kostela Nejsvětější Trojice (Panny Marie Vítězné). Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, *Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka)*, Praha, 1998, str. 19,20, 22

Obr. č. 120 – Pražské Jezulátko. Převzato z <http://www.pragjesu.info/cs/fotogalerie.htm>, 8. 5. 2012

Obr. č. 121 - Klášter ve Slaném. Převzato z <http://www.klasterlany.cz/klaster>, 8. 5. 2012

Obr. č. 122 - Oděv bosých karmelitánů. Převzato z Buben Milan M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích – Žebravé řády*, III. Díl, 2. Svazek, Praha, 2007, str. 196

Oděv č. 123 - Znak bosých karmelitánů. Převzato z http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:K_znak.jpg, 15. 5. 2012

14. 4. Obrázky k tvorbě Martina Wittwera

Oděv č. 124 - Půdorys kláštera sv. Josefa. Převzato z Vlček Pavel, Sommer Petr, Foltýn Dušan, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, str. 479

Obr. č. 125 – M- Hammel, půdorys areálu kláštera karmelitánek v době zrušení komunity na konci 18. Století. Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str. 140

Obr. č. 126 – Půdorys současného kostela. Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str.284

Obr. č. 127 – F. B. Werner kostel sv. Josefa s přilehlým klášterem karmelitek. Převzato z Vlček Pavel, Sommer Petr, Foltýn Dušan, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, str.477

Obr. č. 128 - Kostel sv. Josefa v Praze. Převzato z <http://www.flickr.com/photos/monudet/4550352016/in/set-72157623926226072/> 8. 5. 2012

Obr. č. 129 – 130 - Půdorysy karmelitánského kostela od A. Porty a J. Rasse. Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str.283, 284

Obr. č. 131 – kresba J. B. Fischera z Erlachu. Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str. 284

Obr. č. 132 – Půdorys konventu II Gesú v Římě. Převzato z <http://www.artandarchitecture.org.uk/images/conway/dc3ffe7c.html> 15.5.2012

Obr. č. 133 - Fasáda kostela II Gesú od Giacoma della Porty. Převzato z http://web.educastur.princast.es/proyectos/jimena/pj_leontinaai/arte/webimarte2/WEBIMAG/MANIE_RISMO/vi%C3%B1ola.htm 15.5. 2012

Obr. č. 134 – Fásada kostela Santa Maria della Scala v Římě. Převzato z http://en.wikipedia.org/wiki/File:Santa_Maria_della_Scala.jpg 15.5.2012

Obr. č. 135 – 138 – Vstupní portály Rubensova domu v Antverpách, kostelů sv. Josefa v Praze, Linci a jezuitské koleje. Převzato z Voit Pál, Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966, Budapest 1969, str. 192, 194

Obr. č. 139 - Průčelí kostela sv. Josefa karmelitánských bratrů v Linci. Převzato z <http://www.panoramio.com/photo/55513560?tag=kościół> 8.5.2012

Obr. č. 140 – Návrh průčelí kostela sv. Josefa karmelitánských bratrů v Linci. Převzato z Voit Pál, Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966, Budapest 1969, str.195

Obr. č. 141 - půdorys lineckého kostela sv. Josefa. Převzato z Schmidt Justus, *Die Linzer Kirchen*, Wien, 1964, str. 220

Obr. č. 142 - Půdorys lineckého kostela sv. Josefa. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str.210

Obr. č. 143 - Průčelí kostela lineckých karmelitánek. Převzato z http://www.dioezese-linz.at/redsys/index.php?action_new=read&Article_ID=131534&page_new=12330, 15. 5. 2012

Obr. č. 144 – Průčelí na linecký kostel karmelitánek. Převzato z Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960, obr. příloha

Obr. č. 145 - a letecký pohled na linecký kostel karmelitánek. Převzato z Schmidt Justus, *Die Linzer Kirchen*, Wien, 1964, str. 32

Obr. č. 146 - Půdorys lineckého kostela karmelitánek. Převzato z Schmidt Justus, *Die Linzer Kirchen*, Wien, 1964, str.34

Obr. č. 147 - Dobový pohled na klášterní komplex lineckých karmelitánek. Převzato z Schmidt Justus, *Die Linzer Kirchen*, Wien, 1964, str.33

Obr. č. 148 – Zámek Feyregg u Bad Hall. Převzato z Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960, obr. příloha

Obr. č. 149 – Gleinkerova dům v Linci. Převzato z Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960, obr. příloha

Obr. č. 150 – Pohled na kruchtu karmelitánského kostela v Linci. Převzato z Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960, obr. příloha

Obr. č. 151 - Pohled do lodi v kostele ve Spitalu am Pyhrnu. Převzato z Grimschitz Bruno, *Johann Michael Prunner*, Wien, 1960, obraz. příloha

Obr. č. 152 – Kostel karmelitánek sv. Hipolity v St. Pöltenu. Převzato z <http://www.kirche.at/stpoelten/newsinfo.php?links=03042012094809> 15.5.2012

Obr. č. 153 – Návrh průčelí kostela v St. Pöltenu. Převzato z Prüller Monica, *Das Karmelitenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782)*, Wien Universität, 1991, obr. příloha

Obr. č. 154 – Detail průčelí kostela v St. Pöltenu od M. Wittwera z roku 1707. Převzato z <http://prandtauerkirche.lima-city.de/pics/geschichte/ректорат5.jpg> 8.5.2012

Obr. č. 155 - Pohled na klášter od M. Wittwera z roku 1707. Převzato z Prüller Monica, *Das Karmelitenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782)*, Wien Universität, 1991, obr. příloha

Obr. č. 156 – 157 - Půdorys sklepení a přízemí karmelitánského kláštera v Sankt Pöltenu.

Převzato z Prüller Monica, *Das Karmelitinnenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782)*, Wien Universitat, 1991, obr. příloha

Obr. č. 158 – 159 - Půdorys prvního a druhého patra karmelitánského kláštera v Sankt Pöltenu, Plány Martin Wittwer, 1707. Převzato z Prüller Monica, *Das Karmelitinnenkloster "Unsere Liebe Frau vom Berge Karmel" in St. Pölten (1706 - 1782)*, Wien Universitat, 1991, obr. příloha

Obr. 160 - Pohled na györský klášter z břehu řeky Ráby. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Győr*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 9

Obr. č. 161 - Letecký pohled na györský karmelitánský klášter. Převzato z

<http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5. 2012>

Obr. č. 162 - Půdorys salesiánského kostela ve Vídni. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str. 188

Obr. č. 163 - Dobový pohled na salesiánský klášter. Převzato z

<http://www.europeana.eu/portal/record/92063/D309888F9ED36EA7B53C3F33471FA92F77CE84FD.html, 8.5. 2012>

Obr. č. 164 – Průčelí salesiánského kostela ve Vídni. Převzato z

<http://www.mtrip.me/en/vienna/attractions/religious/salesianerinnenkirche/27750, 8.5.2012>

Obr. č. 165 – Hřbitovní kaple v Györu. Převzato z

<http://www.flickr.com/photos/gambit03/4489472313/ 8.5.2012>

Obr. č. 166 – Hřbitovní kaple s křížovou cestou v Györu. Převzato z <http://egykor.hu/gyor/kalvaria-gyor/822 8.5.2012>

Obr. 167 - Hřbitovní kaple v Györu. Převzato z <http://egykor.hu/gyor/kalvaria-gyor/822 8.5.2012>

Obr. č. 168 – Jezuitský kostel v Györu. Převzato z

http://turizmus.gyor.hu/cikklista/szakralis_emlekeink.html

Obr. č. 169 – Průčelí jezuitského kostela v Györu. Převzato z

<http://www.flickr.com/photos/gambit03/2557550389/ 8.5.2012>

Obr. č. 170 - Letecký pohled na opatství v Pannonhalmě. Převzato z

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Pannonhalma_-_Benc%C3%A9s_ap%C3%A1ts%C3%A1g.jpg 8.5.2012

Obr. č. 171 - Letecký pohled na cisterciácký klášter v Zircu. Převzato z

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Cistercian_Convent_Zirc.jpg 8.5.2012

Obr. č. 172 - Klášterní kostel cisterciáků v Zircu. Převzato z

http://www.zircterseg.hu/zirc/zirc.settlement_head.page?nodeid=1664, 8.5. 2012

Obr. č. 173 – Kostel ve Spitalu am Pyhrnu. Převzato z Grimschitz Bruno, Johann Michael Prunner, Wien, 1960, obr. příloha, č. 31

Obr. č. 174 - Půdorys kostela ve Spital am Pyhrnu a Zircu. Převzato z Voit Pál, Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966, Budapest 1969, str. 211

Obr. č. 175 - Letecký pohled na klášter v Tihany. Převzato z

http://www.legifelvetel.hu/magyar_galeria_oldalak/foto/a_tihanyi_apatsag_legifoton1, 8.5.2012

Obr. č. 176 - Průčelí kostela v Tihany. Převzato z <http://www.magreisen.at/HU/tihany.htm>, 8.5.2012

Obr. č. 177 - Průčelí kostela v Pápa. Převzato z <http://papa-utikalauz.hu/latnivalok/bences-templom-palos-templom-papa-86833.html>, 8.5.2012

Obr. č. 178 – Pohled do lodi kostela v Pápa. Převzato z <http://papa-utikalauz.hu/latnivalok/bences-templom-palos-templom-papa-86833.html>, 8.5.2012

Obr. č. 179 - průčelí kostela sv. Uršuly v Linci od J. Haslingera. Převzato z Voit Pál, Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966, Budapest 1969, str. 213

14. 5. Obrázky k tvorbě Kiliána Ignáce Dientzenhofera

Obr. č.180 – Podobizna Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Převzato z Horyna Mojmír, Kučera Jaroslav, Dientzenhoferové, Praha, 1998, str. 118

Obr. č. 181 – Konvent v Kladrubech. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 39

Obr. č. 182 - Konvent v Kladrubech. Převzato z Vlček Pavel, Sommer Petr, Foltýn Dušan, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, str. 291

Obr. č. 183 – Konvent v Broumově. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 31

Obr. č. 184 - Kostel sv. Václava v Broumově. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 32

Obr. č. 185 - Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 11

Obr. č. 186 – Klementinum v Praze. Převzato z Vlček Pavel, Havlová Ester, Praha 1610 – 1710 (Kapitoly o architektuře raného baroka), Praha, 1998, str. 128

Obr. č. 187 - Kostel sv. Bartoloměje na Starém Městě v Praze. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 10

Obr. č. 188 - Jezuitská kolej v Praze na malé Straně. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 57

Obr. č. 189 - Kostel sv. Mikuláše na malé Straně v Praze. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 8

Obr. č. 190 - Kostel sv. Máři Magdalény v Karlových Varech. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 36

Obr. č. 191 - Kostel sv. Tomáše na Malé Straně v Praze. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 14

Obr. č. 192 - Kostel sv. Kateřiny v Praze na Novém Městě Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 22

Obr. č. 193 - Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie v Ročově. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 49

Obr. č. 194 - Loreta Praha – Hradčany. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 9

Obr. 195 - Kostel sv. Jana Nepomuckého Praha – Hradčany. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 20

Obr. č. 196 -197 - Klášter voršilek v Kutné Hoře (návrh a realizce). Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 73 a 41

Obr. č. 198 - Konvent anunciánek (celestýnek) na Novém městě pražském (nerealizovaný projekt). Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 62

Obr. č. 199 - Císařský špitál, Praha - Hradčany. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 21

Obr. č. 200 - Palác Piccolomini v Praze na Novém Městě. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 13

- Obr. č. 201 - Kostel Narození P. Marie v Nicově.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 43
- Obr. č. 202 - Kaple kalvárie v Radnicích.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 48
- Obr. č. 203 - Kostel sv. Floriána v Kladně.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 38
- Obr. č. 204 - Kostel sv. Jana Křtitele v Paštíkách.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 46
- Obr. č. 205 - Kostel sv. Markéty v Šonově.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 50
- Obr. č. 206 - Kostel sv. Martina ve Chválenicích.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 35
- Obr. č. 207 - Kostel P. M. Bolestné v Dobré Vodě u Č. Budějovic.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 33
- Obr. č. 208 - Kostel sv. Petra v okovech ve Velence.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 51
- Obr. č. 209 - Kostel sv. Františka Xaverského v Opařanech.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 45
- Obr. č. 210 - Kostel Všech svatých v Heřmánkovicích.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 34
- Obr. č. 211 - Kostel sv. Vojtěcha v Počalpech u Litoměřic.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 47
- Obr. č. 212 - Kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 24
- Obr. č. 213 - Kostel sv. Anny ve Vižnově.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 52
- Obr. č. 214 - Kostel sv. Máří Magdalény v Božanově.** Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 30

Obr. č. 215 – Kostel sv. Klimenta v Odolené Vodě. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 44

Obr. č. 216 - Invalidovna v Praze na Karlíně. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 28

Obr. č. 217 - letohrádek Jana Václava Michny z Vackova v Praze na Novém Městě. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č.25

Obr. č. 218 - Dientzenhoferova vila (Portheimka) v Praze na Smíchově. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 26

Obr. č. 219 - dům „U zlatého Jelena“ v Praze na Malé Straně. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 16

Obr. č. 220 - Dům „U dvou hrdliček“ v Praze na Malé Straně. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 19

Obr. č. 221 – Kladno, zaměření středověké tvrze. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 70

Obr. č. 222 - Dientzenhoferova přestavba středověké tvrze v Kladně. Převzato z Katalog (1989), Kilián Ignác Dientzenhofer a umělci jeho okruhu, Katalog výstavy NG, Praha, 1989, str. Obr. příloha, č. 72

14. 6. Obrázky k porovnání barokních plánů

Obr. č. 223 - Púdorys přízemí klášterního komplexu v Pacově, Martin Wittwer, 1720. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 224 - Púdorys prvního patra kláštera v Pacově, Martin Wittwer, 1720. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 225 - Púdorys prvního patra kláštera, vedený v úrovni římsy v lodi kostela sv. Václava v Pacově, Martin Wittwer, 1720. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 226 - Řez kostela sv. Václava v Pacově, Martin Wittwer, 1720. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 227 - Průčelí kostela sv. Václava v Pacově, Martin Wittwer, 1720. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 228 - Měřítka – stupnice. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 229 - Legenda k plánům – schvalovatelé. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 230 – 231 - Detail Panny Marie Imaculaty a věže. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 232 - Půdorys přízemí kláštera v Pacově, Kiliánn Ignác Dientezenhofer, 1740. Foto autorky, Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 233 - Půdorys prvního patra kláštera v Pacově, Kilián Ignác Dientzenhofer, 1740. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 234 - Půdorys druhého patra kláštera v Pacově, Kilián Ignác Dientzenhofer, 1740. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 235 - Měřítka a stupnice. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 236 - Legenda o schvalovatelích. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 237 - Podpis Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Foto autorky, listopad 2011

14. 7. Obrázky k Vojnovým plánům

Obr. č. 238 - Půdorys přízemí kláštera s hospodářským dvorem v Pacově, Jan Vojna, 1884. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 239 - Půdorys prvního patra kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 240 - Půdorys druhého patra kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 241 - Půdorys sklepů kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 242 - Půdorys hospodářského dvora kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 243 - Měřítka se stupnicí a podpisy Jana Vojny a Ferdinanda Steinbacha. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 244 – Orientační plán zámku. Foto autorky, listopad 2011

14. 8. Obrázky ke srovnání Wittwerových plánů v Pacově, Györu a současnosti

Obr. č. 245 - Půdorys sklepení karmelitánského kláštera v Györu, Martin Wittwer, 1714. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str. 202

Obr. č. 246 - Půdorys přízemí karmelitánského kláštera v Györu, Martin Wittwer, 1714. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str. 201

Obr. č. 247 - Průčelí karmelitánského kostela v Györu, Martin Wittwer 1722. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str. 205

Obr. č. 248 - Řezy karmelitánským kostelem v Györu, Martin Wittwer, 1714 a 1722. Převzato z Voit Pál, *Martin Wittwer, a györi karmelita templom építésze, separátz: Magyar műemlékvédelem IV, 1963 – 1966*, Budapest 1969, str. 203

Obr. č. 249 - Pohled na karmelitánský kostel v Györu. Převzato z <http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5. 2012>

Obr. č. 250 - Kostel sv. Václava v Pacově. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 251 - Detail věže v Pacově. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 252 - Průčelí dnešního györského kostela. Převzato Uzsoki András – Galambos L. Balázs O. C. D., *A 300 ÉVES GYÖRI KÁRMEL*, Győr, 1997, obr. příloha

Obr. č. 253 – Průčelí pacovského kostela. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 254 - Kostel sv. Václava v Pacově. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 255 - Průčelí kostela sv. Václava s postranními výklenky se sochami karmelitánských světců. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 256 - Socha Panny Marie ve štítu györského kostela. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 16

Obr. č. 257 - štít Zikmunda Myslíka z Hyršova na pacovském průčelí. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 258 – 259 - Socha sv. Jana od Kříže a socha sv. Terezie z Ávily. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 260 - Socha sv. Václava ve štítě pacovského kostela. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 261 – 262 - Socha sv. Anny a socha sv. Jáchyma. Foto autorky, říjen 2011

Obr. č. 263 - Socha Panny Marie Imaculaty s anděly po stranách pacovského štítu. Foto autorky, říjen 2011

14. 9. Obrázky k vnitřní výzdobě kostela v Pacově a Györu

Obr. č. 264 - Kopule kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 265 - Pohled do lodi kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 266 - Zdobné kartuše v kopuli kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 267 - Kartuše se sv. Janem od Kříže v kopuli kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 268 - Kartuše se sv. Terezií z Ávily v kopuli kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 269 - Kompozitní hlavice pilastrů v lodi kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 270 - Ozdobný detail oblouku nad bočními kaplemi, v lodi kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 271 - Pohled do presbytáře kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 272 - Pohled do kruchty kostela sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 273 - Střední díl poprsně - kruchty v kostele sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 274 – 275 - Boky poprsně - kruchty v kostele sv. Václava v Pacově. Foto autorky, listopad 2011

Obr. č. 276 - Pohled do lodi kostela v Györu. Převazato z <http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5. 2012>

Obr. č. 277 - Kopule kostela v Györu. Převazato z <http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5. 2012>

Obr. č. 278 - Výjev uctívání Panny Marie karmelitánskými svěťci. Převzato z Uzsoki András – Galambos L. Balázs O. C. D., A 300 ÉVES GYÖRI KÁRMEL, Győr, 1997, obr. příloha

Obr. č. 279 - Kruchta kostela v Györu. Převazato z <http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5.2012>

Obr. č. 280 - Hlavní oltář v Györu . Převzato z <http://www.karmelitarend.hu/galeria/gyor., 15.5.2012>

Obr. č. 281 - Pohled do předsíně nad kruchtou v gyöorském kostele. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 34

Obr. č. 282 - Detail hlavního oltáře – výjev Zvěstování. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 24

Obr. č. 283 - Hlavní oltář s výjevem Nanebevzetí Panny Marie. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 21

Obr. č. 284 - Detail kruchty - výjev Panny Marie Ochránitelky. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 32

Obr. č. 285 - Barokní lavice v gyöorském kostele. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 33

Obr. č. 286 -287 - Oltář sv. Josefa a sv. Terezie v gyöorském kostele. Převzato z Uzsoki András – Galambos L. Balázs O. C. D., *A 300 ÉVES GYÖRI KÁRMEL*, Györ, 1997, obr. příloha

Obr. č. 288 – 289 - Oltář sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana od Kříže v gyöorském kostele. Převzato z Uzsoki András – Galambos L. Balázs O. C. D., *A 300 ÉVES GYÖRI KÁRMEL*, Györ, 1997, obr. příloha

Obr. č. 290 - Loretánská kaple v gyöorském klášteře. Převzato z Uzsoki András – Galambos L. Balázs O. C. D., *A 300 ÉVES GYÖRI KÁRMEL*, Györ, 1997, obr. příloha

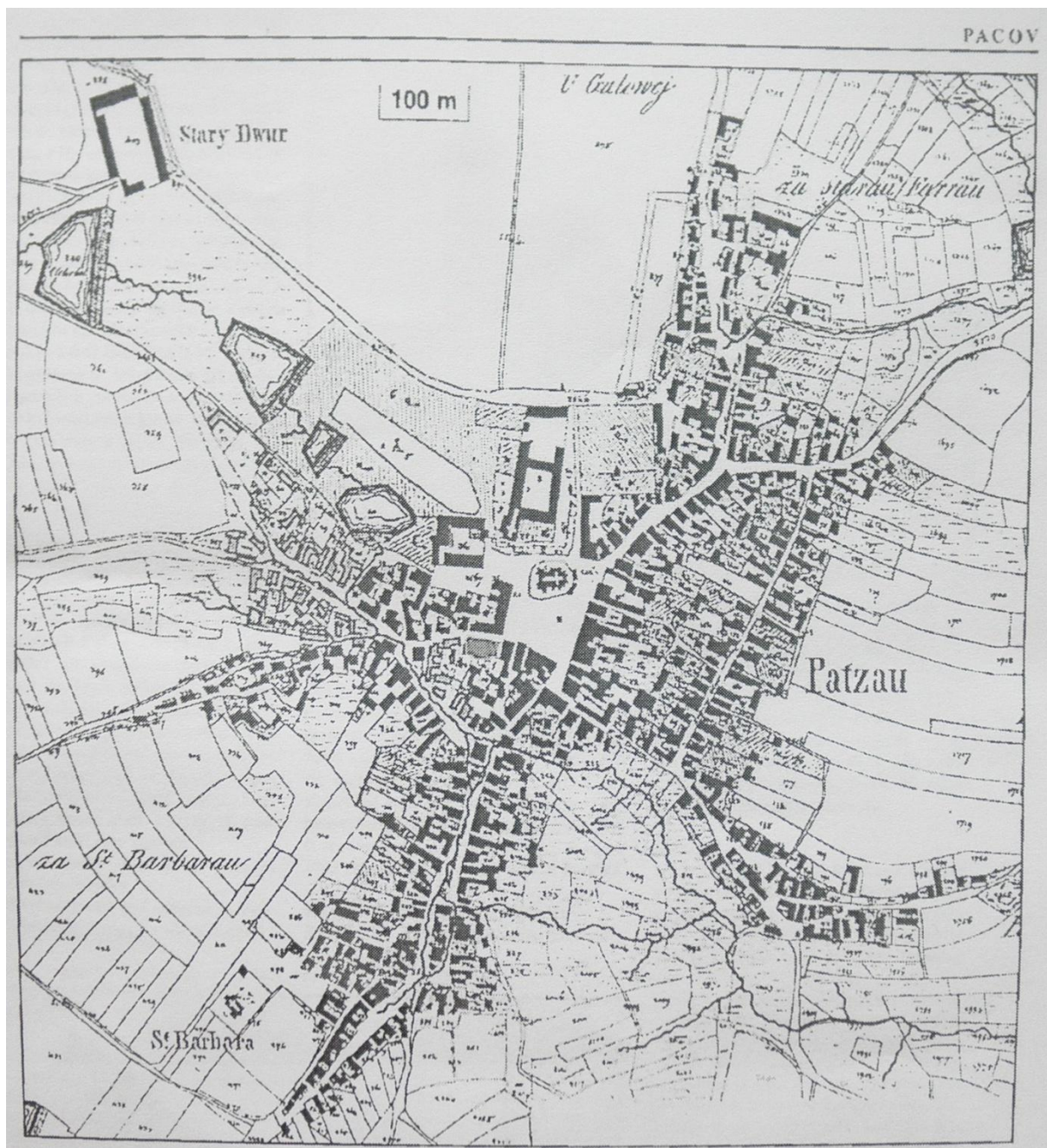
Obr. č. 291 - Socha černé madony v loretánské kapli v gyöorském klášteře. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 37

Obr. č. 292 - Fresky v loretánské kapli v gyöorském klášteře. Převzato z Boros Lajos, *Die karmeliter - kirche in Györ*, Budapest, 1980, obr. příloha č. 38

15. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

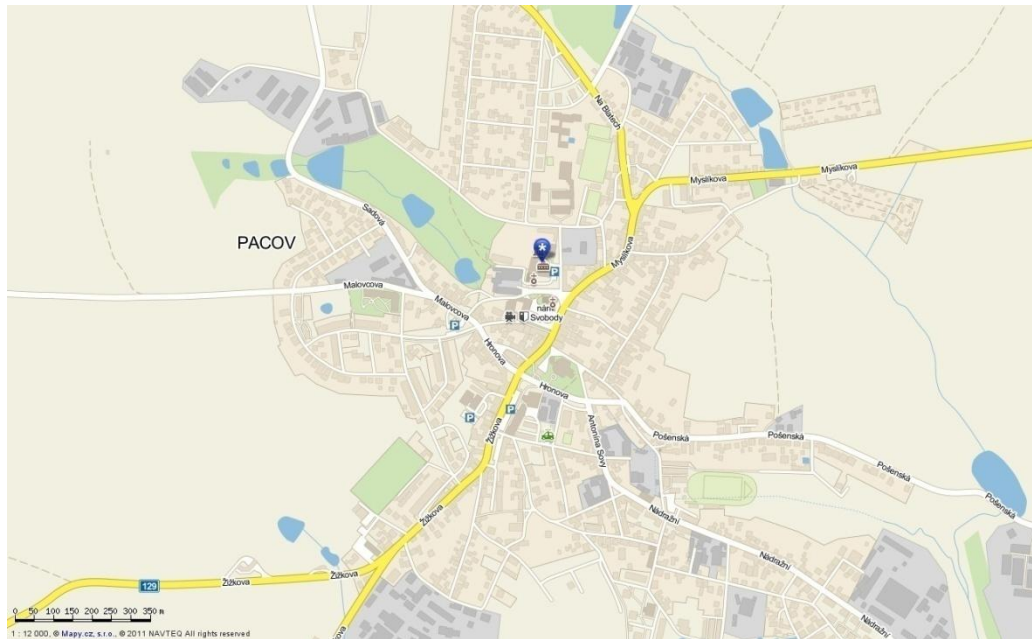
15.1. OBRÁZKY KE STAVEBNĚ – HISTORICKÉMU VÝVOJI

Obr. č. 1

Pacov: mapa katastrálního úřadu z roku 1829

Obr. č. 2

Dnešní mapa Pacova, modrá hvězdička označuje klášterní komplex

Obr. č. 3

Starý náhrobek v kostele Pacovském.

Náhrobek Hrona z Pacova

Obr. č. 4

Farní kostel sv. archanděla Michaela v Pacově – plášť s kamenickými štítky

Obr. č. 5

Kamenické štítky – vlevo postava sv. Václava, vpravo Malovecký erb

Obr. č. 6

Postava s kalichem – církev kališnická

Obr. č. 7

Postava s křížem – církev katolická

Obr. č. 8

Postava kováře kladivem

Obr. č. 9

Postava kameníka s kladívky

Obr. č. 10

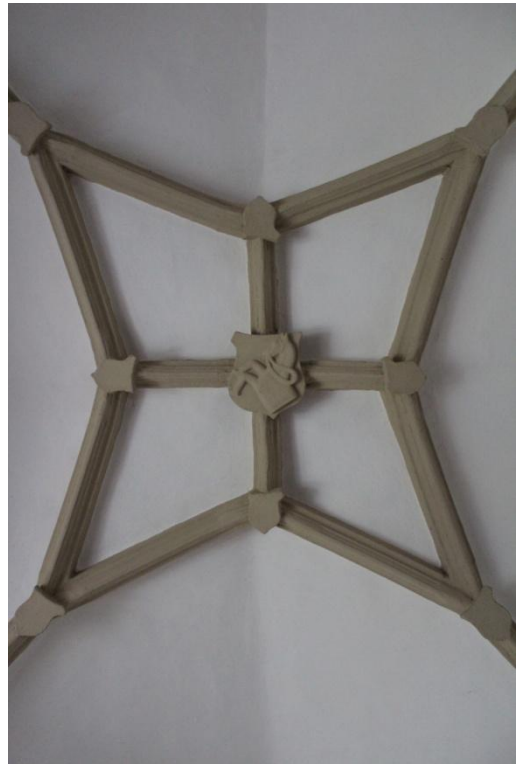

Postava tesaře s dlátky a paličkou

Obr. č. 11

Obr. č. 12

Pohled do bývalé kaple Božího těla (Tábor) Detail svorníku v kapli s Maloveckým erbem

Obr. č. 13

Interiér válcové věže

Obr. č. 14

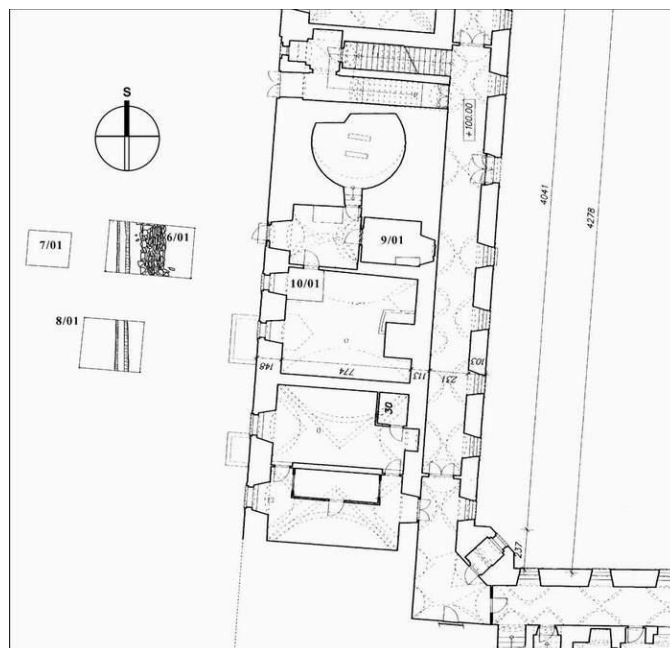
Pohled z exteriéru na válcovou věž

Obr. č. 15

Městský erb Pacova

Obr. č. 16

Ukázka zakreslení archeologického výzkumu

Obr. č. 17

Erb Rombhápů ze Suché

Obr. č. 18

Erb Michala Španovského z Lisova

Obr. č. 19

Severní stěna farního kostela sv. arch. Michaela, freska s vyobrazením alegorie Rozvážnosti, městským erbem a popisem pod ním

Obr. č. 20

Nad postavou Rozvážnosti latinské citáty a český verš, jež souvisí s působením literátského bratrstva

Obr. č. 21

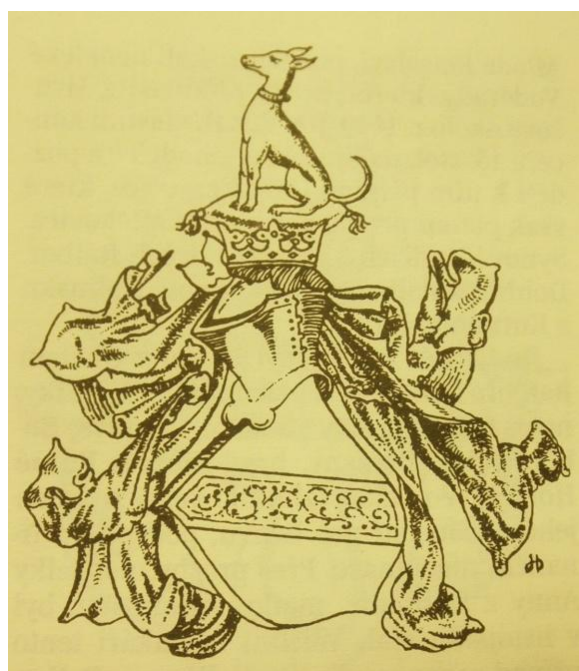
Východní stěna věže farního kostela sv. arch. Michaela s freskou – výjev Apokalypsy

Obr. č. 22

Detail výjevu Apokalypsy – 24 starců kleká před Trůnícím Kristem nad nimi

Obr. č. 23

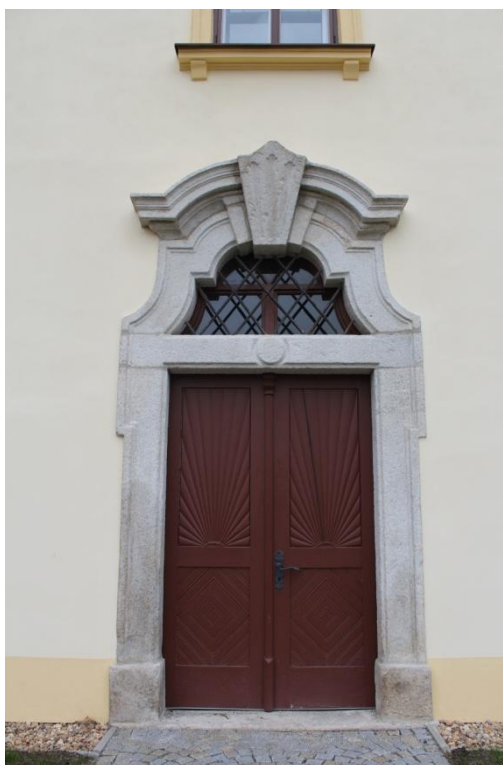
Erb Vítů ze Zravého

Obr. č. 24

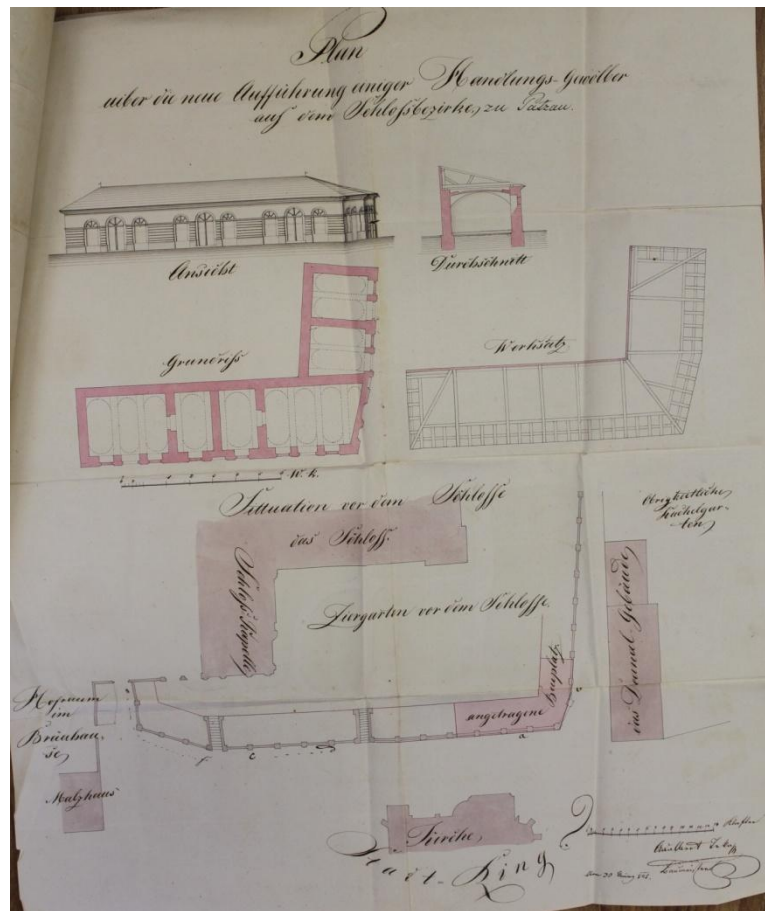
Ostění dveří v jihovýchodním rizalitu s letopočtem 1687

Obr. č. 25

Hlavní vstupní portál v jižním křídle

Obr. č. 26

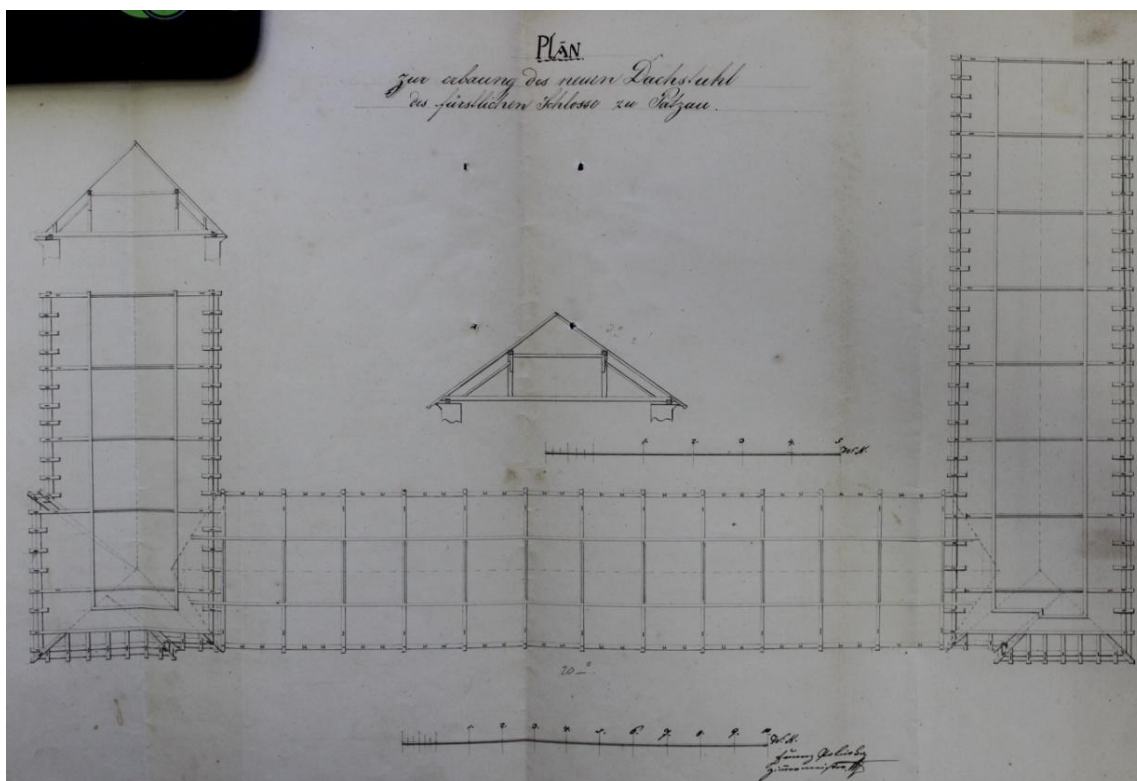
Plán krámských kvelbů před zámeckým kostelem pro židovské familianty

Obr. č. 27

Severní krov s viditelnými stopami po ohni

Obr. č. 28

Plán nových krovů od Františka Polívky

Obr. č. 29

Obr. č. 30

Obr. č. 31

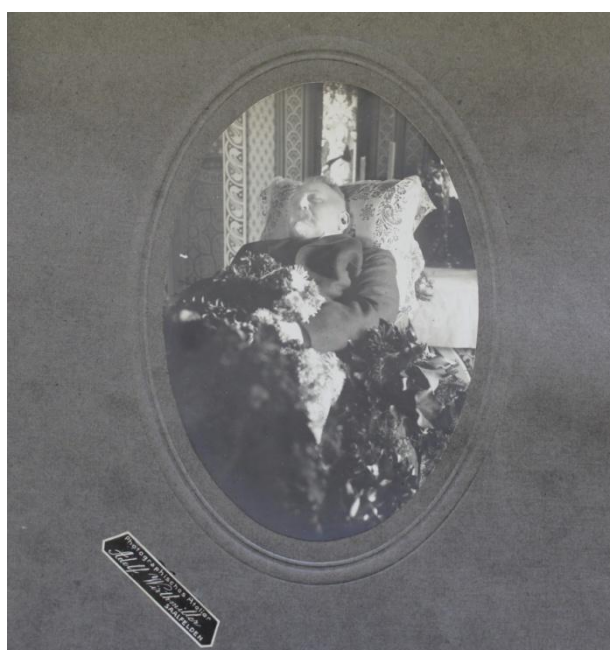
Dr. Adolf Weiss

Obr. č. 32

Adolf Weiss se synem Adolfem a vnukem Ottou

Obr. č. 33

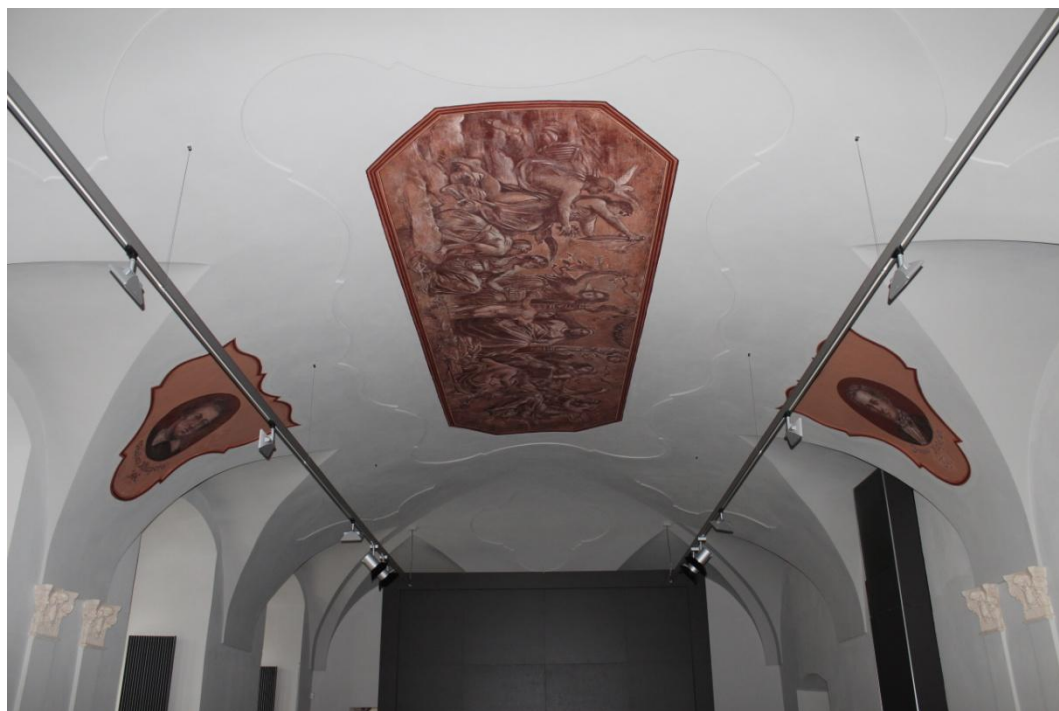
Posmrtná fotografie Dr. Adolfa Weisse

Obr. č. 34

Nástrovní freska Zlatý věk ve foyeru Národního divadla

Obr. č. 35

Nástrovní freska Zlatý věk v bývalém divadelním sále od Jana Vojny

Obr. č. 36

Detail fresky – 9 múz s alegorií Bohemie uprostřed

Obr. č. 37

Detail fresky – 9 múz s alegorií Bohemie uprostřed

Obr. č. 38

Busta Kajetána Tyla

Obr. č. 39

Busta Václava Klicperý

Obr. č. 40

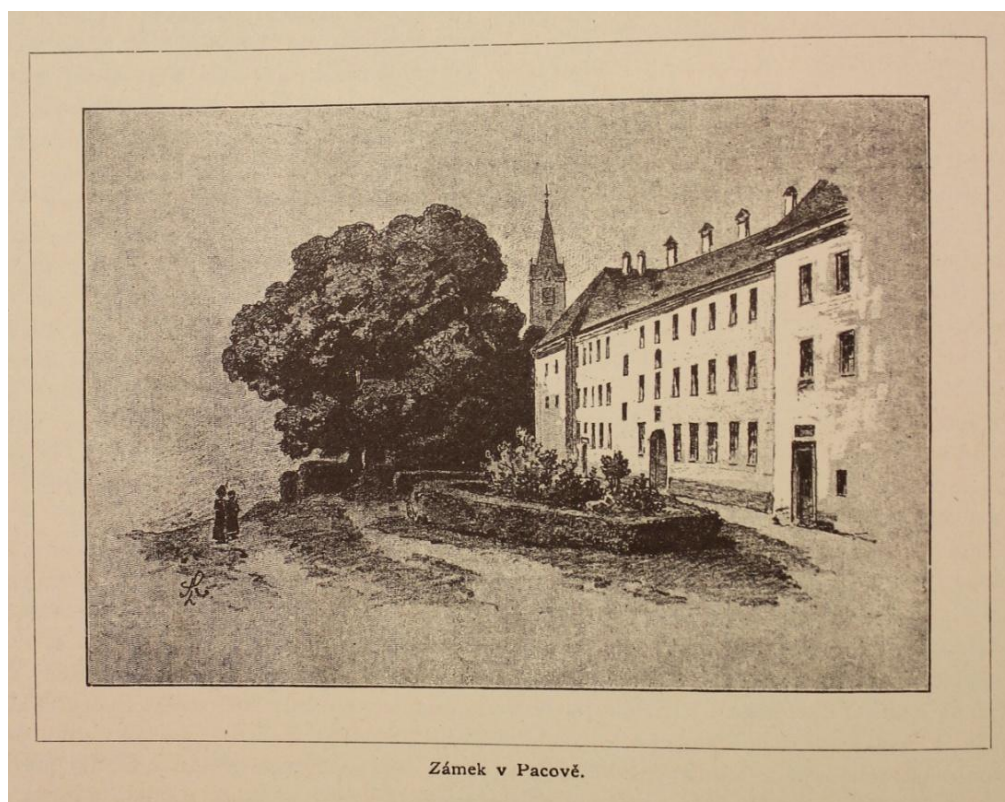
Bůh Apollón s okřídleným Pegasem

Obr. č. 41

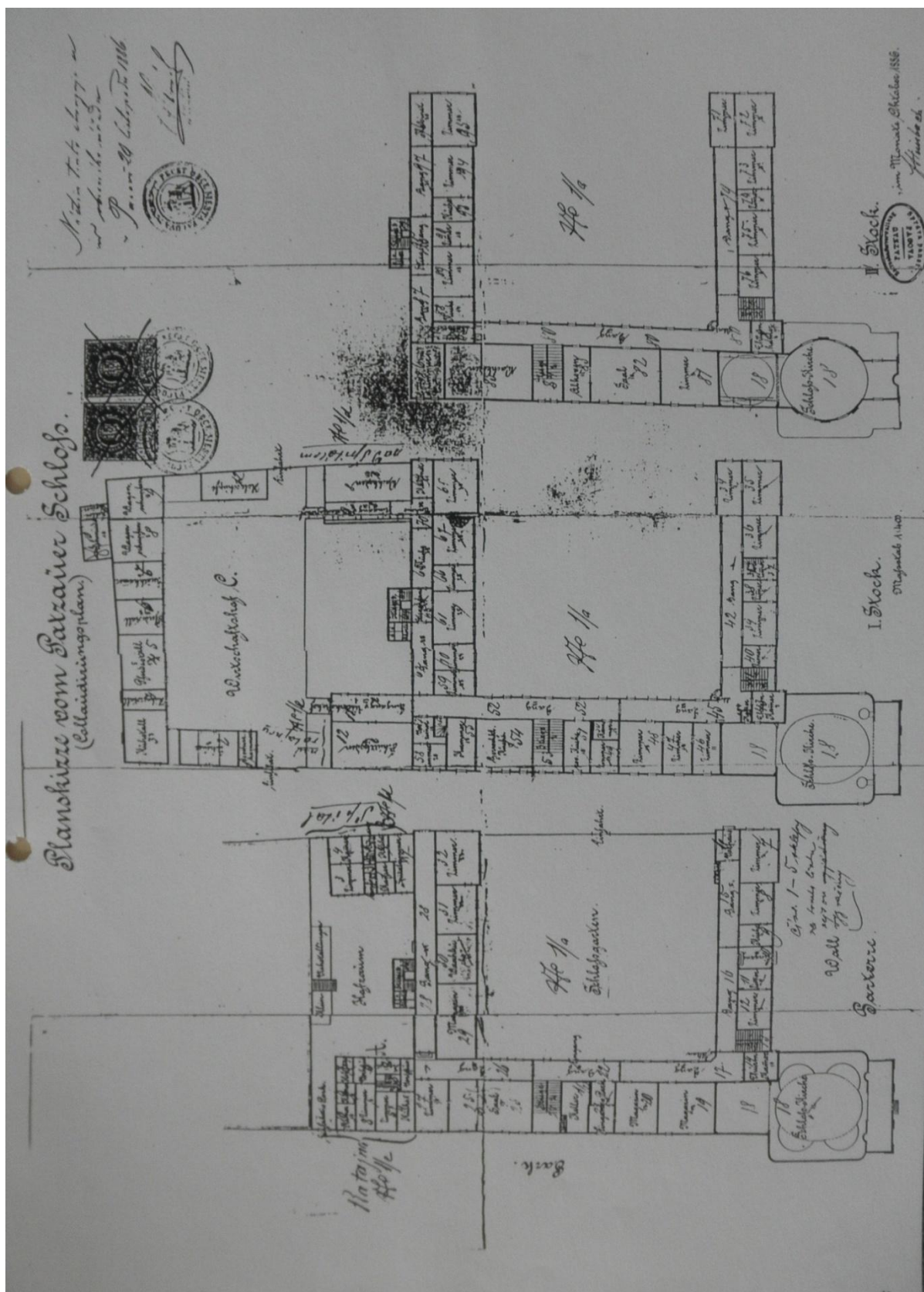
Detail hlavice pilastru v bývalém divadelním sále

Obr. č. 42

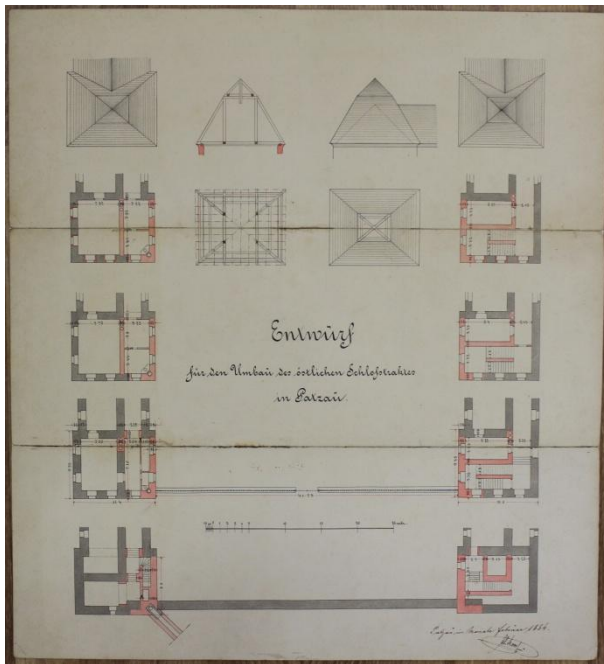
Zámek v Pacově.

Pohled na zámek z východu

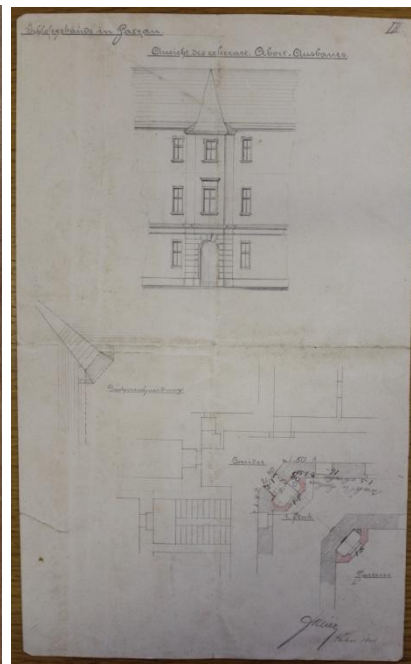

Plánek z roku 1886 podepsaný Ferdinandem Steinbachem

Obr. č.44

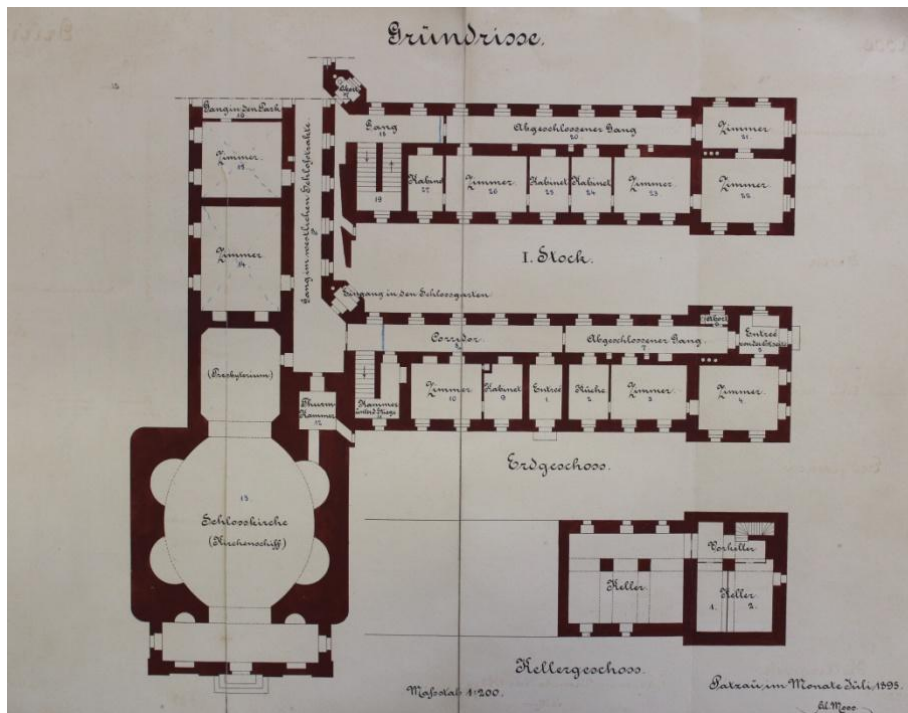

Obr. č. 45

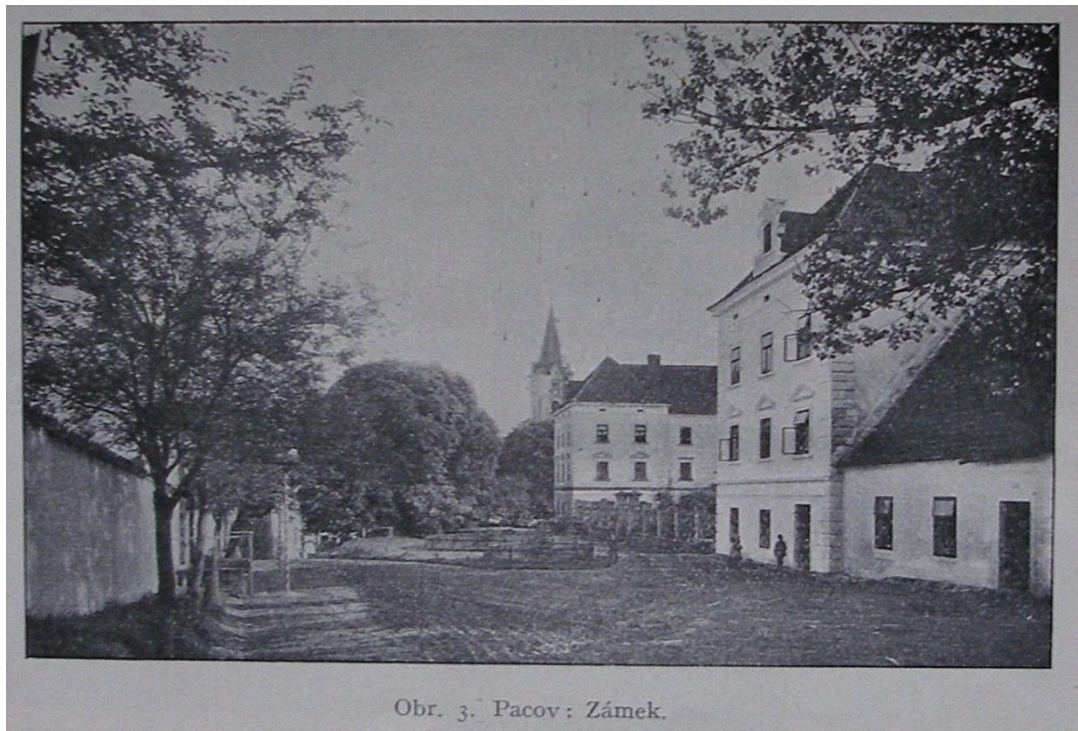
Plán na úpravu koncových rizalitů z roku 1884, podepsaný Františkem Steinbachem a plán na koutový přístavek, kde byl umístěn záchod od Františka Kliera z roku 1886

Obr. č. 46

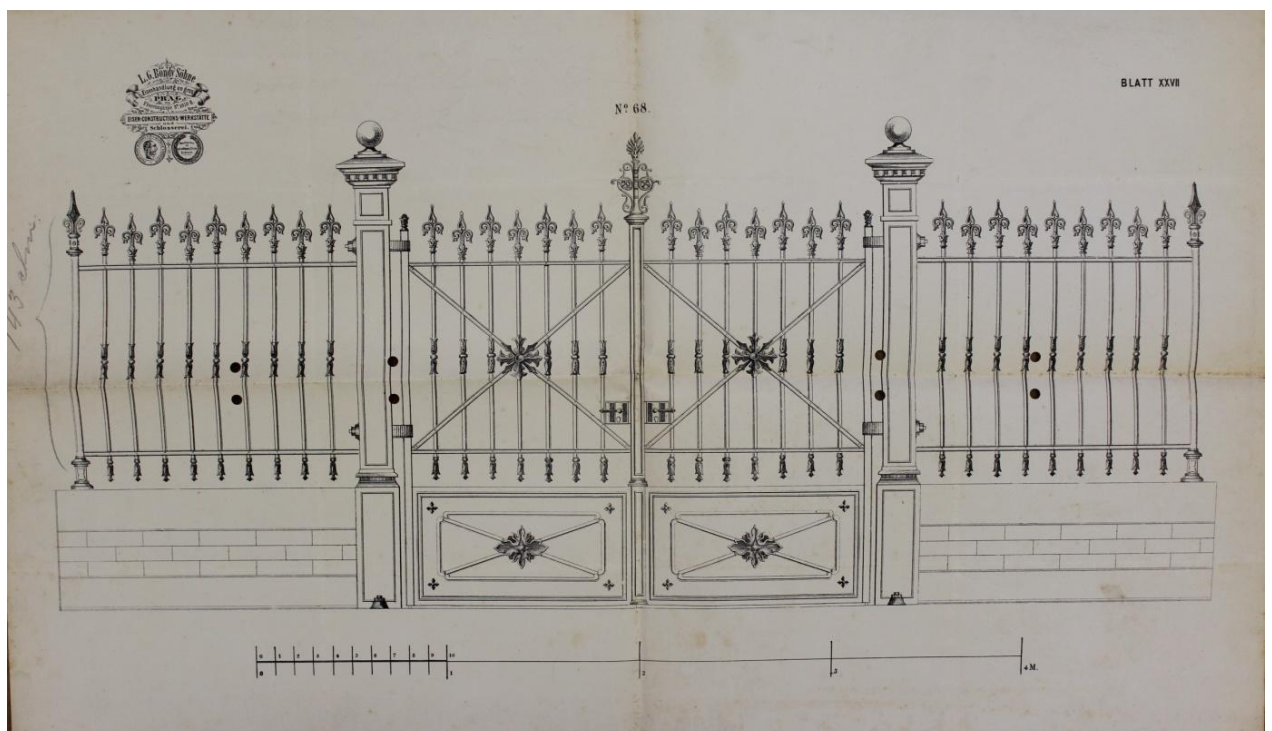
Plán zakreslení jižního křídla s kostelem sv. Václava z roku 1895, podepsaný Aloisem Moosem

Obr. č. 47

Pohled na zámek od východu

Obr. č 48

Plánek oplocení z roku 1887, na místo zbořeného východního křídla

Obr. č. 49

Původní kamenný bazének z roku 1899

Obr. č. 50

Obr. č. 51

Fotografie fasády se vstupem do klášterního kostela sv. Václava

Obr. č. 52

Návrh na opravu průčelí od Josefa Ehrliche, první varianta

Obr. č. 53

Návrh na opravu průčelí od Josefa Ehrliche, druhá varianta

Obr. č. 54

Hlavní oltář, jenž byl navrácen z Kolína roku 1912 zpět do kostela sv. Václava

Obr. č 55

Otto Weiss (stojící) se sourozenci

Obr. č. 56

Obr. č. 57

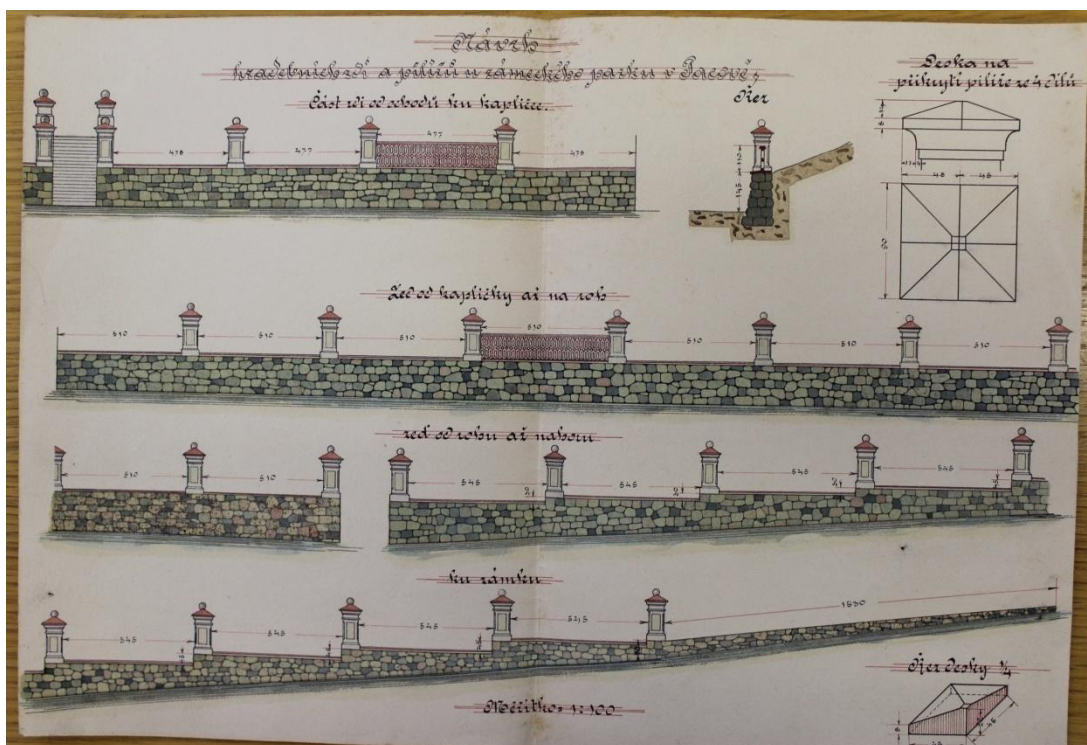
Zámek a kostel sv. Václava od západu, pohled ze zámecké zahrady

Obr. č. 58

Kostel sv. Václava od jihu, pohled z náměstí

Obr. č. 59

Návrh na vytvoření kamenné terasy se zděnými sloupky na plot

Obr. č. 60

Pohled do bývalého divadla, které armáda předělala a používala jako jídelnu

Obr. č.61

Pohled do bývalého divadla, které armáda předělala a používala jako jídelnu

Obr. č. 62

Stržené klenby ve věži, kam bylo vloženo roku 1972 železné schodiště

Obr. č. 63

Ukázka barevnosti fasády (severovýchodní rizalit) za působení armády

Obr. č. 64

Ukázka barevnosti fasády (jižní křídlo) za působení armády

Obr. č. 65

Stržený komín v severním křídle.

Obr. č. 66

Obr. č. 67

Detail vyrytý na komín, pohled na schodiště u kostela sv. Václava, vpravo pak bývalý pivovar.

Obr. č. 68

Obr. č. 69

Hospodářský dvůr od západu (ze zahrady) a bývalá zámecká zahrada, nacházející se před východním křídlem

Obr. č. 70

Letecký pohled na klášterní komplex se zahradou (před rekonstrukcí), dále farní kostel sv. archanděla Michaela a náměstí

Obr. č. 71

Zámek s kostelem sv. Václava, pohled od náměstí, po rekonstrukci

Obr. č. 72

Pohled z jižního křídla do nádvoří dnešní zámku

Obr. č. 73

Obr. č. 74

Pohled do chodby severního křídla a chodby Městské knihovny – oddělení pro dospělé (1. patro)

Obr. č. 75

Obr. č. 76

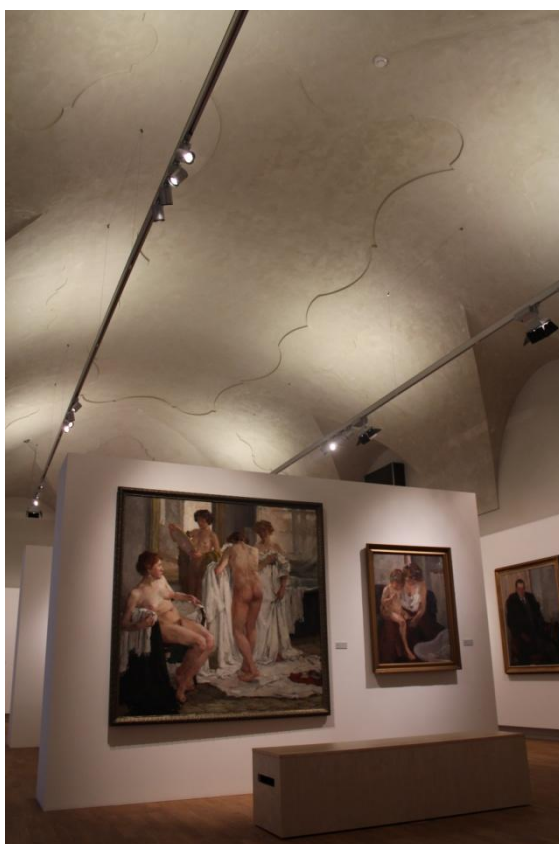
Pohled do Městské knihovny – oddělení pro dospělé a oddělení pro děti (1. patro)

Obr. č. 77

Pohled do expozice Historie Pacovska v jihovýchodním rizalitu (2. patro)

Obr. č.78

Obr. č. 79

Pohled do galerie malíře Jana Autengruber a básníka Antonína Sovy v západním křídle (2. Patro)

Obr. č. 80

Dnešní zámecká zahrada

Obr. č. 81

Pohled do dvora na bývalé hospodářské budovy

**15. 2. OBRÁZKY K ZIKMUNDOVI MYSLKOVI Z HYRŠOVA A JEHO
DRUHÉ MANŽELCE JOHANNĚ EUSEBIE BARBOŘE**

Obr. č. 82

Obraz generála Zikmunda Myslíka z Hyršova

Obr. č. 83

Farní kostel sv. arch. Michaela od severu, se sakristií v přízemí a panskou oratoří v prvním patře (v zadní části) a kruhovou věží se schodištěm před ní.

Obr. č. 84

Točité schodiště v kruhové věži

Pohled do presbytáře farního kostela s hlavním oltářem sv. Kříže

Obr. č. 86

Reliéf Poslední večeře na svatostánku

Obr. č. 87

Kamenný náhrobek Zikmunda Myslíka z Hyršova

Oltář sv. Josefa, přenesený z bývalého karmelitánského klášterního kostela sv. Václava

Obr. č. 89

Obr. č. 90

Sv. Jan Křtitel a sv. Marek

Obr. č. 91

Stříška kazatelný s andělem, beránkem božím a andělíčky

Kazatelna, uvnitř reliéf Krista jako Dobrého pastýře, na poprsní řečniště sochy křesťanských alegorií: (zprava) Naděje, Víra a Láska

Obr. č. 93

Panská okna oratoře a pohřební štít Zikmunda Myslíka z Hyršova

Obr. č. 94

Pohřební štít Zikmunda Myslíka z Hyršova

Obr. č. 95

Kancionál z druhé poloviny 16. Století, obohacen r. 1651 obrazem Zvěstování na vnitřní straně dřevěných desek

Obr. č. 96

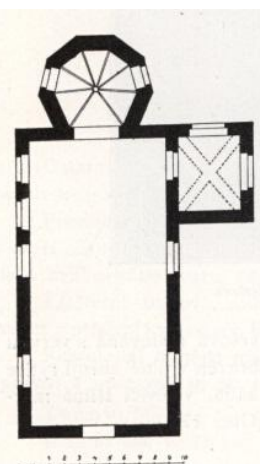

Notový zápis z kancionálu

Obr. č. 97

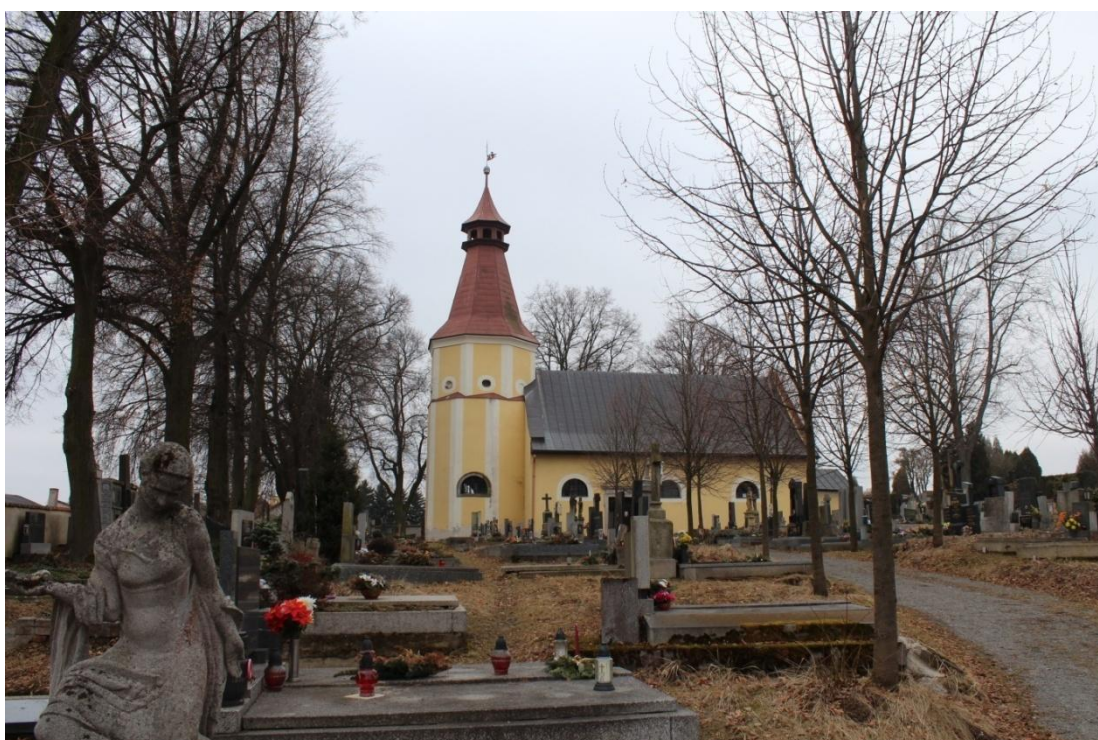

Obr. 179. Pacov. Hřbitovní kostel.

Obr. 180. Pacov. Pádorys hřbitovního kostela.

Obr. č. 98

Hřbitovní kostel sv. Barbory

Obr. č. 99

Hřbitovní kostel sv. Barbory, pohled z jižní strany

Obr. č. 100

Obr. č. 101

Hřbitovní kostel sv. Barbory, pohled od západu a vstup do kostela v severní stěně

Obr. č. 102

Vnitřní prostor lodě s hudební kruchtou

Obr. č. 103

Obr. č. 104

Presbytář s hlavním oltářem a stěna v lodi, vedle presbytáře

Obr. č. 105

Židovský hřbitov s náhrobky od r. 1680

Obr. č. 106

Obr. 107

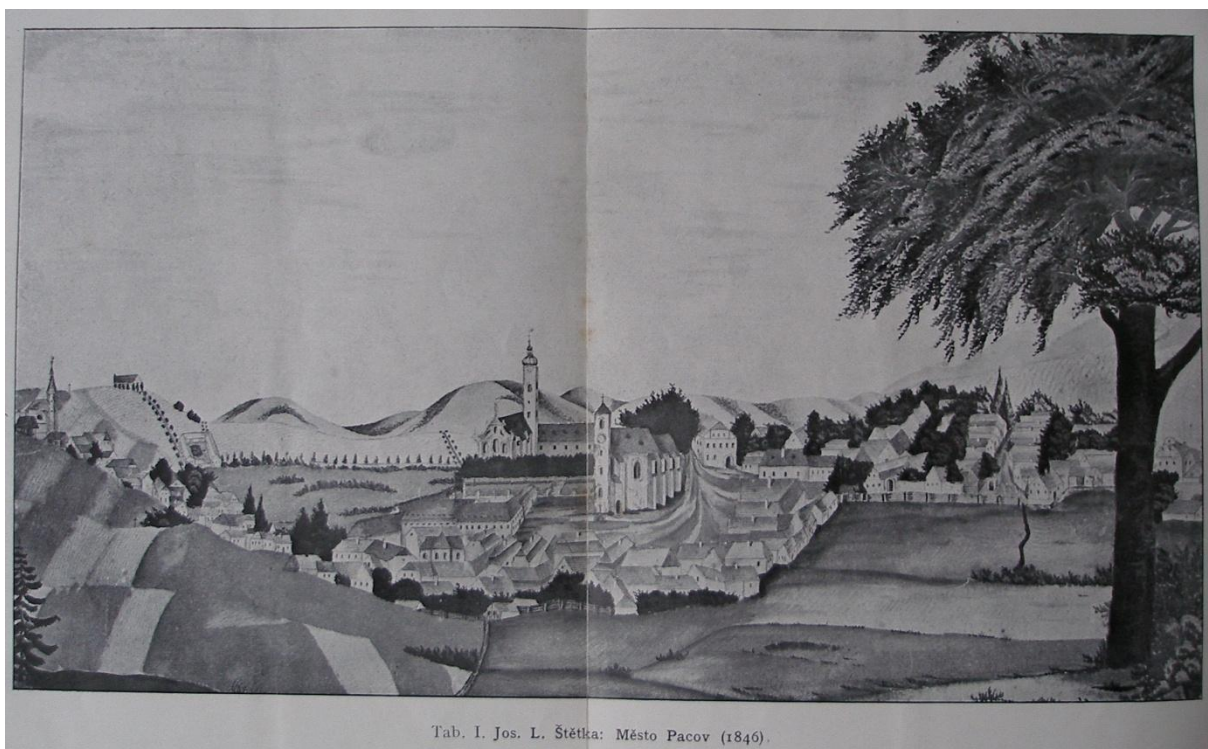
Kaple sv. Anny

Obr. č. 108

Freska klášterního komplexu karmelitánů v kapličce sv. Anny

Obr. č. 109

Veduta města Pacova od Josefa Lea Štětky

Obr. č. 110

Obr. 1. A. V. Juhn: Město Pacov (po r. 1822).

Obr. č. 111

Pohled na idealizovaný Pražský Hrad s lázněmi po levé straně

Obr. č. 112

Freska hraběny Barbory, sedící u skal, odkud vytéká zázračný pramen

Obr. č. 113

Výjev zázračného uzdravení

Obr. č. 114

Modlící se poutníci či nemocní za uzdravení díky zázračnému pramenu ze studánky

Obr. č. 115

Sv. Anna s Pannou Marií v oblacích na stropě kopule

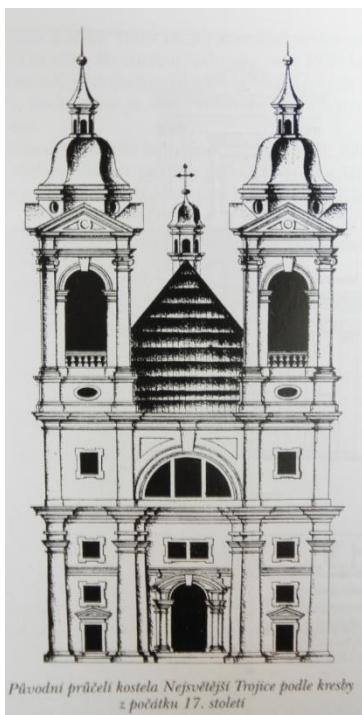
15. 3. OBRÁZKY KE KARMELITÁNSKÉMU ŘÁDU

Obr. č. 116

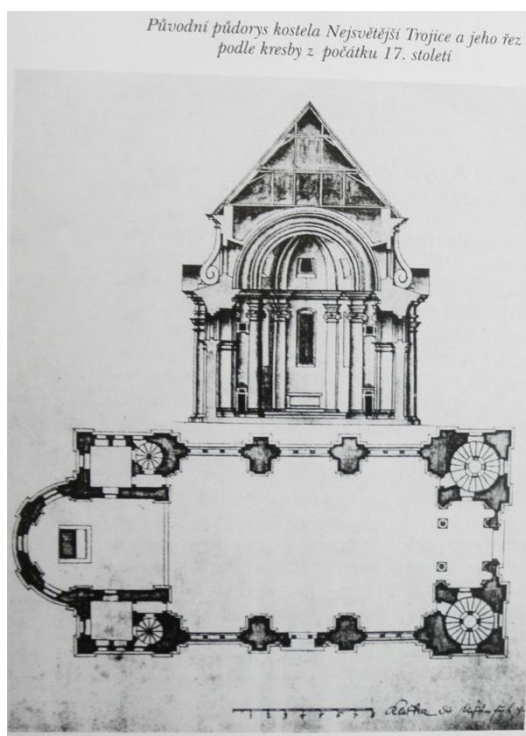

Kostel Panny Marie Vítězné

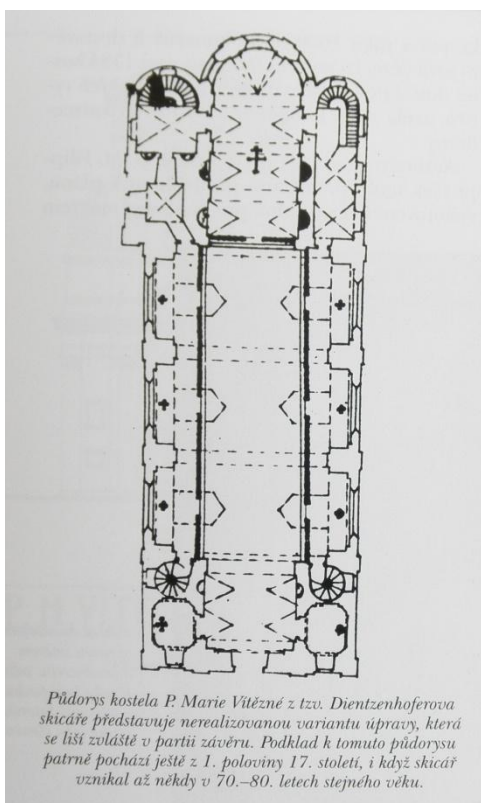
Obr. č. 117

Obr. č. 118

Obr. č. 119

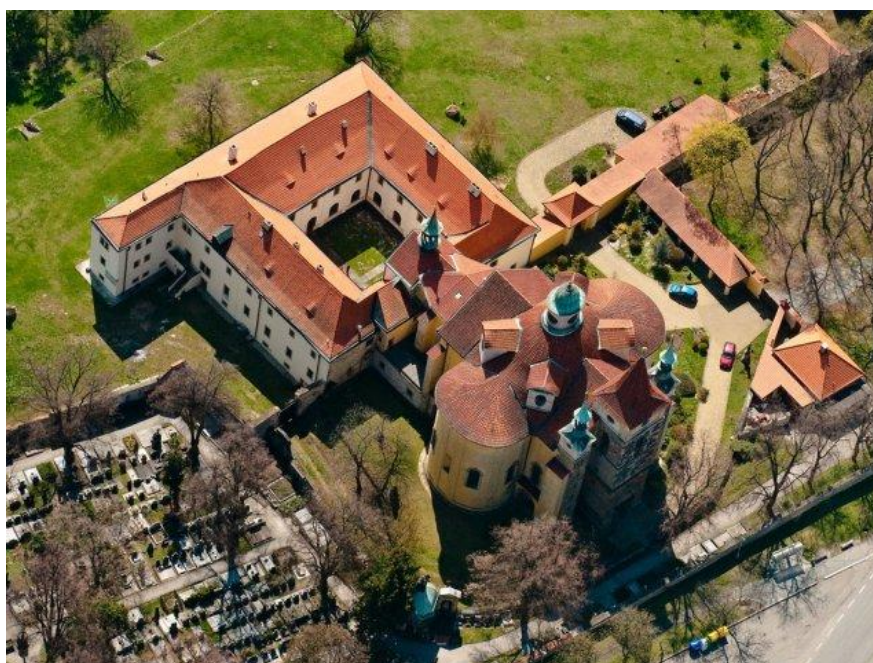

Obr. č. 120

Pražské Jezulátko

Obr. č. 121

Klášter ve Slaném

Obr. č. 122

Oděv bosých karmelitánů

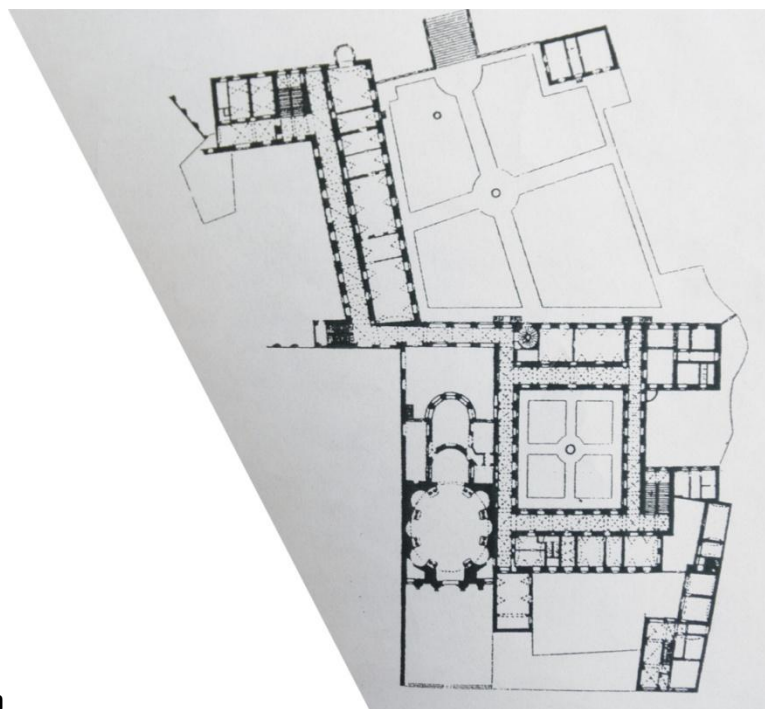
Obr. č. 123

Znak bosých karmelitánů

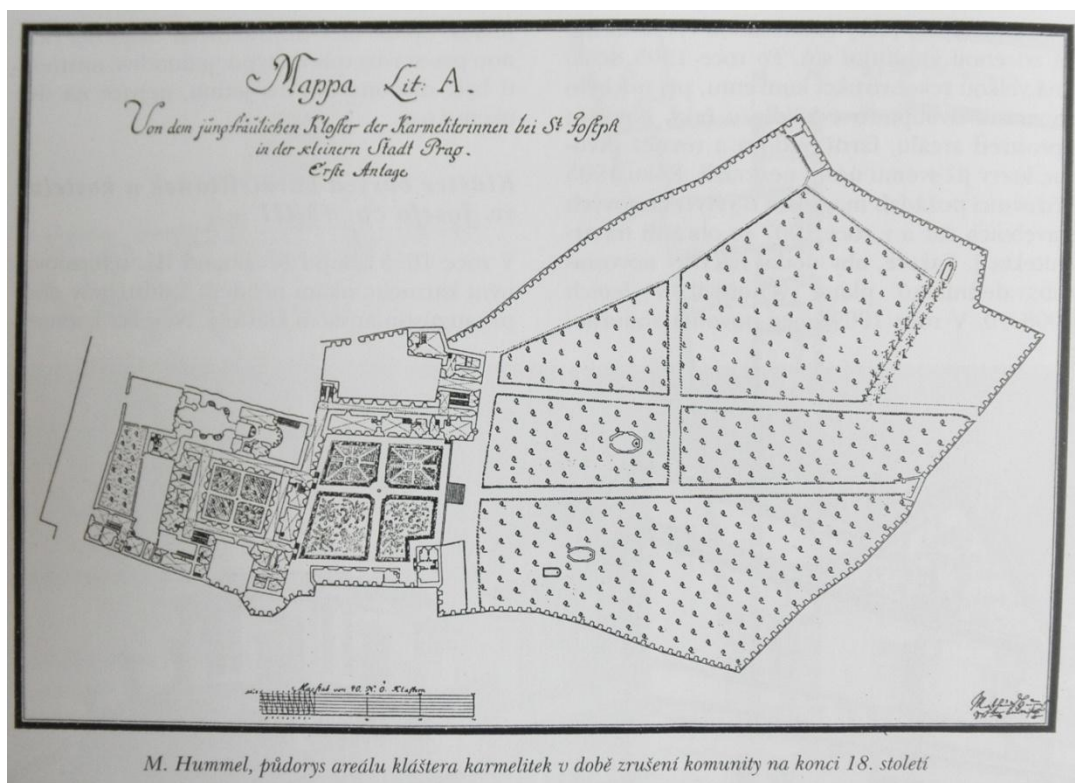
15. 4. OBRÁZKY K TVORBĚ MARTINA WITTWERA

Obr. č. 124

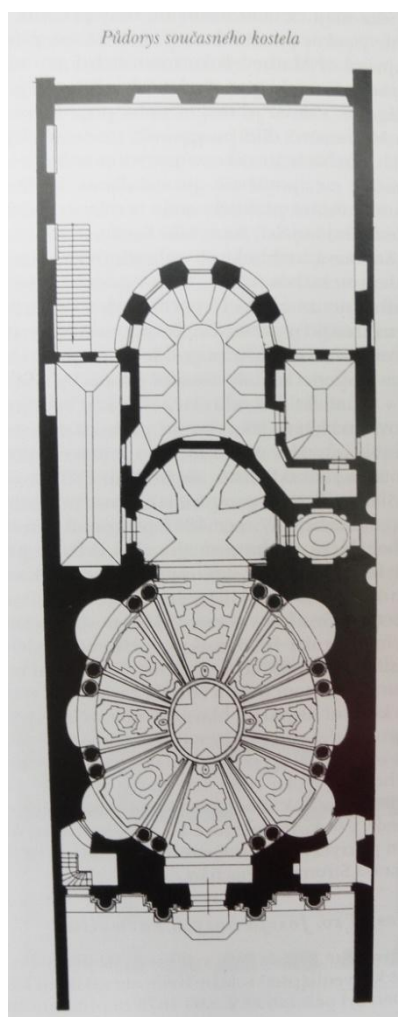
Půdorys kláštera sv. Josefa

Obr. č. 125

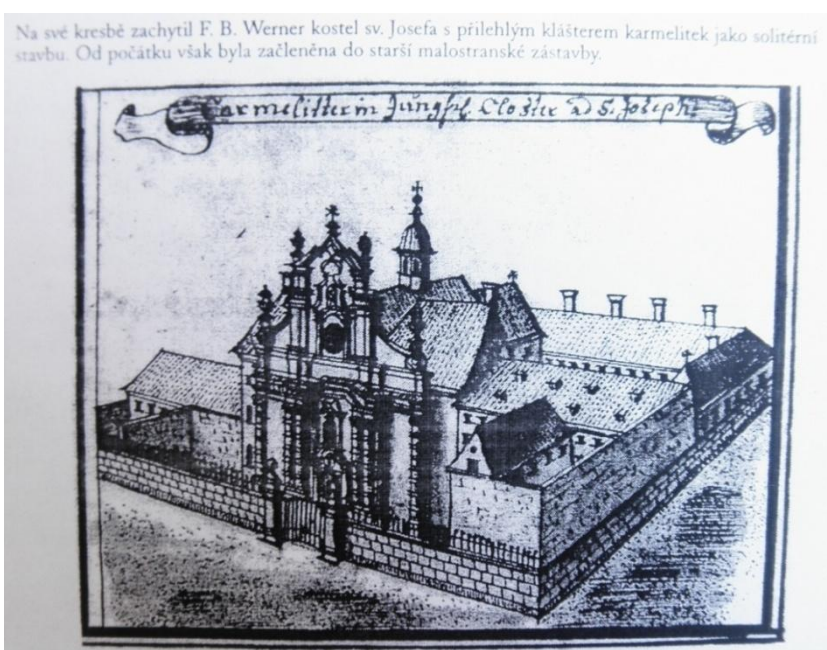

M. Hummel, půdorys areálu kláštera karmelitek v době zrušení komunity na konci 18. století

Obr. č. 126

Obr. č. 127

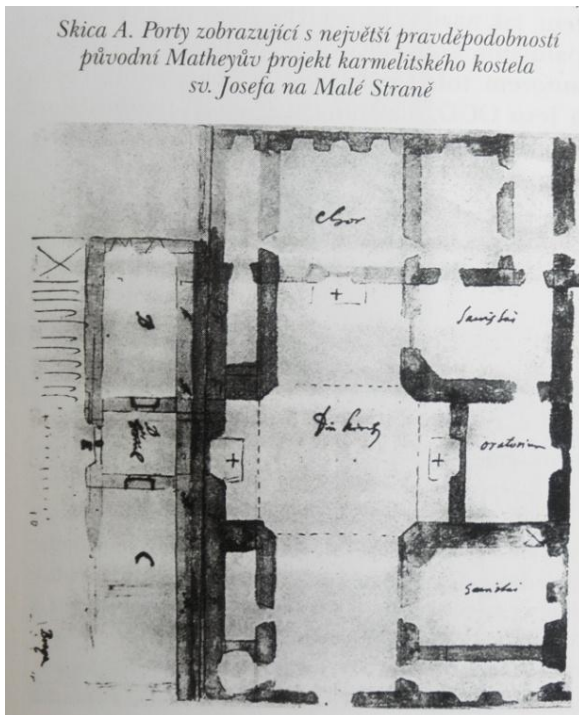

Obr. č. 128

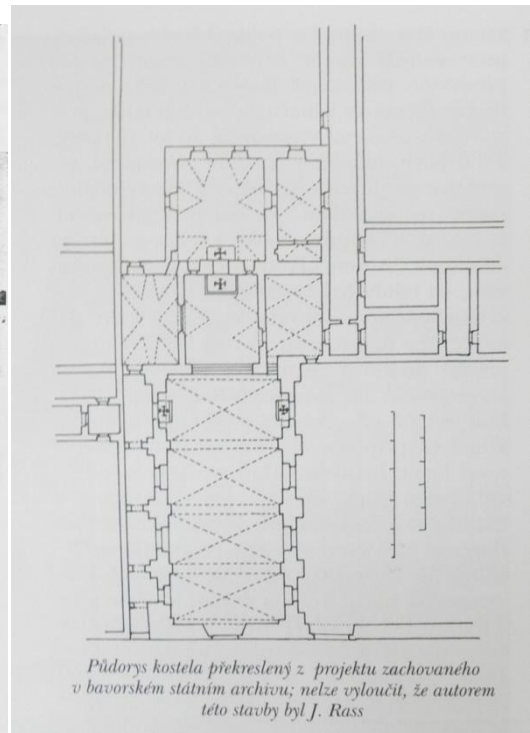

Kostel sv. Josefa v Praze

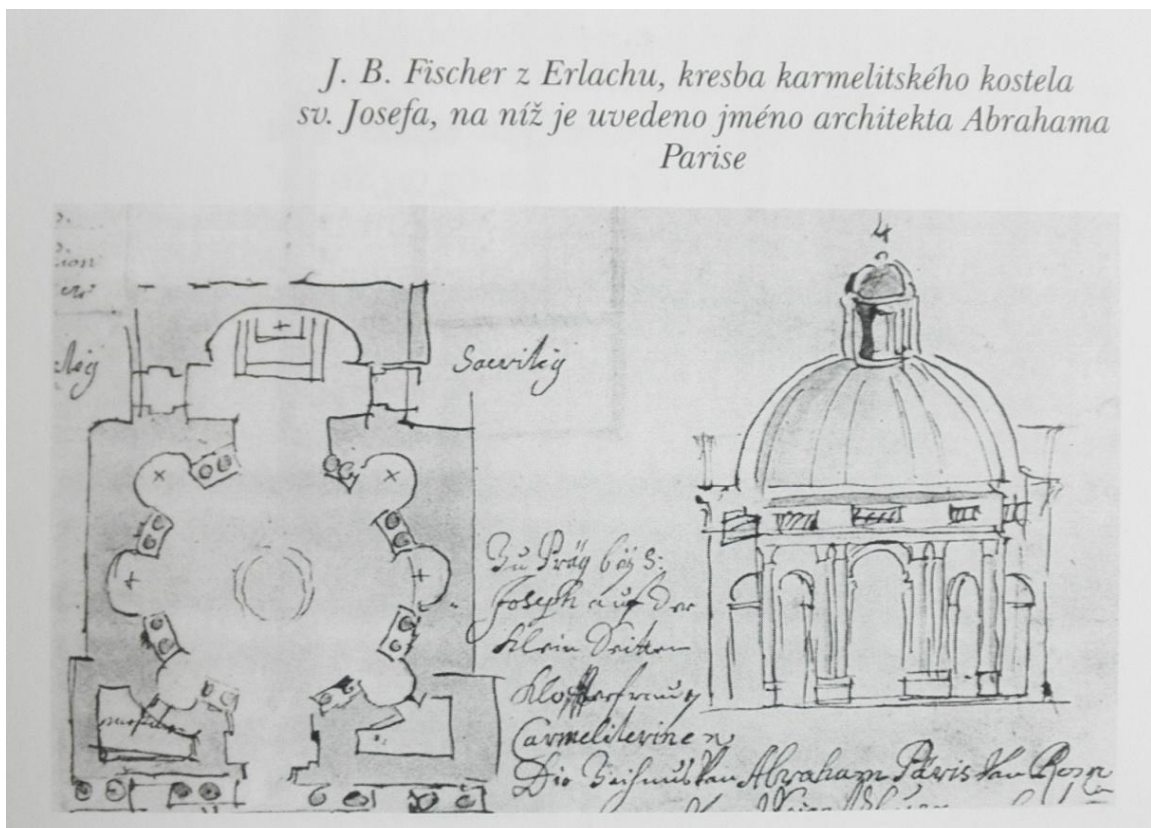
Obr. č. 129

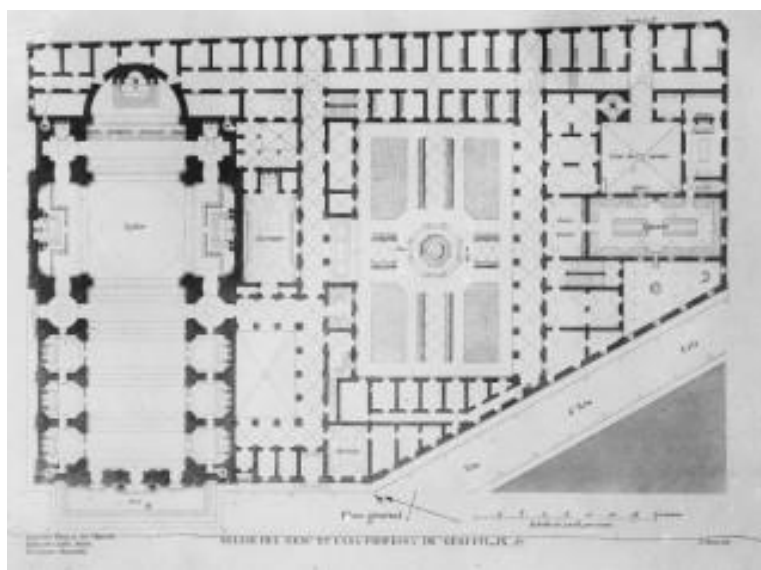
Obr. č. 130

Obr. č. 131

Obr. č. 132

Půdorys konventu Il Gesú v Římě

Obr. č. 133

Fasáda kostela Il Gesú od Giacoma della Porty

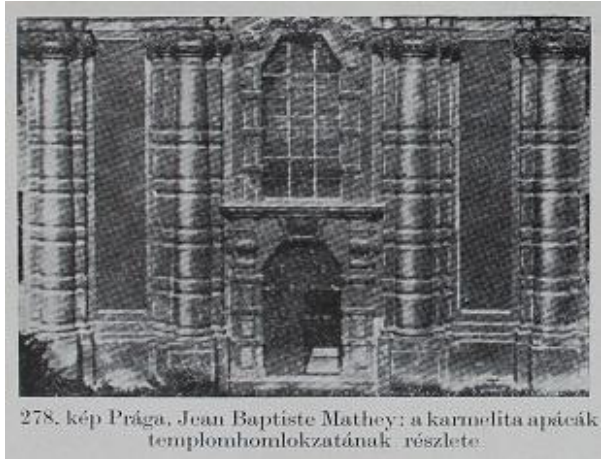
Fásada kostela Santa Maria della Scala v Římě

Obr. č. 135

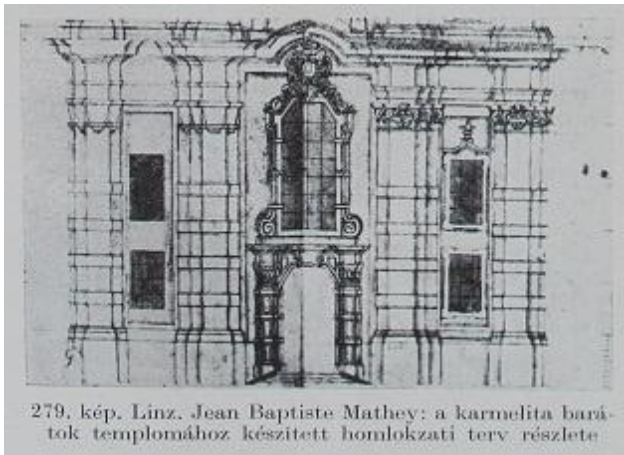
275. kép. Antwerpen. Rubens házának kapuzata (1613–17)

Obr. č. 136

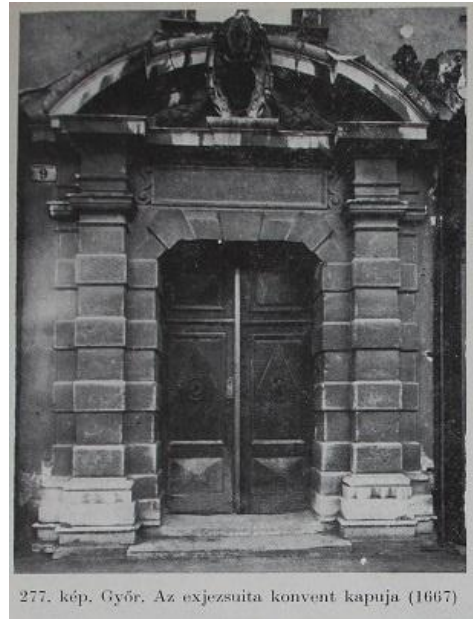
278. kép Prága, Jean Baptiste Mathey: a karmelita apácák templomhomlokzatának részlete.

Obr. č. 137

279. kép. Linz. Jean Baptiste Mathey: a karmelita barátok templomához készített homlokzati terv részlete.

Obr. č. 138

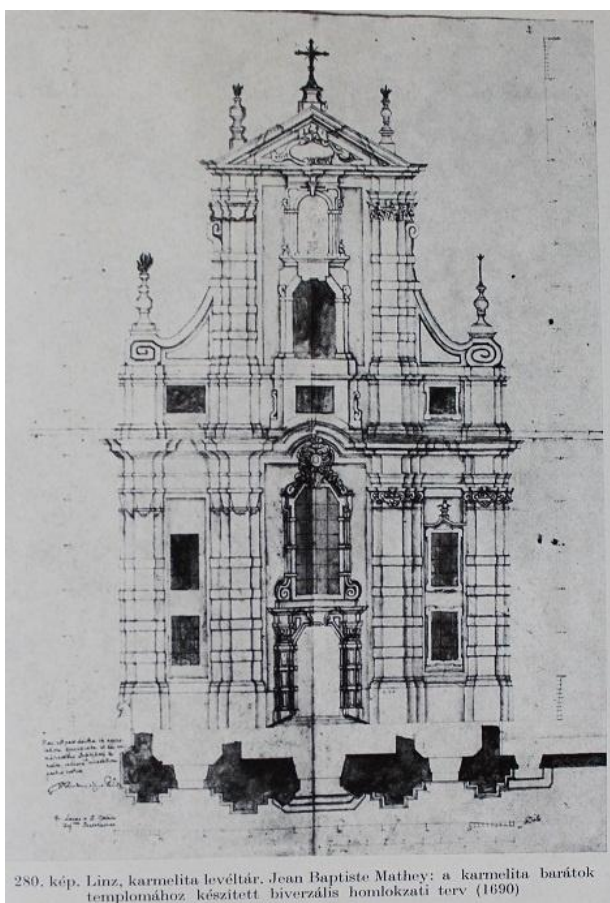
277. kép. Győr. Az exjezsuita konvent kapuja (1667)

Obr. č. 139

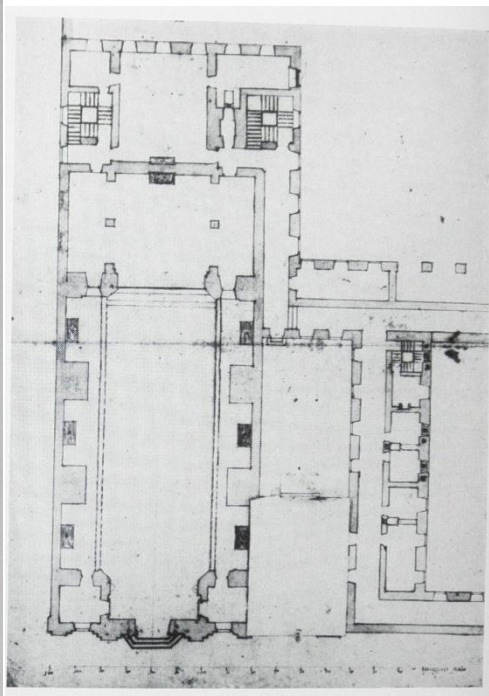
Průčelí kostela sv. Josefa karmelitánských bratrů v Linci

Obr. č. 140

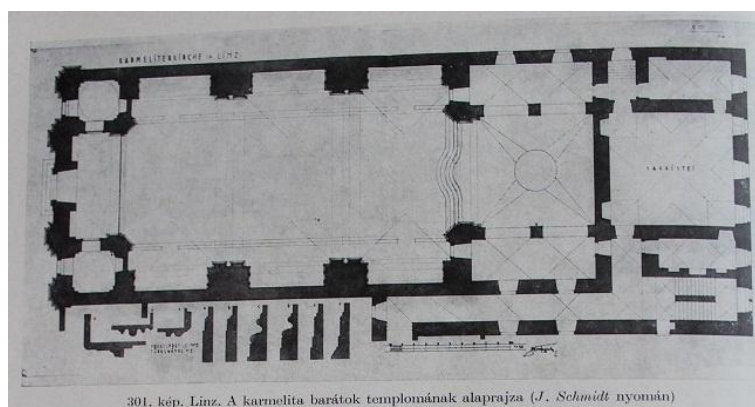
280. kép. Linz, karmelita levéltár, Jean Baptiste Mathey: a karmelita barátok templomához készített biverzális homlokzati terv (1690)

Obr. č. 141

Návrh průčelí a půdorys lineckého kostela sv. Josefa

Obr. č. 142

301. kép. Linz. A karmelita barátok templomának alaprajza (J. Schmidt nyomán)

Půdorys lineckého kostela sv. Josefa

Obr. č. 143

Průčelí kostela lineckých karmelitánek

Obr. č. 144

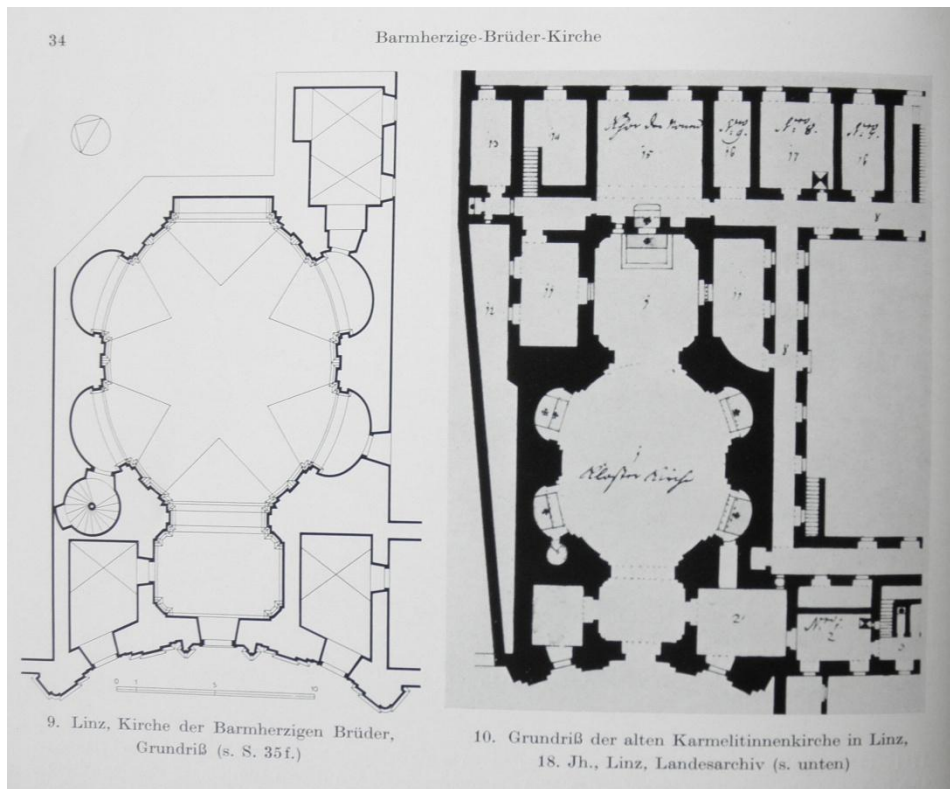

Obr. č. 145

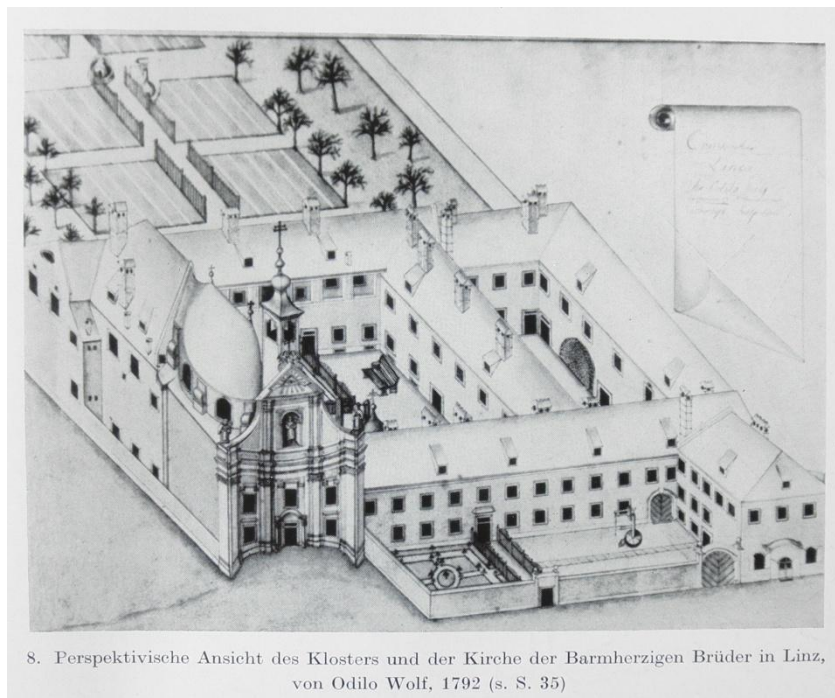
Průčelí a letecký pohled na linecký kostel karmelitánek

Obr. č. 146

Půdorysy lineckého kostela karmelitánek

Obr. č. 147

Dobový pohled na klášterní komplex lineckých karmelitánek

Obr. č. 148

Zámek Feyregg u Bad Hall

Obr. č. 149

Gleinkerův dům v Linci

Obr. č. 150

Pohled na kruchtu karmelitánského kostela v Linci, Pohled do lodi v kostele ve Spitalu am Pyhrnu

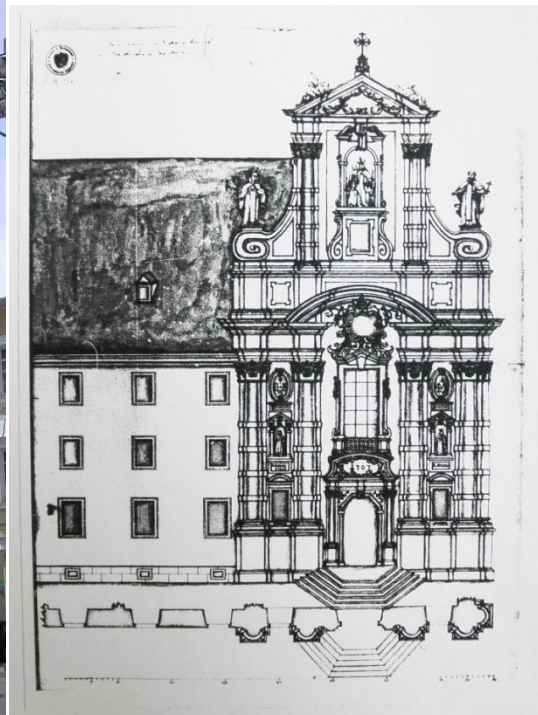
Obr. č. 151

Obr. č. 152

Obr. č. 153

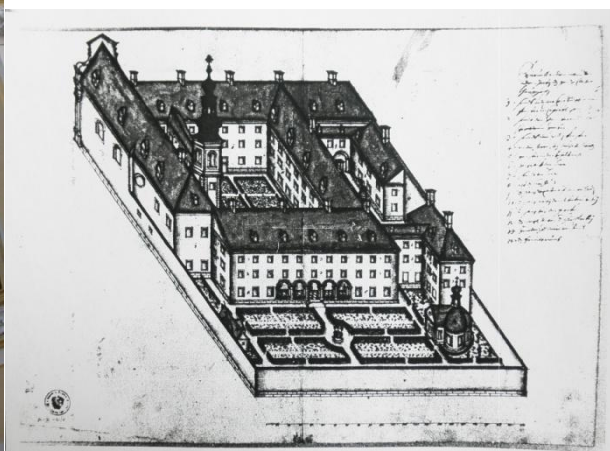

Kostel karmelitánek sv. Hipolity v St. Pöltenu, Návrh průčelí kostela v St. Pöltenu od M. Wittwear z roku 1707

Obr. č. 154

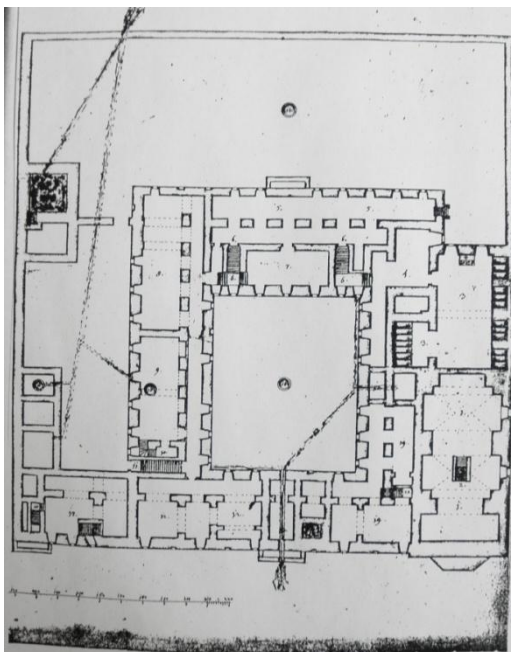

Obr. č. 155

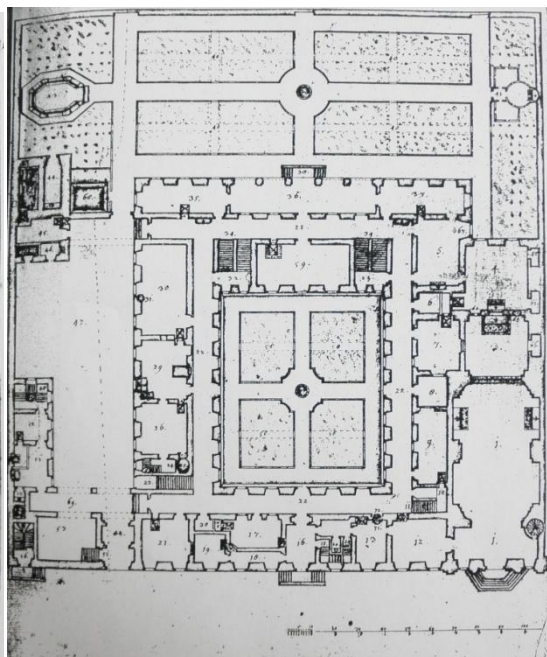

Detail průčelí kostela v St. Pöltenu, Pohled na klášter od M. Wittwera z roku 1707

Obr. č. 156

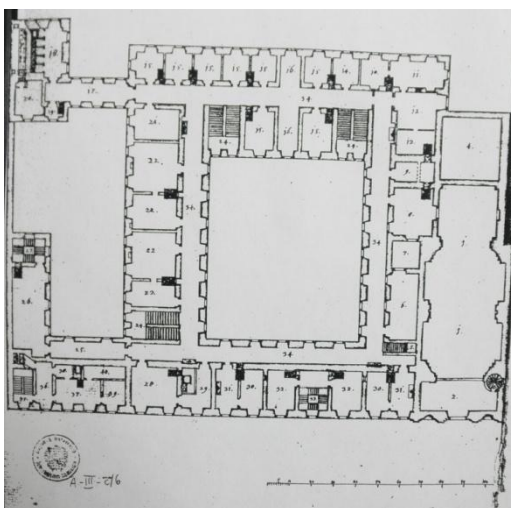
Obr. č. 157

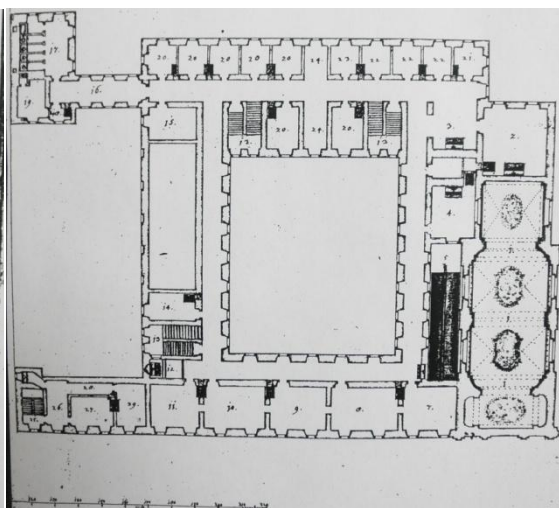
Půdorys sklepení a přízemí karmelitánského kláštera v Sankt Pöltenu

Plány Martin Wittwer, 1707

Obr. č. 158

Obr. č. 159

Půdorys prvního a druhého patra karmelitánského kláštera v Sankt Pöltenu, Plány Martin Wittwer, 1707

Obr. č. 160

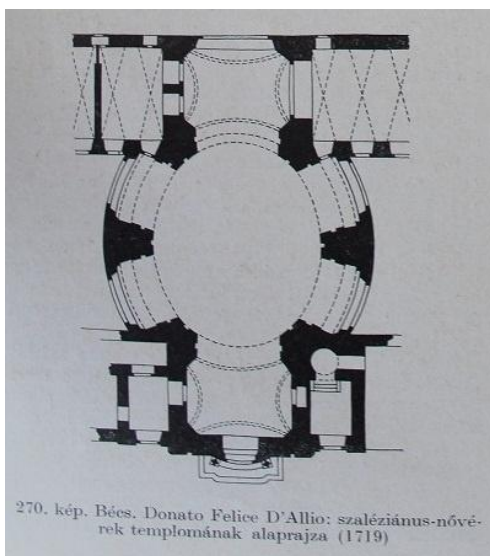

Obr. č. 161

Pohled na győrský klášter z břehu řeky Ráby, Letecký pohled na győrský karmelitánský klášter

Obr. č. 162

Půdorys salesiánského kostela ve Vídni

Obr. č. 163

Dobový pohled na salesiánský klášter

Obr. č. 164

Průčelí salesiánského kostela ve Vídni

Obr. č. 165

Hřbitovní kaple v Györu

Obr. č. 166

Hřbitovní kaple s křížovou cestou v Györu

Obr. č. 167

Hřbitovní kaple v Györu

Obr. č. 168

Jezuitský kostel v Györu

Obr. č. 169

Průčelí jezuitského kostela v Györu

Obr. č. 170

Letecký pohled na opatství v Pannonhlamě

Obr. č. 171

Letecký pohled na cisterciácký klášter v Zircu

Obr. č. 172

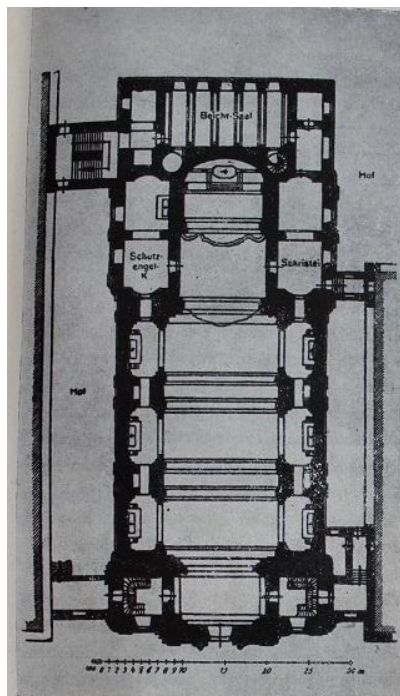

Obr. č. 173

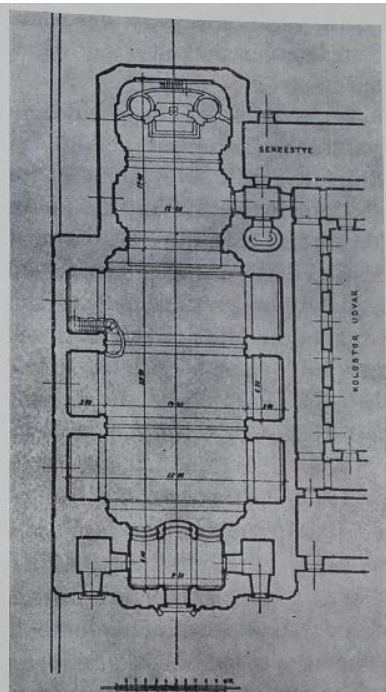

Klášterní kostel cisterciáků v Zircu a ve Spitalu sm Pyhrnu

Obr. č. 174

304. kép. Spital am Pyhrn. Az apátság templom alaprajza (B. Grömschütz nyomán)

305. kép. Zirc. A v. cisztercita apátság templom alaprajza (Aggházy M. nyomán)

Půdorys kostela ve Spital am Pyhrnu a Zircu

Obr. č. 175

Letecký pohled na klášter v Tihany

Obr. č. 176

Průčelí kostela v Tihany

Obr. č. 177

Průčelí kostela v Pápa

Obr. č. 178

Obr. č. 179

310. kép. Linz. Johann Haslinger: az ursulya apácák temploma, 1736 (J. Schmitt nyomán, 1965. évi felmérés)

Pohled do lodi kostela v Pápa, průčelí kostela sv. Uršuly v Linci od J. Haslingera

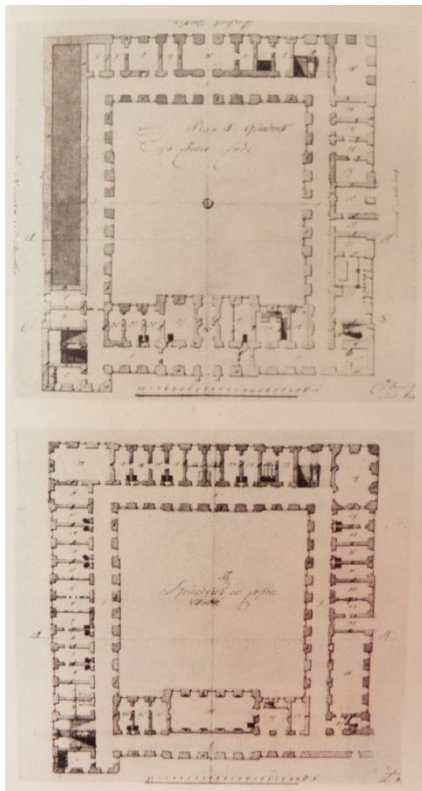
15. 5. OBRÁZKY K TVORBĚ KILIÁNA IGNÁCE DIENTZENHOFERA

Obr. č. 180

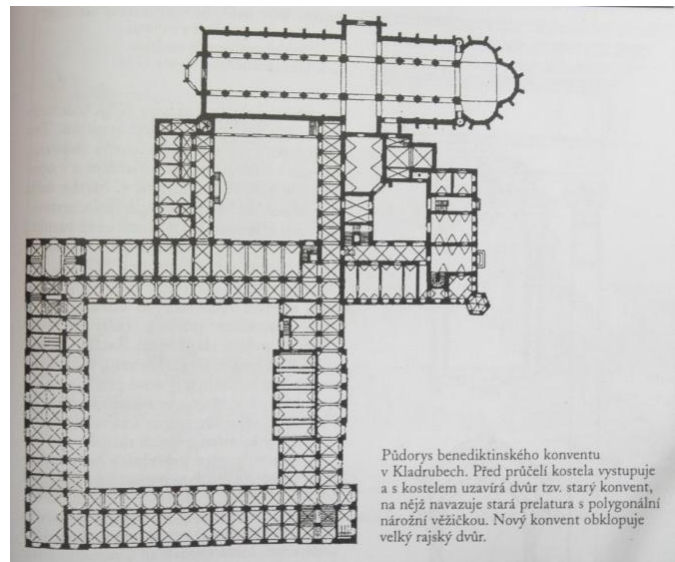

Kilián Ignác Dientzenhofer

Obr. č. 181

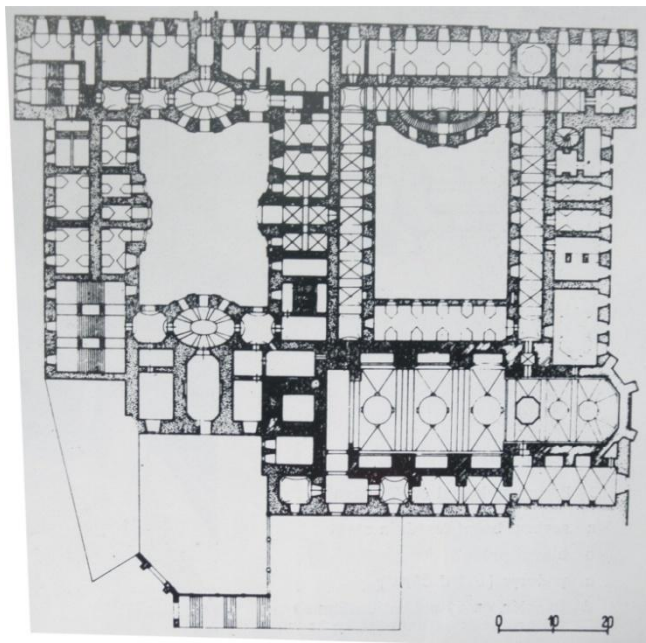
Obr. č. 182

Pádorys benediktinského konventu v Kladruzech. Před průčelí kostela vystupuje a s kostelem uzavírá dvůr tzv. starý konvent, na nějž navazuje stará prelatura s polygonální nárožní věžičkou. Nový konvent obklopuje velký rajský dvůr.

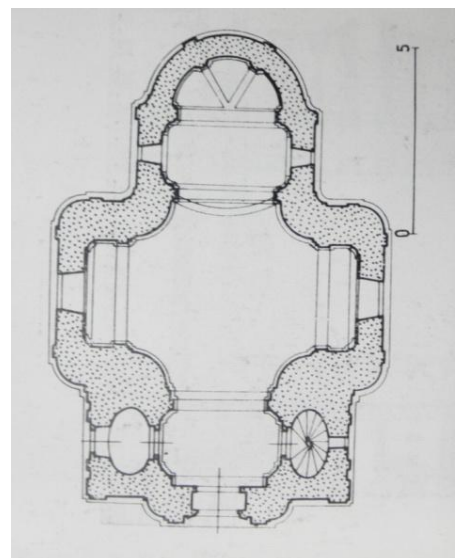
Kladruby konvent

Obr. č. 183

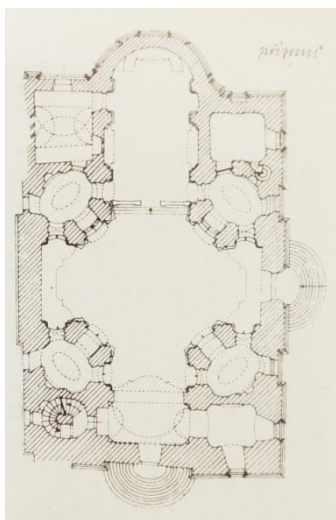
Broumov konvent

Obr. č. 184

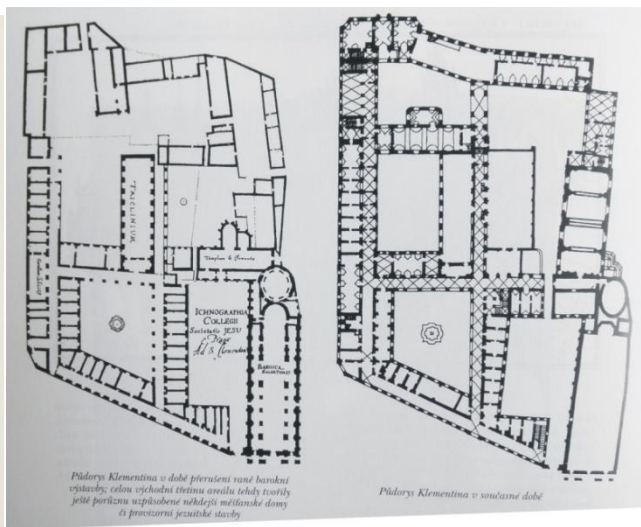

kostel sv. Václava v Broumově

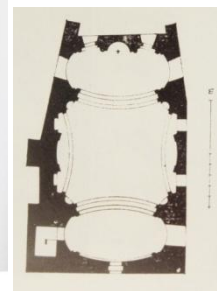
Obr. č. 185

Obr. č. 186

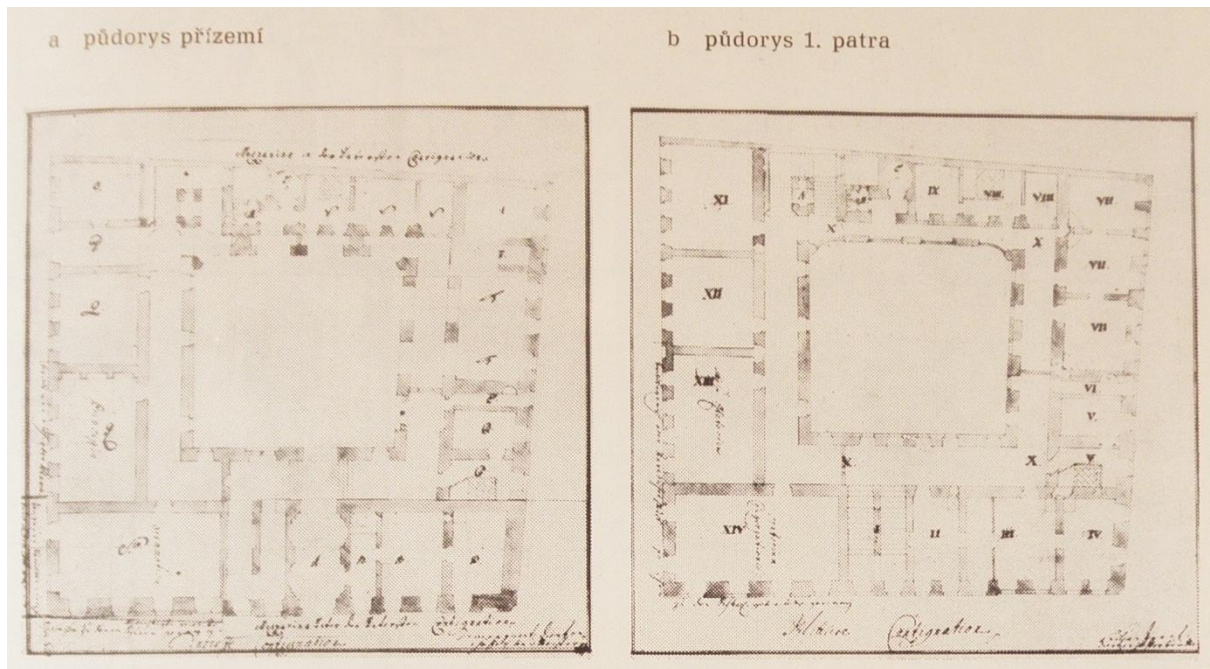

Obr. č. 187

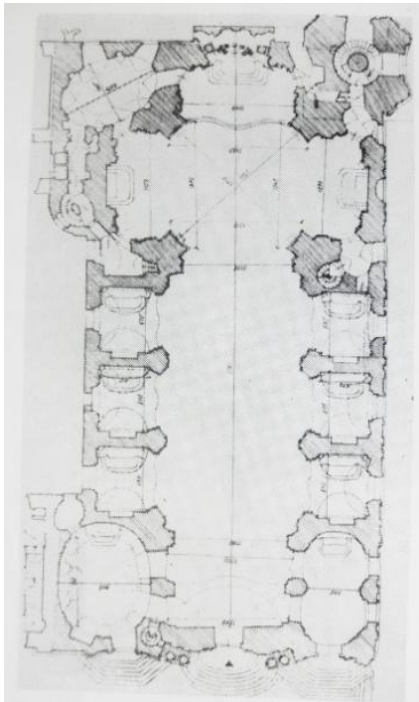
Kostel sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze, Klementinum, kostel sv. Bartoloměje na Starém Městě v Praze

Obr. č. 188

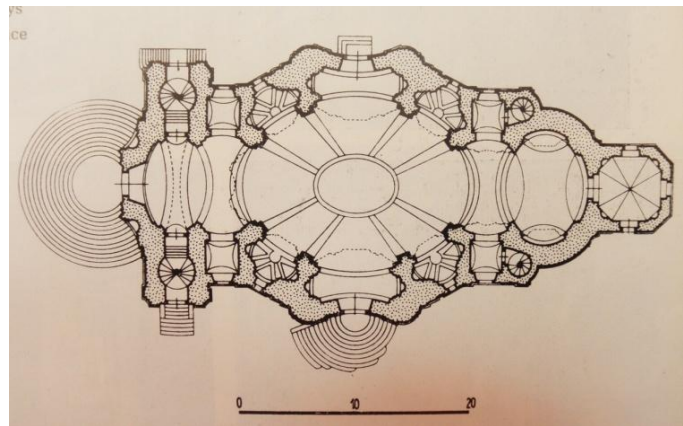

Jezuitská kolej v Praze na malé Straně

Obr. č. 189

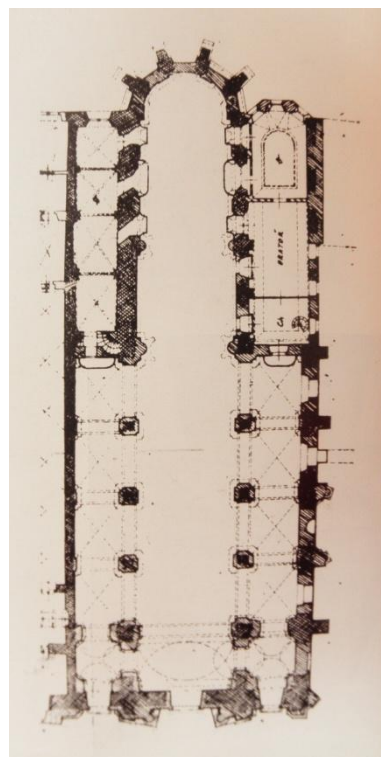

Obr. č. 190

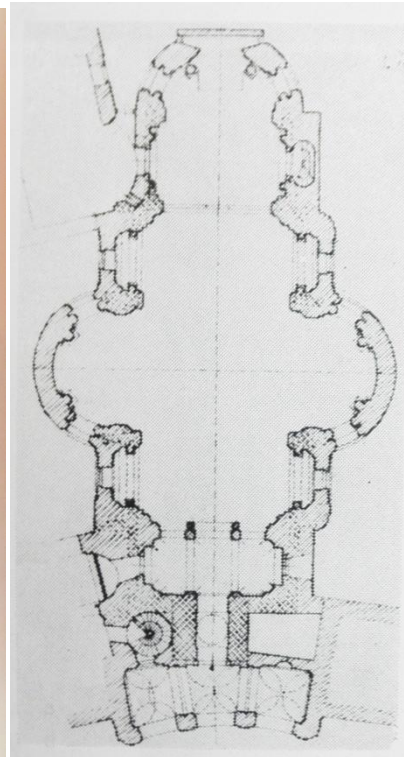

Kostel sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, kostel sv. Máří Magdalény v Karlových Varech

Obr. č. 191

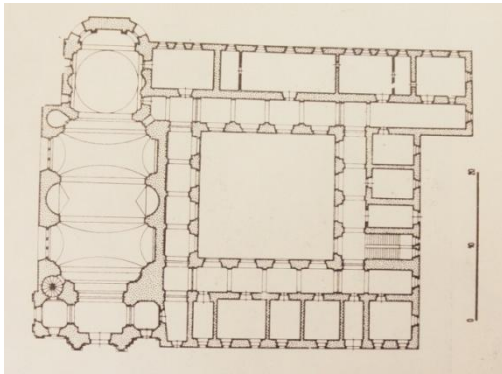

Obr. č. 192

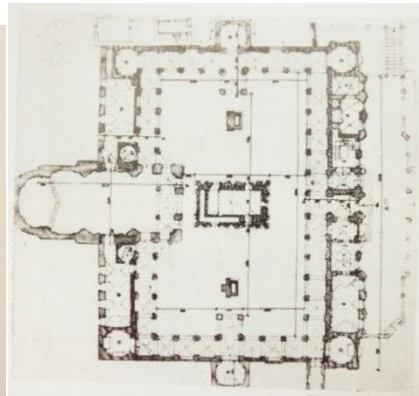

Kostel sv. Tomáše na Malé Straně v Praze, kostel sv. Kateřiny v Praze na Novém Městě

Obr. č. 193

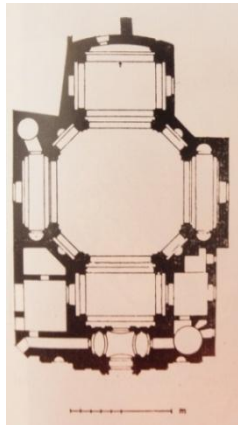

Obr. č. 194

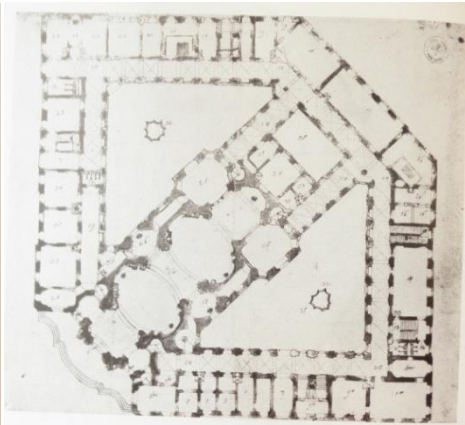

Klášterní kostel Nanebevzetí P. Marie v Ročově, Loreta Praha – Hradčany

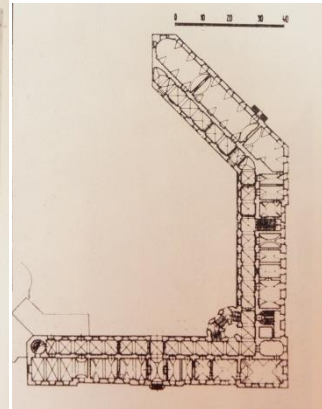
Obr. č. 195

Obr. č. 196

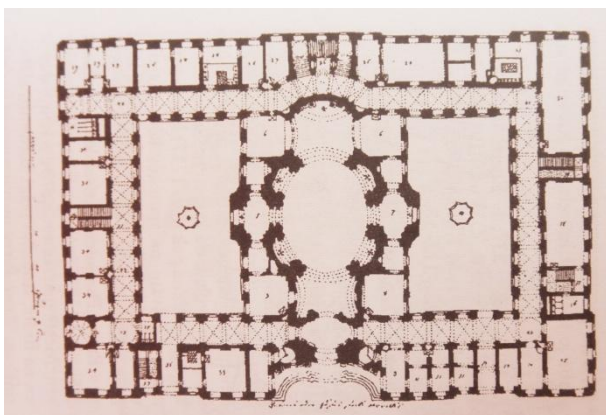

Obr. č. 197

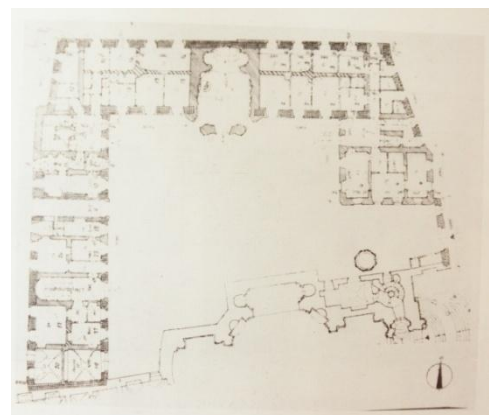

Kostel sv. Jana Nepomuckého Praha – Hradčany, klášter voršilek v Kutné Hoře (návrh a realizce)

Obr. č. 198

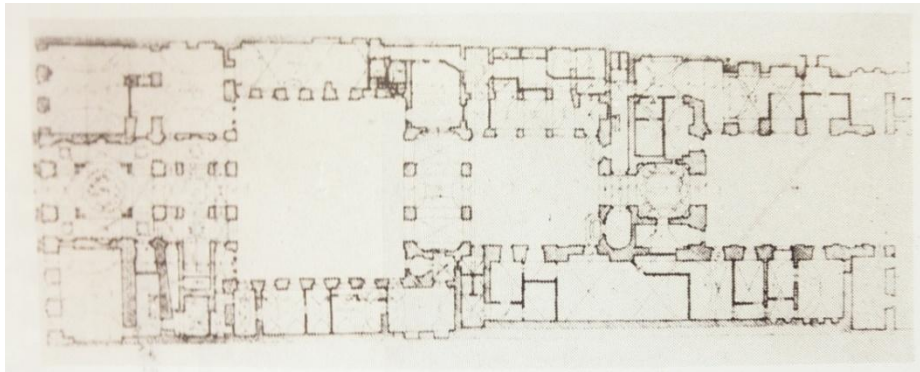

Obr. č. 199

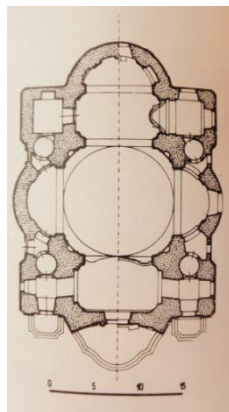
Konvent anunciánek (celestýnek) na Novém městě pražském (nerealizovaný projekt), Císařský špitál, Praha - Hradčany

Obr. č. 200

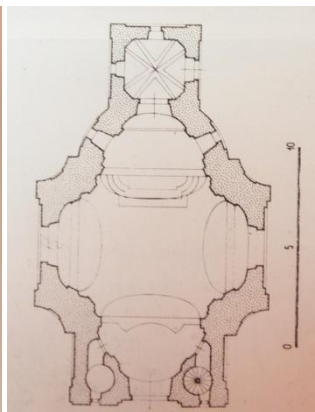

Palác Piccolomini v Praze na Novém Městě

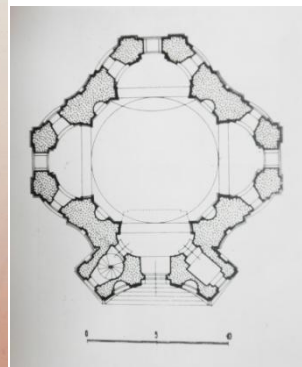
Obr. č. 201

Obr. č. 202

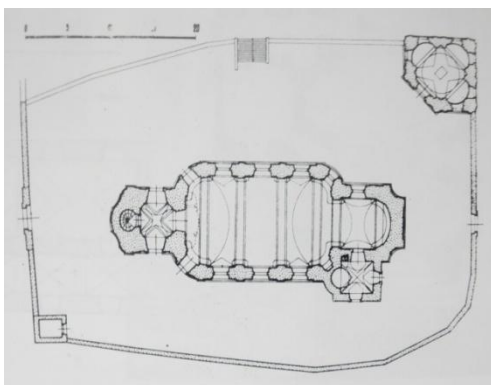

Obr. č. 203

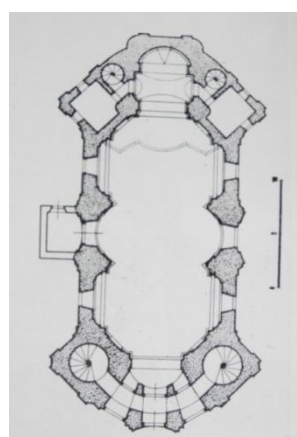

Kostel Narození P. Marie v Níčově, kaple kalvárie v Radnicích, kostel sv. Floriána v Kladně

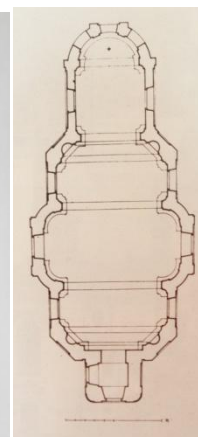
Obr. č. 204

Obr. č. 205

Obr. č. 206

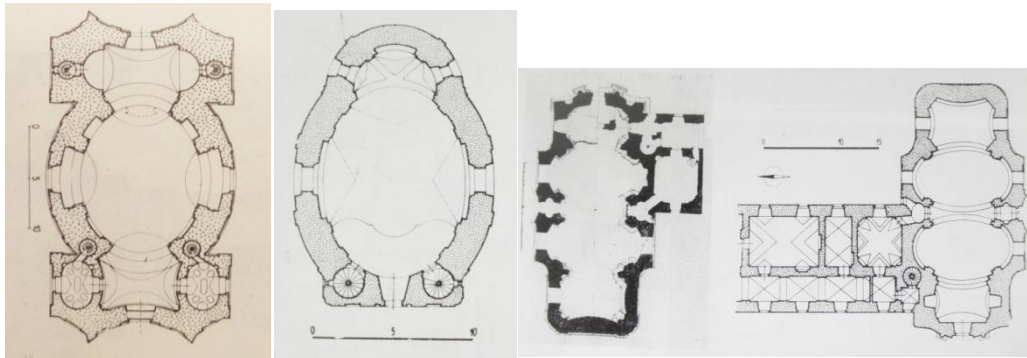

Kostel sv. Jana Křtitele v Paštikách, kostel sv. Markéty v Šonově, kostel sv. Martina ve Chválenicích

Obr. č. 207

Obr. č. 208

Obr. č. 209

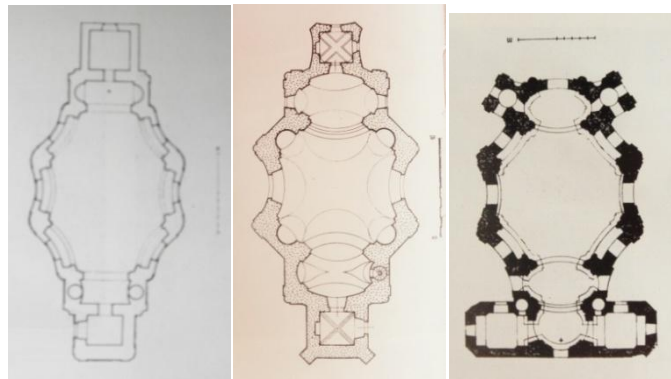

Kostel P. M. Bolestné v Dobré Vodě u Č. Budějovic, kostel sv. Petra v okovech ve Velence, kostel sv. Františka Xaverského v Opařanech

Obr. č. 210

Obr. č. 211

Obr. č. 212

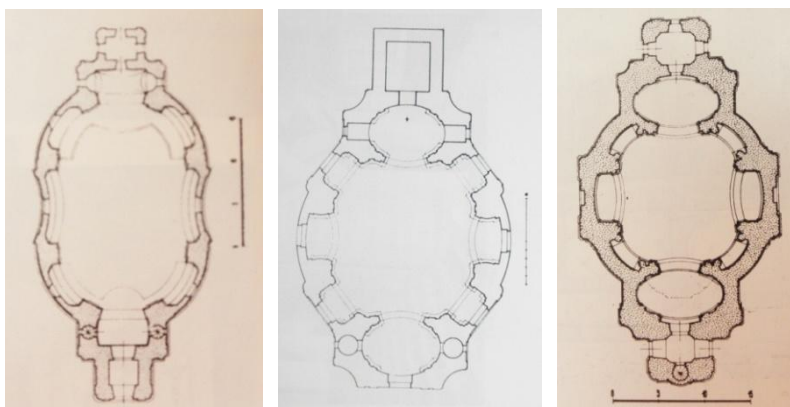

Kostel Všech svatých v Heřmánkovicích, kostel sv. Vojtěcha v Počalpech u Litoměřic, kostel sv. Jana Nepomuckého na Skalce

Obr. č. 213

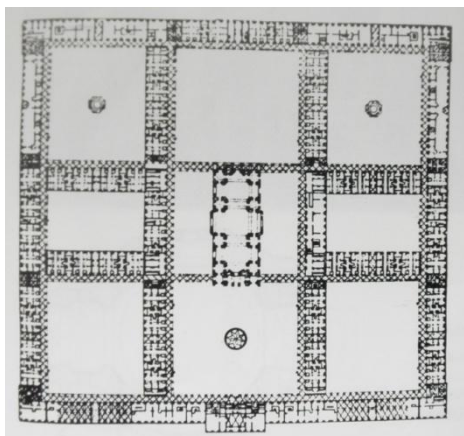
Obr. č. 214

Obr. č. 215

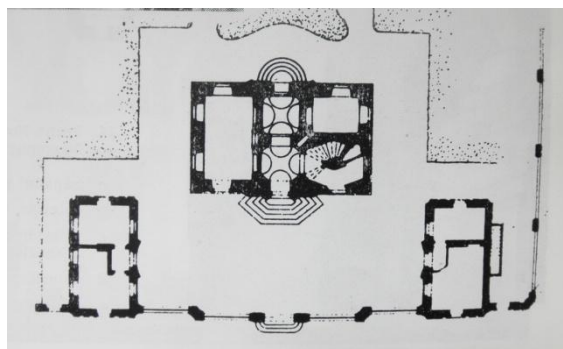

Kostel sv. Anny ve Vižnově, kostel sv. Máří Magdalény v Božanově, kostel sv. Klimenta v Odolené Vodě

Obr. 216

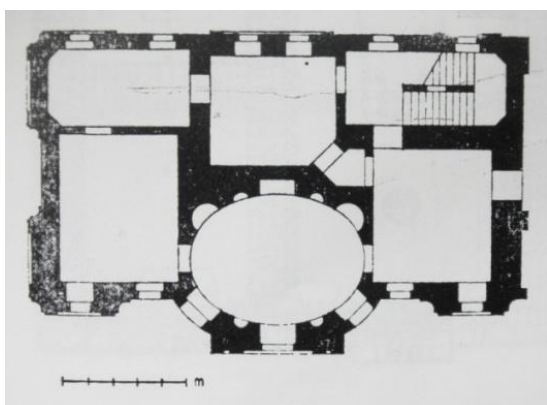
Obr. č. 217

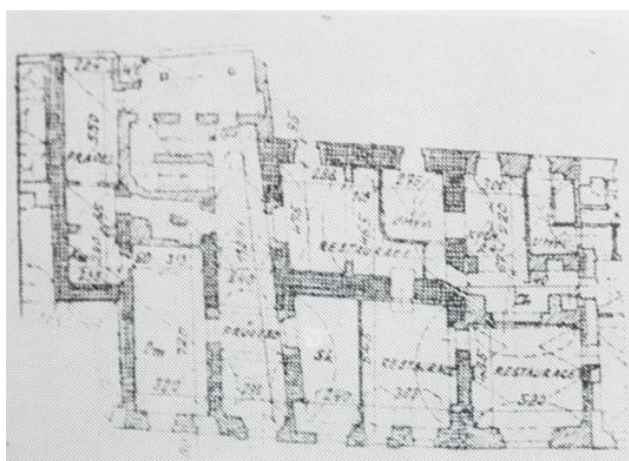
Invalidovna v Praze na Karlíně

letohrádek Jana Václava Michny z Vackova v Praze na Novém Městě

Obr. č. 218

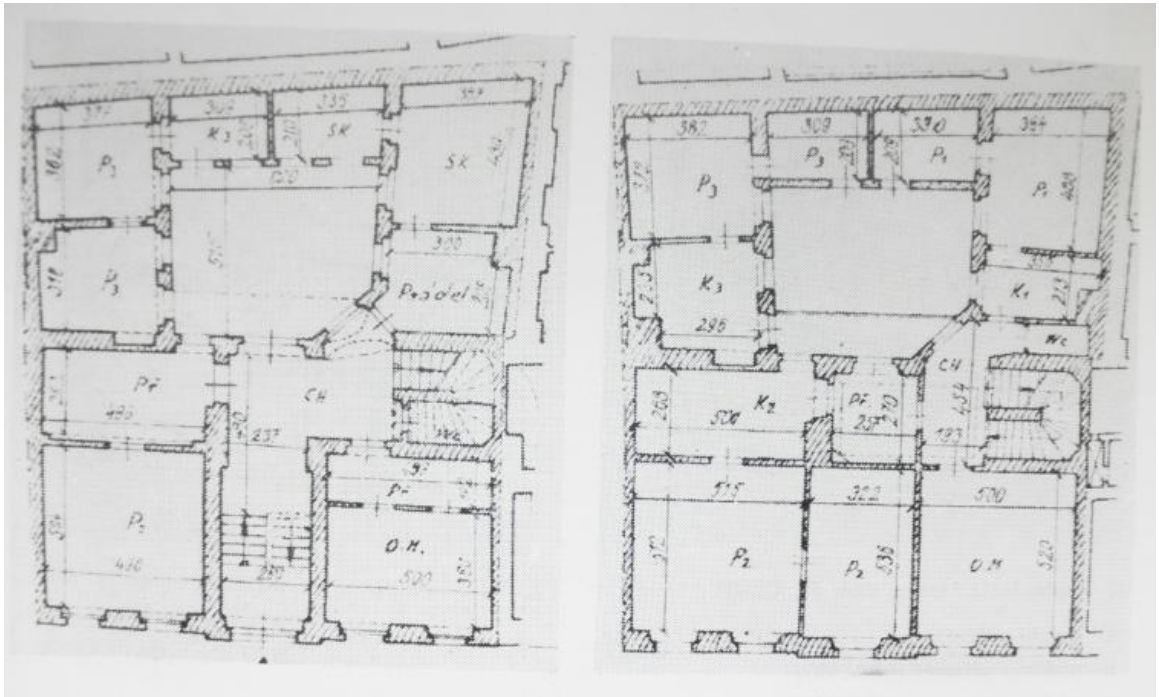

Obr. č. 219

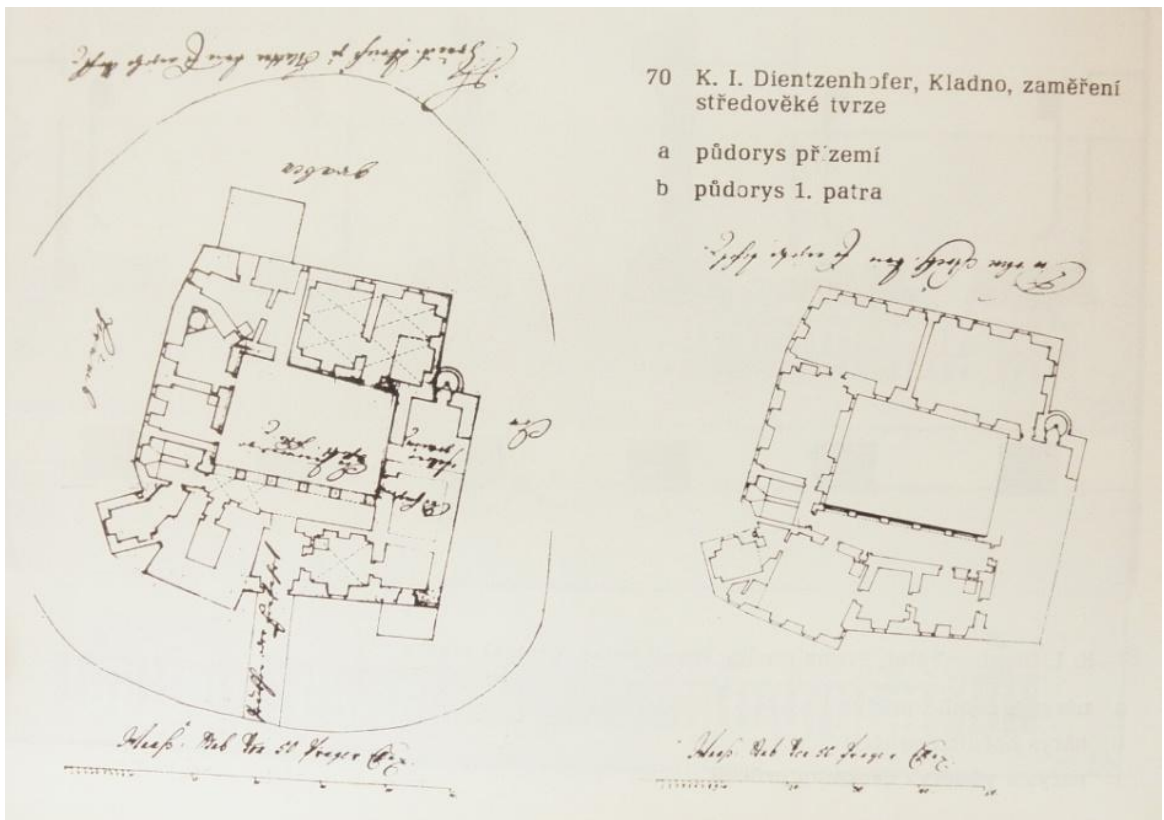
Dientzenhoferova vila (Portheimka) v Praze na Smíchově, dům „U zlatého Jelena“ v Praze na Malé Straně

Obr. č. 220

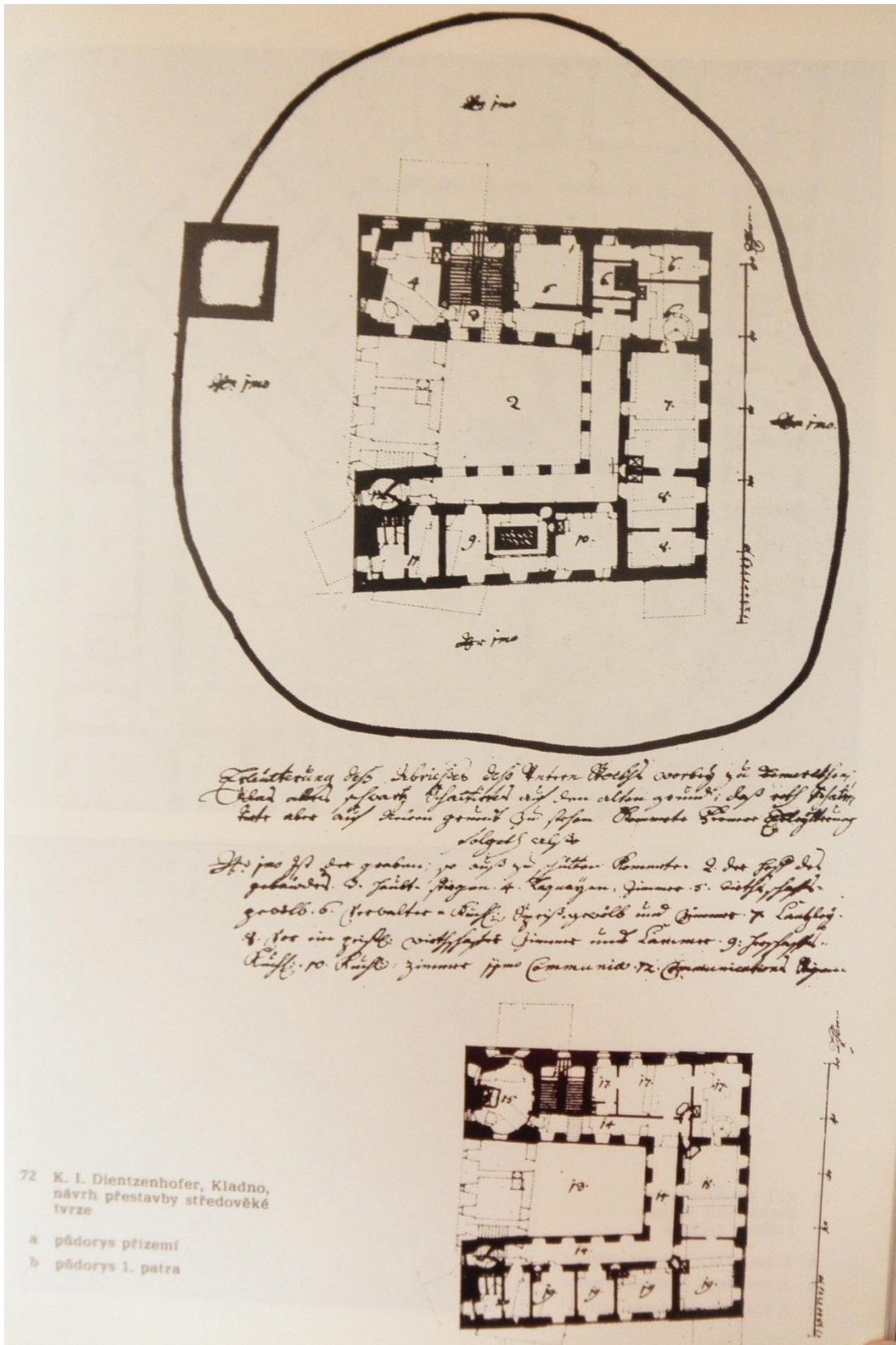

Dům „U dvou hrdliček“ v Praze na Malé Straně

Obr. č. 221

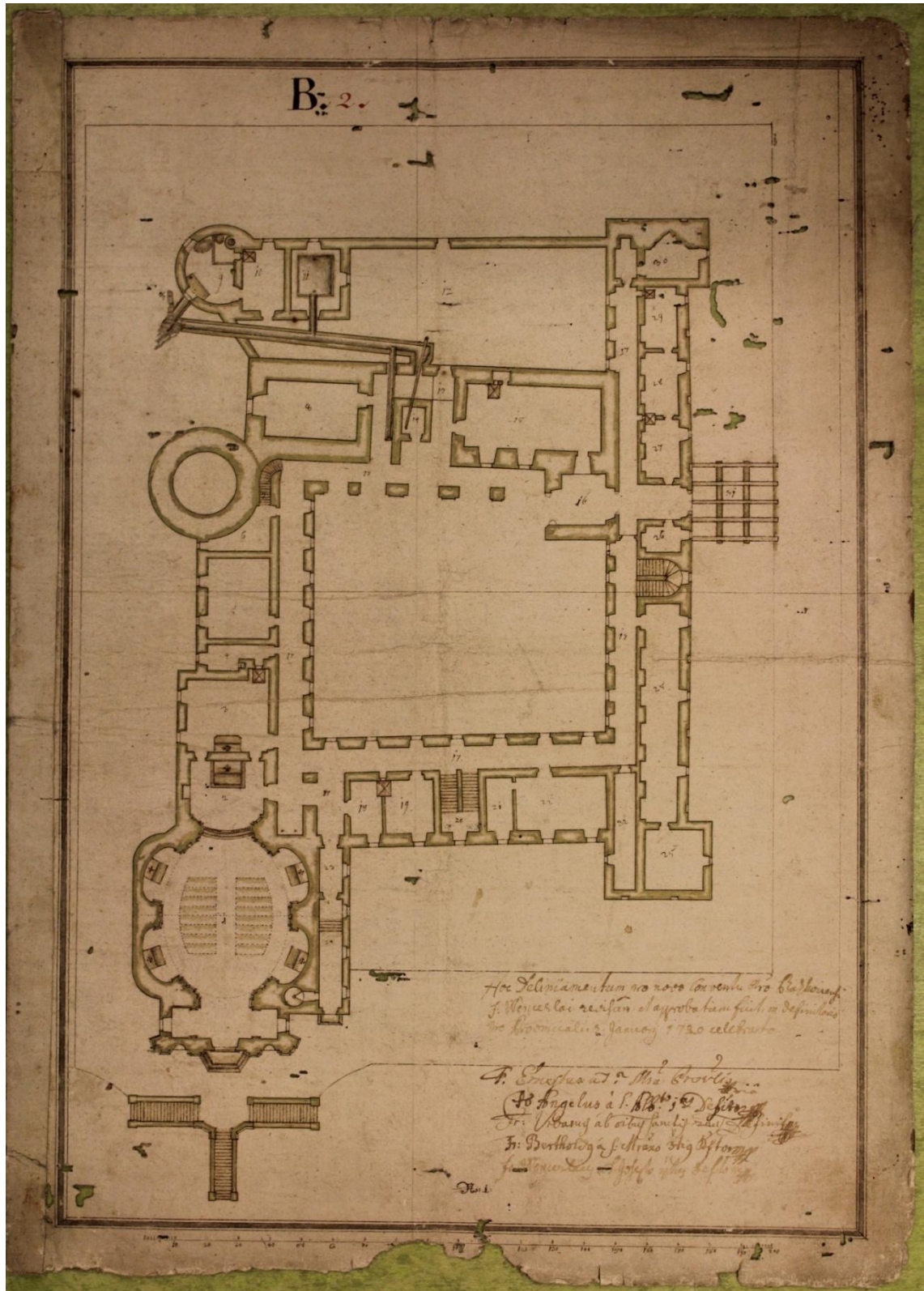
Obr. č. 222

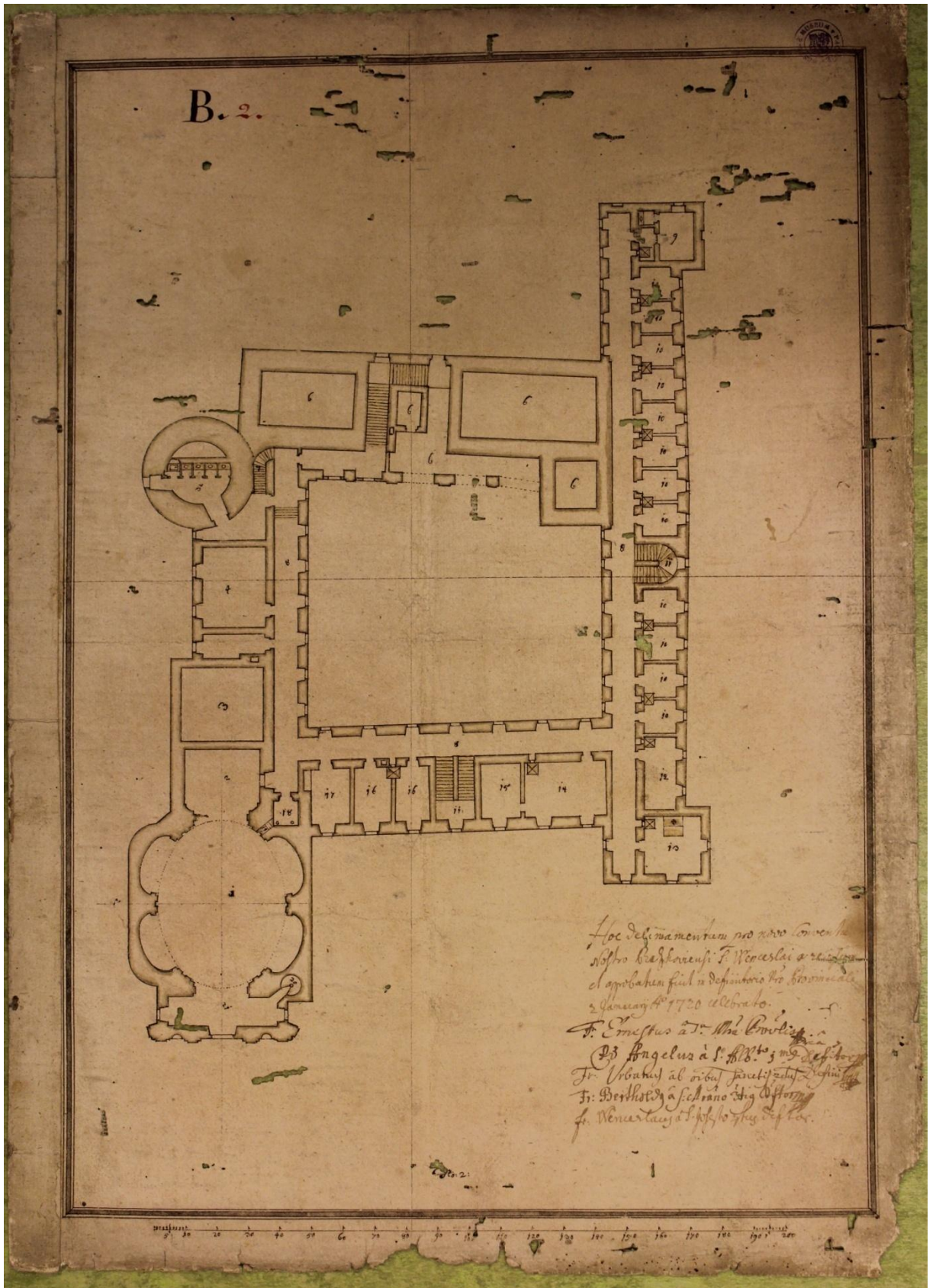
Dientzenhoferova přestavba středověké tvrže v Kladně

15. 6. OBRÁZKY K POROVNÁNÍ BAROKNÍCH PLÁNŮ

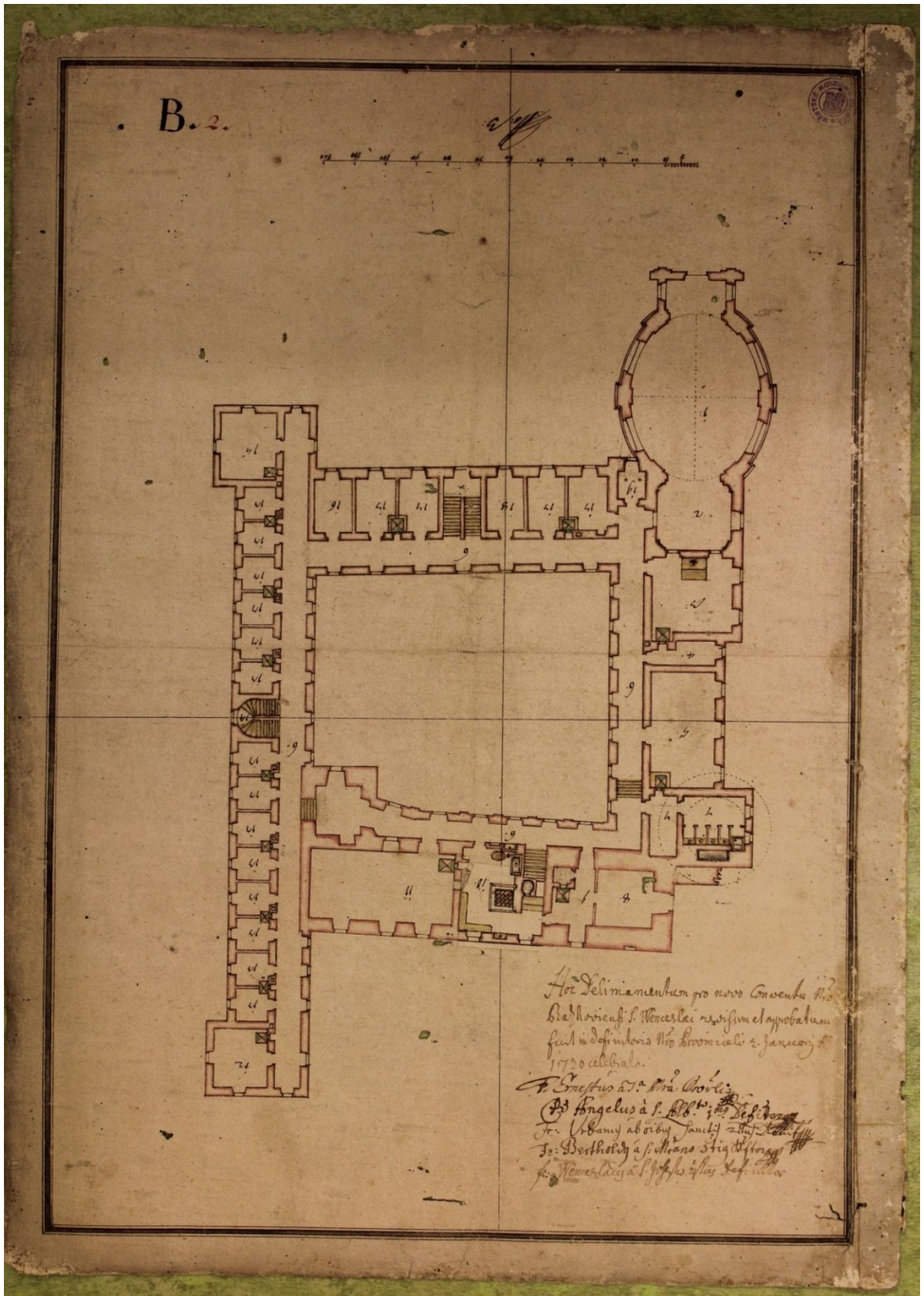
Obr. č. 223

Půdorys přízemí klášterního komplexu v Pacově, Martin Wittwer, 1720

Půdorys prvního patra kláštera v Pacově, Martin Wittwer, 1720

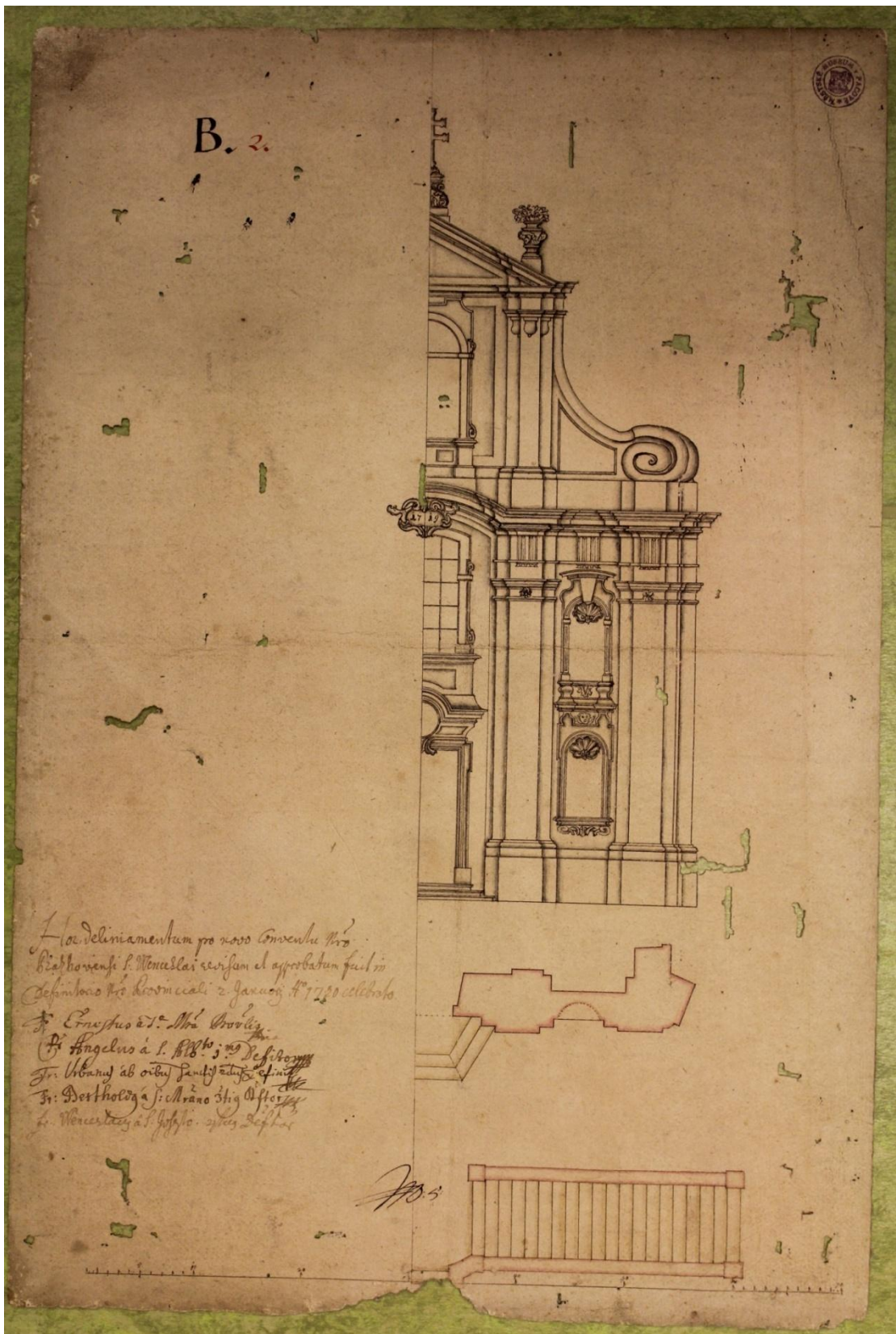

Půdorys prvního patra kláštera, vedený v úrovni římsy v lodi kostela sv. Václava v Pacově,

Martin Wittwer, 1720

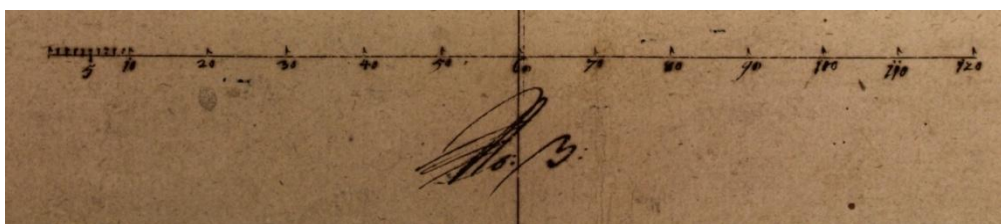

Řez kostela sv. Václava v Pacově, Martin Wittwer, 1720

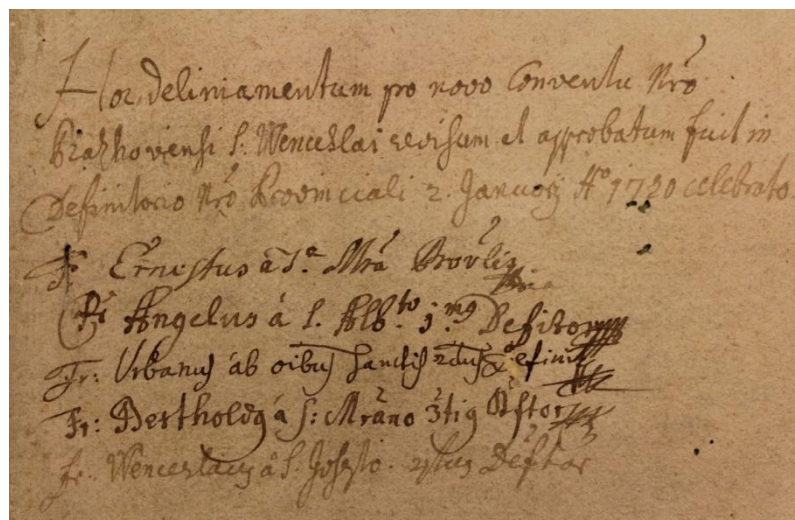
Průčelí kostela sv. Václava v Pacově, Martin Wittwer, 1720

Obr. č. 228

Měřítka - stupnice

Obr. č. 229

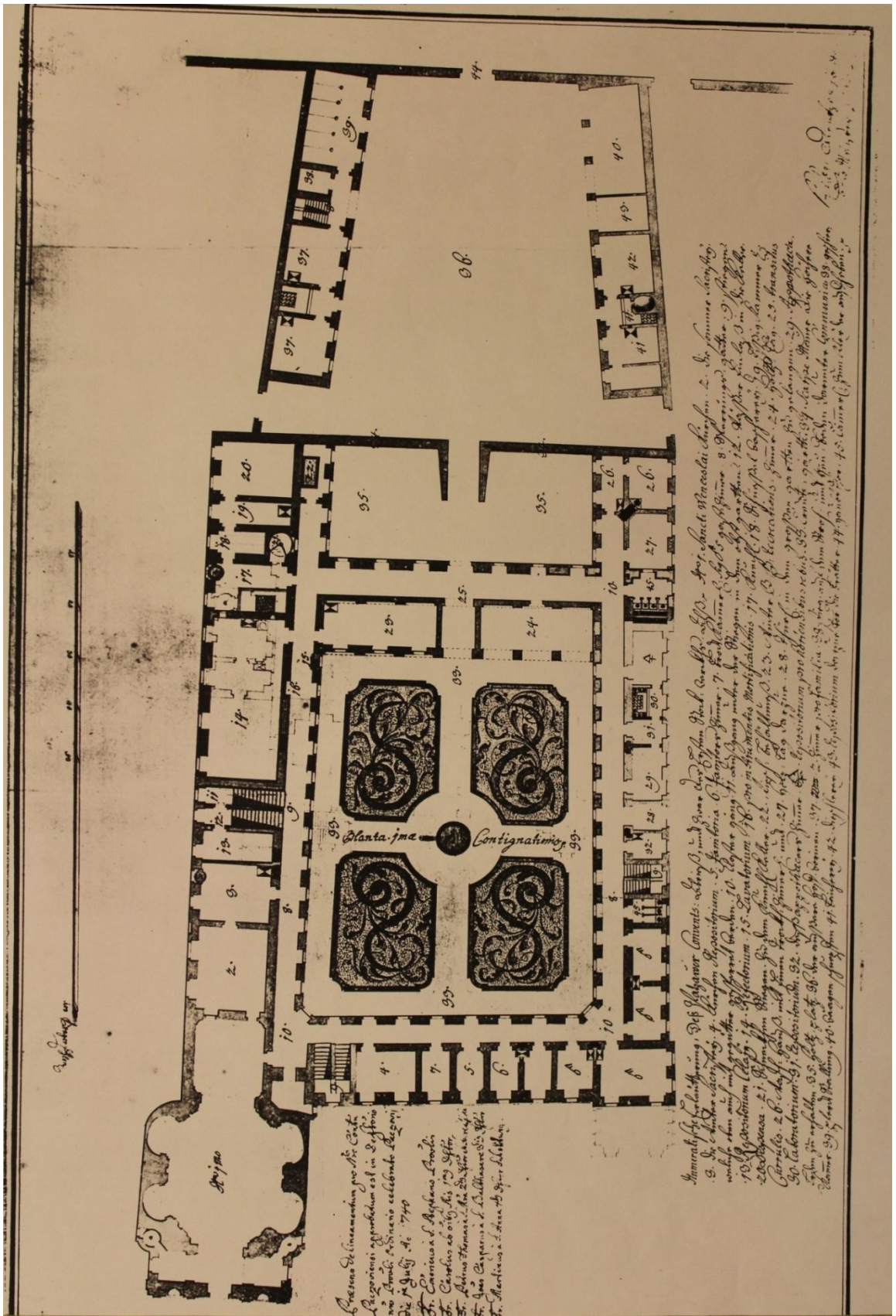
Legenda k plánům - schvalovatelé

Obr. č. 230

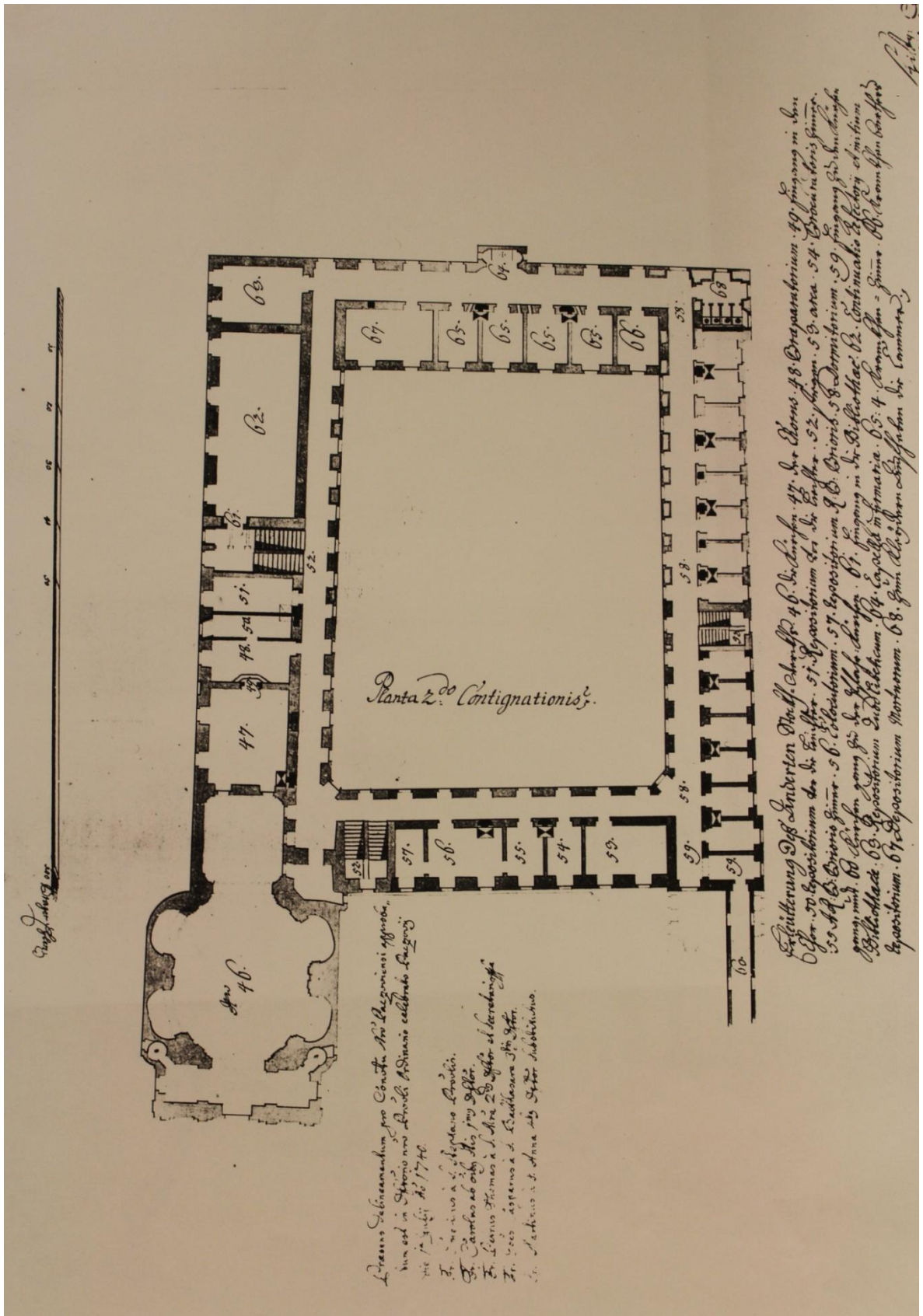
Obr. č. 231

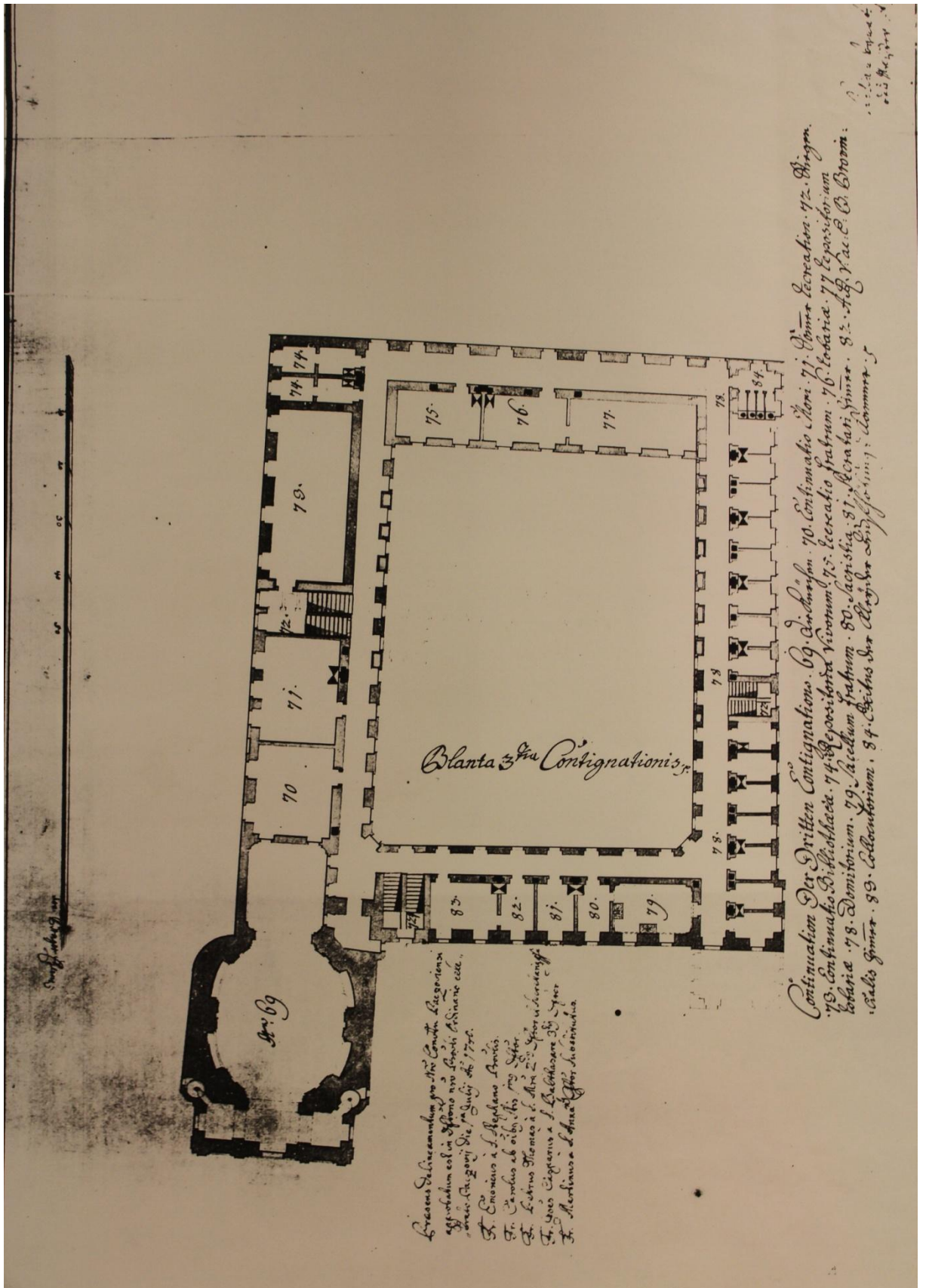
Detail Panny Marie Imaculaty a věže

Půdorys přízemí kláštera v Pacově, Kiliánn Ignác Dientezenhofer, 1740

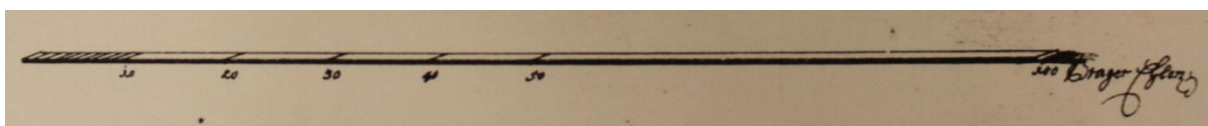

Půdorys prvního patra kláštera v Pacově, Kilián Ignác Dientzenhofer, 1740

Půdorys druhého patra kláštera v Pacově, Kilián Ignác Dientzenhofer, 1740

Obr. č. 235

Měřítka a stupnice

Obr. č. 236

Præsens delineamentum pro An^o Conventu Pragoricensi
approbatum est in Synodo n^{ra} Provinciali Ordinaria eccl^e.
"Prælo Pragorij die 1^a Julij An^o 1776.
Fr. Emmericus à S. Stephano Prælo.
Fr. Carolus ab oib^{us} An^o 1° Syn^o.
Fr. Leobrus Thomas à S. Al^o 2° Syn^o et Secretarius.
Fr. Jo^hes Casparus à S. Balthasare 3° Syn^o.
Fr. Martinus à S. Anna 4° Syn^o substitutus.

Legenda o schvalovatelích

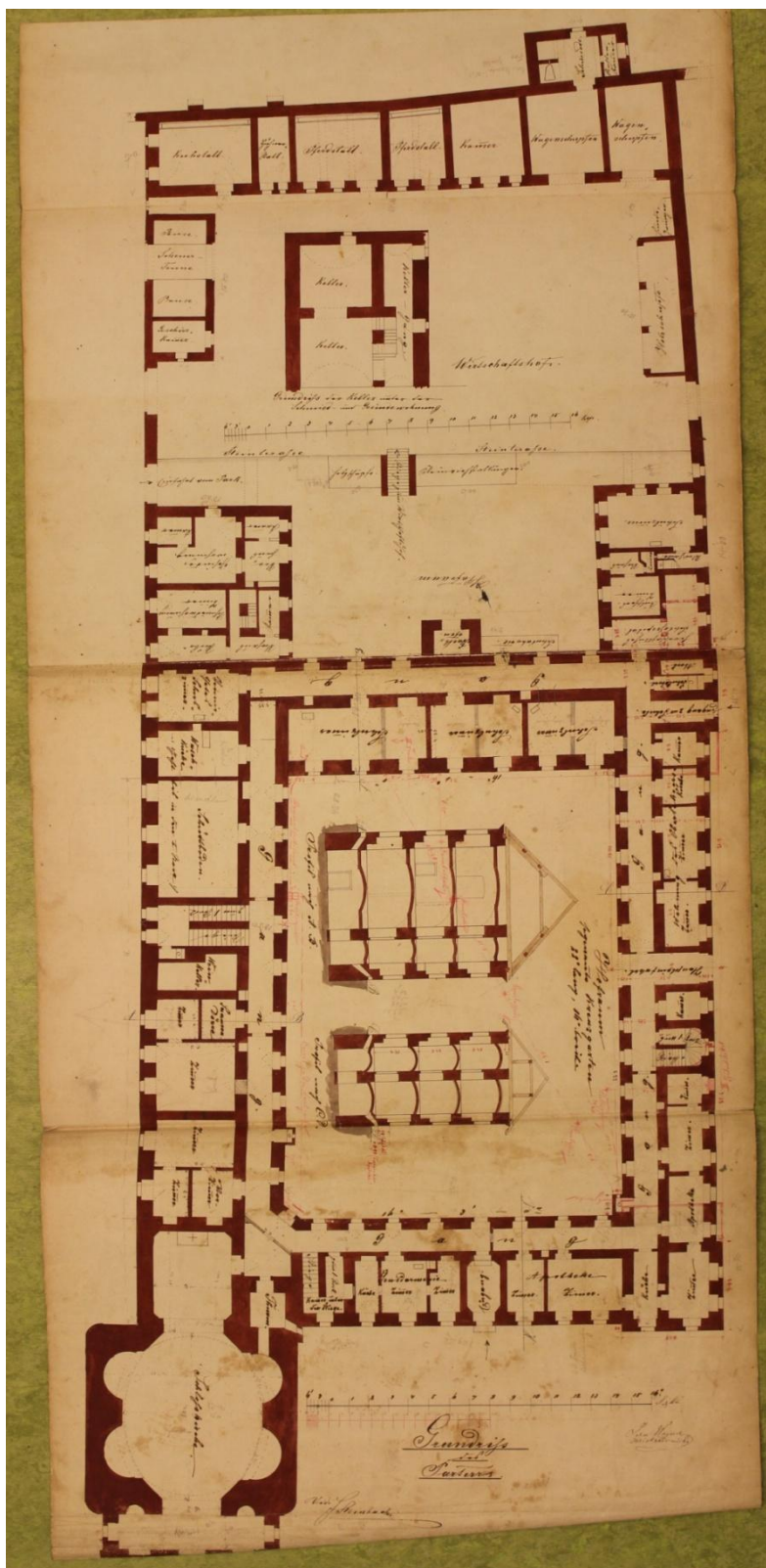
Obr. č. 237

A handwritten signature in cursive script, which reads "Kilián Ignác Dientzenhofer".

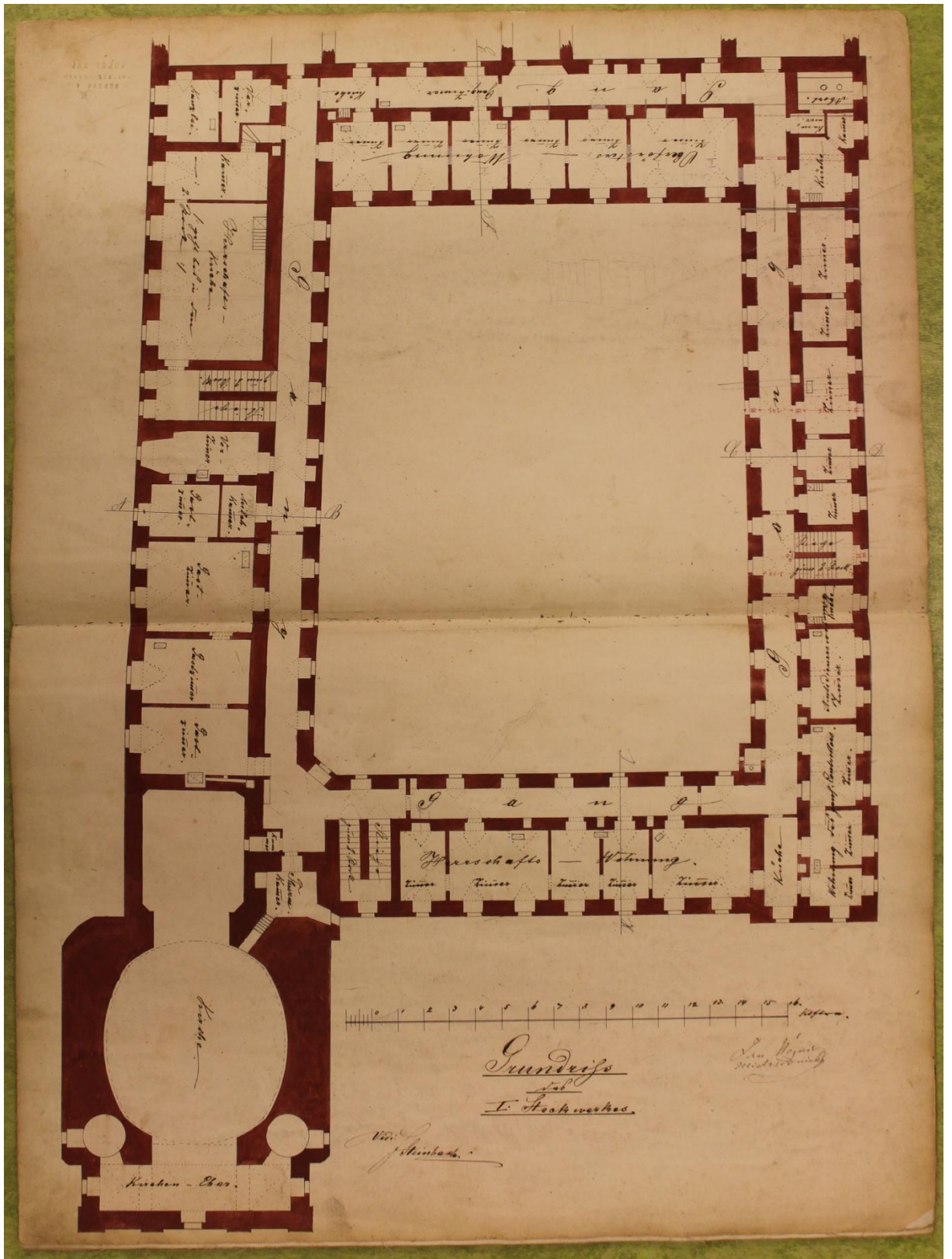
Podpis Kiliána Ignáce Dientzenhofera

15. 7. OBRÁZKY K VOJNOVÝM PLÁNŮM

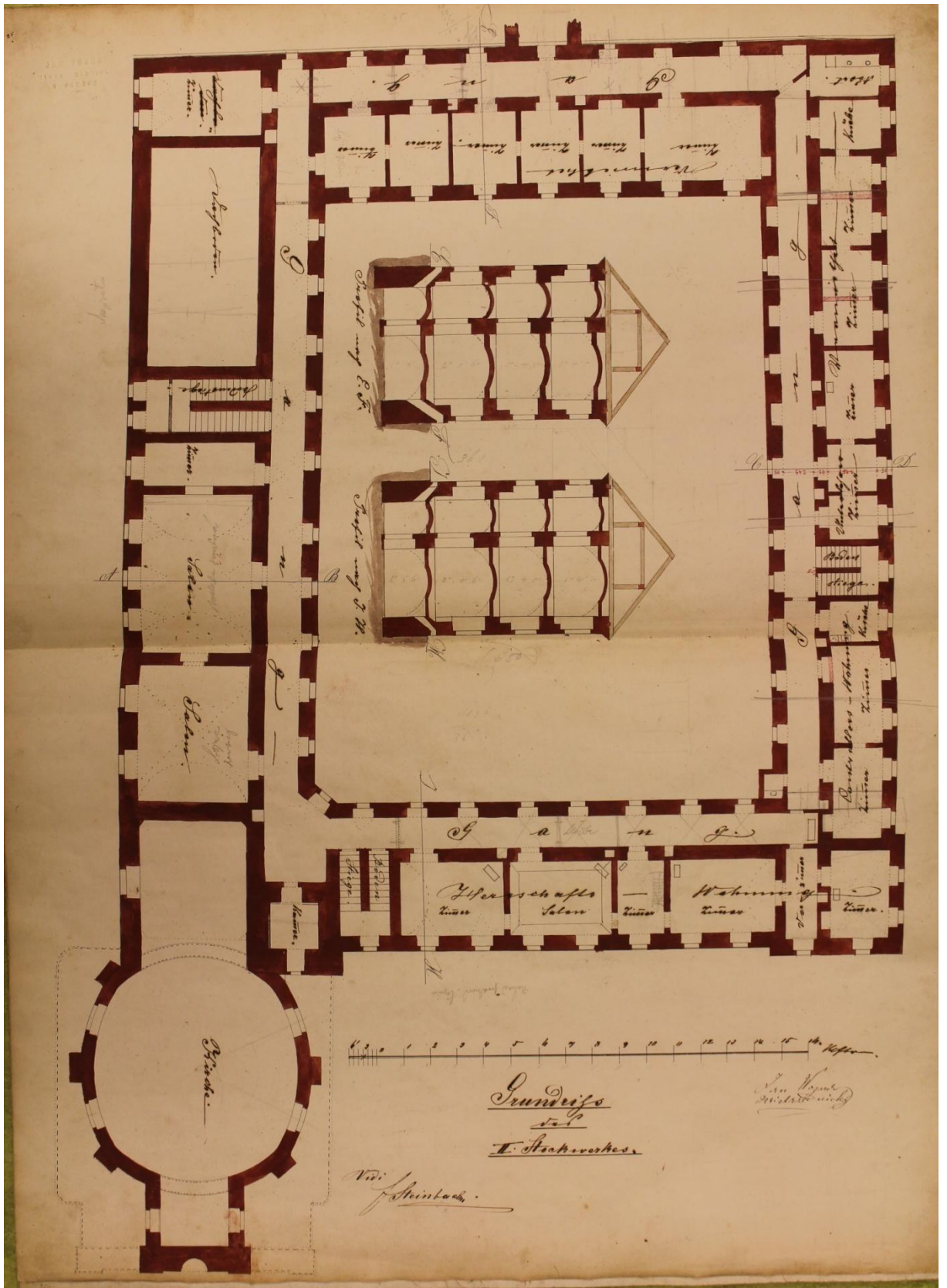
Obr. č. 238

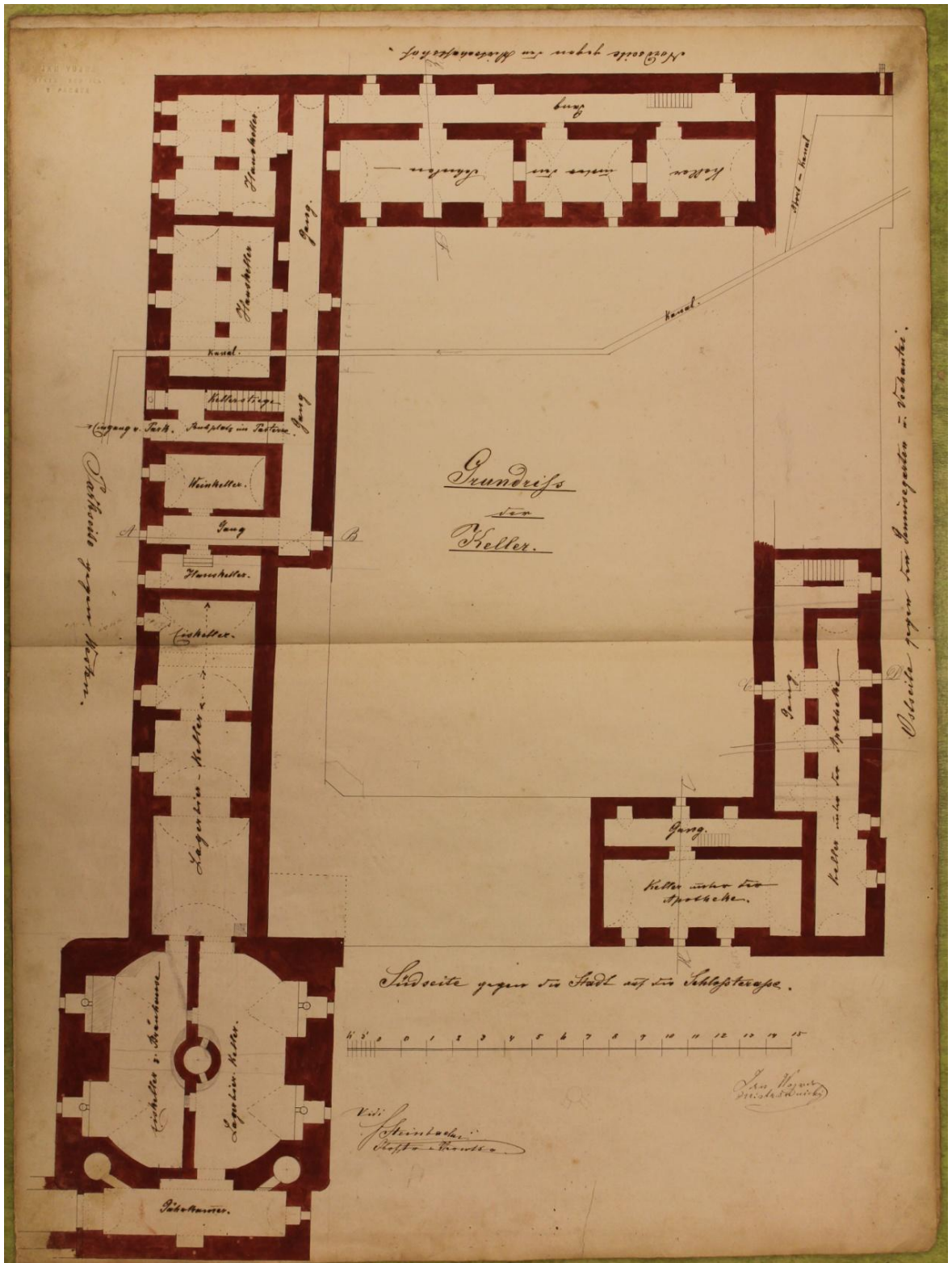
Půdorys přízemí kláštera s hospodářským dvorem v Pacově, Jan Vojna, 1884

Půdorys prvního patra kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884

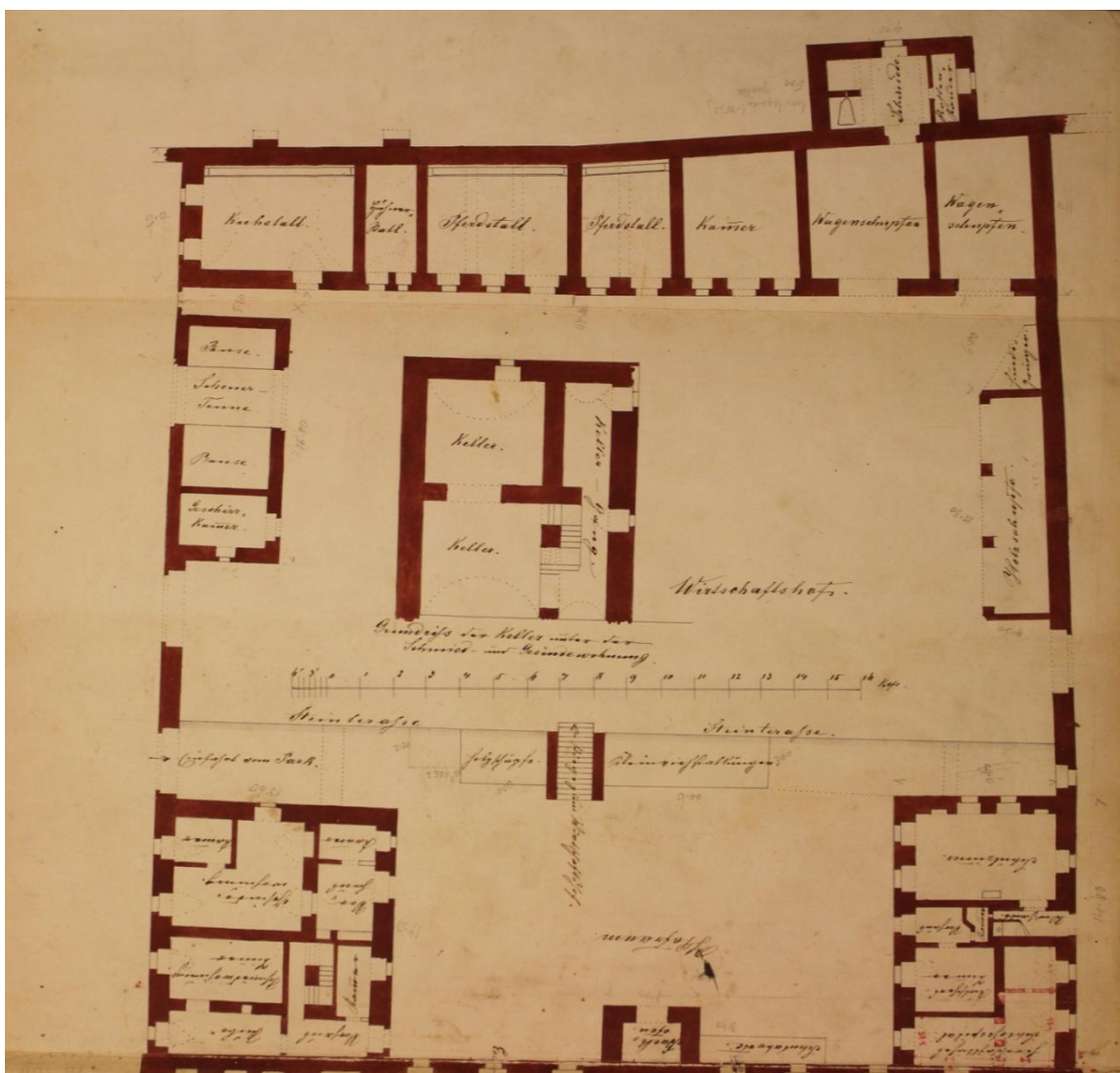

Půdorys druhého patra kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884

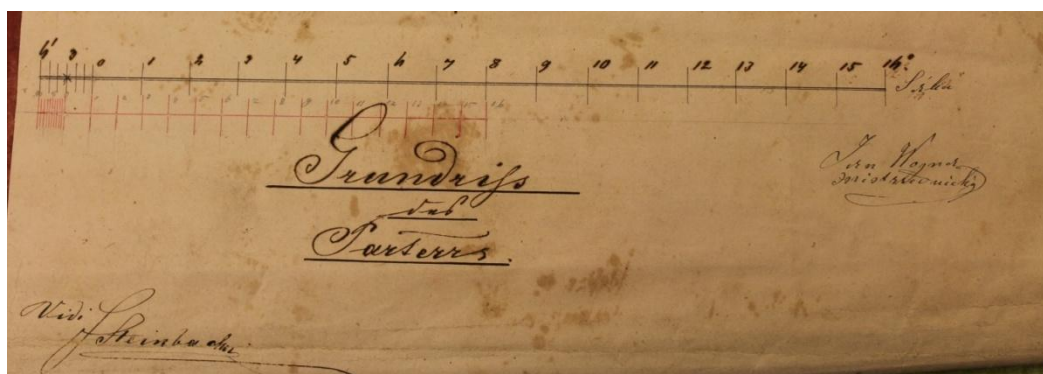
Půdorys sklepů kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884

Obr. č. 242

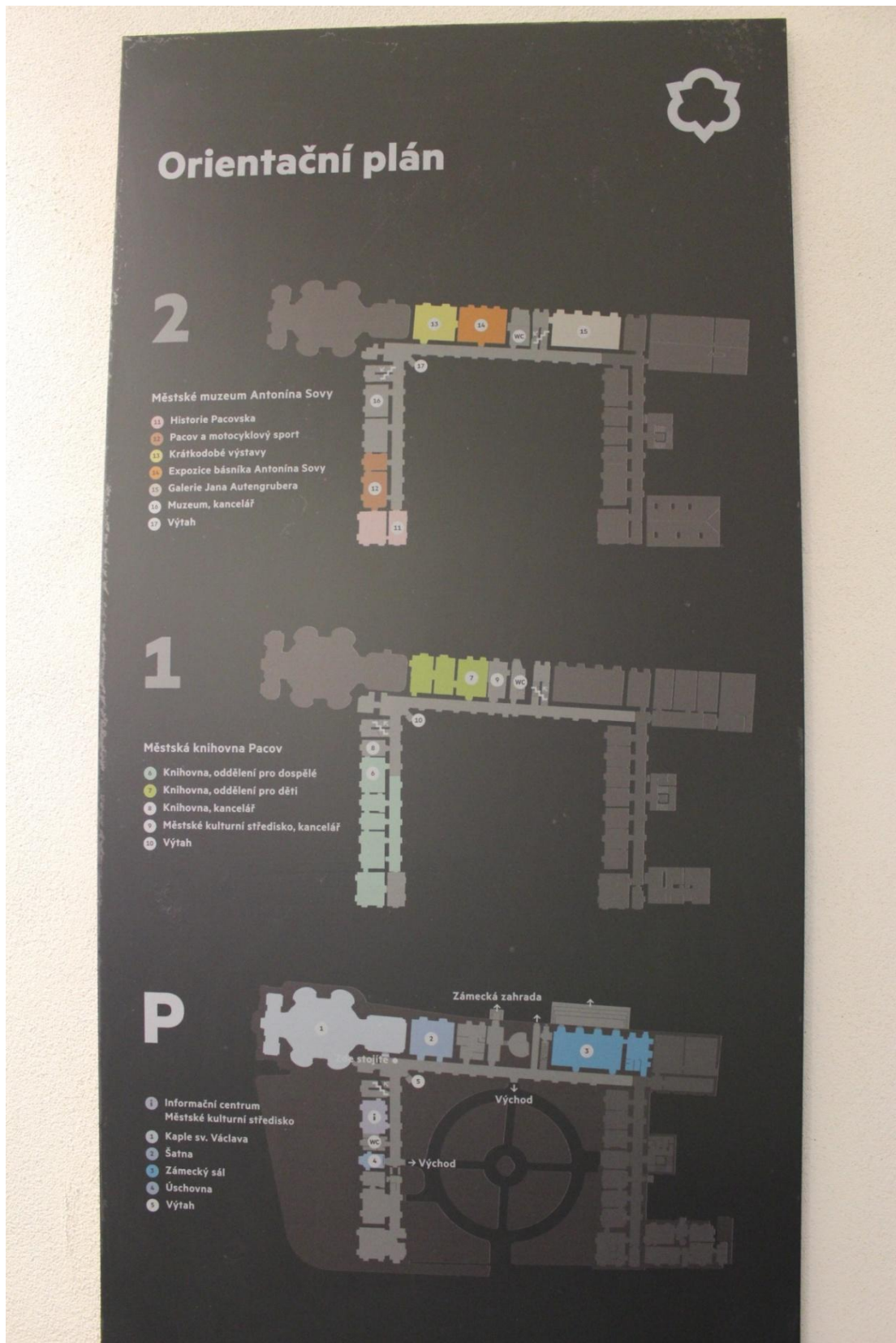
Půdorys hospodářského dvora kláštera v Pacově, Jan Vojna, 1884

Obr. č. 243

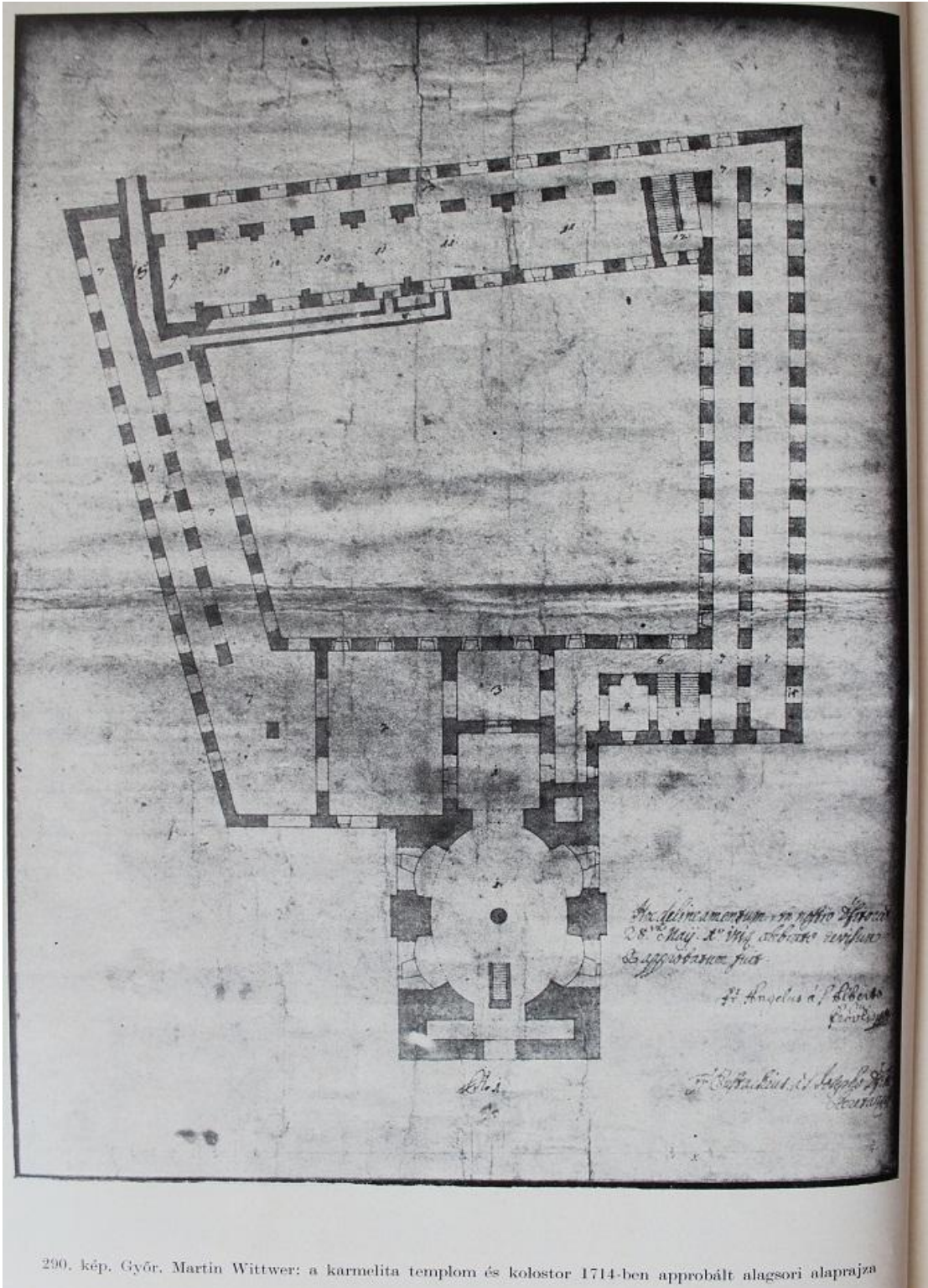
Měřítka se stupnicí a podpisy Jana Vojny a Ferdinanda Steinbacha

Obr. č. 244

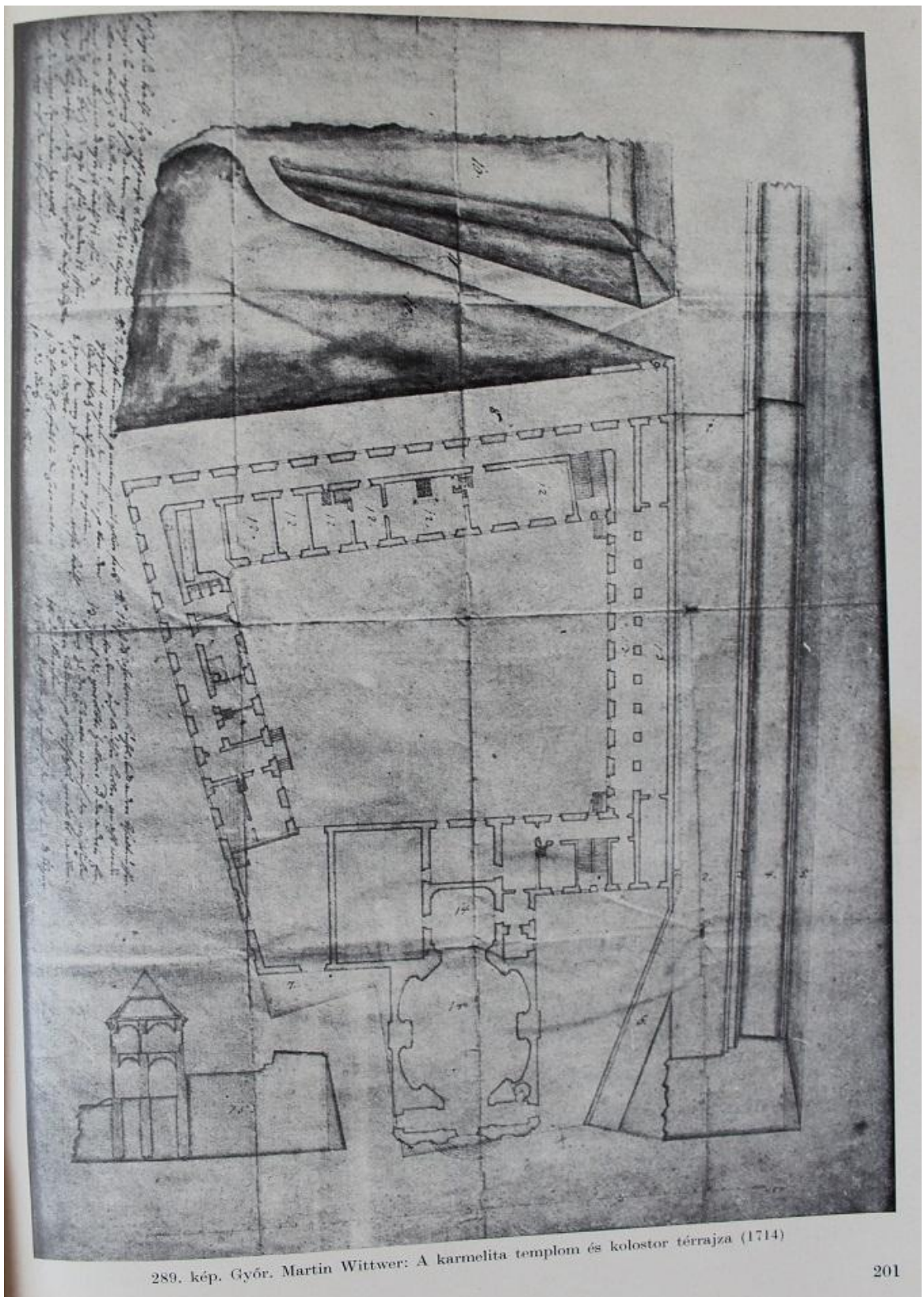
15. 8. OBRÁZKY KE SROVNÁNÍ WITWEROVÝCH PLÁNŮ PACOVA A
GYÖRU A SOUČASNOSTI

Obr. č. 245

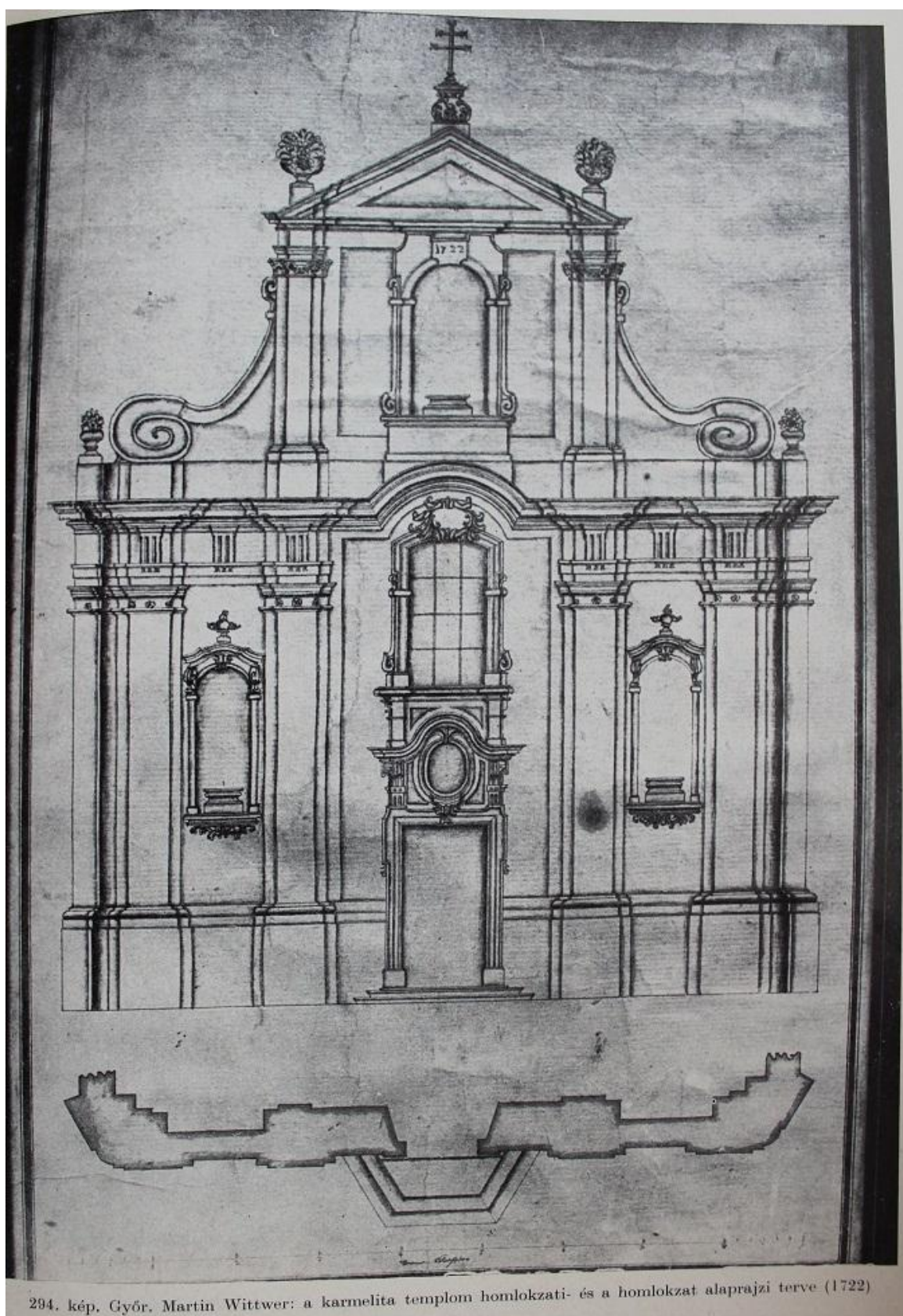
290. kép. Győr. Martin Wittwer: a karmelita templom és kolostor 1714-ben approbált alagsori alaprajza

Půdorys sklepení karmelitánského kláštera v Györu, Martin Wittwer, 1714

289. kép. Győr. Martin Wittwer: A karmelita templom és kolostor térrajza (1714)

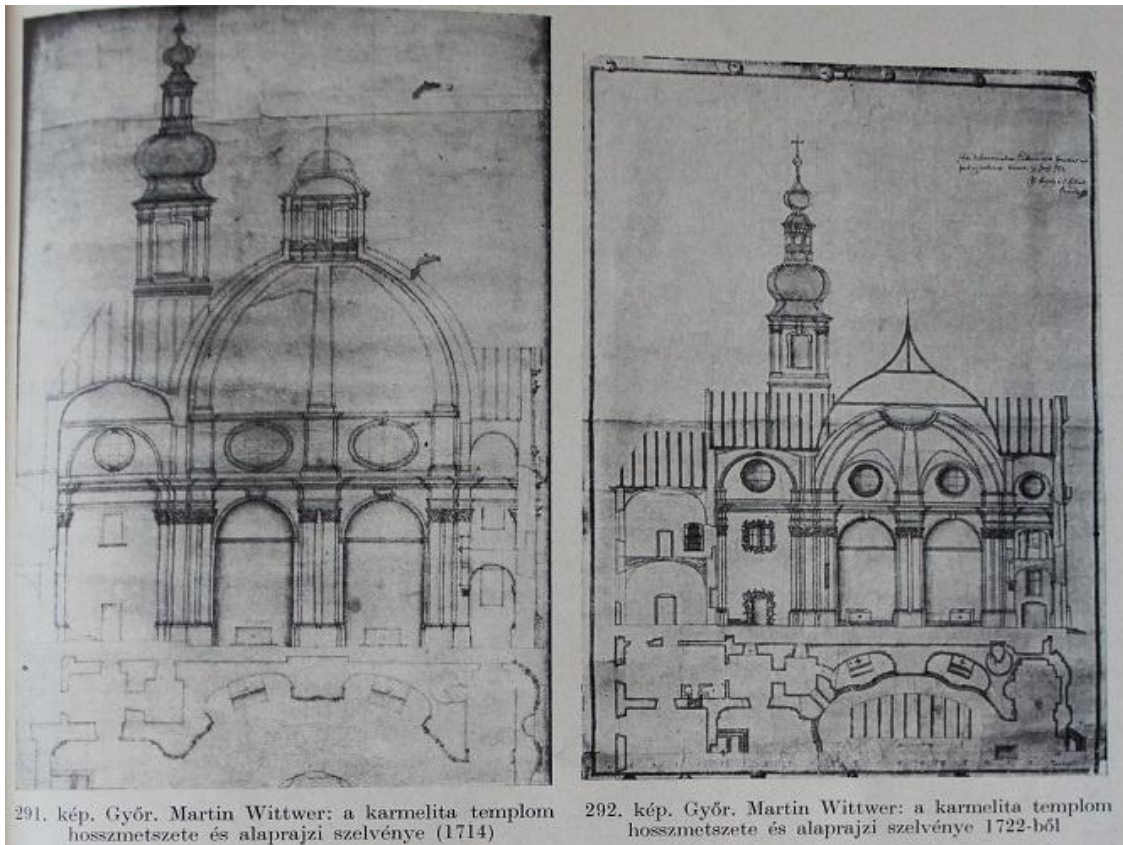
Půdorys přízemí karmelitánského kláštera v Györu, Martin Wittwer, 1714

294. kép. Győr. Martin Wittwer: a karmelita templom homlokzati- és a homlokzat alaprajzi terve (1722)

Průčelí karmelitánského kostela v Győru, Martin Wittwer 1722

Obr. č. 248

Řezy karmelitánským kostelem v Györu, Martin Wittwer, 1714 a 1722

Obr. č. 249

Pohled na karmelitánským kostel v Györu

Obr. č. 250

Kostel sv. Václava v Pacově

Obr. č. 251

Detail věže v Pacově

Obr. č. 252

Průčelí dnešního györského a pacovského kostela

Obr. č. 253

Obr. č. 254

Kostel sv. Václava v Pacově

Obr. č. 255

Průčelí kostela sv. Václava s postranními výklenky se sochy karmelitánských světců

Obr. č. 256

Obr. č. 257

Socha Panny Marie ve štítu györského kostela a štít Zikmunda Myslíka z Hyršova na pacovském průčelí

Obr. č. 258

Obr. č. 259

Socha sv. Jana od Kříže a socha sv. Terezie z Ávily

Obr. č. 260

Socha sv. Václava ve štítě pacovského kostela

Obr. č. 261

Obr. č. 262

Socha sv. Anny a socha sv. Jáchyma

Obr. č. 263

Socha Panny Marie Imaculaty s anděly po stranách pacovského štítu

15. 9. OBRÁZKY K VNITŘNÍ VÝZDOBĚ KOSTELŮ V PACOVĚ A GYÖRU

Obr. č. 264

Kopule kostela sv. Václava v Pacově

Pohled do lodi kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 266

Zdobné kartuše v kopuli kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 267

Kartuše se sv. Janem od Kříže v kopuli kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 268

Kartuše se sv. Terezíí z Ávily v kopuli kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 269

Kompozitní hlavice pilastrů v lodi kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 270

Ozdobný detail oblouku nad bočními kaplemi, v lodi kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 271

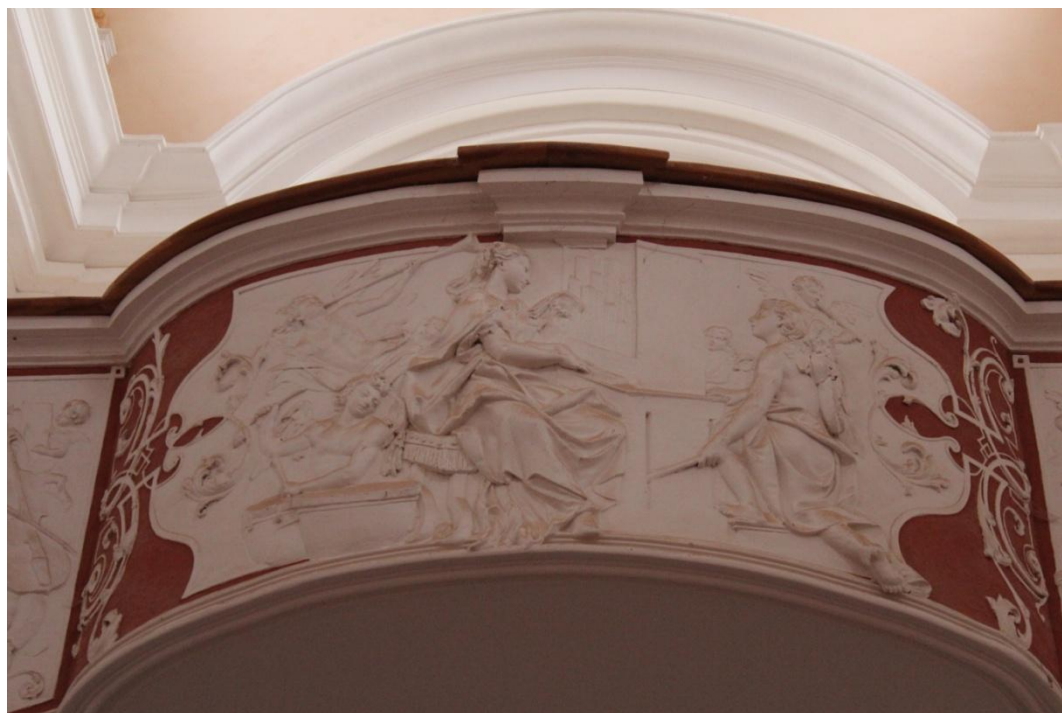
Pohled do presbytáře kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 272

Pohled do kručky kostela sv. Václava v Pacově

Obr. č. 273

Střední díl poprsně - kručky v kostele sv. Václava v Pacově

Obr. č. 274

Obr. č. 275

Boky poprsně - kruchty v kostele sv. Václava v Pacově

Obr. č. 276

Pohled do lodi kostela v Györu

Obr. č. 277

Kopule kostela v Györu

Obr. č. 278

Obr. č. 279

Výjev uctívání Panny Marie karmelitánskými svěťci, Kruchta kostela v Györu

Obr. č. 280

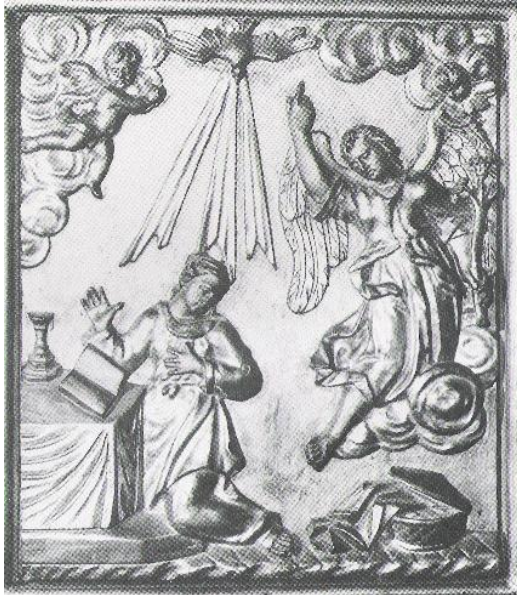
Obr. č. 281

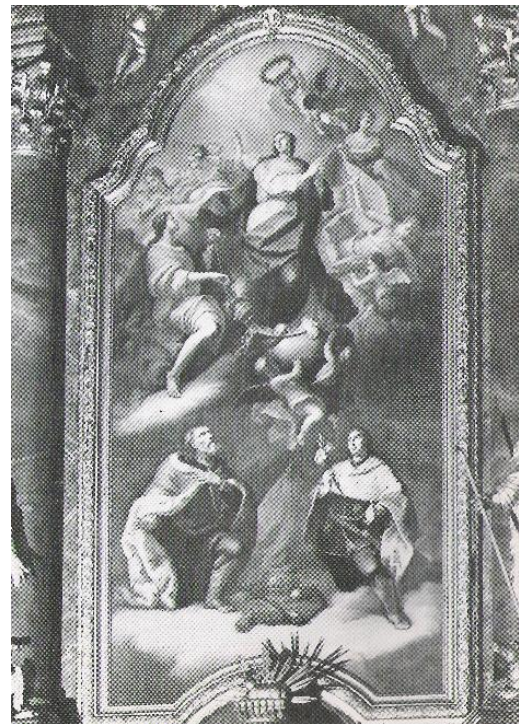
Hlavní oltář v Györu

Pohled do předsíně nad kruchtou v györském kostele

Obr. č. 282

Obr. č. 283

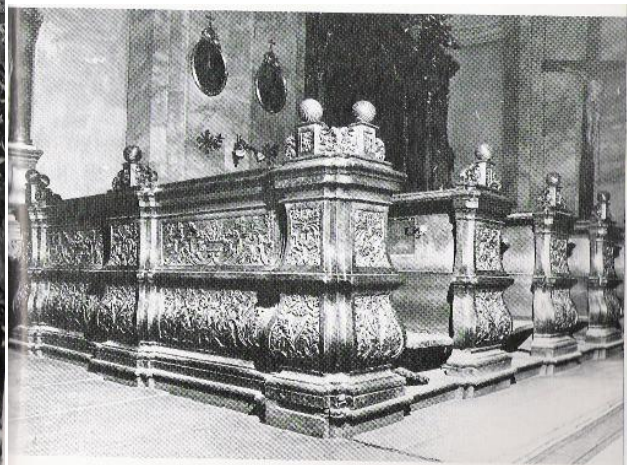

Detail hlavního oltáře – výjev Zvěstování Hlavní oltář s výjevem Nanebevzetí Panny Marie

Obr.č 284

Obr. č. 285

Detail kruchty - výjev Panny Marie Ochránitelky, barokní lavice v györském kostele

Obr. č. 286

Obr. č. 287

Oltár sv. Josefa a sv. Terezie v györském kostele

Obr.č . 288

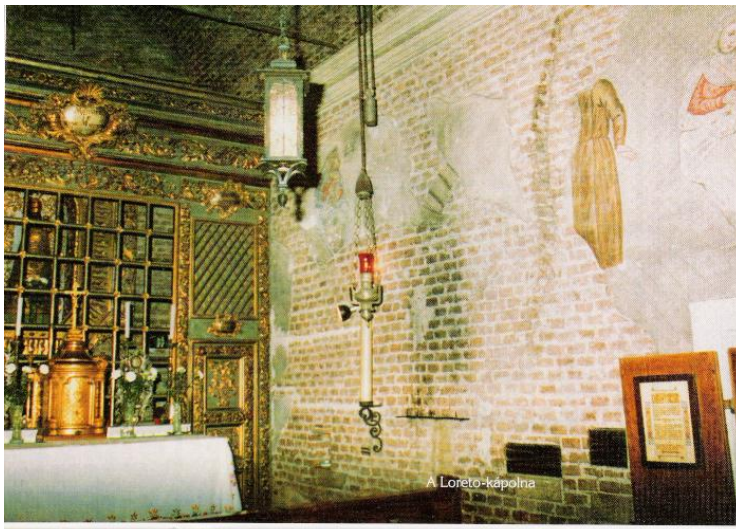

Obr.č . 289

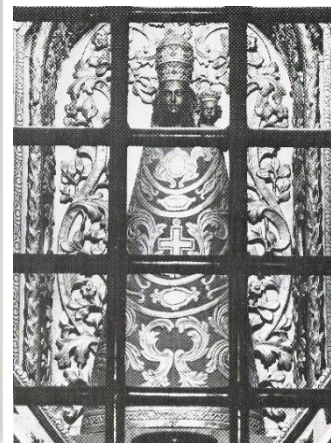
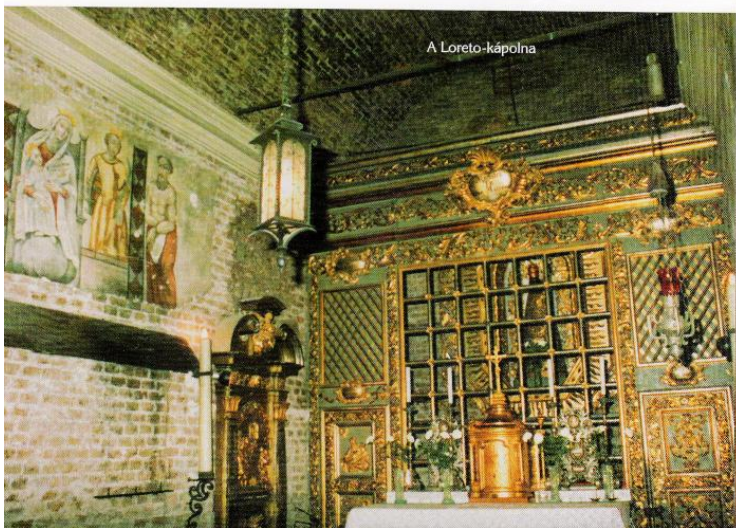

Oltár sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana od Kříže v györském kostele

Obr. č. 290

Obr. č. 291

Loretánská kaple v györském klášteře, socha černé madony v loretánské kapli v györském klášteře

Obr. č. 292

Fresky v loretánské kapli v györském klášteře

17. PŘÍLOHY

17.1. PŘEPIS LEGEND K WITWEROVÝM PLÁNŮM

Hoc Deliniamentum pro novo Conventu Nostro Bazhoviensi S. Wencezlai revisum et approbatum fuit in Definitorio Nostro Provinciali 2. Januarii Anno 1720 celebrato.

Frater Ernestus a Ja. Mra. Provincialis.

Pater Angelus a S. Alberto primus Defitor.

Frater Urbanus ab omnibus Sanctibus secundus Definif.

Frater Bertholdus a S. Mrano. tertius Refinitor.

Frater Wenceslaus a S. Josepho quartus Definitor.

Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent sv. Václava byl prohlédnut a schválen naším provinciálním rozhodnutím, uskutečněným 2. ledna 1720.

Bratr Arnošt od ??? provinciální.

Otec Angelus od sv. Vojtěcha první vymezovatel.

Bratr Urban od Všech Svatých druhý vymezovatel.

Bratr Bertold od sv. ? třetí vymezovatel.

Bratr Václav od sv. Josefa čtvrtý vymezovatel.

17.2. PŘEPIS LEGEND K DIENTZENHOFEROVÝM PLÁNŮM

1. PŮDORYS PŘÍZEMÍ

Praesens delineamentum pro Nostro Conventu Paczoviensi approbatum est in Definitorio nostro Provinciali Ordinario celebrato Paczovii die 1. Julii Anno 1740.

Fr. Emericus a S. Stephano Provincialis

Fr. Carolus ab omnibus Sanctis primus definator,

Fr. Petrus Thomas a S. Maria secundus definator et Secretarius,

Fr. Johannus Casparus a S. Balthasare tertius Definator,

Fr. Martinus a S. Anna quartus definator Substitutus.

Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent byl schválen naším provinciálním (biskupským) rozhodnutím, uskutečněným 1. července 1740.

Bratr Emericus od provinciálního (biskupského) sv. Štěpána,

Bratr Karel od Všech Svatých první vymezovatel (schvalovatel),

Bratr Petr Tomáš od Panny Marie druhý vymezovatel (schvalovatel) a sekretář,

Bratr Jan Kašpar od sv. Baltazara třetí vymezovatel (schvalovatel),

Bratr Martin od sv. Anny čtvrtý vymezovatel (schvalovatel) dosazený.

Numeralische Erleutterung, Dess Patzawer Convents: Abriess, undt zwar des Ersten Stock-verckhs. Alss. No. 1. Sancti Wenceslai Kkirchen. 2. die sommer Sacristey.

3. die Winter Sacristey. 4. Kkirchen Repositorium. 5. Ianitoria. 6. Ianitors Zimmer. 7. Brodt Kammer E. Sig. (*) 5 gast-Zimmer 8. Sperrungs-gatter. 9. stiegen.

weliche oben auch mit gegütter gesperret werden. 10. Closter gang. 11. Ausgang unter der Stiegen in den obstgarten. 12. W(P)össer Einlass in die Keller.

13. Repositorium Celarii. 14. Refectorium. 15. Lavatorium. 16. pro instrumentis Mortificationis. 17. Kueche. 18. Schüessel vascherey. 19. Eissig Kammer E.

20. Dispensa. 21. Schnecken Stiegen. Zu dem Kueche. Keller. 22. fiesch-behálnuss. 23. Winter Patris Provincialis Recreations-Zimmer. 24. Holtz Lag. 25. transitus

Currulis. 26. Wasch-Hauss. mit Einen Trockh. Zimmer undt 27. Holz Lag darzur. 28. Thürl. in dem grossen gartten zu gelangen. 29. Appothaeca.

30. Laboratorium. 31. Depositorium. 32. dess apothaecers Zimmer. Depositorium pro hortensibu rebus. 33. Creutl:gärttl. 34. Scarpe Mauer die Höchere beden zu erhalten. 35. Holtz platz. 36. der aussere Hoff dorinen. 37. 2 Zimmer pro familia 38. stieg auf dem Stroh:und Heuboden darunter Communiae. 38. geschirr-Kammer. 39. pferdt Stallung. 40. Waagen schupffen. 41. Taicherey? 42. dieschlerey 43. Expositorium darzu von die breter 44. Hauptthor ? 45. Cammerl. zum Kleyderauffheben.

Číselné vysvětlení pacovského konventu. Náčrt, a to prvního patra (přízemí). Jako číslo 1: Kostel sv. Václava, 2. letní sakristie, 3. zimní sakristie, 4. kostelní sklad, 5. vrátnice, 6. pokoj vrátného, 7. komora na chléb, pod značkou (*) – topografická značka - pět pokojů pro hosty, 8. uzavírací mříž, 9. schody, které mohou být nahoře také zavřeny mříží, 10. klášterní chodba, 11. východ pod schody v ovocné zahradě, 12. schody do sklepa, 13. sklad, 14. refektář, 15. umývárna, 16. na nástroje pro umírání, 17. Kuchyň, 18. prádelna nebo umývárna (s mísou) na nádobí, 19. Komora na led, 20. Váhy, 21. točité schodiště ke sklepení kuchyně, 22. Sádka na ryby, 23. zimní pokoj provinciála k lektorskému cvičení, 24. Dřevník, 25. průjezd pro vozy, 26. Prádelna se sušárnou, 27. dřevník, 28. dveře, kterými se lze dostat do velké zahrady, 29. lékárna, 30. laboratoř, 31. sklad laboratoře 32. pokoj pro lékárníka, sklad na zahradní náčiní, 33. Bylinková zahrádka, 34. Opěrná zeď k horní ploše (pro zpevnění svahu), 35. sušárna dřeva(místo pro jeho vysychání), 36. vnější dvůr, 37. dva pokoje pro personál, 38. Schody ke stodole na slámu a seno, 38. komora na nádobí, 39. sedlovna, 40. Kůlna pro povozy, 41. lázeň?, 42. stolárna, 43. Sklad prken, 44. Hlavní brána, 45. komora na špinavé prádlo („toaletní papír“)

2. PŮDORYS PRVNÍHO PATRA

Praesens delineamentum pro Conventu Nostro Paczoviensi approbatum est in Definitorio nostro Provinciali Ordinario celbrato Paczovii die 1. Julii Anno 1740.

Emericus a S. Stephano Provincialis

Carolus ab omnibus Sanctis primus definator,

Petrus Thomas a S. Maria secundus definator et Secretarius,

Johannus Casparus a S. Balthasare tertius Definator

Martinus a S. Anna quartus definator Substitutus.

Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent byl schválen naším provinciálním (biskupským) rozhodnutím, uskutečněným 1. července 1740.

Bratr Emericus od provinciálního (biskupského) sv. Štěpána,
Bratr Karel od Všech Svatých první vymešovatel,
Bratr Petr Tomáš od Panny Marie druhý vymešovatel a sekretář,
Bratr Jan Kašpar od sv. Baltazara třetí vymešovatel,
Bratr Martin od sv. Anny čtvrtý vymešovatel dosazený.

Erleutterung dess Anderten Stockh-Verckhs. 46. die Kirchen. 47. der Chorus. 48. Braparatorium. 49. Eingang in den

Chor. 50. depositoryum Vor die Leuchter. 51. Repositorium Vor die Leichter. 52. stiegen. 53. arca. 54. Procuratoris Zimmer.

55. A. Reverendissimi Patris Prioris Zimmer. 56. Colocutorium. 57. repositorium Reverendissimi Patris Prioris. 58. Dormitorium. 59. Eingang zu den Kirchen

gang, undt 60. Kirchen gang Zu der Pfahr-Kirchen. 61. Eingang in die Bibliothaec. 62. Continuatio refectorii et initium

Bibliothaecae. 63. Repositorium Quodlibeticum. 64. Capella infirmaria. 65. 4 Kranckhen-Zimmer. 66. Kranckhen varthers

repositorium. 67. Depositorium Mortuorum. 68. Zum Kleydern Ausheben die Cammer.

Vysvětlení dalšího patra(prvního): 46. kostel, 47. chór, 48. přípravná, 49. vchod na chór, 50. sklad svícňů, 51. sklad svítidel?, 52. schody, 53. pokladnice, 54. pokoj správce, 55. pokoj ctihodného otce představeného, 56. hovorna, 57. sklad ctihodného otce představeného, 58. dormitář, 59. vchod do kostelní chodby a 60. kostelní chodba do farního kostela, 61. vchod do knihovny, 62. pokračování refektáře a začátek knihovny, 63. sklad pro cokoliv, 64. nemocniční kaple, 65. čtyři pokoje pro nemocné, 66. úschovna pro nemocné bratry, 67. márnice, 68. komora ke sbírání špinavého prádla („toaletní papír“)

3. PŮDORYS DRUHÉHO PATRA

Praesens delineamentum pro Nostro Conventu Paczoviensi approbatum est in Definitorio nostro Provinciali Ordinario celebrato Paczovii die 1. Julii Anno 1740.

Fr. Emericus a S. Stephano Provincialis

Fr. Carolus ab omnibus Sanctis primus definator,

Fr. Petrus Thomas a S. Maria secundus definator et Secretarius,

Fr. Johannus Casparus a S. Balthasare tertius Definator,

Fr. Martinus a S. Anna quartus definator Substitutus.

Tento náčrt pro náš nový pacovský konvent byl schválen naším provinciálním (biskupským) rozhodnutím, uskutečněným 1. července 1740.

Bratr Emericus od provinciálního (biskupského) sv. Štěpána,

Bratr Karel od Všech Svatých první vymešovatel,

Bratr Petr Tomáš od Panny Marie druhý vymešovatel a sekretář,

Bratr Jan Kašpar od sv. Baltazara třetí vymešovatel,

Bratr Martin od sv. Anny čtvrtý vymešovatel dosazený.

Continuation Der Dritten Contignations. 69. Die Kkirchen. 70. Continuatio Chori. 71. Sommer Recreation. 72. Stiegen.

73. Continuatio Bibliothaeae. 74. Repositoria Vivorum. 75. Recreatio fratrum. 76. Robariae. 77. Repositorium

robariae. 78. Domitorium. 79. Sacellum fratrum. 80. Sacristia. 81. Secretari Zimmer. 82. ARV ac Episcopi Patris Provin-

cialis Zimmer. 83. Collocutorium. 84. Exitus der Kleyder Aufhörung-Kammer.

Pokračování třetího poschodí (druhého patra): **69. kostel, 70. pokračování chóru, 71. letní zotavovna, 72. schody, 73. pokračování knihovny, 74. úschovna pro živé?, 75. zotavovna bratrů, 76. šatna?, 77. sklad šatstva?, 78. dormitář, 79. kaple bratrů, 80. sakristie, 81. pokoj sekretáře, 82. pokoj pro provinciála (biskupa), 83. hovorna, 84. komora ke sběru špinavého prádla.**

17.3. PŘEPIS LEGEND VOJNOVÝCH PLÁNŮ

1. Grundriss das Parterrs – půdorys přízemí

Popis od kostela směrem k východu – Jižní křídlo:

Stiege zum I. Stock – schody do prvního patra, Kammer unter der Stiege – komora pod shodami, Küche – kuchyň, Gensdarmerie (2 x Zimmer)-četnictvo s dvěma pokoji, Eingang – vstup, Apotheke 2 - Zimmer) – lékárna s dvěma pokoji , Küche,Zimmer – kuchyně, pokoj

Východní křídlo:

Apotheke,2 x Zimmer – lékárna s dvěma pokoji, Stiege zum I. Stock – schody do prvního patra, Kammer – komora, Haupteinfahrt – Hlavní vjezd, Wohnung das Oberlehrers (2 x Zimmer, Küche,Kammer) – byt vrchního učitele s pokoji, kuchyní a komorou, Eingang zum Schule – vstup do školy, Schuleabort, Abort – školní záchody

Severovýchodní přístavek:

Herrschaftliches Schlossspital – Panský zámecký špitál , Kutscher Zimmer – pokoj kočího, Vorhaus – předsíň , Schulzimmer –školní místnost

Severní křídlo:

3x Schulzimmer – školní místnost, Schuleaborte – školní záchody, Back ofen – pec

Severozápadní přístavek:

Vorhaus – předsíň, Stube – pokoj, světnice, Schmiedwohnung Zimmer – pokoj kováře, Gesinde Wohnung – byt čeládky, Vorhaus, 2 x Kammer – předsíň a komory

Západní křídlo:

Vermietetes Schulzimmer – nájemní školní pokoj, Waschküche – prádelna , Schuttboden – sýpka, (Geht das in den I.Stock – vedoucí přes dvě patra), Stiege zum I. Stock – schody do prvního patra, Wein Keller – vinný sklep, Saur? Dürre , 4 x Zimmer, Worzimmer – pokoje a předsíň, Schloskirche – zámecký kostel, Turm – věž

Hofraum sogennante Kreuzgarten, 22 lange,14 breit – Dvůr tzv. Křížová zahrada, 22 dlouhá, 14 široká

Hofraum – Dvůr :

Stiege zum Wirtschaftshof – schody do hospodářského, Holzschupfe – sklad dřeva, Kleinviehstallungen – místo pro dobytek, Steinterasse – kamenná terasa, Einfahrt dem Park – vjezd od parku, Wirtschaftshof – hospodářský dvůr, Grundriss dem Keller unter dem Schmied – und Gesindewohnung. – Půdorys sklepů pod byty kováře a čeládky.

Západní zed' dvora:

Geschirr Kammer – komora na nádobí, Banse (Bause)?, Scheuer Tenne – něco na mlat?

Severní zed' dvora:

Kuhstall – kravín, Hühnerstall – kurník, Pferdstall – konírny, Kamer, Wagenschupfen – kočárovny, Schmiede -kovárna, **s nějakou komorou**

Východní zeď :

Hundezwinger - psí boudy, Holzschupfe – sklad dřeva

2. Grundriss das I. Stockwerkes – půdorys prvního patra

Stiege zum 2. Stock – schody do druhého patra, Herrschafts – Wohnung (5 x Zimmer) – panské pokoje, Küche – kuchyň

Východní křídlo:

Wohnung das Haus. Controllors (3 x Zimmer) – byt domácího kontrolora, Amstdienerwohnung (Zimmer, Küche) – pokoj úředního posluhovače, Stiege zum 2. Stock – schody do druhého patra, 5 x Zimmer – pokoje, Küche – kuchyň, 2 x Kammer - dvě komory, Abort – toalety

Severní křídlo:

Obörfersters – Wohnung (6 x Zimmer) - byt polesného, Gang Zimmer, Küche – pokoj v chodbě a kuchyň

Západní křídlo:

Varzimmer a Kanzlei – Předsíň a kancelář, Kammer - komora, Herrschafts Küche – panská kuchyně, (Geht das in den 2. Stock – vedoucí přes dvě patra), Stiege zum 2. Stock – schody do druhého patra, Varzimmer – předsíň, Milch Kammer – komora na mlíko, 4 x Gast Zimmer – pokoje pro hosty, Kirche - kostel, Thurm Kammer – komora v podvěží

3. Grundriss das II. Stockwerkes – půdorys druhého patra

Jižní křídlo:

Boden Stiege – schody na půdu, Herrschafts - Wohnung (Zimmer, Salon, Zimmer, Zimmer), Vorzimmer , Zimmer – předsíň, pokoj

Východní křídlo:

Controllors – Wohnung (2 x Zimmer, Küche) – Byt kontrolora (pokoje, kuchyň), Boden Stiege – schody na půdu, Unterlehrer Zimmer – pokoj podučitele, Vermiethet (3 x Zimmer, Küche) – Nájemní pokoje, Abort – toalety

Severní křídlo:

Vermiethet (6 x Zimmer) – Nájemní pokoje

Západní křídlo:

Zimmer – pokoj (přeškrtlé), Dachboden – půdní prostor, Bodenstiege – schody na půdu, Zimmer – pokoj, 2 x Salon – salóny, Kirche - kostel, Kammer - komora

4. Grudriss das Keller – půdorys sklepů

Jižní křídlo:

Südseite gegen dem Stadt auf der Schlosterasse – Jižní strana proti městu ze zámecké zahrady, Keller unter dem Apotheke – sklepy pod lékárnou

Východní křídlo:

Ostseite gegen dem Gemüsegarten und Dechantei – Východní strana proti Zeleninové zahradě a děkanství, Keller unter dem Apotheke – sklepy pod lékárnou

Severní křídlo:

Nordseite gegen den Wirtschaftshof – Severní strana proti hospodářskému dvoru, Keller unter der Schulen – sklepy pod školou

Západní křídlo:

Parkseite gegen Westen – strana od parku proti západu, 2 x Hauskeller – Domáci sklep, Kellerstiege – schody do sklepa, Eingang Park - vchod do parku, ?platz ein Parterre - ? přízemí, Kanal – kanál, Weinkeller – vinný sklep, Gang – chodba, Hauskeller – domácí sklep, Eiskeller – ledárna, Lagerbier keller – pivní sklep ležáku

Kostelní krypta:

Eiskeller z. Bräuhause– ledárna pivovaru, Lagerbier keller – pivní sklep ležáku, Fährkammer – přepravna k nákladu